GERALD MESSADIÉ

PATRUZECI DE SECOLE DE ESOTERISM

Astrologia • Şamanismul nord-asiatic • Vedismul • Şintoismul • Brahmanismul • Misterele elenice • Budismul indian • Zoroastru • Pitagora • Hermetismul • Cabala • Esenienii • Mitologia scandinavă • Mithraismul • Popol Vuh • Alchimia • Gnoza creştină orientală şi gnosticismul • Isihasmul • Hussein Ibn Mansur el Hallâj • Albertus Magnus • Djelal el Din el Rûmi • Cabala creştină • Johannes, zis Maestrul Eckhart • Ruysbroeck Admirabilul • Ciocanul vrăjitorilor • Jakob Boehme • Indienii din America • Samuel Taylor Coleridge • Victor Hugo • Gérard de Nerval • Baha'u'llah • Helena Blavatsky • Rabindranath Tagore • Fulcanelli • René Guénon • Georges Ivanovitch Gurdjieff • Părintele Pavel Florenski • Maharshi Râmana • Georg Trakl • Psihanaliza

PORTA MAGICA

Esoterismul reprezintă practica unei cunoașteri secrete rezervate inițiaților. Preoți, druizi, magi, profeți, șamani și vrăjitori, toți au revendicat de-a lungul timpului privilegiul științelor sacre și al hermetismului, care, contrar exoterismului, constituie adevărata difuzare a cunoașterii. Antologia adnotată și comentată de Gerald Messadié prezintă sursele fundamentale ale tradiției oculte, situându-le în contextul lor istoric, științific și cultural. Sunt convocați poeți (Coleridge, Hölderlin, Tagore, Trakl), savanți (Swedenborg, Newton, Steiner), filozofi (Guénon, Schopenhauer), mistici (Eckhart, Tereza din Avilla), sincretiști (Ramakrishna), iluminați (Apollonios din Tyana) și chiar șarlatani de geniu (Papus, Helena Blavatsky), ale căror scrieri oferă cheia ce deschide poarta conștiinței.

PORTA MAGICA

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustrația copertei: Salomon TRISMOSIN, *Splendor solis,* detaliu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MESSADIÉ, GERALD
Patruzeci de secole de esoterism / Gerald Messadié; trad.: Claudia Dumitriu.
București, Nemira & Co., 2008
ISBN 978-973-143-117-8

I. Dumitriu, Claudia (trad.)

133

Gerald Messadié
40 SIÈCLES D'ÉSOTÉRISME
© 2006, Presses du Châtelet

© Editura Nemira & Co., 2008

Redactori: Nicoleta GHEMENT, Georgiana PARASCHIV
Tehnoredactor: Corneliu ALEXANDRESCU

Tiparul executat de Alföldi Nyomda Rt.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-973-143-117-8

Introducere

ISTORIA DIFERITELOR FORME DE ESOTERISM

Esoterismul, adică, în sens larg, practicarea unei cunoașteri secrete, este unul dintre termenii cei mai ambigui, ba chiar cei mai falși din limbaj, deoarece, dacă el era veridic, aceste pagini nu ar fi existat; ele nu ar fi fost scrise, iar diferitele forme de cunoaștere veche ar fi dispărut.

Acesta este motivul pentru care unii dintre cei mai buni specialiști i-au adăugat termenul de „exoterism", deoarece avariția nu ar putea să se împace cu marea generozitate a celor care au beneficiat de experiențe privilegiate, cele care permit accesul la nivelurile superioare ale Ființei. De altfel, esoteriștii, fie ei esenieni, sufiști sau cabaliști, au constituit subiectul unor vaste biblioteci.

Nici secretul nu mai reprezintă caracteristica esoterismului; secretul este cu mult mai bine păstrat de arhivele serviciilor secrete sau de

către ministerele de interne ale celor mai multe state. De la masa critică exactă necesară pentru fabricarea unei arme nucleare la viaţa privată a unor personalităţi, ele constituie cele mai mari rezerve de informaţii confidenţiale. Nimeni nu s-ar gândi însă să le califice drept esoterice.

Cu certitudine, esoterismul nu are legătură decât cu domeniile sufletului, termen evident vag, dar, cu toate acestea, durabil, care desemnează aspiraţia mentală a omului de a se ridica deasupra grijilor sale animalice – numai prin puterea sa şi nu datorită unor produse chimice – şi de a intra în legătură cu Puterile misterioase care-i dirijează destinul.

Esoterismul ar putea fi considerat cu uşurinţă o „atitudine mentală" desuetă în epoca explorării spaţiale, a Internetului şi a circulaţiei rapide a informaţiei. Cu toate acestea, este posibil ca această judecată să fie superficială. Toţi cei care au vizitat Statele Unite au remarcat că niciun zgârie-nori nu are etajul al 13-lea, cifra 13 fiind considerată periculoasă, *inauspicious* cum ar spune mai subtil englezii, adică de rău augur. Dovadă, dramaticul eşec al misiunii spaţiale Apollo 13. Cu toate acestea, în Franţa, Societatea Franceză de Jocuri organizează trageri cu premii speciale în fiecare vineri, 13. Dar nicio amfitrioană, niciun organizator nu ar îndrăzni să aşeze la masă treisprezece comeseni.

Astrologia, care face spiritele pragmatice să surâdă, îşi întinde puterea mult dincolo de cititorii horoscoapelor zilnice. Este de notorietate faptul că un preşedinte al primei puteri militare şi economice a secolului XX, Ronald Reagan, nu-şi stabilea marile orientări politice decât după ce asculta sfaturile soţiei sale care le solicita la rândul ei astrologului personal. Putem să râdem de prezenţa unui astrolog la Casa Albă, la fel cum şi Irod cel Mare avea unul în slujba lui pe vremea când era rege al Iudeii, dar faptul e real.

Iată un amănunt foarte puţin cunoscut: Înainte de a începe construcţia magnificului zgârie-nori al băncii Chinei din Hong-Kong, templu al capitalismului de stat al unui imperiu marxist, antreprenorii

au convocat o serie de iniţiaţi în *feng-shui*, disciplină tradiţională chineză care permite consultarea divinităţilor subpământene pentru a se afla dacă sunt sau nu sunt favorabile ridicării unui edificiu peste vizuina lor. Iar Ministerul Sănătăţii din Japonia a consemnat deja faptul că numărul avorturilor creşte într-un mod caracteristic înainte de anul Calului de Foc, adică la fiecare şaizeci de ani. Într-adevăr, acest semn astrologic este considerat benefic pentru copil, dar nefast pentru cămin şi familie; astfel, numărul avorturilor a crescut vertiginos în 1965, până acum ultimul an al Calului de Foc.

În cercurile europene ale modei se mai evocă alegerea riscantă a unui celebru patron al unei case de modă care a murit asasinat: îşi alesese drept emblemă capul Meduzei, Gorgona, a cărei privire era ucigătoare. Nu auzise oare vorbindu-se despre pluta unui vapor care avusese odinioară acest nume funest? Indiferenţă fatală faţă de o emblemă încărcată de putere[1]!

Putem spune că orgoliul modern nu a sufocat sentimentul obscur că nu ştim totul despre noi înşine şi nici despre această lume şi că există, poate, alte forme de cunoaştere. Cum să nu fii impresionat, de pildă, de faptul că ziua în care soarele apune exact în axul Arcului de Triumf este ziua de naştere a celui care a pus să fie construit, Napoleon I? Astfel, fragmentele de noţiuni esoterice ajunse la public îşi păstrează forţa. Ele au fost făurite şi transmise de-a lungul mileniilor şi durata lor precede structurile spiritului uman.

Esoterismul este la fel de vechi ca şi legătura umanului cu divinul, deoarece, de la magii babilonieni din mileniul al II-lea î.e.n. şi până la fizicienii din secolul XXI, muritorul şi-a pus întotdeauna

[1] Să mai adăugăm şi faptul că prima pictură a unuia dintre cei mai mari maeştri ai epocii baroce, Caravaggio, a fost capul Meduzei şi că acesta a murit asasinat? (n.a.)

întrebări cu privire la natura şi intenţiile puterilor oculte care guvernează universul. Convingerea intimă că acestea sunt legate de univers într-un mod deopotrivă puternic şi subtil i-a incitat întotdeauna pe oameni să urmărească semnele care le-ar putea da informaţii despre deciziile puterilor superioare: poziţiile astrelor, visurile sau semnele prevestitoare. Unii, la început bărbaţi – preoţi, druizi, magi, profeţi, şamani, iniţiaţi, vrăjitori –, au pretins că au privilegiul acestei legături. Aceştia au adus apoi la cunoştinţa muritorului de rând legile şi proiectele entităţilor cereşti şi infernale. Ei erau singurii deţinători ai acestei cunoaşteri, care nu putea evident să fie divulgată deoarece secretul ei era prea preţios pentru a fi răspândit în cele patru zări. El era rezervat numai câtorva, de unde şi numele de „esoterism", din cuvântul grecesc *eso*, „din lăuntru", opus exoterismului care înseamnă răspândirea cunoaşterii.

Primii esoterişti au fost astrologii. Încă din mileniul al VII-lea î.e.n., nişte observatori au calculat cu o precizie de admirat datele solstiţiilor de vară şi de iarnă, în vederea unor scopuri eminamente practice: lungimea zilelor şi a nopţilor pentru a dirija agricultura care abia apărea, principala resursă a triburilor formate după ultima glaciaţie. Au constatat apoi că trăsăturile copiilor născuţi iarna erau diferite de trăsăturile celor născuţi vara, toamna sau primăvara. Cunoaşterea a devenit mai subtilă. În afară de soarta recoltelor, divinităţile care străluceau pe cer şi pe care le-au numit potrivit civilizaţiei lor dirijau, aşadar, şi destinul muritorilor.

Prestigiul şi puterea astrologilor s-au impus; nu erau ei, ei şi numai ei, capabili să prevadă nu numai data exactă a anotimpurilor, ci şi evenimente inexplicabile, cum ar fi eclipsele de soare şi de lună, care îi îngrozeau pe oameni? Nu erau tot ei singurii care cunoşteau conjuncţia astrelor, favorabile sau nefavorabile oamenilor, care prevesteau evenimente fondatoare de ere noi sau, dimpotrivă, funeste şi distrugătoare?

Astrologia, ştiinţă sacră, a reprezentat, aşadar, prima cunoaştere esoterică. Învăţăturile ei erau destinate exclusiv grupului de preoţi care se reuneau în templul-observator de la Stonehenge, dar şi în ansamblurile de megaliţi similare din America de Sud, America Centrală, din Egipt, Malta, din Orientul Mijlociu, Asia şi Pacific.

Dacă astăzi sunt ostile cunoaşterii esoterice, religiile stabilite nu au avut întotdeauna această atitudine. Astfel, Iosif a interpretat visul faraonului, iar în creştinism se crede şi astăzi că regii-magi au fost conduşi spre Copilul Iisus de o stea necunoscută.

O altă matrice a esoterismului a fost hermetismul. Cuvântul, derivat din numele zeului grec Hermes şi al cărui avatar curent desemnează un discurs sau un text de nepătruns, nu este fidel la origine acestui esoterism deoarece hermetismul provenea de fapt din cultul antic oficial al zeului egiptean Thoth care veghea asupra revelaţiilor oculte; abia la întâlnirea dintre civilizaţiile greacă şi egipteană a apărut noul esoterism. Paredru[1] exact al lui Hermes, Thoth îi învăţa pe oameni astrologia, medicina, magia şi ştiinţele lumii. Noţiunea fundamentală a hermetismului consta în aceea că toate aspectele lumii sunt strâns legate între ele; astfel, sănătatea depinde de astre şi de forţele înconjurătoare, binevoitoare sau răuvoitoare; medicina, astrologia, magia sunt, aşadar, metode asociate pentru a trata o aceeaşi problemă; alegerea unui anumit remediu pentru un anume rău depindea de configuraţia cerului şi era legată de conjuraţia demonilor care provocaseră acel rău.

Hermetismul a jucat un rol esenţial în medicina antică şi, reluat de medicul medieval Paracelsus, şi-a extins influenţa până la principiul homeopatiei moderne, *similia similibus curantur*, „a vindeca răul cu rău", şi a cărui aplicaţie universal cunoscută este vaccinul.

---

[1] Din gr. *paredros*, care stă alături, divinitate de rang inferior, asociată cultului şi funcţiilor unei alte divinităţi (n.t.).

Astrologii constataseră că mişcările cosmosului sunt guvernate de cifre. Răsăritul heliac[1] al planetelor, de pildă, corespunde întotdeauna cu exactitate unei cifre, diferită pentru fiecare dintre ele. Zeii foloseau, aşadar, o aritmetică secretă în conducerea lumii.

Această idee şi-a făcut apariţia la o dată nedeterminată care este situată în mileniul I î.e.n., în Asia Mică. Primul care i-a dat formă a fost grecul Pitagora. Legile pe care el le revela fiind prea puternice pentru a fi divulgate profanilor, Pitagora şi-a adunat discipolii într-o sectă guvernată de jurământul de a păstra secretul, sperjurii fiind pedepsiţi cu moartea. Pentru Pitagora, totul era aritmetică, iar forma supremă a legilor divine era muzica. Astfel s-a născut ideea de armonie universală, prelungire a unităţii indisociabile a lumii.

Între timp, atât în Asia, cât şi în Egipt, se impusese treptat un principiu nou: oamenii care nu-şi acordau viaţa la armonie erau impuri. Cei puri luau parte la armonia universală şi sufletele lor nemuritoare se încarnau până în momentul în care, ajunse la purificarea perfectă, se dizolvau în sufletul divin al Universului. Celelalte erau lăsate în seama chinurilor repetate ale reîncarnărilor nefericite, ale păcatelor şi greşelilor. Iniţiaţii nu au mai aspirat decât la această contopire cu divinitatea. Tema ascensiunii spirituale, fundamentală în daoism, confucianism, budism, a dominat atât primele secole ale creştinismului, cât şi ale iudaismului şi islamismului.

Această evoluţie era remarcabilă. Obiectul hermetismului fusese în mod esenţial practic: era vorba de a restabili echilibrul în viaţa oamenilor. De acum înainte, era vorba şi de purificarea imaterialului. Apăruse spiritualismul.

Esoterismul dăduse naştere misticismului.

[1] Termen astronomic desemnând răsăritul sau apusul unui astru care se produce în acelaşi moment cu cel al Soarelui (n.t.).

Aceasta a reprezentat metamorfoza lui cea mai durabilă, dar şi cea mai revoluţionară, şi mai fertilă în seisme. Dacă regulile de respectare a armoniei universale aparţineau comunităţii, chiar dacă uneia restrânse, contopirea cu divinitatea era individuală. Misticismul îl izola, aşadar, pe om de religiile stabilite; pentru puterea temporală, misticismul făcea din om o fiinţă asocială. Scopul religiilor era tocmai acela de a stabili o legătură socială – de unde numele lor derivat din aceeaşi rădăcină cu „a lega" –, deci misticul se afla deja în situaţia de contravenţie faţă de Cetate, deoarece Cetăţile fuseseră întemeiate pe baza exigenţelor lor politice. Mai mult însă, practicarea lui putea să-i confere o putere excepţională ca aceea pe care o dă orice legătură directă cu puterile supreme. Un astfel de individ putea să atragă mânia zeilor asupra căpeteniilor Cetăţii; misticismul lui era, aşadar, periculos.

La Roma, de pildă, practicarea personală a fost interzisă ca fiind „superstiţie", cuvânt elocvent şi deopotrivă explicit, adesea însă rău înţeles deoarece el provine din *superstare*, „a se ţine deasupra"; superstiţiosul era o persoană care pretindea, într-adevăr, că se află deasupra obiceiurilor religioase ale Cetăţii. Singura formă de comunicare cu zeii trebuia să fie în mod obligatoriu colectivă. Însă, pentru motive evidente, această interdicţie s-a propagat şi la alte religii. În secolul al X-lea, de pildă, marele mistic musulman al-Hallâj a fost martirizat şi răstignit din pricina scandalului declanşat de predicile sale heterodoxe. În secolul al XIII-lea, un alt mistic, Djelal el Din el Rûmi, a evitat această pedeapsă datorită protectorilor săi sus-puşi. În secolul al XVII-lea, Shabbatai Ţvi, mistic fervent, proclamat „mesia" de către discipolii săi, a fost respins de iudaism şi supranumit „Satan din Gaza". În secolul al XVI-lea, viziunile Sfintei Tereza din Avila au suscitat bănuieli de posesie diabolică, iar în secolul XX, padre Pio a fost persecutat vreme îndelungată de ierarhia religioasă care a mers până acolo încât a instalat microfoane în confesionalul său.

Aşa cum se temeau autorităţile religioase, misticismul duce adesea, ba chiar întotdeauna, la subversiune prin erezie. Discipolii săi sunt persecutaţi, iar scrierile lor, interzise sau distruse. Accesul lor personal şi direct la revelaţia divină este considerat suspect. Ei devin esoterici nu atât din voinţa maeştrilor, cât datorită presiunii autorităţilor.

Încă o dată, esoterismul îşi schimbase natura: nu mai era constrâns de secret, ci, dimpotrivă, el oferea tuturor celor care doreau să-l cunoască secretul ascensiunii spirituale.

Totuşi, nu acesta a fost cazul tuturor formelor de misticism. Excepţia cea mai cunoscută este Cabala, mistică evreiască care a luat formă la începutul Evului Mediu, în special pe baza comentariilor biblice numite midraş. Principiul ei se îndepărta în mod radical de alte forme de misticism; într-adevăr, acestea căutau transcendenţa, adică ascensiunea şi contopirea în Dumnezeu, în vreme ce Cabala postulează imanenţa lui Dumnezeu, adică prezenţa lui universală şi esenţa lui care nu poate fi cunoscută. La fel ca numeroase alte curente esoterice, Cabala a continuat să existe până în secolul al XXI-lea, însă unele dintre ramurile sale nu mai au decât legături îndepărtate cu doctrina originară.

În Evul Mediu, observarea naturii care-i inspirase pe astrologi i-a cucerit şi pe alchimişti. Ghidaţi de filozofia Cabalei, care viza să restabilească legătura originară dintre Creator şi lume, ei au conceput o ierarhie simbolică a elementelor în vârful căreia trona aurul, metal inalterabil şi în consecinţă perfect. O bogată literatură esoterică, adesea rău interpretată şi folosită de către şarlatani, a dat naştere legendei pietrei filozofale care permitea transmutaţia metalelor impure, precum cuprul şi plumbul, în aur. Anumite stratageme permiteau acoperirea plumbului cu un strat de metal galben strălucitor care semăna, într-adevăr, cu aurul, dar care nu era decât aramă. Falşii alchimişti nu au fost, pe termen lung, decât discreditaţi şi, în anumite cazuri, închişi, aşa cum a fost cazul lui Cagliostro.

Spiritul alchimiei, mama chimiei moderne, aşa cum astrologia a fost mama astronomiei, era cu totul diferit: aceasta urmărea purificarea sufletului pentru a-l elibera de poverile sale şi a-i permite să ajungă la aurul imanenţei divine.

În primele secole ale erei noastre, se pare că spiritul omenesc a fost cuprins de o ameţeală. Aglomerarea de descoperiri, în special în astronomie şi în ştiinţele naturale, al căror inventar încercase Aristotel cu atât curaj să-l facă, multiplicarea construcţiilor teoretice pentru a explica lumea au reprezentat o provocare pentru intelect: unde se vor opri toate acestea? Cum se va face sinteza acestei cunoaşteri? În aceeaşi măsură în care se înmulţeau luminile, se adunau şi tenebrele. Care să fi fost oare acel Principiu al lumii, Ordonatorul ei? În secolul al III-lea, neoplatonicianul Plotin a declarat că acest Principiu, Unul şi Bunul, se situa dincolo de capacitatea de exprimare a limbajului. Marele curent al Gnozei, din grecescul *gnosis*, „cunoaştere", apăruse deja. Aceasta postula că exista un mod de cunoaştere directă, spirituală, a divinităţii. Un paradox: cunoaşterea intuitivă se opunea cunoaşterii raţionale. Putem să găsim în el influenţa religiilor şi a filozofiilor asiatice, însă trebuie să recunoaştem terenul fertil al tuturor formelor de misticism posterioare.

Cinci mari curente au constituit, aşadar, ansamblul cunoaşterii esoterice: pe lângă astrologie, hermetism şi Cabală, trebuie să înglobăm şi gnoza şi alchimia. Fiecare dintre acestea fac obiectul primelor prezentări care urmează, deoarece ele permit identificarea mişcărilor şi a personalităţilor.

În pofida înclinaţiei lor pentru secret – sau poate tocmai din această pricină –, lucrările esoterice sunt atât de numeroase, încât ar umple mai multe săli ale unei biblioteci mari. O selecţie ar putea părea arbitrară. M-am lăsat, aşadar, condus de grija de a le găsi pe cele reprezentative, pentru a fi folositor cititorului care ar aborda

acest domeniu pentru prima dată şi de a-i oferi o viziune de ansamblu a diferitelor forme de esoterism.

Unii s-ar putea mira găsind aici şi poeţi. I-aş ruga să-şi reconsidere atitudinea. Poeţii, al căror cel mai vechi patron a fost fără îndoială Orfeu, dacă nu Moise sau autorul lui *Bhagavad-gîta*, au fost consideraţi purtătorii de cuvânt ai Puterilor superioare. Falsificarea, care este soarta tuturor giuvaierurilor, a făcut mai târziu din ei versificatori, apoi autori de cântece satirice în epoca când Zâna Electricitate credea că a înlocuit-o pe Zâna Mélusine şi când încrederea în progres ţinea loc de credinţă. Nu. Hölderlin, Nerval, Baudelaire, Trakl erau adevăraţii urmaşi ai iniţiaţilor de odinioară, cei care proclamau haosul condiţiei umane în faţa zeilor, îndemnându-şi auditoriul să se purifice pentru a ajunge la alte tărâmuri.

Am preferat să acord întâietate textelor care dau cea mai largă perspectivă legăturilor dintre fiinţă şi lumea necunoscută pe baza unor mărturii pitoreşti, cele care impresionează cel mai mult imaginaţia, dar nu oferă firul Ariadnei cel sperat.

Aşa că am lăsat deoparte lungile rapoarte despre cazul Alfonsinei Rispoli, o napoletană din secolul al XVI-lea, a cărei bogăţie de extaze, de viziuni şi de fenomene fizice, ca de pildă stigmatele, rivalizează cu florilegiul Sfintei Tereza din Avila, indispunând însă Inchiziţia care a lipsit-o de beneficiul sfinţeniei şi chiar al beatitudinii. Marile schimbări ale epocii, în care descoperirea Americii deţinea un loc de seamă, creaseră în Europa o agitaţie apocaliptică, vecină cu nevroza. Să fi fost Alfonsina Rispoli unul dintre cazurile care au suscitat în secolul al XIX-lea interesul ştiinţific al lui Janet, Charcot şi Freud? Putea oare misticismul să ducă la isterie?

În cele din urmă, Alfonsina Rispoli nu a adus nimic nou în privinţa legăturilor fiinţei cu Lumea cealaltă. A trebuit, aşadar, s-o dau deoparte.

Mai delicat a fost cazul Alexandrei David-Néel. Călătoare neînfricată, de o curiozitate de nestăvilit, ea a fost prima femeie care a intrat în oraşul sfânt Lhassa, din Tibet. Lucrările ei sunt încă adesea citate. Se cunoaşte mai puţin aventura ciudată de care a avut parte şi pe care ea o povesteşte în *Magie et mystère au Tibet*, cu mult înainte de moartea sa, survenită în anul 1969, la vârsta de o sută de ani.

Noţiunea budistă de *tulpa*, entitate supranaturală invocată şi convocată datorită voinţei omeneşti, o intrigase. Un *tulpa* este o entitate ce poate fi văzută de toată lumea, dotată însă cu o voinţă proprie, adică ceea ce occidentalii desemnează prin termenul de fantomă.

Iniţiată în ritualuri care cer ca cel care invocă să vizualizeze acest *tulpa*, ea a văzut apărând, după câteva luni şi după ce a practicat asceza, *tulpa* unui călugăr. Era un personaj blând care a devenit familiar. Cu timpul însă, comportamentul lui s-a schimbat, călugărul privind-o pe cea care-l invocase cu un aer ironic şi din ce în ce mai puţin prietenesc. Apoi a devenit ostil. Ea a decis să scape de el, reuşind să facă asta abia după şase luni de meditaţie şi ritualuri.

O plată dreaptă pentru o curiozitate nelalocul ei, se va spune. Oricât respect am resimţi pentru un strigoi, este cel puţin deplasat să-l convoci pentru a-ţi satisface curiozitatea de muritor. Trebuia să relatez această aventură mai amănunţit? Lucrările despre spiritism abundă de exemple analoge. Valoarea ei pedagogică mi s-a părut contestabilă.

Alegerea pe care o prezint aici este, evident, arbitrară. Însă aceste pagini trebuie considerate drept o poartă. Textele reprezintă mărturia cea mai elocventă a marilor curente care au marcat istoria omenirii. Uneori, ţinând seama de vechimea lor, anterioară scrierii, nu am avut la dispoziţie texte. Mi s-a părut cu toate acestea necesar să ofer, ca reper, o prezentare succintă a unui moment important al acestor curente.

De ce oare atâtea eforturi? se vor întreba probabil unii. În primul rând, pentru că diferitele forme de esoterism reprezintă rădăcinile noastre. După mai mult de patruzeci de secole de la apariţia lor, toţi oamenii de pe planetă au în ei rezonanţele acestora. Cunoaşterea evoluează, dar nu şi structurile spiritului. Or, diferitele feluri de esoterism au modelat mediul în care ne-am format şi în care evoluăm, religii, legi, obiceiuri pe lângă comportamentele tacite evocate la începutul acestor rânduri.

Apoi, pentru că ele conţin o lecţie de fraternitate. Asemănările dintre unele învăţături ale budismului, iudaismului, islamismului şi creştinismului, de pildă, nu ne pot lăsa indiferenţi. În această epocă care pare la fel de sfâşiată ca şi precedentele din cauza conflictelor religioase, ele amintesc că oamenii sunt mult mai apropiaţi unii de ceilalţi decât vor să recunoască.

Diferitele forme de esoterism au dat nişte răspunsuri la suferinţele sociale şi particulare ale fiinţei umane, mereu aceleaşi.

Cred că este folositor să scoatem esoterismul din colţul unde este aruncat adesea ca un obiect ciudat, destinat celor rătăciţi. El reprezintă, într-adevăr, o structură şi o funcţie înnăscute ale mentalului care sunt acelea de a descifra realitatea în profunzime şi, ca atare, este foarte departe de a fi destinat numai unor guru sau înţelepţi greu accesibili. Două exemple o ilustrează. Primul este cel al unui gânditor german, Walter Benjamin (1892–1940), pe care nimeni nu l-a considerat esoterist. Acest eseist marxist este mai degrabă cunoscut pentru influenţa pe care a avut-o în domeniul teoriei literare şi a semnificaţiei operei de artă. Consideraţiile sale privind sensul ascuns al limbajului sunt mai puţin cunoscute. Pentru Benjamin, discursul uman nu este decât veşmântul disparat al unei gândiri la origine divină. Istoric al misticismului evreiesc, el nu putea să ignore că se întâlnea astfel cu marele curent al Cabalei.

Filozoful Jacques Derrida (1930–2005) nu este nici el cunoscut ca esoterist. Cu toate acestea, nu putem să respingem sentimentul că opera sa caută să construiască o metodă de interpretare a tuturor datelor lumii, de la gramatică la antropologie, pornind de la faptul că orice cuvânt este decalat în raport cu ce vrea să exprime cel care îl pronunţă sau îl scrie. Adică există în discurs un sens ascuns. Or, faptul reprezintă o atitudine în mod esenţial esoterică.

Dus la extrem, orice persoană în oricare activitate a vieţii sale, de la amantul care-şi observă iubita la poliţistul care merge pe urmele unui suspect, este un esoterist care se ignoră. Persoana se referă la un sistem de interpretare a semnelor care trebuie să o ducă la adevăr. Şi primul dintre romanele poliţiste, *Scrisoarea furată* a lui Edgar Poe, este o anchetă esoterică.

Numai scopul căutat deosebeşte esoterismul tradiţional de esoterismul comun.

Voi încheia cu o observaţie. O anumită tendinţă „modernistă", născută din pozitivismul secolului al XIX-lea, tinde uneori să arunce diferitele forme de esoterism la marginile aberaţiilor spiritului şi ale reziduurilor trecutului. Un scepticism neînfrânat l-a făcut adesea să calce strâmb, aşa cum dovedeşte, între multe altele, exemplul următor: aflând că Henri Becquerel descoperise radioactivitatea radiului, ilustrul lord Kelvin, descoperitorul celei de a doua legi a termodinamicii şi inventator al telegrafului, a făcut o profeţie: „Ne vom da seama că razele X sunt o înşelătorie." Expert fără seamăn, el a mai afirmat, în aceeaşi perioadă, când era preşedinte al Royal Academy din Marea Britanie: „Radioul nu are niciun viitor." Trebuie însă să mulţumim criticii ştiinţifice de a fi denunţat un mare număr de nerozii, false interpretări, şarlatanii. Deoarece în toate epocile au existat gaiţe deghizate în păuni, nici epoca noastră nu duce lipsă de ele. Să ne

amintim de faimosul „triunghi al Bermudelor" şi, mai recent, de clonele raeliene[1] şi coreene.

Diferitele forme de esoterism nu au decât o valoare spirituală. Ele nu sunt o cale mai scurtă spre tinereţea veşnică, bogăţie, putere. Nu putem însă să nu remarcăm că Albert Einstein, în timp ce căuta o lege universală care să unească forţele Universului, continua cercetările unui alchimist notoriu, Isaac Newton, pe care misticismul l-a pregătit să intuiască şi să formuleze legile gravitaţiei.

[1] Mişcarea raeliană este o mişcare sectară religioasă întemeiată de francezul Claude Vorilhon, alias Raël, în 1974. Acesta pretinde că a fost contactat la acea vreme de către extratereştrii, foarte avansaţi din punct de vedere tehnologic, care creaseră viaţa pe Terra. Adepţii lui se bazează pe faptul că transferul de conştiinţă şi clonarea permit să se ajungă la imortalitate. Mişcarea promovează clonajul uman şi geniocraţia. Potrivit raelienilor, filozofia lor se bazează pe valori umaniste, incluzând drepturile omului şi libertatea (www.wikipedia. com) (n.t.).

ASTROLOGIA
(mileniul al V-lea î.e.n.)

De la studiul cerului la metafizică,
la prezicerea viitorului şi la clarviziune

Începând cu sfârşitul ultimei glaciaţii, cu aproape nouă mii de ani înainte de era noastră, şi cu sedentarizarea populaţiilor umane, variabil în funcţie de regiuni, ritmul anotimpurilor a căpătat pentru agricultură şi pentru supravieţuirea aglomerărilor umane importanţa pe care o are şi acum. S-au impus două date din an, cea a solstiţiului de vară, 21 iunie, dată după care ziua începe să scadă, şi cea a solstiţiului de iarnă, 24 decembrie,

după care ziua începe să crească. Fără îndoială, aşa s-a născut ideea unei legi atotcuprinzătoare care guvernează universul. Dar cine a enunţat-o? Puteri supranaturale şi nemuritoare, deoarece ele porunceau aştrilor şi deoarece ele nu mureau, în timp ce generaţiile se succedau. Aşadar, zeii. De fapt, cel mai vechi semn care desemnează o divinitate este pictograma sumeriană reprezentând o stea cu opt braţe care înseamnă şi „stea", şi „zeu".

Primii astrologi au fost, aşadar, primii intermediari între eternitate şi timp. Ca să folosim o imagine modernă, chiar dacă este mai îndrăzneaţă, au stabilit o legătură între calendarul alcătuit de Poştă şi metafizică.

Înarmaţi cu prima lor cunoaştere, aceşti înţelepţi au scrutat cerul pentru a pătrunde şi alte secrete care dirijau viaţa oamenilor. Pentru că existau fără doar şi poate nişte legături mai profunde între voinţa zeilor şi oameni. Nu avea oare Luna legătură cu ciclul femeilor? Acest fapt însemna că Luna reglementa fecunditatea feminină aşa cum soarele veghea asupra fecundităţii pământului.

Evident, nu există texte din aceste epoci îndepărtate, ci doar vestigiile primelor observatoare care s-au construit peste tot în lume între mileniul al V-lea şi mileniul I, nu numai cele celebre de la Stonehenge şi Carnac, ci şi cele din situri cum ar fi Malta, Orcadele, Balearele, India, Coreea, insulele din Pacific şi multe altele. S-a putut astfel stabili că faimoasele piste de la Nazca, din Peru, reţele de linii trasate pe sol, nu erau vestigii ale „extratereştrilor", ci principalele direcţii de observare astronomică a diferitelor astre.

Îndepărtaţii strămoşi ai astronomilor care anunţau profanilor evenimentele cereşti erau învestiţi cu o putere socială

fundamentală, deoarece ei stabileau calendarul, dar şi cu un prestigiu sacru, deoarece ei cunoşteau secretele zeilor. Or, aceste secrete nu puteau fi încredinţate decât unor iniţiaţi, deoarece poporul, preocupat de treburile zilnice, nu putea, evident, să se consacre studiului cerului. Astrologia a căpătat, aşadar, un caracter esoteric.

Mai mult, poporul este guraliv şi în mileniul I î.e.n., unul dintre numeroasele tratate de caracteriologie şi de fizionomie – plictisitoare adesea din pricina enumerărilor pe care le conţin – precizează: „Dacă un om are obiceiul de a trăda secrete, nu va ajunge niciodată într-o poziţie notabilă."

De la observare s-a trecut la interpretarea semnelor cereşti. Unele momente din calendar au fost considerate ca fiind faste, altele nefaste, unele anodine, altele excepţionale. Când, potrivit tradiţiei creştine, regii-magi s-au dus la Betleem, de pildă, faptul s-a datorat rarei conjuncţii Saturn–Jupiter, adică a planetei protectoare a Israelului şi a planetei regilor. Cele două planete păreau a se fi contopit la răsăritul lor heliac, strălucirea lor combinată creând aparenţa unei stele excepţionale.

La vremea aceea, astrologia se combinase de multă vreme cu magia şi cu medicina pentru a face prognosticuri despre indivizi. Dovadă, tabelul care urmează, extras dintr-un papirus egiptean păstrat la British Museum, Londra, care arată zilele faste din luna lui Thoth, prima lună a anului egiptean care corespunde în calendarul gregorian celor treizeci de zile care începeau cu 29 august. Semnul în formă de cheie răsturnată arată zilele faste, iar cel în formă de mistrie striată, zilele nefaste:

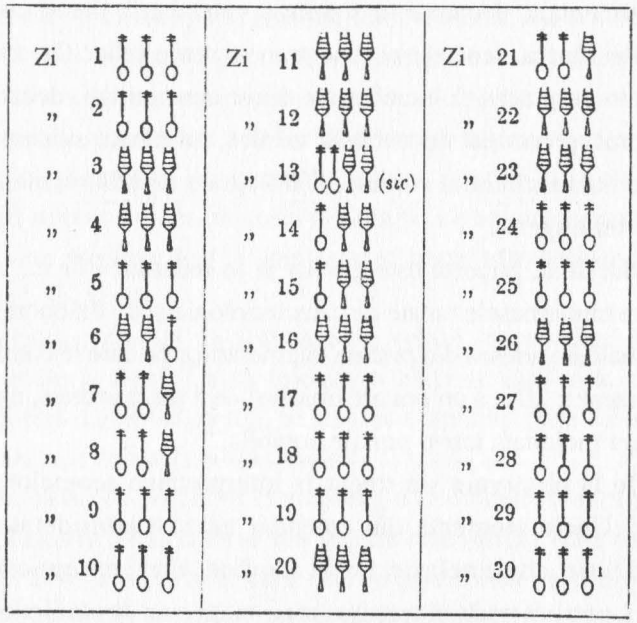

Papirusul nr. 10474, British Museum

Fiecare dintre cele trei semne de pe un rând corespunde unei treimi din zi. Este vorba, evident, de un horoscop universal. Existau însă şi horoscoape individuale. Tabelul următor, extras dintr-un alt document, papirusul Sallier, încerca să determine şansele de supravieţuire ale unui bolnav. Se recomandă următoarele:

> 🕮 *Stabiliţi luna în care bolnavul a căzut la pat şi numele care i-a fost dat la naştere. Calculaţi apoi numărul de luni de calendar lunar care s-au scurs şi adăugaţi la ele numărul de zile care mai rămân până la încheierea lunii în curs. Dacă totalul apare în partea superioară a tabelului, bolnavul va trăi, dacă numărul apare însă în partea inferioară, el va muri.*

1	**10**	**19**
2	**11**	**20**
3	**13**	**23**
4	**14**	**25**
7	**16**	**26**
9	**17**	**27**
5	**15**	**22**
6	**18**	**28**
8	**21**	**29**
12	**24**	**30**

Putem bănui efectul, calificat în zilele noastre ca psihosomatic, pe care vestirea sfârşitului său apropiat sau, dimpotrivă, a vindecării sale putea să-l aibă asupra bolnavului. Cu atât mai mult cu cât atari previziuni făceau, evident, parte din domeniul rezervat preoţilor-astrologi şi magilor.

Observarea cerului în scopuri practice pământene trecuse atunci la stadiul de divinaţie.

Contrar unei idei răspândite, progresele astronomiei, în sensul modern al termenului, nu au exclus aprofundarea astrologiei, cele două ştiinţe contopindu-se. Aşa s-a făcut că egiptenii au inventat un an alcătuit din douăsprezece luni a câte treizeci de zile cărora le-au adăugat cinci zile epagomene[1], inovaţie pe care au preluat-o grecii şi care este folosită şi astăzi, pentru a stabili un calendar ceresc constant. Mânaţi de aceeaşi grijă, ei au ales treizeci şi şase de stele dintre cele mai strălucitoare şi ale căror răsărituri heliace erau la zece zile distanţă, pe care romanii le-au numit decane, ceea ce le-a permis şi lor să fixeze calendarul, iar

[1] Din gr. *epago* – „a introduce, a băga înăuntru" (n.t.).

civilizaţiile ulterioare au împrumutat de la ei şi această inovaţie. Fiecare decan avea o influenţă distinctă asupra vieţii pământene. Cuvântul grec *horoskopos* înseamnă de altfel „steaua decanului".[1]

La fel, în Mesopotamia şi în China, cunoaşterea cerului a progresat în paralel cu perfecţionarea astrologiei, în aceeaşi logică de cauzalitate a cărei influenţă avea să se extindă peste secole, dincolo de frontiere şi limbi. Contrar unei credinţe comune, divinaţia nu se făcea în mod intuitiv şi arbitrar, ci, dimpotrivă, logic. O dovedeşte, între altele, acest text din *Manualul clarvăzătorului babilonian* datând din mileniul I î.e.n.:

> 🕮 *Semnele de pe pământ ne dau avertismente sigure privind viitorul numai dacă sunt puse în acord cu semnele de pe cer. Prevestirile trebuie să aparţină în acelaşi timp şi cerului şi pământului: chiar dacă ne apar separate, ele nu pot fi separate deoarece cerul şi pământul formează un tot.*

Arta de a deosebi prevestirile pământene de cele cereşti, de a le pune în corelaţie şi de a le interpreta devenise în întreaga lume antică, de la sfârşitul mileniului al II-lea î.e.n., privilegiul unei caste, aceea a preoţilor-astrologi, a căror ştiinţă nu putea fi, evident, revelată omului de rând, incapabil de altfel să deosebească pe cer steaua polară de Venus.

Ştiinţa lor avea să evolueze continuu. Deoarece puteau şi să prevadă evenimente cereşti viitoare precum eclipsele solare, care-i înspăimântau atunci pe oameni, puteau să prevadă

[1] Gr. *horoskopos* a fost preluat de latină unde a însemnat şi „constelaţia sub care te-ai născut", pe care o pomeneşte şi autorul (n.t.).

şi viitorul: erau, aşadar, profeţi, dar şi astrologi. Schimbarea a cuprins lumea mediteraneeană, apoi Occidentul prin intermediul grecilor, în pofida faptului că aceştia au determinat, din secolul al IV-lea î.e.n., progresul considerabil al astronomiei pure. Misticismul pitagoreic a jucat un rol determinant în acceptarea ulterioară a astrologiei în Grecia şi, ulterior, la Roma.

Din acel moment, statutul astrologiei a fost hotărât. În secolul al XVI-lea, ea şi-a întărit prestigiul datorită unor oameni ca Michel Nostradamus, medic luminat, dar şi astrolog şi profet, protejat de Caterina de Médicis, căreia îi prezisese moartea fiului, Henric al II-lea, în cursul unui turnir. Multă vreme a circulat catrenul din *Centurii* (IX, XX) care anunţa, în termeni vagi, arestarea lui Ludovic al XVI-lea la Varennes, urmată de decapitarea sa:

> 🕮 *De nuit viendra par la forêt de Reines*
> *Deux parts vaultore herne le pierre blanche*
> *Le moine noir en gris dedans Varennes*
> *Eslu cap, cause tempeste, feu sang tranche*[1].

Nimeni nu a putut să stabilească încă dacă este vorba de o prevestire astrologică sau de o viziune. Ce este oare „pădurea de la Reims"? Pădurea Muntelui din Reims? Iar „piatra albă" *(pierre blanche)* semnifică castelul reginei Blanche care se afla pe drumul lui Ludovic al XVI-lea sau solul calcaros din regiunea Champagne? Numai numele Varennes şi ultimul vers

[1] „Veni-va în noapte prin pădurea de la Reims/Sfâşiat între credinţa curată şi monarhie/Călugărul negru în cenuşiu la Varennes/Capul lui Capet provoacă furtună, sânge, tăiere."

care conţine cuvântul *cap*, ce evocă atât dinastia Capeţienilor, cât şi decapitarea, pot fi citite limpede.

Ceva mai departe însă, un alt catren (IX, XXXIV) arată că Nostradamus „văzuse" un eveniment major:

La part soluz mary sera mittré
Retour conflit passera sur la thuille
Par cinq cents un trahyr sera tiltre
Narbon & Sauce par contaux avons d'huile[1].

Versurile al doilea şi al treilea anunţă, într-adevăr, asaltul asupra palatului Tuileries după întoarcerea regelui şi sosirea a cinci sute de voluntari marsiliezi în ajutorul gărzii republicane. Cu toate acestea, versul al patrulea este cel care pecetluieşte prezicerea: Narbon, contele de Narbonne şi ministru al regelui, va conspira cu revoluţionarii, iar Sauce este numele procurorului-sindic din Varennes, băcan de meserie – de unde aluzia la ulei *(huile)* –, care l-a recunoscut pe rege şi a provocat o întârziere fatală încercării acestuia de a fugi.

Aici, nu mai poate fi vorba de coincidenţe şi aceasta cu atât mai mult cu cât în *Epistola către Henric al II-lea* Nostradamus desemnează cu toată evidenţa anul 1792 *(l'an mil sept cens nonante deux)* ca fiind un an de mare criză, în special pentru Biserică.

Alte două catrene consolidează viziunile lui Nostradamus. Într-unul (VIII, XIX), el anunţă conflictele care vor diviza Revoluţia:

[1] „Numai partea cealaltă va purta boneta/Întoarcerea conflictului va trece peste ţiglărie/Pentru cinci sute un trădător va complota/Narbon & Sauce au forţă datorită conţilor."

À soustenir la grande cappe troublée,
Pour l'éclaircir les rouges marcheront
De mort famille sera presque accablée
Les rouges le rouge assommeront.[1]

„Marea capă tulburată" este, evident, monarhia, iar al doilea vers arată strădaniile zadarnice ale girondinilor ca s-o menţină împotriva iacobinilor. În mod curios, el îi numeşte pe revoluţionari „roşii", denumire care se va păstra până în epoca modernă. Al treilea vers anunţă exterminarea familiei regale, iar ultimul, convulsiile care-i vor cuprinde pe girondini, montaniarzi şi iacobini, generând paroxisme de violenţă, fatale pentru Revoluţie. Celălalt catren revelator este următorul (I, IX):

Un Empereur naîtra près d'Italie
Qui à l'Empire sera vendu bien cher
Dont avec quels gens il se rallie
Qu'on trouvera moins prince que boucher.[2]

Zeflemeaua lui muşcătoare – al doilea vers critică costul splendorii imperiale – ne face să surâdem deoarece sunt asemănătoare criticilor cu care istoricii secolelor al XX-lea şi al XXI-lea l-au copleşit pe Napoleon, considerat responsabil de un milion de morţi.

Precizia altor catrene nu face decât să accentueze această ciudăţenie. Vom mai cita încă două (IX, XVI):

[1] „Ca să sprijine marea capă tulburată/Ca s-o limpezească roşii vor merge/De moarte familia va fi aproape terminată/Roşii pe roşu îl vor omorî."

[2] „Un Împărat se va naşte aproape de Italia/Care va fi vândut Imperiului foarte scump/Se va spune cu ce oameni se uneşte/Încât va fi găsit mai puţin prinţ şi mai mult măcelar."

📖 *De castel Franco sortira l'assemblée*
L'ambassadeur non plaisant sera scisme
Ceux de Ribiere seront en la mêlée
Et au grand gouffre dénieront l'entrée.[1]

Două nume stabilesc fără ambiguitate epoca şi locul: Franco şi Ribiere, forma franceză pentru Primo de Rivera, a cărui lovitură de stat din 1923 a instaurat o dictatură care a durat până în 1930 şi care a precedat instalarea franchismului. „Adunarea" este Cortès-ul, Parlamentul bicameral spaniol, care a legiferat preluarea puterii de către Franco. „Cei ai lui Ribiere" sunt, evident, falanga lui Primo de Rivera care, în campania din Africa, apoi „în învălmăşeala" războiului civil, l-a susţinut pe Franco, ulterior garant al neutralităţii Spaniei în timpul celui de al Doilea Război Mondial. „Ambasadorul neplăcut va fi/sau va face/schismă" se referă bineînţeles la refuzul ambasadorului Spaniei la Paris de a intra în conflictul din 1939–1945. Viziune uimitoare la patru secole distanţă. Ce să spunem însă de următorul catren (VI, XCVII):

📖 *Cinq et quarante degrés ciel bruslera*
Feu approcher de la grand' cité neuve
Instant grande flamme esparse sautera
Quand on voudra des Normans faire preuve.[2]

[1] „De la castel Franco va ieşi adunarea/Un ambasador neplăcut va face schisma/Cei ai lui Ribiera vor lua parte/Şi marilor nenorociri le vor interzice intrarea."

[2] „Cinci şi patruzeci grade cerul va arde/Focul se apropie de marea cetate nouă/Pe dată mare flacără împrăştiată va sări/Când se va vrea pe cei din Nord să-i pui la încercare."

Când enunţă o cifră, ca în *quarante-huit degrés climatériques* – „patruzeci şi opt grade climaterice" –[1], Nostradamus o scrie în litere; aici, el foloseşte o formulă deosebită care nu poate însemna decât „cinci zecimi"; cifra este, aşadar, patruzeci de grade şi cinci zecimi. Singura „mare cetate nouă" de pe această latitudine (pe atunci nu se putea stabili longitudinea) este New Yorkul. Un „mare foc" venit din cer – cum să nu evoci atentatul din 11 septembrie 2001? Ultimul vers poate fi interpretat cu uşurinţă: când se va vrea ca americanii (descendenţi ai normanzilor) să fie puşi la încercare.

Aici se ridică o întrebare: poate astrologia să faciliteze profeţiile? Nostradamus tratează acest subiect într-o scrisoare către fiul său César:

📖 *Înţelegerea creată intelectual nu poate să vadă ocult decât pe calea făcută pentru limburi, cu ajutorul flăcării mici în care parte din cauzele viitoare vor veni să se încline.*

Sunt folosiţi aproape aceiaşi termeni din oracolul chaldeean al lui Iulian-Tatăl, din secolul al II-lea:

📖 *Există un anume inteligibil pe care trebuie să-l concepi cu ajutorul florii intelectului. Pentru că dacă tu înclini spre el intelectul tău şi încerci să-l concepi aşa cum ai concepe un obiect determinat, tu nu-l vei concepe, deoarece el este forţa unei sâbii luminoase [...] nu trebuie aşadar să-l concepi cu intensitate, ci aşază pe el privirea curată a sufletului tău abătută de la sensibil, să îndrepţi spre Inteligenţă un intelect gol de gânduri.*

[1] Perioadă care are un caracter periculos (n.t.).

Cu alte cuvinte, pentru chaldean, ca şi pentru Nostradamus, numai intelectul nu poate ajunge la cunoaşterea viitorului, iar pentru a ajunge la această cunoaştere, trebuie să deschizi calea în faţa „limburilor". Care limburi? Nostradamus nu o spune. În sprijinul viziunii sale, el îşi revendică arta.

> 🕮 *Astrologia judiciară, prin care şi cu ajutorul inspiraţiei şi revelaţiei divine ne-am redactat în scris prin continui cumpăniri profeţiile noastre.*

Această afirmaţie reprezintă confirmarea a nenumărate exemple precedente şi ulterioare: astrologia a fost, într-adevăr, asociată cu divinaţia. Ea nu putea fi asimilată cu un manual de prezicere a viitorului, iar valoarea ei se afla în calitatea mistică a maeştrilor ei.

ŞAMANISMUL NORD-ASIATIC
(mileniul al V-lea î.e.n.)

Halucinaţia indusă pentru a izgoni spiritele rele

Apărut înaintea scrierii, şamanismul din Asia de Nord şi de Nord-Est, incluzând Japonia şi Coreea, n-a lăsat, aşadar, nici o urmă scrisă şi este cunoscut doar datorită unor reminiscenţe care dăinuie şi astăzi, aşa cum au fost ele descrise de către călători şi martori înainte de a dispărea aproape total la sfârşitul secolului al XX-lea. El constituie ceea ce putem numi un esoterism factual, comunicarea cu puterile supranaturale jucând un rol primordial în societăţile primitive

de vânători–pescari–culegători, nomade şi seminomade, comunicare care nu putea fi transmisă şi nici revelată profanilor.

Etimologia cuvântului „şaman" sau *saman* este nesigură; cuvântul, luat din limba tunguzilor din Siberia, înseamnă „a dansa", dar se pare că el derivă din turco-mongolul *kam* care desemnează un vrăjitor; într-adevăr, şamanii dansează în timpul ceremoniilor lor. În populaţiile amintite mai sus[1], credinţa în spirite bune şi spirite rele constituie baza a ceea ce putem numi, în sens larg, religiile lor deoarece acestea nu sunt identice; datorită puterilor lor, şamanii protejează clanul sau tribul. Se apreciază că şamanismul a apărut în mileniul al V-lea î.e.n. Este, aşadar, una dintre formele cele mai vechi de esoterism. Din aceste regiuni, şamanismul a ajuns în China şi în Asia de Sud-Est.

În toată această parte a lumii, cu excepţia populaţiei ainu, oamenii erau protejaţi de spiritele rele prin intermediul şamanilor. La început, şamanii au fost femei născute oarbe de înaltă moralitate. După aceea, bărbaţii au revendicat funcţia acestora, femeile păstrându-şi prerogativa anumitori ritualuri, printre care dansul, dar şi bărbaţii participau la aceste ceremonii.

Într-un stadiu preliminar, oficianţii pregătesc o transă divinatorie bând un lichid preparat din amanită phalloidă, ciupercă numită în Siberia *panx* sau *fankä'am*, care conţine o substanţă psihotropă halucinogenă; de altfel, acest rit este originar din

[1] Aceste populaţii cuprind două grupuri. Întâi ceea ce numim îndeobşte paleo-asiatici, albii, fără îndoială primii ocupanţi ai Asiei de Nord, şi metişii alb-galbeni: populaţiile de ciucci, ainu din insulele Kurile, din insula Sahalin, din nordul insulei Hokkaido sunt albi (la fel ca populaţia koluş din Alaska), iukaghirii de pe ţărmul oceanului Arctic, koriacii, kamşdalii din peninsula Kamciatka şi giliakii de la marea Ohoţk sunt metişi. Celălalt grup este constituit din populaţii din Siberia, considerate „nou-sosite" (de fapt prezente de aproape trei milenii înaintea erei noastre); sunt, în special, ostiacii, iakuţii, buriaţii, tunguzii, goldii şi orotohtonii (n.a.).

Asia de Nord de unde s-a răspândit în restul lumii, incluzând şi cele două Americi. Ajuns la stadiul de „clarviziune", şamanul, fie el bărbat sau femeie, este gata să primească spiritul, zeul protector pe care l-a invocat, putând să înceapă oficierea.

Cu gâtul, braţele şi şalele încinse cu ciucuri din fibre de scoarţă de mesteacăn şi împodobite cu clopoţei, în mână cu un clopoţel, cu şiraguri făcute din bucăţi de oglindă pe piept[1], şamanul, bărbat sau femeie, începe atunci, în sunetul a nouă tobe magice, un dans ritual menit să înspăimânte spiritele rele. În acest timp, el rosteşte blesteme şi scoate strigăte puternice. După o vreme, oficiantul se prăbuşeşte, pierzându-şi cunoştinţa: este semnul că zeul protector, spiritul unui animal sau al unui copac a intrat în el, iar spiritele rele sunt pe cale să fie învinse. După zbateri şi strigăte ajunse la paroxism, şamanul anunţă că spiritele rele au plecat. El îşi recapătă în sfârşit starea de conştienţă şi cei care asistă îi pun întrebări.

Aceeaşi ceremonie se desfăşoară pentru a scoate dintr-un bolnav spiritele rele care au pus stăpânire pe el. În acest caz, trebuie stimulate pentru ca ele să se refugieze într-un obiect, de pildă într-un beţişor de bambus care va fi scos din casă; sau se întinde pe un perete o bucată de pânză albă care va fi rulată la sfârşitul ceremoniei, deoarece spiritele rele s-au refugiat acolo.

Puterea secretă a şamanului, bărbat sau femeie, se afla în cunoaşterea ritualurilor de exorcizare şi în consumarea băuturii sacre care constituia privilegiul lor şi care era interzisă celorlalţi oameni.

[1] Costumul variază în funcţie de regiune. În Manciuria, de pildă, şamanul poartă un fel de redingotă lungă şi roşie căreia îi va agita poalele pentru a înspăimânta spiritele rele. Un alt costum de şaman a fost expus la Paris, la Musée de l'Homme (n.a.).

Când puterile politice centrale au fost instituite, funcţia de şaman a fost asimilată cu aceea de preot-funcţionar. În Japonia, această funcţie a fost absorbită de religia shinto* şi s-a menţinut câteva secole.

INCANTAŢIA UNUI ŞAMAN SIBERIAN ADRESATĂ SPIRITELOR RELE

Ascultă,
sunt un şaman.
Spiritele se ridică pentru mine,
Se apropie de mine.
Spiritele animalelor
Vin acum în ajutorul meu.
[...] Lasă-l pe omul acesta care e bolnav.

(După D. Cloutier, *Spirit, Spirit*, Providence, 1973)

CÂNTECUL ŞAMANILOR SOIOŢI DIN SIBERIA

O, tobă decorată care stai în faţă!
Telegarul meu, cerb şi căprioară!
Fii tăcută, tobă sonoră,
tobă din piele,
împlineşte-mi dorinţele.
Ca pe norii fugari, ia-mă cu tine
prin pământul tenebrelor.
Sub cerul de plumb,
ia-mă cu tine ca vântul
deasupra vârfurilor.

(După V. Dioszegi, „Tuva Shamanism", *Acta Ethnographica*, 11, 1962)

VEDISMUL
(circa 1600 î.e.n.)

Prima folosire a muzicii în mistică

Hinduismul, care este o cultură a Indiei (nu însă o religie, chiar dacă el are un sistem religios), datează cel puţin din secolul al XVII-lea î.e.n., după a doua invazie a arienilor. În acea epocă, brahmanii, adică preoţii care exercitau una din cele trei funcţii ale societăţii indo-ariene, celelalte două fiind cea de războinic şi cea de crescător de vite-cultivator, au conceput un esoterism care le întărea autoritatea şi învăţătura. Există două

mari perioade, perioada vedismului şi cea a brahmanismului, apărut la sfârşitul secolului al IX-lea î.e.n.

Este totuşi prudent să ne ferim de a face deosebiri prea nete, aşa cum face cu uşurinţă spiritul analitic occidental, deoarece cele două tradiţii au numeroase puncte comune. Astfel, *Upanishadele*, a căror redactare a început în secolul al VI-lea î.e.n., prelungesc vedismul hinduist şi reprezintă chiar apogeul lui. La fel, budismul ulterior – secolul al VII-lea – le prelungeşte, prin anumite aspecte, pe ambele. Nicio dogmă nu opune un curent celuilalt şi acesta este motivul pentru care nenumărate ramuri continuă să răsară din trunchiul hinduismului.

Putem presimţi esoterismul vedic datorită unui ansamblu de stanţe mitologice, liturgice, sacrificiale, medicinale, *Rig Veda*. Descoperim astfel consumarea în timpul ceremoniilor a băuturii sacre, *soma*, obţinută dintr-o ciupercă halucinogenă – amanita phalloida – care producea viziuni extatice, mijloc iniţiatic pentru a avea acces la transfigurarea Eului. Este mai potrivit să folosim în locul extazului, termen care implică ieşirea Eului în afara lui însuşi, cuvântul „enstaz" care desemnează concentrarea Eului în el însuşi până la punctul ultim unde întâlneşte divinitatea.

Se pare că uneori participanţii iniţiaţi ajungeau în starea de transă cu ocazia concursurilor de poezie. Cântecul vedic, trebuie precizat, apărut în jurul anului 1200 î.e.n., pe o gamă muzicală de trei note, reprezintă prima tradiţie muzicală din lume. Din acel moment, textele din *Rig Veda* au fost cântate, recitarea lor psalmodiată contribuind prin urmare atât la inducerea extazului, cât şi la acompanierea lui.

Opera este monumentală şi are chiar o amploare cosmică constând din o mie douăzeci şi opt de stanţe sau imnuri având fiecare zece versuri şi nu a epuizat cu siguranţă, în decursul secolelor care s-au scurs, ardoarea exegeţilor.

Ar fi aşadar o dovadă de trufie să pretindem a-i rezuma subiectul. Putem spune cel mult că *Rig Veda* expune un panteism mistic în care se impune, pentru spiritul occidental, un mit pe care-l vom regăsi apoi în numeroase alte religii, mitul zeului suprem, Prajâpati, sacrificat cu bună ştiinţă pentru ca totul să se nască din moartea sa.

NASADIYA

(IMN ÎNĂLŢAT CREAŢIEI)

1. Pe atunci, nu era nici nonexistenţă, nici existenţă, nu exista nici regatul spaţiului, nici cerul care este mai departe. Ce anume s-a pus în mişcare? Unde? Sub protecţia cui? Exista oare apă, infinit de adâncă?

2. Pe atunci, nu exista nici moarte, nici nemurire. Niciun semn nu deosebea noaptea, nici ziua. Acela a respirat fără suflu, din propria sa iniţiativă. Însă altfel, nimic nu exista dincolo.

3. La început, întunericul era ascuns de către întuneric, totul nu era decât apă, fără niciun semn care să le deosebească. Forţa vieţii acoperită de vid, această forţă s-a ridicat datorită puterii căldurii.

4. Dorinţa i s-a produs aceluia la început, a fost prima sămânţă a Spiritului. Poeţii cercetându-şi inimile cu înţelepciune au găsit legătura dintre existenţă şi non-existenţă.

5. Rima lor s-a întins mai departe. Exista ceva deasupra? Exista ceva dedesubt? Ei au fost cei care au depus sămânţa; existau puterile. Existau dedesubt influxuri, existau deasupra impulsuri.

6. Cine ştie cu adevărat? Cine o va proclama aici? De unde provine aceea? De unde provine această creaţie? Zeii au venit mai târziu, după crearea acestui univers. Cine ştie, aşadar, de unde a ieşit acesta?

7. Când această creaţie s-a făcut – poate din ea însăşi, poate nu –, cel care o contemplă din înaltul cerurilor, numai el o ştie, sau poate nu o ştie.

(Rig Veda, 10, 129)

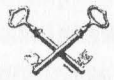

ORIGINEA DISCURSULUI SACRU

1. Bhraspâti[1]! Când au pus în mişcare naşterea cuvântului, când au dat nume, secretul lor pur, perfect păstrat, s-a revelat prin dragoste.

2. Când înţelepţii au modelat discursul cu gândirea lor, cernându-l ca pe boabe, atunci prietenii şi-au recunoscut prieteniile. Un semn salutar a fost pus peste discursul lor.

3. Au trasat prin sacrificiu cărările discursului în inima înţelepţilor. Au prins discursul şi l-au împărţit cu mulţimea. Şapte cântăreţi au adus laudă acestui lucru.

4. Unul care privea nu a văzut discursul, iar un altul care asculta nu l-a auzit. Se revelă uneori cuiva aşa cum o soţie iubitoare, minunat înveşmântată, îşi arată trupul soţului său.

5. Cutare, spun ei, a devenit stângaci şi greoi în prietenie; ei nu-l mai incită să participe la concursuri. El trăieşte cu

[1] Stăpân al discursului sacru, Bhraspâti este patronul oratorilor şi al poeţilor inspiraţi (n.a.).

falsitatea ca o vacă fără lapte, deoarece discursul pe care l-a auzit nu face nici fructe, nici flori.

6. Un om care-şi părăseşte un camarad de ucenicie nu mai are loc în discurs. Ceea ce aude el aude în zadar, pentru că nu cunoaşte cărarea faptei bune.

7. Prietenii au ochi şi urechi, însă străfulgerările lor de intuiţie nu sunt egale. Unii sunt ca acele bălţi unde te scalzi numai până la umeri sau până la gură, alţii sunt ca iazurile unde poţi să înoţi.

8. Când intuiţiile spiritului sunt formate în inimă, când brahmanii îndeplinesc împreună sacrificii, ca nişte prieteni, unii rămân în urmă, pentru că nu ştiu, în vreme ce alţii îi depăşesc prin forţa laudelor.

9. Cei care nu se apropie şi care nu merg mai departe, cei care nu sunt adevăraţi brahmani şi preparatori de soma, cei care se folosesc rău de discurs, aceştia nu fac decât să ţeasă zdrenţe fără să înţeleagă.

10. Toţi prietenii se bucură de prietenul care iese învingător şi celebru dintr-un concurs. El îi scuteşte de greşeală şi îi hrăneşte. Merită să fie încurajat ca să-şi ceară premiul.

11. Unul se aşază ca să vadă înflorind florile poemelor. Un altul cântă un cântec în metrul Sakvari. Un ḅrahman proclamă cunoaşterea veche. Un altul veghează la respectarea regulii sacrificiilor.

(Rig Veda, 10, 71)

PASĂREA

Acest text evocă întrunirile brahmanilor-poeţi în concursuri poetice cântate cu ocazia sacrificiilor. Imnul care urmează este cântat pentru a exorciza.

1. Înţelepţii văd în inima lor, în spiritul lor, pasărea devenită sacră datorită magiei lui Asura[1]. Poetul le vede în ocean; înţelepţii caută urmele paşilor razelor sale.

2. Pasărea poartă în inima ei Cuvântul pe care tânărul divin[2] l-a pronunţat în pântecul mamei sale. Poeţii păstrează această revelaţie, care străluceşte ca Soarele, în urmele de paşi ale Ordinii.

3. Am văzut turma care nu oboseşte niciodată şi străbate cărările. Luând forma acelora care se îndreaptă spre acelaşi centru şi care se răspândesc totuşi în jur, ea navighează pe deasupra şi înlăuntrul lumilor.

(Rig Veda, 10, 177. Traducerea autorului după *The Rig Veda*, Penguin Classics, 1981.)

[1] Asura, maestrul magiei, este un spirit deţinător al unui balsam care îl face invizibil pe cel care este uns cu el (n.a.).

[2] Vena, Soarele ascuns în inima apelor (n.a.).

ŞINTOISMUL
(secolul al X-lea î.e.n.)

O mitologie densă şi bogată în lecţii morale

神道

Definiţia de „religie" nu se potriveşte deloc cu *shintô* sau şintoism, apărut în Japonia în jurul secolului al X-lea î.e.n. Deşi el are două cărţi sacre, *Kojiki (Cartea trecutului)* şi *Nihongi* (Analele Japoniei sau *Nihon-shoki*), amândouă redactate spre sfârşitul secolului al VIII-lea, *shintô* nu are dogme; el este deopotrivă o cultură şi un mod de viaţă. Termenul, derivat din cuvântul chinezesc *shen tao* – „calea divinităţilor" –, îl rezumă oarecum, japonezii considerându-l drept „o cale urmată de

divinităţi". Acestea sunt *kami*, entităţi superioare, unele faste, altele ostile, reprezentând atât munţii, cât şi strămoşii, animalele sau nişte divinităţi propriu-zise: sunt obiecte în care sălăşluieşte o forţă superioară. Şi aici, etimologia ne permite să ghicim sensul, silaba *ka* rezumând cuvântul *kakure*, „ascuns", *mi* însemnând corp. De aici decurge faptul, ca să recurgem la definiţiile occidentale, că *shintô* este un panteism animist în care recunoaştem uşor succesorul şamanismului.

Unii specialişti au afirmat că nu există un esoterism de tip şintoist. Se pare mai curând că e vorba de un esoterism de un tip deosebit care constă în talentul de a interpreta *Kojiki* şi *Nihongi*. În pofida titlurilor lor, care l-ar face pe profan să creadă că este vorba de anale istorice, aceste cărţi cuprind povestiri mitologice lungi şi dense privind legăturile dintre *kami* şi dintre aceştia şi oameni.

Toate peripeţiile descrise au un sens simbolic, aflat şi astăzi în dezbaterea exegeţilor, poate mai mult astăzi decât în trecut.

Două exemple ne vor permite să apreciem caracterul special al esoterismului şintoist.

NAŞTEREA PĂMÂNTULUI

Acest episod din Nihongi *relatează o iniţiativă memorabilă a lui Izanagi-no-kami (Alteţa Sa Masculul care Invită) şi Izanami-no-kami (Alteţa Sa Femela care Invită), copii ai Teribilei Sale Altеţe Verzi (Awo-kashiki-no-mikoto) şi ai Alteţei Sale Spuma Liniştită (Awa-nagi-no-mikoto), cărora entităţile superioare,* kami, *cereşti le-au oferit o lance cerească împodobită cu pietre preţioase.*

[Întrebându-se dacă există o materie solidă], Izanagi şi Izanami au înaintat pe Podul Plutitor al Cerului, Ame, şi s-au sfătuit spunând: „Nu există oare un tărâm [deasupra noastră]?" După care au scufundat lancea cerească şi scotocind cu ea au găsit câmpia oceanică albastră. Apa sărată care s-a scurs de pe vârful ei s-a închegat şi a devenit o insulă care a fost numită Onogoro.

(*Nihongi*, I, 4-5)

Această povestire este reluată de patru ori în Nihongi, *în termeni mai mult sau mai puţin asemănători, însă întotdeauna la începutul primei cărţi, ceea ce îi arată importanţa. Ea evocă evident o cosmogonie şi cu deosebire acel punct comun al mai multor povestiri mitice despre Creaţie, unde pământul apare din elementul primordial care este apa. Toate detaliile îşi au importanţa lor: Podul Plutitor al cerului semnifică posibilitatea existenţei unei comunicări între Cer şi lumea de aici, înainte de Creaţie. Lancea cerească evocă un simbol falic şi faptul că Izanagi şi Izanami o scufundă în elementul lichid sugerează un simbolism sexual. Cu toate acestea, cuvântul japonez pentru pietrele preţioase care împodobesc lancea este* tama *care înseamnă şi „suflet". Simbolul sexual este dublat deci de un altul care este insuflarea sufletului în ceea ce este neînsufleţit. Izanagi şi Izanami au acţionat la fel cu Iehova care a insuflat sufletul în lutul cu care l-a modelat pe Adam.*

Mai multe locuri din Japonia revendică cinstea de a reprezenta insula Onogoro şi au ridicat temple pentru a-i cinsti pe Izanagi şi Izanami.

Într-un alt episod din Nihongi, *zeiţa Amaterasu-ô-mi-kami – care este întâmplător la originea casei imperiale – hotărăşte să trimită pe pământ conştiinţa psihică.*

[Amaterasu] a poruncit: „Bogata câmpie de trestii, ţara proaspetelor fire de orez din mii de toamne, este ţara pe care va trebui s-o conducă augustul meu copil Ame-no-oshi-ho-mimi." Binevoind să-i dea această sarcină, ea i-a poruncit să coboare din Cer. La care, Ame-no-oshi-ho-mimi a înaintat pe Podul Cerului şi a spus: „Ţara aceasta este agitată într-un mod dureros." După ce a anunţat acest lucru, el a urcat imediat şi a informat-o pe Amaterasu-ô-mi-kami.

[Atunci, minunatul *kami* producător, unul dintre membrii Triadei originare] Taka-mi-musubi şi Amaterasu-ô-mi-kami au poruncit celor opt sute de miriade de *kami* să se întrunească într-o adunare divină în matca Divinului Râu al Cerului, i-au cerut [organizatorului acelor *kami* cereşti] Omoi-kane să imagineze un plan şi i-au spus: „[...] Deoarece augustul nostru copil consideră că există în ţară numeroşi *kami* pământeşti violenţi şi sălbatici, ce *kami* anume vom trimite noi pentru a-i supune?" Omoikane şi cele opt sute de miriade de *kami* s-au sfătuit şi au spus: „Ame-no-hohi [un alt copil al lui Amaterasu] este cel pe care trebuie să-l trimiţi." Aşa că l-au trimis pe Ame-no-hohi, însă el a câştigat imediat simpatia lui Ô-kuni-noshi [un *kami* pământean] şi vreme de trei ani nu s-a întors să dea raportul.

(Kojiki, I, 30)

Cu excepţia câtorva variante, această povestire se află atât în Nihongi, *cât şi în* Kojiki. *Simbolismul ei esoteric este următorul: chiar şi puterile cereşti au dificultăţi în a conduce lumea pământeană. Dualismul interpretării naturii apare în deosebirea dintre* kami *cereşti buni şi* kami *pământeni răi. Cu trei secole înaintea budismului tibetan,* shintô *arată neputinţa spiritului, chiar dacă e ceresc, de a stăpâni, atunci când e slab şi fricos, lumea materială. Primul fiu al lui Amaterasu, Ame-no-oshi-ho-mimi, se dă înapoi în faţa dificultăţilor misiunii sale şi se întoarce la maică-sa. Al doilea, Ame-no-hohi, se înţelege foarte bine cu Ô-kuni-noshi,* kami *pământean, şi-şi abandonează misiunea. E nevoie de mai multă hotărâre şi curaj pentru a impune legea cerească pe pământ. Şi astfel,* Kojiki *şi* Nihongi *dau lecţii de morală ce pot fi aplicate în viaţa de zi cu zi a cititorului suficient de perspicace pentru a le descifra povestirile.*

CĂLĂTORIA ÎN INFERN A LUI IZANAGI

Una dintre povestirile cele mai tulburătoare din Kojiki *şi* Nihongi *este cea a călătoriei în Infern a eroului divin Izanagi, cel care, împreună cu paredrul său feminin Izanami, definită ca sora lui mai mică (la vremea aceea, nu exista în limbă termeni specifici pentru „soţ" şi „soţie"), a creat pământul în mijlocul valurilor primitive. Murind la naşterea zeului focului, care îi arsese organele genitale, Izanami se află deci în Infern unde Izanagi se duce s-o găsească.*

Titlul textului, în aparenţă paradoxal, din care sunt luate aceste fragmente este explicat de iniţierea în chinurile pe care le va îndura după moarte şi pe care cel viu trebuie s-o facă în timpul vieţii. Este o iniţiere care cuprinde şi disciplina pentru a depăşi pericolele din lumea de dincolo şi a atinge nirvâna.

Dorind să-şi revadă sora mai tânără, augusta Izanami, Izanagi a urmat-o în Tărâmul Întunericului. Şi când, ridicând poarta palatului, ea a ieşit în întâmpinarea lui, augustul Izanagi i-a spus: „O, augusta şi fermecătoarea mea soră mai tânără,

pământul pe care noi tocmai îl cream, tu şi cu mine, nu este terminat. Întoarce-te." Atunci, augusta Izanami a răspuns: „Este regretabil că nu ai venit mai curând, am mâncat înlăuntrul Infernului. Cu toate acestea, augustul şi fermecătorul meu frate mai mare, sunt mişcată de cinstea vizitei tale, aş dori să revin, şi mă voi duce să vorbesc cu divinităţile Infernului. Să nu te uiţi la mine!" Şi cu aceste cuvinte, a intrat în palat. Şi cum a întârziat prea multă vreme, el nu a mai putut aştepta. Rupând unul din dinţii pieptenului înfipt în augusta fundă din părul său şi aprinzându-l [ca să facă] cu el o singură torţă, a intrat şi s-a uitat. Viermii mişunau, ea [Izanami] putrezise, iar capul ei era Marele Tunet, în pieptul ei era Tunetul de Foc, în pântec, Tunetul Negru, în organele genitate, Tunetul care Despică, în mâna ei stângă, Tunetul tânăr, în mâna ei dreaptă, Tunetul Pământului, la piciorul stâng, Tunetul care Atacă, la piciorul drept, Tunetul care Apune, opt soiuri de zei ai Tunetului se formaseră împreună şi stăteau acolo. Cum augustul Izanagi, îngrozit, o luase la fugă, tânăra sa soră, augusta Izanami, [a exclamat]: „M-ai acoperit de ruşine!" Şi le-a pornit imediat pe urmele lui pe Hidoasele Femele ale Infernului. Augustul Izanagi a luat ghirlanda neagră [pe care o purta] pe cap şi a aruncat-o. Pe dată, aceasta s-a preschimbat în struguri. În timp ce ele [Hidoasele Femele] îi adunau şi îi mâncau, el a luat-o la fugă. Cum ele îl urmăreau încă, el a apucat pieptenul multiplu şi dens din conciul drept al părului său şi l-a aruncat. Pe dată, acesta s-a preschimbat în mlădiţe de bambus. În vreme ce ele le smulgeau şi le mâncau, el şi-a reluat fuga.

Apoi, ea [Izanami] a slobozit pe urmele lui cele opt soiuri de zei ai Tunetului şi o mie cinci sute de războinici din Infern. Scoţându-şi însă sabia cât zece lăţimi de mână cu care era în mod august încins, el a învârtit-o deasupra capului şi

şi-a reluat fuga. Continuând să fie urmărit, în vreme ce ajungea la Panta Unită a Infernului, el a cules [dintr-un piersic] trei piersici care se copseseră acolo şi întorcându-se către duşmanii săi, îi lovi [pe urmăritori] cu sabia şi aceştia începură să se retragă. Augustul Izanagi a spus atunci piersicilor: „Aşa cum voi m-aţi ajutat pe mine, tot aşa când toţi oamenii din acest ţinut central din Câmpiile Trestiilor vor fi la strâmtoare şi hărţuiţi, ajutaţi-i." Acestea spuse, el le dădu titlul de august-mare-fruct-divin.

În cele din urmă, tânăra sa soră, augusta Izanami, a început chiar ea să-l urmărească. Atunci, el a ridicat o stâncă pe care o mie de bărbaţi nu ar fi putut s-o ridice ca să blocheze Panta Unită a Infernului şi a aşezat-o în mijloc. Pe când erau faţă-n faţă, spunându-şi bun-rămas, augusta Izanami a zis: „O, augustul şi fermecătorul meu frate mai mare, dacă tu acţionezi astfel, eu voi strânge de gât [...] într-o singură zi o mie de oameni de pe pământ." Augustul Izanagi a replicat: „O, augusta şi fermecătoarea mea soră mai tânără, dacă faci aşa ceva, eu voi clădi într-o singură zi o mie cinci sute de case de naşteri. Astfel, într-o singură zi, dacă mor o mie de oameni [...] se vor naşte o mie cinci sute." Iată de ce augusta Izanami este numită Marea Divinitate din Infern. Şi pentru că ea l-a urmărit şi l-a ajuns pe fratele ei, mai este numită Marea divinitate-care-a-ajuns-la-drum. Iar stânca pe care el [Izanagi] a luat-o şi a blocat Panta Unită a Infernului a fost numită Marea-divinitate-care-face-să-te-întorci-din-drum.

(Kojiki)

Asemănarea dintre această povestire şi mitul elenic al lui Orfeu care se duce în Infern ca să-şi aducă soţia, Euridice, muşcată de un şarpe, este bineînţeles izbitoare, chiar şi în faptul

că lui Izanagi i s-a interzis să-şi privească soţia moartă. Ca şi Izanagi, Orfeu este de origine divină deoarece este fiul lui Apollo şi al muzei Caliope şi, asemenea lui, este urmărit, după ce încălcase interdicţia, de femei răzbunătoare şi ucigaşe, Menadele, care au acelaşi rol ca Hidoasele Femele din Infern. În sfârşit, Kojiki *şi mitul grecesc au în comun aceeaşi credinţă: adică, dacă ai mâncat în Infern, eşti condamnat să rămâi acolo pentru totdeauna, dovadă răspunsul lui Izanami dat soţului ei: „Am mâncat înlăuntrul Infernului." Această credinţă se regăseşte într-un alt mit grecesc legat de Infern, mitul Proserpinei, condamnată să petreacă o vreme lângă soţul ei din Infern, Hades, pentru că mâncase acolo o jumătate de rodie.*

În povestirea japoneză, cea care deslănţuie totuşi răzbunarea Infernului este moarta, în vreme ce în mitul grecesc, ea este victima. Mitul grecesc şi povestirea japoneză fiind contemporane, putem să presupunem că ele au o sursă comună, poate indo-ariană. Cu toate acestea, simbolismul esoteric este mai evident în povestirea japoneză: păţania lui Izanagi a fost provocată de încăpăţânarea sa de a înfrunta moartea pentru a-şi regăsi trecutul, greşeală care a fost cât pe-aci să-i fie fatală. Este la început pedepsit cu spectacolul soţiei sale în putrefacţie, apoi de mânia lui Izanami.

Izanagi întrupează viaţa triumfătoare, când soţia lui ameninţă că va lua măsuri aspre pe pământ, el o ameninţă la rândul său cu înmulţirea rasei omeneşti.

Întâmplător, unele amănunte din povestire corespund unor fapte arheologice: morţii erau îngropaţi sub tumuli, iar la camera mortuară se ajungea pe un drum în pantă. Poarta acestei camere era pecetluită cu o dală grea.

BRAHMANISMUL
(secolele IX–II î.e.n.)

Matricea gnozei

Brahmanismul, apărut la sfârşitul secolului al IX-lea î.e.n., reprezintă a doua perioadă a hinduismului, sistemul de credinţe de pe continentul indian apărut cu şapte secole în urmă. Este un esoterism care se afirmă în paralel cu sistemul castelor şi care va fi destinat celor mai privilegiaţi dintre privilegiaţi. Termenul *brahman*, care îi dă numele şi care derivă din numele lui Brahma, Creatorul şi stăpânul Cuvântului care pune în mişcare, cuprinde un principiu imposibil

de explicat deoarece el desemnează deopotrivă cunoaşterea şi infinitul, deci ceea ce nu poate fi cunoscut. Realitatea lui, dacă putem să spunem aşa, nu este accesibilă decât prin gnoză, altfel spus printr-o deschidere infinită a fiinţei; el este Acela, *tat*, şi orice individ este Acela: *Tat tvam asi*, „Acela eşti tu". Brahmanismul este cel care impune clar conceptul de divinitate care nu se află în afara fiinţei, ci în ea însăşi. De aproape treizeci de secole, sute de milioane de hinduşi au recitat şi recită rugăciunea care urmează şi pe care o transcriem aici fonetic:

🕮 *Tat Savitur vareniam*
Bhargo devasya dhimari
Dhito yo nah pracodayat

Adică: „Meditaţia noastră să fie în glorioasa lumină a lui Savitri, lumina să ne ilumineze spiritele."

Stadiul intermediar pentru a accede prin spirit la *Brahman* este *Âtman*, care constă în a se gândi ca nonfiinţă, potrivit drumului descris de *Upanishad Mandukya*. Într-adevăr, termenul „fiinţă" este aici doar o facilitate a limbajului occidental, individul nedefinindu-se nici prin corpul său şi nici prin spiritul său, eul real neputând să fie real decât în măsura în care el se identifică cu absolutul, adică când încetează să corespundă la ceea ce îi apărea ca realitate înainte de iniţierea sa. Cu alte cuvinte, iniţiatul nu începe să existe decât în momentul când încetează să existe.

Acest paradox aparent este ilustrat foarte bine de apologul din *Upanishad Katha* în care tânărul Nachiketas întâlneşte Spiritul Morţii şi-l întreabă: „Când un om moare, apare o îndoială; unii spun: el este, iar alţii spun el nu este. Spune-mi

adevărul." Iar spiritul morţii îi răspunde: „Atman, Sinele, nu s-a născut niciodată şi nu moare niciodată."

Învăţătura pe care o oferă brahmanul, maestrul, nu poate fi nici scrisă, nici revelată. Iniţiatul este antrenat să dispară pentru sine prin controlul respiraţiei, tehnică pe care o vom regăsi mai departe în isihasma ortodoxă creştină. Nu ar mai fi multe de spus despre brahmanism cu excepţia faptului că cele o sută douăsprezece *Upanishade* şi *Bhagavad-gîta*, două formidabile corpusuri de învăţătură poetică ale hinduismului, ca să nu le citâm decât pe acestea două, ne oferă o perspectivă imensă asupra interpretării lumii potrivit brahmanilor.

Din punct de vedere istoric, metafizica hinduistă poate fi considerată ca fiind cea mai veche şi mama tuturor gnozelor.

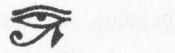

Cine trimite spiritul să se aventureze departe? Cine pune viaţa pe drumul ei? Cine ne face să articulăm aceste cuvinte?

Ce anume nu poate fi enunţat prin cuvinte, afară de aceea ce le face articulate? Să ştii doar acest lucru pentru a fi Brahmanul, Spiritul, şi nu ceea ce adoră oamenii aici.

Ce anume nu poate fi gândit cu spiritul, dar care face spiritul să gândească? Să ştii doar asta pentru a fi Brahmanul, Spiritul, şi nu ceea ce adoră oamenii aici.

(Upanishad[1] Kena)

[1] Literal, cuvântul *Upanishad* înseamnă „aşezat la picioare"; este postura iniţiatului care ascultă un maestru iniţiatic. Spre deosebire de *Rig Veda*, redactate de preoţi, *Upanishadele* au fost scrise de războinici, pregătindu-i pe iniţiaţi la sacrificii pe cale metafizică (n.a.).

În vremea aceea, Brahman, Stăpânul, a anunțat: „Doctrina pe care am să v-o revelez depășește cu mult capacitățile unui spirit obișnuit. Secret al secretelor, ea nu trebuie divulgată, ci păstrată pentru omul de bine care, străin de iluzia lumii, dorește s-o audă doar pe ea." Există, așadar, două priviri: știința și ignoranța. Prima eliberează, a doua înlănțuie; trebuie însă să știi că sunt strâns asociate.

(Upanishad Mahâvakya)

OM[1]. Cuvântul veșnic este totul: ceea ce era, ceea ce este și ceea ce va fi și ceea ce este dincolo eternitate. Totul este OM.

Brahmanul este totul, iar Âtmanul este Brahman. Âtmanul, Sinele, are patru condiții.

Prima condiție este viața care se trezește în conștiința centrifugă care se desfată cu cele șapte elemente primitive.

A doua condiție este viața visată a conștiinței centripete care se desfată cu cele șapte elemente subtile în propria ei lumină și în singurătatea ei.

A treia condiție este viața care dormitează în conștiința tăcută atunci când o persoană nu are dorințe și nu nutrește visuri.

A patra condiție este Âtmanul în starea lui proprie și pură: viața care se trezește a conștiinței supreme. Nu este nicio conștiință exterioară, nicio conștiință interioară, nu este nicio semiconștiință, nicio conștiință adormită. El este Âtmanul,

[1]În brahmanism, sunetul OM (pronunțat AUM) duce la al patrulea stadiu de acces la Âtman (n.a.).

Spiritul însuși care nu poate fi văzut și nici atins, care se află deasupra oricărei deosebiri, care se află dincolo de gândire și care este inefabil. Unirea cu El este dovada supremă a realității Sale. El este pacea și dragostea.

(Upanishad Mandukya)

Nu din pricina dragostei pentru soț este soțul îndrăgit, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din soț este el îndrăgit.

Nu din pricina dragostei pentru soție este soția îndrăgită, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din soție este ea îndrăgită.

Nu din pricina dragostei pentru copii sunt aceștia îndrăgiți, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din copii sunt ei îndrăgiți.

Nu din pricina dragostei pentru tot ce este îndrăgit există acest tot, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din tot ce este îndrăgit.

(Upanishad Brihad-Aranyaka)

62. Când un om zăbovește în plăcerile simțurilor, atracția lor se ridică în el. Din atracție se naște dorința, instinctul de posesie și aceasta duce la pasiune, la mânie.

63. Din pasiune provine confuzia spiritului, apoi pierderea memoriei, uitarea datoriei. Această pierdere duce la pierderea rațiunii și pierderea rațiunii duce la distrugere.

64. Însă sufletul care se mișcă în lumea simțurilor și care-și menține cu toate acestea simțurile în armonie, desprins de atracție și de aversiune, reușește să-și găsească pacea în liniște.

65. În această liniște, el se ușurează de povara tristeților sale, deoarece când inima și-a găsit liniștea, și înțelepciunea își găsește pacea.

66. Nu există pentru un om înțelepciune fără armonie și fără armonie nu există contemplație. Fără contemplație nu poate exista pace, iar fără pace poate oare să existe bucuria?

67. Atunci când spiritul este înlănțuit de o pasiune a simțurilor rătăcite, aceasta îi ia rațiunea, așa cum vântul duce cu el un vas pe valuri.

[...] 72. Așa este cel Etern în om, o Arjuna. Decepțiile nu-l mai pot ajunge. Chiar și în ultima oră a vieții sale pe pământ, omul poate [atunci] să găsească Nirvâna Brahmanului, omul poate să găsească pacea în Dumnezeul său.

(Discursul lui Krishna, *Bhagavad-gîta*, 2)

MISTERELE ELENICE
(secolele VIII–VII î.e.n.)

La originea miturilor fondatoare ale creștinismului:
Dionysos, zeul care a salvat umanitatea

Ar fi greu să vorbim despre esoterism fără să evocăm misterele elenice și în special riturile orfice și misterele din Eleusis, exemple supreme de practici secrete. Ele se găsesc reunite aici deoarece sunt înrudite așa cum vom vedea în continuare. Deși rezervate cu strictețe unor inițiați, aceste rituri și mistere apărute în Grecia – acest cuvânt este luat în sens larg – între secolele al VIII-lea și al VII-lea î.e.n. au exercitat o influență pe cât de

profundă pe atât de vastă și durabilă, nu numai în cultura greacă, cuprinzând și perioada elenistică, ci și în ansamblul culturilor mediteraneene, fiind ținute la loc de cinste în Imperiul Roman până la sfârșitul perioadei imperiale. Este cazul să amintim că aceste rituri și mistere, împreună cu mithraismul, au pregătit apariția creștinismului. Într-adevăr, ele au introdus noțiunea de păcat originar și de mântuire datorită unui sacrificiu divin și, în pofida politeismului lor exterior, ele aveau premisele unui monoteism.

Literatura modernă consacrată riturilor orfice și misterelor din Eleusis (oraș aflat la câțiva kilometri la vest de Atena, pe coastă) este considerabilă. Cu toate acestea, nu există un singur text sau mărturie directă veche despre ele. Structura lor a fost reconstituită cu răbdare după urmele de celebrări religioase atât de importante la unii autori, ca și din variantele miturilor, deoarece mitologiile aveau mai multe variante.

Riturile orfice și misterele din Eleusis au în comun faptul că celebrează reînvierea unor salvatori ai lumii. Riturile orfice, numite astfel pentru că ele ar fi fost introduse de Orfeu, personaj străin de Grecia (numele său înseamnă „Obscurul" sau „Tenebrosul"), celebrează mitul lui Dionysos[1] salvatorul. Potrivit mitologiei, Zeus a violat-o pe fiica sa Proserpina în vremuri imemoriale, iar aceasta a conceput un fiu, Zagreus. Geloasă, Hera, soția lui Zeus, a poruncit Titanilor să omoare copilul; aceștia l-au masacrat și l-au ucis. Totuși, Atena salvase de la masacru inima copilului și a dus-o la tatăl său care a dat-o lui Semelé pentru o nouă gestație. Zagreus s-a născut din nou cu numele de Dionysos, iar Titanii au fost trăsniți de Jupiter.

[1] Zeu de origine străină (etimologia numelui său fiind *Theos Nysa*, „zeul din Nysa", care nu a putut fi localizat) și a intrat în panteonul elenic doar prin intermediul Traciei, fiind apoi asimilat cu zeul viței-de-vie, Bacchus (n.a.).

Din praful lor s-a născut neamul omenesc. Acesta purta totuși povara crimei deicide a strămoșilor săi. Inițierea în riturile orfice permitea însă ca cei care erau demni să-și răscumpere vina pentru a-și asigura fericirea veșnică. Incidental, este prima apariție a noțiunilor iudeo-creștine de păcat originar și de răscumpărare, cu deosebirea că cei aleși vor fi selecționați.

Credința orfică în metempsihoză, adică în transmigrația sufletelor, implicând, așadar, nemurirea acestora, ne arată o origine indo-ariană. Faptul că Dionysos este zeul dansului poate să indice și o înrudire cu zeul hindus Shiva.

Misterele din Eleusis celebrează renașterea fertilității pământului sub forma recoltelor. Tot potrivit mitologiei, Hades, regele Infernului, se îndrăgostise de Persefona, fiica lui Demeter, zeița recoltelor, și o răpise. În mânia sa, Demeter a condamnat câmpurile să devină sterile, iar Zeus, alarmat, a trimis în Infern un mesager pentru a o aduce înapoi pe pământ pe Persefona. Întoarcerea acesteia a permis revenirea fertilității. În acest mit, tatăl lui Zagreus, viitorul Dionysos, era totuși Hades.

Cele două mituri erau legate printr-un punct comun: nașterea lui Dionysos care aducea din nou viața pe pământ.

În ceremoniile miturilor și misterelor, răscumpărarea omenirii era încheiată printr-un sacrificiu, „ispășirea unei tristeți antice", potrivit cuvintelor poetului grec Pindar. Dacă detaliul inițierilor și ceremoniilor rămâne obscur, mai multe texte vechi ne luminează în privința riturilor orfice și a misterelor de la Eleusis, iar anumite elemente evocă rituri de purificare și folosirea drogurilor halucinogene.

În concepția modernă, aceste rituri și mistere ar putea, pe nedrept însă, să fie considerate ritualuri fără conținut, practicate de politeiști, adică de oameni lipsiți de credință. Nu ar fi o explicație potrivită pentru succesul evocat mai sus: numai

o putere dinamică spirituală, motivată de speranța vieții veșnice, adică de o escatologie, ar putea să continue aceste credințe de-a lungul secolelor, prin intermediul unor inițiați precum Pitagora, care a aparținut marelui curent al orfismului.

MOARTEA ȘI REÎNVIEREA LUI DIONYSOS

Deoarece începe printr-o invocare adresată Persefonei și se termină cu învierea lui Dionysos, acest text asociază două mituri sugerând dubla celebrare care se făcea la Eleusis, aceea a întoarcerii Persefonei pe pământ și a fertilității câmpurilor și a victoriei asupra puterilor din Infern. Viața a triumfat asupra morții, iar Binele asupra Răului, Dionysos fiind un zeu generos venit ca să aducă oamenilor veselia.

Persefona, tânără fecioară, nu ai găsit niciun mijloc
ca să scapi de căsătorie: te-ai căsătorit cu un balaur[1]
când Cronide[2] cu numeroase inele, schimbându-și chipul,
va pătrunde în interiorul întunecos al camerei tinerei fete,
ca un balaur care cere o fată în căsătorie, curbat
într-o răsucire seducătoare și scuturându-și cu viclenie
coama. Alunecarea sa i-a adormit pe balaurii care-i semănau,
care se odihneau la ușă și ai căror ochi s-au închis.
El a lins trupul tinerei fete și i-a făcut curte

[1] Într-una din numeroasele variante ale mitului, Hades avea trup de balaur (n.a.).

[2] Fiul lui Cronos, tată și rege al Titanilor, zeul timpului, detronat de Zeus cu ajutorul Giganților și Ciclopilor (n.a.).

mângâind-o cu fălcile sale. Căsătoria cu acest balaur
ceresc a fecundat pântecul Persefonei, ea a devenit însărcinată
și l-a născut pe Zagreus, prunc cu coarne[1] care a urcat, singur,
pe scaunul ceresc al fiului lui Cronos și, cu mânuța sa,
a agitat fulgerul; iar dalele tunetului au fost
ridicate de mâinile de copil al acestui purtător nou-născut,
însă el nu a stat multă vreme pe tronul fiului lui Cronos:
Titanii și-au uns în secret chipul cu ipsos
înșelător, datorită pizmei mânioasei Hera, divinitate
cu inimă de piatră, și l-au omorât cu cuțitul lui Tartaros
pe când el căuta să-și vadă într-o oglindă imaginea înșelătoare.
Când Titanii i-au tăiat membrele cu acest fier,
moartea lui a devenit începutul învierii.

(Nonnus din Panopolis, *Dionysiaques*, VI)

Rândurile următoare ilustrează limpede virtutea sacră atribuită inițierii în cadrul misterelor din Eleusis; numai ea asigura supraviețuirea sufletului, ceea ce ne arată că misterele erau legate de o eschatologie.

Fericiți, de trei ori fericiți acei muritori care ajung în Hades
după ce au participat la aceste mistere; numai ei sunt acolo
hărăziți cu viață, în timp ce ceilalți nu găsesc decât rele.

(Sofocle, *Antigone*)

[1] Potrivit unor variante, Dionysos s-ar fi născut cu coarne, moștenire de la tatăl său, Hades, regele Infernului (n.a.).

Preafericit şi norocos
[cel] care este învăţat de zei prin iniţieri
şi duce aşadar o viaţă sfântă,
urmând cu fervoare ceata dionysiacă
dezlănţuită în munţi.
[...] Cu capul încins cu iederă
el îl cinsteşte pe Dionysos.

(Euripide, *Les Bacchantes*, 72–77, 81–82)

Există o putere în stare să frâneze planurile nelegiuite ale celui care, împins de gânduri vinovate şi de o furie fără frâu, îţi atacă cultul, Bacchus, şi pe cel al mamei tale, în turbarea inimii sale şi în frenezia furiei sale, ca şi cum va domina prin violenţă Invincibilul: Moartea care nu şovăie.

(Id., corul, 996–1001)

[...] Păcătuind din gelozie şi mânie, el s-a purtat incorect cu un binefăcător: l-a băgat în închisoare cu mârşăvie, l-a acoperit de jigniri. [...] Aşa că a pierit de mâinile celor apropiaţi lui de o moarte dreaptă, dar şi împotriva naturii. [...] Nu voi ascunde nenorocirile pe care acest neam va trebui să le

sufere. [...] Ei vor părăsi oraşul pentru a ispăşi pata pe care acest omor a pus-o asupra lor...

(Id., Dionysos, 1662–1675)

Zeul evocă aici, la sfârşitul tragediei, uciderea lui Penteu, rege al Tebei, omorât de mama sa Agavê şi de Bacante, pe care el a urmărit-o şi pedepsit-o din pricina nelegiuirii ei faţă de Dionysos. Aceste fragmente ilustrează statutul acestuia în Grecia antică.

INIŢIEREA ORFICĂ

La începutul secolului al IV-lea, Eusebiu, episcop de Cesarea, expunea în a sa Pregătire evanghelică *motivele pentru care creştinii erau îndreptăţiţi să urmeze păgânismul şi nu tradiţia evreiască, dat fiind că până şi acesta presimţise venirea lui Hristos; dovadă, Orfeu, pe care Eusebiu îl prezenta ca fiind cel care anunţă monoteismul şi precursor al lui Hristos. Pentru a-şi ilustra cuvintele, apologetul creştin cita integral texte orfice printre care şi cel ce urmează:*

Voi vorbi numai acelora care au dreptul să audă.
Închideţi uşile în faţa profanilor aşa cum vrea legea divină.
Iar tu, Museu[1], fiu al Lunii strălucitoare,
îţi voi spune cuvinte adevărate. Oricare ar fi drumurile
pe care tu le-ai ales mai înainte, ele nu te vor îndepărta

[1] Fiul lui Orfeu (n.a.).

de la viaţa pe care o cauţi.
Ţine-te cât mai aproape de cuvântul divin,
reţine-l în căuşul inimii tale,
apoi mergi pe cărarea Regelui universului,
Unicul născut din el însuşi pentru a da naştere lumii
unde sălăşluieşte în întregime fără ca cineva să-l vadă
în timp ce El vede totul.
El poate într-o clipă să schimbe răul cu binele,
deoarece are drept tovarăşi Ura şi Bunătatea
şi Războiul şi Ciuma şi suferinţa sursă de plânsete.
Să-l descoperi înseamnă să descoperi întregul univers,
iar într-o zi, copilul meu, îţi voi arăta prin lume
urmele puternicei sale mâini de zeu.
Pe El nu-l pot vedea, un nor mi-l ascunde,
însă celorlalţi muritori, zece nori îl ascund ochilor lor.
Nimeni nu-l poate zări pe conducătorul lumii,
doar vreun vlăstar al gloriosului neam al chaldeenilor,
cunoscător al drumului astrelor, al drumurilor circulare
pe care Luna le face în jurul Pământului.
El este Aurigos care stăpâneşte toate suflările aerului
şi curentele apei şi aţâţă focul cu flacări incandescente.
El stă pe un tron de aur în înălţimile cerului,
însă picioarele sale ating Pământul.
Mâna lui dreaptă se întinde până la marginile oceanului,
munţii tresar când el este mânios.
Firea lui este pe de-a-ntregul cerească, dar este şi pământean
domeniul său,
deoarece el este stăpânul începutului, al mijlocului şi al
oricărui sfârşit,
cum spun cei Vechi şi fiul lui Limon,
căruia zeul i-a dictat legea sa secretă. Nu este îngăduit

să spui mai mult. Numai la această idee, întregul meu trup
tremură, pentru că de acolo de sus, El porunceşte şi dirijează
totul.
Ţine-ţi limba, copilul meu, pătrunde-te de aceste gânduri,
păstrează-le pentru totdeauna în adâncul inimii tale.

(Traducere în franceză de Jacques Lacarrière)

Acest text, târziu şi în mod evident redactat de un autor care cunoştea Vechiul Testament, nu face nici o referire la Dionysos şi nici la misterele din Eleusis, ci relatează doar o iniţiere în rituri exclusiv orfice, deoarece această iniţiere a existat.

De la sfârşitul secolului al IV-lea, referirile la personajul lui Orfeu ca precursor al lui Hristos nu numai că au fost abandonate, dar şi discreditate, neofiţii putând să se întrebe prin ce se deosebeau cu adevărat Dionysos şi Iisus. Mai mult, Orfeu era cel care introdusese nişte rituri dionysiace, aceştia ar fi putut să tragă concluzia că adevăratul zeu mântuitor era Dionysos. Orfismul a fost abandonat până în secolul al XIX-lea.

BUDISMUL INDIAN
(secolul al VI-lea î.e.n.)

Precursorul ascetismului creştin

Nu există documente istorice care să ne permită stabilirea datei la care a apărut învăţătura lui Gautama Sakya Muni, mai cunoscut sub numele de Buddha, însă studiile comparative ale textelor hinduiste şi budiste permit să o situăm la începutul secolului al VI-lea î.e.n. şi să datăm, mai precis, în anul 523 trezirea sau *bodh* a acestui prinţ care a trăit, probabil, în provincia Bihar din nordul Indiei şi vestul Bengalului (actualul Bangladesh).

Biografia lui Siddharta Sakya Muni, foarte târzie şi evident foarte mult mitificată, relatează că acest fiu al unui rege al populaţiei Sakya, castă de războinici de pe povârnişurile Himalayei, şi-a părăsit căminul la vârsta de douăzeci şi nouă de ani, chiar în momentul când se năştea fiul său, Rahula. La capătul a şase ani de peregrinări, el a atins iluminarea sub copacul Bô, la Gaya, în provincia Magadha, de unde şi numele său de Buddha, care înseamnă „iluminatul". El a îndeplinit astfel o profeţie care spunea că va renunţa la lume după ce va fi văzut un bătrân, un bolnav şi un cadavru. A întemeiat o comunitate de călugări căreia i-a adăugat o comunitate simetrică de călugăriţe şi a murit la optzeci de ani din viaţa sa pământească.

La origine, învăţătura lui Buddha nu a fost esoterică. Transmisă oral timp de patru secole şi fixată în scris în limba pâli, în secolul I, la Ceylon (Sri Lanka), ea era accesibilă oricui. În 1871, regele Mindon din Myanmar a pus să se graveze pe şapte sute douăzeci şi nouă de tăbliţe de marmură, adunate şi încastrate într-un templu din Mandalay, preceptele budiste care alcătuiau canonul. Însă acest canon variază în funcţie de şcoli. În afară de *Sutta-pitaka*, „coşurile discursurilor", care se pare a fi fost fixate în secolul al V-lea î.e.n., mai există şi alte texte budiste confirmate, cum ar fi *Prajnâparamitta*, adică *Perfecţiunea înţelepciunii*.

Ca şi hinduismul, din care derivă, budismul, trebuie s-o amintim, nu este o religie, ci o filozofie. Potrivit unor istorici, el a fost inspirat de o reacţie împotriva autorităţii şi formalismului excesiv din *Veda* şi se deosebeşte de hinduismul vechi prin respingerea ideii că în Univers şi în zeii din panteonul vedic ar exista entităţi imanente şi eterne. În vreme ce vedismul tinde să realizeze armonia dintre suflet şi lumea aceasta, budismul aspiră în mod esenţial la mântuirea sufletului prin

detaşarea supremă de această lume şi atingerea nirvânei prin unirea cu ceea ce nu poate fi cunoscut. Din aceste puncte de vedere, ca şi datorită moderaţiei sale, ba chiar opoziţiei sale faţă de hinduism, budismul se înrudeşte cu monoteismele iudeo-creştine şi constituie matricea cea mai apropiată a gnozei orientale creştine.

Este posibil (dar aceasta nu e decât o ipoteză personală) ca divergenţa cea mai puternică dintre budism şi hinduism să fi vizat Eul care nu există pentru budism şi nu este decât un agregat de fenomene tranzitorii, străin de conştiinţă, emoţii şi acte de voinţă fără substrat. Pentru hinduişti, o atare perspectivă ar fi riscat să provoace un dispreţ distrugător faţă de Eu. În această privinţă, hinduismul tradiţional se afirma ca un sistem de credinţe menit să întărească coeziunea socială, în vreme ce budismul nu putea să determine decât o retragere a adepţilor săi din orice formă de viaţă socială. De unde foarte slaba reprezentare actuală a budismului în religiile din India.

Se pare că budismul s-a bucurat de o anume consideraţie din partea unor secte creştine. În secolul al III-lea, persanul Mani, care a exercitat o profundă influenţă asupra acestor secte, a proclamat că Buddha era un mare apostol trimis de Dumnezeu. Însă, cu mult înainte, povestirile despre budism vehiculate pe Drumul Mătăsii introduseseră noţiunea de ascetism printre evrei şi creştini. Şi astfel, ascetismul solitar şi contemplativ, care nu exista în lumea mediteraneeană, a reuşit să se implanteze.

Era inevitabil ca înţelepciunea budistă, care a sfârşit prin a se dilua într-o etică esoterică, să se concentreze într-un esoterism rezervat, ca şi vedismul, iniţiaţilor. Apărut către anul 150 î.e.n., esoterismul budist a dispărut la începutul secolului al XII-lea,

când Magadha a fost cucerită de către musulmani, ca să reapară apoi în vremurile moderne sub diferite forme.

Cu toate acestea, budismul indian avea să cunoască transformări fundamentale la vremea introducerii sale în China, către anul 250 d.Hr., apoi în Japonia, în secolul al VIII-lea. Acest scurt rezumat nu va putea totuşi să prezinte numeroasele nuanţe ale budismului şi toate episoadele istoriei sale până în prezent. Este suficient să spunem aici că în secolul I, regele saka din Gandhara, Kanishka, a convocat primul conciliu budist pentru a pune capăt contradicţiilor care proliferau.

CALEA DIRECTĂ SPRE ILUMINARE

În textul care urmează, aici prescurtat, şi care nu face parte din Sutta Nipata, *Buddha expune în amănunţime cele patru obiecte ale conştiinţei care duc la asceză: conştiinţa corpului, cea a senzaţiilor fizice şi mentale, cea a spiritului însuşi, după cum el se află prins de sentimente pozitive şi negative, şi, în sfârşit, cea a obiectelor mentale, printre care moartea. Expune apoi cele paisprezece exerciţii pentru a le dezvolta. Este vorba, aşadar, de un text iniţiatic care ar putea aparţine curentului esoteric care s-a dezvoltat în secolul al III-lea î.e.n.*

Iată ce am auzit. Odată, cel care este binecuvântat a trăit o vreme în ţinutul Kuru, într-un oraş al locuitorilor din acest ţinut numit Kammasadhamma. Acolo, el s-a adresat

așa-numiților *bhikkhu*[1] cu aceste cuvinte: „O, voi, *bhikkhu* [...] iată calea directă pentru a purifica ființa, pentru a supune tristețea și tânguirile, pentru a face să dispară durerea și mâhnirea, pentru a ajunge la calea adevărată, pentru a realiza *nibbâna*[2], acestea sunt cele patru fundamente ale conștiinței."

Ce anume sunt aceste patru fundamente? Iată, [...] un *bhikkhu* acceptă să considere corpul ca fiind un corp, pasionat, perfect treaz și conștient, renunțând la dorință și la frustrare în privința acestei lumi. El acceptă să considere senzațiile drept senzații [...]. El acceptă să considere că spiritul este spirit [...]. El acceptă să considere că obiectele mentale sunt obiecte mentale [...].

Și cum reușește un *bhikkhu* să considere trupul ca fiind un trup? Priviți-l pe acesta care s-a dus în pădure, care s-a așezat la poalele unui copac sau într-o colibă pustie, cu picioarele încrucișate, spatele drept, atent. El inspiră cu atenție, el expiră cu atenție. Când inspiră adânc, își spune: „inspir adânc", când inspiră scurt, își spune: „inspir scurt." [Și la fel pentru expirație.] El se antrenează după cum urmează: „Voi inspira punând în mișcare întreg corpul" [...] și „Voi expira punând în mișcare întreg corpul." [Apoi] „Voi inspira liniștindu-mi întreaga structură a corpului" [și] „Voi expira liniștindu-mi întreaga structură a corpului."

[...] În acest fel, el acceptă să considere corpul ca pe un corp al interiorului sau [...] ca pe un corp al exteriorului, sau [...] ca pe un corp deopotrivă al interiorului și al exteriorului. Sau încă, acceptă să considere în corp factorii care îl umplu [...] sau cei care îl golesc, sau amândouă felurile de factori în

[1] Literal, cerșetori, aici călugări-cerșetori, adică discipoli ai lui Buddha (n.a.).

[2] Formă pali pentru nirvâna (n.a.).

același timp. Sau conștiința că „există un corp" este pur și simplu stabilită în el, în măsura în care este folositoare cunoașterii elementare și conștiinței. Și el o acceptă în mod independent, fără să se atașeze de ceva [din jurul lui]. Și astfel un *bhikkhu* ajunge să considere corpul ca fiind un corp.

Din nou, [...] când merge, un *bhikkhu* își spune „Eu merg"; când stă în picioare, își spune: „Stau în picioare"; iar când se așază, își spune „mă așez"; când se culcă, își spune „mă culc".

În felul acesta, el ajunge să considere corpul ca fiind un corp, din interior, din exterior și din interior și din exterior în același timp.

[...] Acum, un *bhikkhu* capătă conștiința aceluiași corp de la talpa picioarelor până sus și din vârful firului de păr până jos, înfășurat în piele și plin de tot felul de necurățenii: „În acest corp există păr, unghii, dinți, piele, tendoane, oase, măduvă, rinichi, o inimă, un ficat, o diafragmă, o splină, plămâni, un intestin gros, un intestin subțire, conținutul stomacului, fecale, fiere, mucus, puroi, sânge, sudoare, grăsime, lacrimi, salivă, mucozități, uleiul articulațiilor și urină." Ca și cum ați fi un sac deschis la cele două capete, plin cu diferite feluri de boabe, cum ar fi orezul de pe coline, orezul brun, bob, mazăre, mei și orez alb și pe care un om cu privire pătrunzătoare l-ar deschide și ar spune: „Acesta este orez de pe coline, acesta este orez brun..." [...].

Iar apoi [...], el se duce să arunce o privire asupra unui cadavru aruncat într-o grămadă de alte cadavre, mort de una, două, trei zile, umflat, livid și din care se prelinge putreziciunea. Un *bhikkhu* își compară corpul cu leșul în termenii următori: „Acest corp are aceeași natură cu acela, îi va semăna, nu este scutit de această soartă."

În felul acesta, el acceptă să considere corpul ca fiind un corp al interiorului sau [...] ca fiind un corp al exteriorului sau [...] ca fiind un corp în același timp al interiorului și al exteriorului.

[...] Dacă cineva ar dezvolta aceste patru fundamente ale conștiinței vreme de șapte ani, ne-am putea aștepta la unul din rezultatele următoare: fie cunoașterea finală aici și acum, sau dacă mai rămân în el urme de unire, nonîntoarcerea.

Să lăsăm însă [acest răstimp] de șapte ani [...]. Dacă el ar putea să dezvolte aceste patru fundamente ale conștiinței în șase ani, în cinci ani, în patru ani, în trei ani [...] în șapte zile, am putea să ne bizuim pe unul din rezultatele următoare: fie cunoașterea finală aici și acum, fie dacă mai rămân în el urme de unire, nonîntoarcerea...

(Majjhima Nikaya)

O călugări, există două extreme care trebuie evitate de către un om al mănăstirii. Care sunt aceste două extreme? A se deda plăcerii simțurilor, ceea ce este inferior, vulgar, lumesc, mârșav și are consecințe rele; sau a se supune mortificărilor, ceea ce este trist, mârșav și are consecințe rele. Fără a ajunge la aceste extreme, o călugări, Buddha a descoperit Calea de Mijloc care dăruiește viziunea, care dă cunoașterea, care duce la liniște, la înțelepciune, la trezire și la eliberare [în nirvâna]. Și care este, o călugări, această Cale de Mijloc pe care a descoperit-o Buddha? [...] Ea nu este altceva decât Nobila Cărare Octuplă.

(Sutta Pitaka)

Cărarea Octuplă desemnează o serie de antrenamente, cuprinzând și yoga, și obligația de a renunța la orice fel de viață familială.

NOBILA CĂUTARE
(POVESTIREA LUI BUDDHA)

O, voi, *bhikkhu,* înainte de iluminarea mea, când nu eram decât un *bodhisatta*[1], fiind și eu supus nașterii, fiind și eu supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului, căutam ceea ce era supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului. Apoi, am reflectat după cum urmează: De ce, fiind eu însumi supus nașterii, caut pe cel care este supus nașterii? De ce, fiind eu însumi supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului, caut ceea ce este supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului? Să presupunem că fiind eu însumi supus nașterii, caut suprema siguranță a ceea ce nu s-a născut. Să presupunem că fiind supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului, înțelegând pericolul care se află în ceea ce este supus bătrâneții, bolii, morții, tristeții și păcatului, caut ceea ce nu îmbătrânește, nu se îmbolnăvește, care este nemuritor, fără tristețe și nepătat, precum și suprema siguranță a ceea ce nu este înlănțuit, *nibbâna.*

Mai târziu, când eram încă un tânăr cu părul negru, în floarea tinereții, și deși maică-mea și taică-meu ar fi dorit ca

[1] Cuvânt pali (în sanscrită *boddhisattvâ)* care îl desemnează pe candidatul la starea de Buddha (n.a.).

lucrurile să se petreacă altfel, iar lacrimile le curgeau pe chipurile lor întristate, mi-am ras părul şi barba, m-am îmbrăcat cu o robă galbenă şi mi-am părăsit căminul ca să duc o viaţă rătăcitoare.

Începând să caut ceea ce era pur, în căutarea stării supreme de pace sublimă, m-am dus la Alara Kalama şi i-am spus: „Prietene Kalama, vreau să duc o viaţă pioasă în această *dhamma* şi această disciplină." Alara Kalama a răspuns: „Venerabilul poate să rămână aici. Această *dhamma*[1] este de asemenea natură încât un om înţelept poate curând s-o pătrundă şi să rămână în ea, realizând pentru el însuşi doctrina maestrului său." Am învăţat repede această *dhamma*. Atâta vreme cât era vorba de o simplă recitare din buze şi de antrenare la învăţătura sa, puteam să vorbesc cu ştiinţă şi siguranţă şi am declarat: „Ştiu şi văd." Şi aşa făceau şi alţii.

[...] L-am întrebat pe Alara Kalama: „Pe ce bază declari că realizându-te pentru tine însuţi prin cunoaşterea directă pătrunzi în *dhamma* şi rămâi acolo?" El a răspuns: pe baza neantului.

[...] Am intrat în această *dhamma* şi m-am realizat pentru mine însumi prin cunoaşterea directă. M-am dus apoi să-l întreb pe Alara Kalama: „Prietene Kalama, în felul acesta declari că pătrunzi în *dhamma* şi rămâi acolo prin cunoaşterea directă? – Acesta este felul, prietene." [...] „E un mare beneficiu pentru noi acela de a avea un atât de venerabil tovarăş în viaţa noastră pioasă. [...] Tu cunoşti, aşadar, *dhamma* pe

[1] Cuvânt pali (în sanscrită *dharma)* care înseamnă în budism atât învăţătura, cât şi punerea ei în practică, însă într-un sens extensiv, la plural, constituantele luminate ale spiritului şi ale materiei (n.a.).

care o cunosc eu, iar eu cunosc *dhamma* pe care o cunoşti tu. Ceea ce sunt eu eşti tu, şi ceea ce eşti tu sunt eu. Vino deci, prietene, să conducem împreună această comunitate."

Şi astfel, maestrul Alara Kalama m-a pus pe mine, elevul său, pe un picior de egalitate cu el şi mi-a decernat onoarea supremă. Dar mi-au venit în minte următoarele: „Această *dhamma* nu duce la dispariţia vrăjii, la dispariţia pasiunii, la dispariţie, la pace, la cunoaşterea directă, la iluminare, la nibbâna, ci doar la reapariţie pe baza neantului." Fiind nesatisfăcut de această *dhamma*, am plecat.

[...] Căutând starea supremă a păcii sublime, m-am dus la Uddaka Ramaputta şi i-am spus: „Prietene, vreau să duc o viaţă pioasă în această *dhamma* şi această disciplină." Uddaka Ramaputta a răspuns: „Venerabilul poate să rămână aici. Această *dhamma* este astfel alcătuită încât un om înţelept poate să o pătrundă curând şi să rămână în ea realizând pentru sine doctrina maestrului său." Am învăţat repede această *dhamma*. Cum era vorba de o simplă recitare din buze şi de antrenament la învăţătura lui, puteam să vorbesc cu ştiinţă şi siguranţă şi am declarat: „Ştiu şi văd." Şi mai erau şi alţii care făceau la fel.

[...] L-am întrebat pe Uddaka Ramaputta: „Pe ce bază declari că realizându-te prin tine însuţi cu ajutorul cunoaşterii directe, pătrunzi în această cunoaştere şi rămâi acolo?" Uddaka Ramaputta a răspuns: pe baza nici-a-percepţiei-nici-a-nonpercepţiei.

Buddha părăseşte, aşadar, comunitatea lui Uddaka Ramaputta dezamăgit că nu a ajuns decât la două adevăruri intelectuale, neantul şi armonia contrariilor, dar nu şi la starea supremă a păcii sublime. Ducându-se în Magadhan, el ajunge,

în sfârşit, la dhamma *căutată. Este copleşit. Dar pe cine va învăţa el? Renunţă, deznădăjduit că nu găseşte auditori într-o lume populată de spirite opace. Atunci se materializează în faţa lui Brahma Sahampâti care-l încurajează şi-l asigură că există oameni care au praf în ochi, dar care-l vor asculta. Îi propune să se întoarcă la primul lui maestru; nişte divinităţi îi aduc la cunoştinţă că Alara Kalama murise în ajun. Se va duce deci la cel de al doilea maestru, Uddaka Ramaputta. Din nou, nişte divinităţi îi aduc la cunoştinţă că şi acest maestru murise în ajun. Se duce aşadar la Benares. Pe drum, este întrebat: „Cine ţi-a făcut chipul atât de luminos? Cine este maestrul tău?" Buddha răspunde cu poemul care urmează, unul din cele mai emoţionante dintre biografiile Iluminatului*:

Sunt cel care a depăşit totul, care cunoaşte totul
Imaculat printre toate lucrurile, renunţând la tot,
Eliberat prin încetarea dorinţei. Cunoscând totul
Prin mine însumi, cui voi fi eu maestru?

Nu am maestru, şi cineva ca mine
Nu există nicăieri în toată lumea
Cu toţi zeii săi, deoarece nu am
Pe nimeni drept rival.

Sunt Cel care este Desăvârşit în lume,
Sunt maestrul suprem.
Numai eu sunt Cel pe Deplin Iluminat
Ale cărui focuri au ars şi s-au stins.

Mă duc acum în oraşul Kâsi
Ca să pun în mişcare roata acelei *dhamma*

Într-o lume care a devenit oarbă
Am să bat toba nemuritorilor.

Potrivit celor pe care le spui, prietene, tu trebuie să fii
Învingătorul universal.
Învingătorii sunt cei care sunt asemenea mie,
Care am depăşit distrugerea făcută de păcate.
Am învins toate stările Răului,
Şi deci, Upaka, sunt învingător.

(Ariyaparyesanâ)

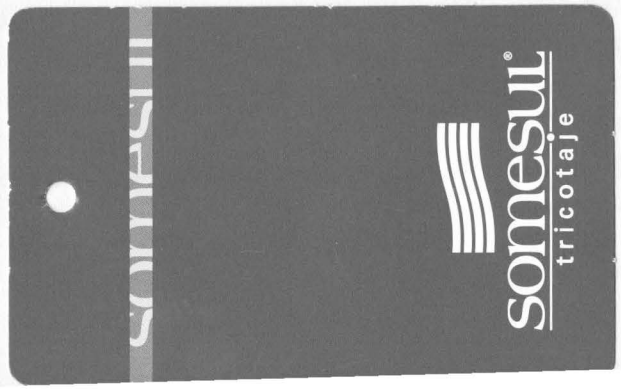

DE LA TSUG LA BUDISMUL TIBETAN
(din secolul al VII-lea î.e.n. până în prezent)

De la ascetism la magie

Budismul tibetan este, dacă nu cel mai renumit, cel puţin una din cele mai renumite forme de esoterism din lume. Cu toate acestea, numai specialiştii stăpânesc complexitatea şcolilor lui. Ar fi, aşadar, zadarnic să încep a comenta acele analize, fapt care ar umple mai multe volume şi nu formează obiectul acestor pagini. Mai mult, această religie – deoarece el a devenit o religie – a inspirat interpretări despre care nu

putem spune decât că sunt hazardate. Este suficient să ne amintim că pentru tibetani învăţătura „din sud", cea a lui Buddha, se adresează „omului din afară", laicului care încearcă să atingă eliberarea spirituală, în vreme ce învăţătura lor este monastică, destinată unor oameni care au învăţat deja asceza prin Cărarea Octuplă.

Trebuie, într-adevăr, să precizăm că, pentru tibetani, există trei categorii de oameni. Cei din categoria cea mai de jos nu se îngrijesc decât de lucrurile materiale şi de buna lor stare. Cea mai nobilă aspiraţie a lor este cea care duce la un paradis de fericire eternă, având toate accesoriile fericirii terestre. Aceştia sunt *adharma puruşa*. Categoria superioară, *mâdhya puruşa*, este categoria oamenilor atraşi de eliberarea spirituală, însă împărţiţi între aceasta şi plăcerile terestre, prea slabi pentru a se angaja cu hotărâre pe cărarea ascendentă. Numai cei care dovedesc constanţă şi care s-au detaşat de lume, *mahâ puruşa*, pot fi iniţiaţi. În funcţie de nivelul lor de maturitate, un guru sau un lama le va indica unul din următoarele trei „vehicule": *binayâna*, *mahayâna* şi, cel mai important, *tantrayâna*. Primul constă în concentrarea pe un obiect unic şi are scopul să înveţe calmul. Al doilea înseamnă concentrarea pe două obiecte complementare, cum ar fi spiritul şi conştiinţa, sau focul şi căldura. Al treilea este concentrarea pe unirea contrariilor.

Aşadar, budismul tibetan are o ierarhie.

Cele trei metode sunt esoterice. Cea mai dificilă, *tantrayâna*, se bazează pe practicarea tantrelor (în tibetană *gyu*), ceea ce înseamnă a atribui un simbolism tuturor gesturilor pe care le face o persoană, a modela psihic o imagine, un zeu, o formă geometrică şi a o proiecta în faţa ta pentru a-i da o existenţă, a-ţi lucra „corpul subtil" cu scopul de a-l resorbi, a-l purifica şi a infuza în el divinitatea. O tehnică deosebit de grea este

aceea numită yoga supremă care are o formă specifică, *kâla-chakra*, care pune în acord respiraţia cu ritmurile microcosmic şi cosmic ale lumii şi care ar fi fost creată de maestrul misteriosului regat Şambala.

Potrivit unui dicton chinezesc, înaintea oricărui început exista ceva. O tradiţie tibetană legendară spune că budismul tibetan ar fi fost adus de Buddha în persoană în ultimul său an de viaţă. Istoria însă arată că el a apărut în anul 250 î.e.n. şi că guru Padmasambhâva (în sanscrită „Născut-din-Lotus") este întemeietorul esoterismului budist tibetan, în anul 747. Ce exista înainte? Lucrările istoricului Ariane W. McDonald, publicate în ultimii treizeci de ani ai secolului al XX-lea, demonstrează existenţa unei tradiţii, *Tsug*, potrivit căreia sufletul este nemuritor şi ordinea Universului era asigurată de monarhia divină. Tradiţia despre care e vorba se referă la religia *bön* (beûne) care acorda o mare importanţă vrăjitoriei şi clarviziunii practicate de către şamani.

Deşi budismul originar nu făcea apel nici la vrăjitorie, nici la clarviziune, curentul tibetan le-a încorporat în practica sa, deoarece *Tsug* s-a prelungit în paralel cu budismul tibetan pe care l-a influenţat. Faimosul yoghin nepalez Milarepa (născut în 1040) avea darul profeţiei şi zbura. Plecând de la un anume nivel de puritate, iniţiatul superior, *skur.ten.pa*, beneficiază într-adevăr de opt daruri supranaturale: să devină invizibil în război, să posede reţeta colirului care-i permite să vadă divinităţile, să meargă foarte repede, ceea ce îi îngăduie să străbată distanţe lungi în timpi-record, să devină invizibil la comandă, să aibă elixirul tinereţii, să zboare, să ia toate formele posibile, sferă, beţişor sau şarpe, şi să domine entităţile din lumile intermediare şi forţele rătăcitoare (se remarcă aici neîncrederea religiei *bön* faţă de sufletele rătăcitoare).

Unele povestiri relatează ceremonii care ţin deopotrivă de vrăjitorie şi de spiritism, în cursul cărora călugării dezgroapă rămăşiţele mumificate ale colegilor lor morţi şi dansează cu ele pe terasele templelor până când suflul lor trece în rămăşiţele morţilor, iar aceştia pot să danseze singuri.

Când ignoranţa încetează, impulsurile încetează; când impulsurile încetează, conştiinţa încetează; când conştiinţa încetează, numele şi formele dispar; când numele şi formele dispar, accesul la cele şase simţuri se închide; când accesul la cele şase simţuri se închide, contactul senzorial încetează; când contactul senzorial încetează, percepţia încetează; când percepţia încetează, ataşamentul încetează; când ataşamentul încetează, posesia încetează; când posesia încetează, fiinţa sau devenirea încetează; când fiinţa sau devenirea încetează, naşterea încetează; când naşterea încetează, bătrâneţea, moartea şi mâhnirile tristeţii şi ale suferinţei încetează.

(Yunki Tzuhong [1535–1615],
Fangsheng Yi sau *Rite pour libérer les créatures vivantes)*

ELIBERAREA SUFLETULUI PRIN AUZ ÎN TIMPUL STĂRILOR INTERMEDIARE

O, fiu de nobilă familie! Dat fiind că ai un corp fantomatic, îţi vei vedea părinţii şi locurile familiare, ca şi cum ai fi

într-un vis. Când îi vei întâlni pe aceşti părinţi, tu le vei vorbi, dar ei nu-ţi vor răspunde. Când îi vei vedea în lacrimi pe părinţi şi pe cei pe care îi iubeşti, te vei gândi: „Acum, că am murit, ce pot să fac?" Vei simţi o durere vie, ca un peşte care sare pe nisipul cald. Oricât ţi-ar fi suferinţa de mare, să te chinui în felul acesta nu foloseşte la nimic. Dacă ai un maestru spiritual, roagă-l. Dacă nu, roagă-ţi arhetipul divin. Nu te ataşa de cei pe care-i iubeşti, este inutil. Roagă-i pe Cei Mari Plini de Milă şi nu ceda nici în faţa suferinţei, nici a groazei.

O, fiu de nobilă familie! Luat de vânturile repezi ale karmei[1], spiritul tău este neputincios şi nestabil. El este ca frunza care se învârte şi zboară ici şi colo. [...]

În acel moment, marele vânt roşu şi feroce al devenirii te va lua cu el şi te va împinge, de nesuportat şi îngrozitor. Să nu-ţi fie frică. Sunt propriile tale proiecţii confuze. O obscuritate adâncă şi insuportabilă ţi se va înfăţişa, strigăte dureroase, „Loveşte!" şi „Omoară!", vor răsuna. Să nu-ţi fie frică. În cazul celor care au săvârşit mari crime, o sumedenie de demoni hulpavi vor apărea din cauza karmei lor, agitând diferite arme, scoţând strigăte de război [...]. Te vei afla urmărit de animale sălbatice înspăimântătoare, de o armată mare în zăpadă, ploaie, furtună şi întuneric. Vei auzi munţii prăbuşindu-se, se vor revărsa lacuri, incendii se vor întinde, vânturi cumplite vor sufla. De frică, vei încerca să scapi unde vei putea, dar vei fi oprit de trei prăpăstii care vor fi în faţa ta: una albă, alta roşie şi alta neagră, adânci şi înspăimântătoare şi vei fi cât pe aci să cazi în ele.

[1] Cuvânt sanscrit – scris uneori *karman* – care înseamnă „a face" şi care, prin extensie, rezumă conceptul după care orice acţiune, bună sau rea, atrage o recompensă sau o pedeapsă (n.a.).

O, fiu de nobilă familie! Nu sunt prăpăstii adevărate, ele sunt agresiunea, pasiunea şi ignoranţa. Recunoaşte în ele pe *bardo*[1] al devenirii şi invocă numele Stăpânului Marii Îndurări [...].

În cazul celorlalţi care au adunat merite, care au fost virtuoşi şi care au practicat cu sinceritate *dharma*, tot felul de bucurii desăvârşite se vor arăta lor şi ei vor cunoaşte beatitudinea şi fericirea perfectă [...]. O, fiu de nobilă familie! Nu te lăsa atras de plăcerile şi de obiectele dorinţei, alungă dorul de ele. [...]. Şi dacă experienţa indiferenţei vine la tine fără plăcere şi fără durere, rămâi în nonmeditaţia Marelui Simbol. [...]

Vine momentul când nu ai altceva de mâncat decât ceea ce ţi s-a dat şi nu eşti sigur că-ţi vei face prieteni. Acestea sunt simptomele corpului mental în *bardo* al devenirii. Plăcerea şi durerea sunt atunci determinate de karma ta. Îţi vei vedea ţinutul tău, părinţii, prietenii şi propriul tău corp şi îţi vei spune: „Acum că sunt mort, ce va trebui să fac?" Corpul mental va fi în agonie şi tu vei gândi: „De ce să nu încep să caut un corp. Te vei duce pretutindeni în căutarea unui corp. Chiar dacă te vei întoarce de nouă ori în corpul tău, iarna îl va îngheţa sau vara îl va face să putrezească, sau părinţii tăi îl vor fi ars, înmormântat sau îl vor fi dat păsărilor şi animalelor sălbatice ca să fie mâncat, deoarece între *bardo* şi *dharmata*[2] s-a scurs un timp foarte lung şi nu vei găsi [nici un corp] în care să intri, vei fi disperat şi vei avea senzaţia de a fi strivit de stânci şi de pietre. A suferi în acest fel înseamnă *bardo* al devenirii,

[1] *Bardo*, concept specific tibetan, desemnează limburile (locul unde locuiesc sufletele celor drepţi înainte de Salvare) în care se găseşte, în cursul devenirii, o persoană între un salt şi celălalt. Primul este cel al naşterii, ultimul, cel al morţii (n.a.).

[2] *Dharmata* înseamnă aici trecerea prin ultima sferă a spiritului (n.a.).

[...] renunţă atunci la dorul după un corp şi odihneşte-te în stare de nonacţiune, fără să te laşi abătut de la această stare.

[...] O, fiu de nobilă familie, dacă suferi în felul acesta este karma ta, nu poţi să te învinuieşti decât pe tine. [...] Vei resimţi o frică mare şi vei tremura şi vei minţi spunând: „Nu am păcătuit." Atunci Stăpânul Morţii va spune: „Voi consulta oglinda lui karma." Şi când va privi în ea, toate păcatele şi toate virtuţile tale îi vor apărea într-un mod clar şi deslușit şi minciunile tale nu vor fi fost de niciun folos. Atunci, Stăpânul Morţii te va târî cu o frânghie legată de gâtul tău, îţi va tăia capul, îţi va smulge inima şi măruntaiele, îţi va mânca creierul, îţi va bea sângele, se va înfrupta cu carnea ta, îţi va roade oasele, dar tu nu vei putea muri, deoarece, deşi ai fost făcut bucăţi, tu vei renaşte.

(Karmalingpa, *Bardo thödol* sau *Livre des Morts thibétain*, v. 1340)

Este oare supusul cel care-l supune pe rege?
Este oare regele cel care-l supune pe supus?
Cerul albastru de acolo de sus o ştie bine.
Este oare omul cel care-l călăreşte pe cal?
sau calul îl călăreşte pe om?
Acele Phyva[1] care-l cunosc pe Tsug o ştiu bine.
Este oare iarba cea care taie coasa,
sau coasa este cea care taie iarba?
Pământul de jos o ştie bine.
De la marginile cerului înalt
Soarele şi Luna îl văd cu ochii lor,

[1] Divinităţi-munţi masculine (n.a.).

cerul albastru îl aude cu urechile sale:
Tsug al acelor Phyva nu se schimbă,
vârful săgeţii nu este scos.
Toate astea sunt adevărate sau false?
Este tot atât de adevărat că nici mâine, nici altă dată,
supusul nu-şi va supune stăpânul,
calul nu-l va încăleca pe om,
iarba nu va tăia coasa,
linia lui Spu.rgyal nu va fi tăiată
la castelul lui Phying, ba.stag.rtse.

(Chant du roi Khri'dus.srong, v. 704)

Acest text ciudat din religia prebudistă Tsug, luat dintr-o traducere făcută de Ariane W. McDonald (Études bouddhiques dédiées à la mémoire de Marcelle Lalou, *Maisonneuve et Larose, 1971), relevă importanţa investigaţiei filozofice a epocii, deoarece invocă principiul fundamental de cazualitate. Sensul lui este evident: nu are importanţă dacă legătura cauză–efect este inversată, regele garantează echilibrul lumii.*

URĂRILE LUI KUNTU ZANGPO

Ascultaţi!
Toate fenomenele:
lumea transmigraţiei şi lumea dincolo de aceasta
au o singură bază, două căi şi două puncte finale:
jocurile iluzorii ale necunoaşterii şi ale cunoaşterii.

Dacă s-ar putea prin puterea urărilor de bine ale lui Kuntu Zangpo
ca toate fiinţele să ajungă la starea de Buddha
în sfera esenţei lucrurilor.

Baza universală nu este un agregat
ea este născută din ea însăşi şi dincolo de ceea ce spiritul poate să conceapă, iar cuvântul să exprime.

Ea nu poate fi numită nici *samsara*[1],
nici dincolo de acesta.
A înţelege aceste două lucruri înseamnă să fii un Buddha.
Din cauză că nu le înţeleg, fiinţele rătăcesc în *samsara*.
Dacă ar putea prin forţa urărilor mele de bine
fiinţele care există în cele trei lumi
să înţeleagă această bază ce nu poate fi exprimată.

(Kuntu Zangpo, traducere în franceză de Alexandra David-Néel)

DOCTRINA STĂRII DE VIS

Prima parte [a iniţierii] privind starea de vis are trei stadii: înţelegerea prin puterea deciziei, înţelegerea prin puterea respiraţiei şi înţelegerea prin puterea vizualizării.

În ceea ce priveşte primul stadiu, înţelegerea prin puterea deciziei, ceea ce a fost numit „înţelegerea iniţială a visului", se referă la decizia de a menţine o continuitate de conştiinţă neîntreruptă [între starea de veghe şi starea de vis].

Cu alte cuvinte, în orice situaţie din timpul zilei, nu uita conceptul că toate lucrurile sunt făcute din substanţa viselor şi că trebuie să te pătrunzi de adevărata lor natură.

Apoi, noaptea, în momentul când vine somnul, roagă-l pe guru ca să reuşeşti să înţelegi starea de vis şi convinge-te că vei putea s-o înţelegi. Meditând astfel, vei fi sigur de acest lucru.

Au mai existat în acest caz:

Toate lucrurile sunt rezultatul unor cauze.

Ele depind în întregime de motive.

Ele se bazează în întregime pe decizii.

Pentru a doua stare, înţelegerea prin puterea respiraţiei, metodele sunt următoarele: dormi pe partea dreaptă, aşa cum face leul. Cu degetul cel mare şi cu inelarul de la mâna dreaptă apasă-ţi pulsaţiile arterelor de la gât, astupă-ţi nările [cu degetele de la mâna stângă] şi lasă saliva să se adune în gât.

A treia etapă, înţelegerea prin puterea vizualizării, constă în următoarele: vizualizarea, adică a obţine de la ea cea mai mare binefacere şi a împiedica risipirea conţinutului visului.

Mai întâi, pentru vizualizarea propriu-zisă, iată metoda: imaginându-ţi că eşti chiar tu divinitatea Vajra-Yogini, închipuie-ţi în centrul psihic al gâtului, silaba AH de culoare roşie şi clar radioasă ca fiind materializarea reală a Divinului Cuvânt.

Concentrându-te pe radierea lui AH şi gândindu-te că orice lucru manifestat este în esenţa sa asemenea unor forme reflectate într-o oglindă care, deşi vizibile, nu au în ele însile o existenţă reală, vei înţelege visul.

[1] Stare de rătăcire în transmigraţia Eului nerealizat (n.a.).

Apoi, iată metoda pentru a obține cea mai mare binefacere din vizualizare. La căderea nopții, străduiește-te să înțelegi natura stării de vis cu ajutorul mijloacelor de vizualizare expuse mai sus. În zori, fă de șapte ori respirația în formă de cuvă. Concentrează-te apoi pe un punct care să fie dintr-o substanță asemănătoare cu osul, albă, între sprâncenele tale[1].

Pentru un temperament pletoric, punctul trebuie vizualizat ca și când ar fi roșu. Pentru un temperament nervos, punctul trebuie vizualizat ca și cum ar fi verde.

Dacă natura stării de vis nu a fost înțeleasă cu aceste mijloace, fă atunci după cum urmează: la căderea nopții, meditează asupra unui punct. Dimineața, fă de douăzeci și una de ori respirația în formă de cuvă. Străduiește-te de douăzeci și unu de ori să înțelegi natura stării de vis. Concentrându-ți atunci spiritul pe un punct negru de mărimea unghiei mici și situat la baza organului de generare, vei fi în stare să înțelegi natura stării de vis.

Răspândirea conținutului visului corespunde uneia dintre posibilitățile următoare: se produce în starea de veghe; este produs de oboseala dată de exerciții; este produs de o afecțiune fizică sau mentală sau este produs prin negare.

[În primul caz, când suntem pe punctul de a înțelege un vis și când ne trezim], remediul constă în consumarea de alimente tonice și de-a ne impune un efort fizic până când ne cuprinde oboseala; va urma un somn adânc.

[În cel de-al doilea caz, când un vis revine neschimbat, cu frecvență], remediul constă în a medita adesea asupra acestui vis [...], și practicând exercițiile respiratorii în formă de cuvă și vizualizând punctul dintre sprâncene.

[1] Este cel de al treilea ochi al lui Vajra-Yogini (n.a.).

[În cel de-al treilea caz, ai numeroase vise, dar dimineața, la sculare, nu-ți amintești niciunul dintre ele], remediul constă din a evita păcatele, a urma inițierea în *samadhi*[1] și a vizualiza punctul [...] de la rădăcina organului de generare.

[În al patrulea caz, când există] imposibilitatea ca visele să se formeze, vizualizează punctul [...] de la rădăcina organului de generare în timp ce tu meditezi asupra formei de cuvă [...] adu laude și fă ofrande pentru *vira* și *dakini*[2].

[...] Realizarea stării de vis pentru a fi *maya*[3] a fost expusă după cum urmează:

[...] Lasă orice frică.

Dacă visul este de foc, transformă-l în apă.

Dacă visul are obiecte mici, fă din ele obiecte mari.

Dacă visul are obiecte mari, fă din ele obiecte mici.

Atunci vei înțelege natura dimensiunilor.

Dacă visul este un lucru unic, fă din el lucruri multiple.

Dacă visul cuprinde lucruri multiple, fă din ele un lucru unic.

Astfel înțelegem pluralitatea și unitatea.

[...] Atunci, vizualizându-ți propriul tău corp așa cum este văzut în starea de vis, [...] ca o entitate asemănătoare cu *maya*, el va deveni astfel.

(Les Sept Livres de la sagesse du Grand Sentier, secolul al XI-lea)

Acest text-cheie pentru yoga, de orientare metafizică și vizând dezvoltarea conștiinței despre puțina realitate a lumii și

[1] Inițiere foarte selectivă, menită să dezvolte cele mai înalte facultăți intelectuale (n.a.).

[2] Entități supranaturale inferioare care se hrănesc cu substanța spirituală a oamenilor și îi abat de la meditație (n.a.).

[3] În acest context, „iluzie" (n.a.).

extinderea stăpânirii yoghinului asupra inconştientului său, prezintă un interes suplimentar pentru medicina contemporană. Cercetătorii au constatat, într-adevăr, datorită unei tehnici de vârf (TEP – tomografie prin emisie de pozitoni) că meditaţia yoghinilor activează alte zone cerebrale decât cele care sunt puse în mişcare în stare de veghe, iar ipoteza unei influenţe pe care yoga ar avea-o asupra funcţionării fiziologice capătă un plus de interes.

ZOROASTRU

(secolul al VII-lea î.e.n.)

„Dacă am putea să facem parte dintre
cei care vor face ca această lume să fie minunată!"

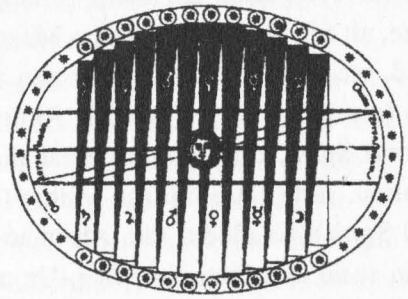

Data şi locul de naştere al lui Zoroastru, versiunea europeană a numelui persan Zarathustra (iar în persana modernă Zardusht), se pierd în legendă. Compararea celor mai plauzibile date istorice sugerează că acesta s-ar fi născut în anul 600 î.e.n., imnurile zoroastriene, reunite sub numele de *Ghâtas* şi de *Zend Avesta*, arată că locuinţa tatălui său, care făcea parte

din clanul Spitama, se găsea la Airan Vej, în fosta regiune Atropatena, astăzi Azerbaidjan, pe râul Arax.

Un episod din legenda sa spune că el a fost conceput de sămânța cerească. Un altul povestește că Zarathustra se retrăsese pe un munte și că acesta, din pricina unui fulger, luase foc, dar că Zarathustra, nevătămat, a coborât și s-a adresat oamenilor (ceea ce îl evocă cu deosebire pe Moise pe muntele Sinai). Într-un alt episod, Zarathustra a fost ispitit de Satan, dar el a ieșit victorios.

Zarathustra ocupă un loc major în istoria religiilor, deoarece religia pe care el a întemeiat-o în anticul Iran a reprezentat un model pentru credințele gnostice, iar creștinismul a luat de la ea un mare număr de elemente ale teologiei și escatologiei sale.

Zoroastrismul avea două divinități principale, antagonice și gemene, un zeu al Luminii, Ahura Mazda, numit mai târziu Ormuzd, creatorul universal, și un zeu al Întunericului, Ahriman (pronunțat și Airyaman). Ahura Mazda era ajutat de Sfântul Spirit, care era însă emanația sa și o altă formă a lui însuși, și de către fiul său Mithra (și el identificat cu Sfântul Spirit). La rândul său, Ahriman era ajutat de Spiritul Răului și de divinități simetrice. Un anume număr de zeități secundare gravitau în jurul acestor doi poli; personalitățile lor, funcțiile, ierarhia și avatarurile depășesc obiectul acestor pagini.

La vremea aceea, vedismul* era religia anticei Persii, iar zoroastrismul a luat de la el mai mulți zei și concepte.

Victoria lui Ahura Mazda depindea de înrolarea oamenilor în lupta sa. El cerea de la credincios supunere față de cele șapte spirite superioare care erau Vohu Mano, simțul binelui, Ashem, spiritul adevărului și al legii, Kshathrem,

puterea, din păcate diminuată deoarece era contaminată de spiritul Răului, Armaiti, respectul pentru divin, Horvatât, desăvârșirea, Ameretât, nemurirea, și Sraosha, spiritul ascultării, cărora li se adăuga uneori Geush Urvan, protectorul animalelor.

Exigențele noii religii erau numeroase: curățenie fizică și spirituală, mortificarea corpului, respectul adevărului, castitatea, agricultura și creșterea vitelor (Zarathustra a suprimat sacrificarea cailor și a introdus creșterea boilor), protejarea animalelor folositoare, cum ar fi câinele, și exterminarea celor dăunătoare, în sfârșit, interzicerea îngropării sau incinerării morților, aceștia trebuind să fie expuși în locuri anume pentru a fi sfârtecați de vulturi și animale sălbatice. Zoroastrismul a fost o religie a speranței așa cum atestă celebra sa proclamație: „Dacă am putea să facem parte dintre cei care vor face ca această lume să fie minunată!"

Zoroastrismul a fost și un milenarism; el prevedea, peste trei mii de ani, o luptă finală între Ahura Mazda și Ahriman din care primul va ieși învingător și la capătul căreia morții vor învia. Atunci va începe o vârstă de aur.

Faptele ființei umane săvârșite în timpul vieții condiționau soarta sufletului acesteia după moarte. Dacă cele bune le depășeau pe cele rele, sufletul trecea fără dificultate puntea subțire ca tăișul unei săbii care îl ducea spre Paradis, Sălașul Cântecului; dacă nu, el era aruncat, din pricina poverii faptelor rele, în focul veșnic al Infernului, adică în Sălașul Greșelii. În cazul în care faptele bune erau egale cu cele rele, era prevăzut un loc intermediar și Zarathustra devenea atunci avocatul sufletului încercând să-l smulgă condiției sale. În paranteză fie spus, toate aceste reprezentări, absente din iudaismul antic, la fel ca și conceptele de Sfântul Spirit, de

îngeri păzitori, *fravashi*, şi de reînvierea corpurilor au fost adoptate de creştinism.

Zoroastrismul a devenit religie de stat, ca să folosim termenii moderni, însă, chiar dacă spiritualitatea sa exigentă care contrasta cu religia anterioară nu pare să-i fi asigurat un sprijin popular larg, el s-a extins în India şi Armenia, printre populaţiile scite, în Mesopotamia, Capadocia şi în restul Orientului Mijlociu. Cucerirea Persiei de către armatele musulmane în anul 636 i-a dat lovitura fatală; el nu a mai supravieţuit decât în cadrul unor minorităţi numite mazdeene, Yezdi din Iran şi Parsi din India, într-o formă fundamental monoteistă.

Esoterismul zoroastrian cădea în sarcina clerului, deoarece religia constituia o Biserică, în pofida marii sale austerităţi. Ritul principal consta în sacrificarea unui berbec sau a unui bou pe un altar în vârful căruia era aprins un foc, acesta jucând un rol capital în zoroastrism. Ofrandele din lapte făceau şi ele parte din ritual, însoţite întotdeauna de consumarea de *haoma*, versiunea iraniană a băuturii indiene *soma*, pregătită din plante halucinogene şi în special din amanita phalloida, ciupercă de folosinţă universală.

Haoma, forma pământeană a unui zeu, trebuia să te facă nemuritor. De altfel, chiar şi astăzi, la Paris, această băutură este dată muribunzilor. *Haoma* era băută în faţa altarului în timpul sacrificiilor. Zarathustra a atras atenţia asupra folosirii ei fără măsură, în afara ritualurilor. A calificat-o chiar ca „murdărie".

Ca multe texte presupuse a fi esoterice, *Ghâtas* şi *Zend Avesta* nu pot fi interpretate cu uşurinţă şi te fac să gândeşti că iniţierea avea secrete care n-au fost încă descoperite.

ZBORUL NAVIGATORULUI

[...] Trei zile şi trei nopţi a zburat în felul acesta încercând să ajungă acasă, fără să poată coborî. Când s-a încheiat a treia noapte, el s-a apropiat de strălucitoarea aurora; acolo, a invocat-o pe Ardvi Şûra Anahita: Umedă, Eroică, Neprihănită, vino-mi în ajutor! Nu mă lăsa! Îţi voi oferi o sută de libaţii cu *haoma* şi cu lapte purificate şi filtrate, lângă fluviul Rangha, dacă mă întorc viu pe pământul creat de Ahura, la casa mea. Umeda, Eroica, Neprihănita s-a grăbit spre el, sub forma unei frumoase şi tinere fete, puternică, minunată, încinsă cu centura, nobilă, de neam înalt, având în picioare încălţări strălucitoare cu şireturi de aur. Ea l-a luat de braţ şi imediat el s-a apropiat de pământul creat de Ahura până la casa sa, sănătos şi nevătămat, la fel ca înainte.

(Zend Avesta)

Întâmplarea descrisă aici, deosebit de bogată în informaţii, este cea a „îndemânaticului navigator" Parva, pe care învingătorul său, spiritul bun Thraetaona, îl aruncase în aer dându-i forma unui vultur. Anahita cea Neprihănită este o zeiţă vedică, deci prezoroastriană, pe care o putem eventual considera zeiţa apei şi a războiului. Transa lui Parva pare să descrie un stadiu evocat în mai multe forme de esoterism orientale, în care sufletul încearcă în zadar să se întoarcă la corpul său de pe vremea când trăia (o regăsim în cultura populară egipteană modernă sub numele de khabur,

coşmar de care cel care doarme este în mod paradoxal conştient, dar din care nu se poate smulge). Ceea ce sugerează clar povestirea este sentimentul de a se fi desprins de corpul său, sentiment comun mai multor experienţe mistice. Putem presupune că starea lui Parva este starea celui care a consumat haoma, *incapabil să-şi regăsească starea normală. Parva se adresează atunci principalei divinităţi feminine pentru a rupe vraja şi a reveni la realitate. În al doilea rând, putem să descifrăm în ea o punere în gardă faţă de beţiile solitare ale spiritelor desprinse de lume, ba chiar faţă de folosirea băuturii* haoma *în afara ritualului.*

CÂND LUMEA VA FI DEVENIT PURĂ...

[...] Din ziua aceea, el [omul] nu va îmbătrâni niciodată şi nu va muri niciodată,
el nu se va transforma niciodată şi nu va putrezi niciodată,
mereu viu, mereu crescând şi stăpân pe dorinţa sa,
când morţii vor învia,
când viaţa şi nemurirea vor veni,
şi [când] lumea va fi refăcută.

(Zamyad Yasht)

După sfârşitul timpurilor şi lupta finală dintre Bine şi Rău, când Saoshyant, sau Ultimul Salvator, un descendent al lui Zarathustra, va fi eliminat armatele lui Ahriman.

IMNUL DISCIPOLULUI

Mă declar adorator al lui Mazda, discipol al lui Zarathustra,
care urăşte Daevas[1] şi ascultă de legile lui Ahura;
pentru iertare, rugăciune, sacrificiu şi laudă [...]
[şi al] lui Mithra, zeul Marilor păşuni, care are o mie de urechi şi zece mii de ochi.

[Deoarece] Mithra este cel care-l smulge din disperarea lui pe omul care nu l-a minţit, [el este cel] care-l smulge morţii. Scoate-ne din disperare, Mithra, pentru că noi nu te-am minţit.

Nici rana de lance ascuţită, nici cea de săgeată zburătoare nu-l ating pe cel pe care Mithra l-a ajutat cu toată puterea sufletului său, el, zeul cu zece mii de spioni, cel puternic, atoateştiutor, Mithra, cel pe care nu-l putem minţi.

(Mithra Yasht)

PEDEAPSA ERETICULUI

Cine, Ahura Mazda, este cel care, mi se pare mie, a luat prosperitatea şi progresul, a adus boala şi distrugerea? Atunci, Ahura Mazda [a spus]: el este, o, dreptule Zarathustra, ereticul necredincios care, în această existenţă corporală, face ofrande fără să cunoască regulile religiei mazdeene privind

[1] Divinităţi inferioare în serviciul Răului (n.a.).

ceremoniile purificatorului. [...] Nu vor intra în această țară și regiune nici zelul, nici libațiile, nici sănătatea, nici vindecarea, nici prosperitatea, nici creșterea, nici dezvoltarea grâului și a pășunilor până când nu va fi omorât pe loc acest eretic necredincios, până când nu va fi adorat pe loc bunul Sraosa[1] din această țară, trei zile de-a rândul, trei nopți de-a rândul, cu focul aprins, cu baresman[2] întins, *haoma* depusă.

(Zenda Avesta, Videvdat)

[1] Unul din cei trei judecători care așteaptă sufletul în lumea de dincolo (n.a.).

[2] Cupă pentru ofrande (n.a.).

PITAGORA
(secolul al VI-lea î.e.n.)

Matematician, geometru, muzician și gnostic

Născut la Samos, o insulă din arhipelagul Sporadelor, în marea Egee, la o dată situată între sfârșitul secolului al VII-lea și începutul celui de-al VI-lea î.e.n., Pitagora este unul dintre cei care au marcat cel mai profund gândirea occidentală în secolele care au urmat după moartea sa, survenită în 497 î.e.n. Forța amprentei sale se explică atât prin originalitatea, cât și prin amploarea și claritatea unei gândiri în care matematicile, știința, muzica și religia formau un sistem coerent.

Activitatea lui a început în 529 î.e.n. la Crotona, o colonie dorică din Italia de Sud, unde se exilase pentru a fugi de tirania care domnea în Samos. A fondat acolo o confrerie după modelul confreriilor orfice*. Deşi obiectul acestei confrerii era filozofic, deci greu accesibil unor populaţii de cultivatori şi de negustori, influenţa ei s-a extins la numeroase alte colonii din Magna Graecia. Ea a declanşat o reformă aristocratică a societăţii, dar revolta condusă de Kylon i-a obligat pe pitagoricieni să fugă. Pitagora s-a exilat la Metaponte, în golful Taranto, care a fost ultima locuinţă a marelui călător. Discipolii săi, Lysis şi Philolaos, s-au dus la Theba, în Grecia, unde au reînsufleţit şcoala pitagoreiciană.

Filozofia generală a lui Pitagora are la bază unitatea lumii în care totul se transformă şi circulă, incluzând şi sufletul care se reîncarnează, chiar dacă în specii diferite. „Nu-l bate!" i-a poruncit el unui om care bătea un câine. „Este sufletul unui prieten, l-am recunoscut după plânsetele sale." Pentru pitagoricieni, sufletul este, într-adevăr, alcătuit din aer şi din foc, de unde şi afinitatea lui pentru stele, către care se ridică în mod firesc.

Deoarece lumea este condusă de legi stricte, această filozofie care o reflectă este reglementată de o morală la fel de strictă. Orice pitagoreician trebuia să-şi facă în fiecare seară un examen de conştiinţă şi să răspundă la următoarele trei întrebări: Unde am dat greş? Ce bine am făcut? Ce am uitat să fac şi ar fi trebuit să fac? Mijlocul pentru a se purifica este acela de a face muzică sau de a o asculta. Pitagorismul este deci o etică.

Fără îndoială, muzica i-a oferit lui Pitagora modalitatea de a avea acces la matematici, cu descoperirea majoră că intervalele muzicale depind de raporturile aritmetice dintre corzile întinse: 2/1 pentru octavă, 3/2 pentru cvintă, 4/3 pentru cvartă.

După această descoperire, el a enunţat principiul: „Totul este număr." Schimburile dintre Asia şi lumea mediteraneeană erau pe atunci mai bogate decât se crede de obicei. Este posibil, dacă nu verosimil, ca Pitagora să fi cunoscut armonia muzicală întemeiată de vedism.

Istoricul modern nu poate să nu fie uimit de descoperirile pitagoreiciene care par a se baza pe intuiţie, cum ar fi numărul de aur, sau de analogiile ciudate găsite de pitagoreicieni, cum ar fi cea care lega succesiunea echinocţiilor cu ritmurile vitale. Astfel, datorită înaintării cu un grad la fiecare 72 de ani, soarele efectuează turul complet al elipticii în 72 x 360 = 25 920 de ani. Or, o fiinţă omenească, efectuând în medie 18 inspiraţii pe minut, face 18 x 60 x 24 = 25 920 de inspiraţii pe zi.

Cerul pitagoreician reprezenta o structură de scară muzicală şi de numere. Expunerea descoperirilor matematice ale lui Pitagora şi ale discipolilor săi depăşeşte obiectul acestor pagini, dar ştim însă că le datorăm teorema sumei unghiurilor dintr-un triunghi, incomensurabilitatea diagonalei şi a laturii unui pătrat, ceea ce a dus peste cincisprezece secole la descoperirea numerelor iraţionale, faptul că orice triunghi cu laturi proporţionale (3, 4, 5) este un triunghi dreptunghic, că suma celor trei unghiuri ale oricărui triunghi este egală cu două unghiuri drepte, metoda de calculare a suprafeţelor, construcţia poliedrelor regulate, teoria proporţiilor...

Şi în astronomie, Pitagora a fost primul care a emis ipoteza că Pământul şi Universul sunt sferice. Precursor al lui Copernic, care l-a omagiat, a fost aşadar primul care a postulat că Pământul se roteşte în jurul axei sale, rotindu-se în acelaşi timp în jurul „focului central", adică al soarelui.

Trebuie însă să subliniem că aceste descoperiri nu au fost inspirate de spiritul ştiinţific, în sensul modern al cuvântului.

Dimpotrivă, ele au fost rezultatul dorinței de a elibera măsura și numărul de statutul lor utilitar.

Pitagoreicienii au fost numeroși în lumea mediteraneană a filozofilor, matematicienilor, astronomilor, influența lor fiind foarte mare. Fondatorul școlii care îi poartă numele a fost cinstit aidoma profeților, până și dincolo de limitele afabulației. Astfel, pentru Părinții Bisericii, ca Sfântul Ambrozie, el era un evreu, personaj intermediar între Moise și Platon. Pentru alții, Pitagora era un magician, un poet, ba chiar părintele Cabalei.

Comunitățile pitagoreiciene erau totuși departe de noțiunea de colegiu didactic. Ele trăiau în condiții ce puteau fi comparate cu cele ale mănăstirilor budiste sau creștine aparținând ordinului celui mai sever. Le putem defini ca fiind comunități de călugări-soldați. Aspirantul nu era admis decât în urma unei inițieri al cărei secret a rămas necunoscut. Discipolii erau constrânși, sub amenințarea de a fi omorâți, să respecte jurământul de tăcere privind dezbaterile, și la asceza cea mai riguroasă, incluzând și regimul alimentar. Astfel, nu puteau să mănânce carne, ouă, bob și numeroase alte alimente interzise din motive religioase. Îmbrăcați obligatoriu în alb, pitagoreicienii evitau orice sursă de impuritate, neintrând, de pildă, în casa unui mort sau neapropiindu-se de o lăuză și trebuiau să facă zilnic exerciții fizice pentru a fi pregătiți de război. Această austeritate excesivă avea, după o vreme, să dăuneze pitagoreicienilor. În secolul al IV-lea î.e.n., teatrul atenian i-a transformat în personaje ridicole care refuzau să mănânce carne și să vorbească.

Învățătura pitagoreică era cu strictețe esoterică. Nu-i cunoaștem rezultatele decât datorită a ceea ce ne-au adus la cunoștință discipoli precum Arhitas din Taranto și alți autori, ca Aristotel. Cu toate acestea, exista un ansamblu de 3 333 de precepte atribuite gânditorului, care a fost copiat la

Alexandria în secolul I î.e.n. și care sunt cunoscute sub numele de *Biblion*. Extrasele următoare provin din această lucrare. Ele nu reflectă, bineînțeles, aspectele superioare ale învățăturilor de la Crotona și Metaponte, ci evocă mai curând maximele practice ale cinicilor greci, îndepărtați urmași ai pitagoreicienilor. Însă savoarea lor familiară ne permite totuși să-l descoperim pe moralistul din Pitagora.

2. Omule! Fii tot atât de cumpătat ca o albină. Ea nu și-a pus niciodată trompa pe carnea animalelor pentru a le suge sângele.

7. Legiuitori! Nu le lăsați oamenilor de stat timp să se obișnuiască cu onorurile și cu puterea. Veți ajunge să fiți inutili.

17. Legiuitorule! Ca să-și ispășească o greșeală sau o crimă, poporul a recurs la fapte de religie. Tu creează fapte de dreptate.

27. Legiuitori! Vai de voi, dacă în cetățile voastre legile vor rămâne în urma afacerilor, deoarece după voi nimic nu va mai rămâne din primele.

67. Omule! Fii cumpătat. Un trup prea gras nu poate decât să slăbească sufletul până ce acesta va dispărea.

130. Om înțelept! Nu te amesteca cu cei care conduc. Lasă păianjenul să-și întindă capcanele și să atragă mușchii și pe oameni ca să le ia sângele.

142. Magistratule! Interzice poporului și copiilor să poarte arme. Amândoi au aceleași instincte.

168. Omule! Nu căuta în cer alți zei în afara astrelor. Ele sunt cele o mie de brațe care arată direcția.

423. Omule prudent! Nu trece prin spatele unui cal şi nici prin faţa poporului. Vei evita astfel loviturile rele.

426. Omule! Nu avea încredere în femeia care-şi schimbă culoarea părului, chiar dacă o face ca să-ţi placă.

436. Popoare republicane! Amintiţi-vă ce spunea Chilon, unul dintre Înţelepţi: „Unde vorbeşte legea, oratorii să tacă."

464. Locuitori ai Crotonei! Refuzaţi preoţilor titlul de cetăţean, deoarece patria lor trebuie să rămână Olimpul.

486. Trecătorule! Fugi de o cohortă fără credinţă ca şi de o cohortă fără disciplină. Nu ai să fii strivit.

495. Popoare! Nu provocaţi revoluţii politice: când nu mergi înaintea lor, nu sunt decât nişte comete liniştite care nu fac rău nimănui.

515. Magistratule! Să ai şi o altă conştiinţă în afara propriei tale conştiinţe.

536. Oameni! Luaţi drept legiuitor un corp omenesc: picioarele lui te poartă, mâinile sale te servesc, capul său ordonă.

556. Nu te teme de Dumnezeu, teme-te de oameni, deoarece ei sunt orbi.

HERMETISMUL
(secolul al VI-lea î.e.n.)

Ocultismul şi magia, practici pentru omul obişnuit, accesul la divinitate pentru cei aleşi

În sensul istoric al termenului, hermetismul desemnează un ansamblu de credinţe şi de rituri care-l cinstesc pe zeul egiptean Thoth, zeul scrisului, al limbii şi al intelectului şi „psihopomp", adică însoţitor al sufletelor morţilor în lumea de dincolo, şi pe care grecii din epoca elenistică l-au identificat cu zeul lor Hermes Trismegistus, „de trei ori mare". Să precizăm că Hermes este foarte diferit de paredrul său roman, Mercur, zeul

comerţului şi al hoţilor. În Egiptul elenizat din secolul al III-lea î.e.n., cultul lui Thoth–Hermes Trismegistus, sau hermetismul, căpătase un statut care nu a încetat să se dezvolte şi să se răspândească. Prin intermediul arabilor, adepţii lui fervenţi, el s-a propagat printre savanţii din Renaştere, până la Newton, care s-a inspirat cu succes în cercetările sale astronomice şi fizice.

Succesul hermetismului poate fi explicat cu uşurinţă. Există două forme de hermetism, una populară, cealaltă aristocratică. Prima reprezintă un ansamblu de rituri magice, amestecate cu astrologie şi medicină, presupuse a asigura, de pildă, seducerea unui iubit indiferent, persecutarea unui duşman sau naşterea unui copil de sex bărbătesc, precum şi vindecarea unui bolnav sau îmbolnăvirea unui om sănătos. Toate acestea se realizau prin invocarea demonilor şi spiritelor inferioare, de unde asocierea hermetismului cu magia. În prezent, hermetismul popular e asimilat cu un ocultism practic.

Cea de a doua formă, mult mai austeră şi mai de temut, căuta să-i pună pe iniţiaţi în legătură cu misterul Universului. Se pare că ea avea ritualuri în cursul cărora iniţiatul era transportat în lumea de dincolo, murind de viu şi ilustrând formula lui Platon: „A muri înseamnă să fii iniţiat." După exemplul altor forme de iniţiere din Antichitate, nu este imposibil ca iniţierea în hermetism să fi recurs la substanţe halucinogene.

Filozofia hermetismului, care prefigurează în multe privinţe gnoza, apărută ulterior, pleacă de la premisa că raţiunea şi intelectul sunt incapabile să ducă spiritul la nivelurile superioare ale cunoaşterii, accesibile numai prin revelaţie. Doar acolo lumea apare în dublul său adevăr de forţe antagonice, veşnic în confruntare şi a căror opoziţie este motorul vieţii. Şi numai datorită revelaţiei poate iniţiatul să se ridice la divinitate şi să devină el însuşi divin.

DESPRE DIVINITATEA OMULUI PRIN DESĂVÂRŞIRE ŞI CUNOAŞTERE

[...] Şi dacă tu vrei să vezi realitatea acestui mister, atunci trebuie să vezi minunata reprezentare a legăturii dintre mascul şi femelă. Deoarece atunci când sămânţa ajunge la apogeul ei, ea ţâşneşte. În acel moment, femela primeşte forţa masculului, iar masculul, la rândul său, primeşte forţa femelei.

Iată de ce misterul legăturii este săvârşit în secret, pentru ca cele două sexe să nu se înjosească în faţa unor oameni care nu participă la această realitate. Pentru că fiecare dintre cele două sexe contribuie la concepere. Şi dacă ea se petrece în prezenţa acelora care nu înţeleg această realitate, ea devine ridicolă şi greu de crezut. Şi mai mult, există mistere sacre, de cuvinte şi de fapte, deoarece nu numai că ele nu sunt bănuite, dar nici nu sunt auzite.

Necredincioşii sunt, aşadar, nelegiuiţi şi atei. Ceilalţi, pioşii, sunt puţini la număr. Acesta este motivul pentru care răul domneşte printre cei mulţi la număr, deoarece iniţierea în lucrurile impuse nu există la ei. Deoarece cunoaşterea lucrurilor impuse este cu adevărat remediul pasiunilor materiale. Iată de ce iniţierea derivă din cunoaştere.

Dacă există însă necunoaştere şi dacă iniţierea este absentă din inima omului, pasiunile nevindecabile continuă să existe în suflet. Acestea duc la un rău suplimentar, sub forma unei răni nevindecabile. Această rană roade fără încetare sufletul, făcând să apară viermii şi mirosurile grele ale răului.

Dar nu Dumnezeu este cauza acestor lucruri, deoarece el a trimis oamenilor cunoaşterea şi iniţierea.

– Trismegistul[1] le-a trimis numai omului?

– Da, Asclepios, el le-a trimis numai omului. Şi este cazul să-ţi spun de ce i-a trimis cunoaşterea şi iniţierea care fac parte din bunătatea sa. Iar acum, ascultă! Dumnezeu şi Tatăl şi chiar Domnul[2] au creat omul după modelul zeilor. Ei l-au smuls din regiunea materiei. Dat fiind că materia este amestecată în crearea omului, pasiunile se află în el. Ele circulă deci încontinuu în trupul său, deoarece această creatură vie nu ar fi putut să existe fără această hrană, deoarece ea este muritoare. De asemenea, nu se poate evita ca dorinţele supărătoare şi vătămătoare să nu sălăşluiască în om. Pentru că de când au ieşit din materia pură, zeii nu au nevoie de iniţiere şi de cunoaştere. Într-adevăr, chiar şi nemurirea zeilor este iniţiere şi cunoaştere. Ea le-a asigurat-o lor. Din nevoie, Dumnezeu a pus nişte limite omului, i-a impus învăţarea şi cunoaşterea. Le-a perfecţionat pentru ca, prin intermediul lor, omul să îşi poată înfrâna pasiunile şi relele după voinţa sa. El a dus existenţa muritoare a omului la nemurire.

[...] Şi aceasta s-a petrecut astfel deoarece este voinţa lui Dumnezeu ca oamenii să fie mai buni decât zeii, deoarece zeii sunt nemuritori, dar numai oamenii sunt în acelaşi timp nemuritori şi muritori. [...] Zeii cunosc treburile oamenilor, dar oamenii cunosc treburile zeilor. [...] Deoarece am atins subiectul unirii dintre zei şi oameni, să ştii, Asclepios, cum poate omul să fie puternic! Deoarece, aşa cum Tatăl, Stăpânul Universului, îi creează pe zei şi omul, această fiinţă muritoare, pământeană, vie, cel care nu este ca Dumnezeu, creează şi el zei. Nu numai că el le dă putere, dar este şi el întărit. Nu numai că el este un zeu, dar el şi creează zei. Eşti mirat, Asclepios? Să fii oare şi tu un sceptic ca atâţia alţii?

(Învăţătura desăvârşită, secolele II–III)

[1] Hermes Trismegistul, „De trei ori mare" (n.a.).

[2] Demiurgul (n.a.).

Acest text uimitor care proclamă deschis capacitatea omului de a ajunge la divinitate este unul dintre cele mai vestite ale hermetismului, deşi are numeroase elemente comune cu gnoza şi cu gnosticismul. La limită, el l-ar putea rezuma. Găsit în limba coptă în „biblioteca" de la Nag Hammadi, el mai are două versiuni, în greacă şi în latină, aceasta din urmă transcrisă de Apuleius. Este vorba, mai mult ca sigur, de un manual iniţiatic al unei secte hermetice şi gnostice din secolele al II-lea şi al III-lea. Este redactat sub forma unei discuţii între Asclepios, novicele, şi alte două personaje, Tat (Thoth) şi Amon. El caută să demonstreze că iniţierea poate fi comparată cu actul sexual, implicând un schimb între om şi divinitate.

Aparţine hermetismului datorită referirilor sale la Hermes, Thoth şi Amon, dar este în mod caracteristic gnostic deoarece face trimitere la un demiurg, diferit de Dumnezeu. O noţiune fundamentală a religiei egiptene este şi ea prezentă: zeii mor când sunt lipsiţi de adoraţia oamenilor.

Învăţătura desăvârşită reprezintă unul dintre exemplele cele mai convingătoare de sincretism între panteism şi monoteism, sincretism apărut în primele timpuri ale creştinării Egiptului, când învăţătura Evangheliilor se confrunta atât cu curentele esoterice locale, cât şi cu religia greacă şi cea egipteană.

RITUALUL INIŢIERII EGIPTENE

Niciun text de iniţiere hermetică nu a ajuns până la noi. Ne putem face totuşi o idee după ritualul de iniţiere în cultul lui Osiris. La intrarea sa în templu, aspirantul primeşte coroana celor verificaţi. I se deschid porţile tărâmului funerar, Lumea de Dincolo. Un preot purtând masca lui Anubis, unul dintre zeii care-l însoţesc pe Osiris – celălalt fiind Thoth –, îl conduce în lunga călătorie care anunţă naşterea unui om nou. Ei coboară cu spatele în pământ, izvor de viaţă care dăruieşte nemurirea. Pătrund în sala unde se odihneşte zeul. Aspirantul este atunci promovat la gloria morţilor. El este declarat „verificat". Este scufundat într-o piscină pentru ca el să reînvie datorită virtuţii apei regeneratoare. Devenit nemuritor, egalul zeilor, el poate în sfârşit să contemple trupul mort al zeului. Acesta este momentul de transcendenţă şi de iluminare. El adoarme atunci la picioarele zeului. În cursul acestor etape, o persoană cântă:

Tu ai ajuns la ţărmul cetăţii lui Busiris,
pe terenul necropolei,
Te aşezi la drum
pe marea esplanadă a domeniului sacru,
iar *kâ*[1] al tău trece prin porticul principal.

Liber înaintezi
în domeniul liniştii,

[1] Sufletul (n.a.).

şi te aşezi la drum
către locul care te aşteaptă.

Te îndepărtezi şi treci prin
porticul lui Osiris.
Iată că străbaţi
sala celor doi Maât[1].
Servitorii templului
te lasă să înaintezi
ca să-l poţi vedea pe Marele zeu.

Călăuzele tale te introduc în locul foarte sacru.
Intri în Sfântul Sfinţilor
fără ca să ţi se abată mersul
în Maât eşti iniţiat
fără piedici.

Tu îi dai sărutul
lui Osiris care zace
în Sala de Aur
zeului Khenty
întins în sarcofagul său.

Treci porţile
peşterilor zeilor infernali,
te alături morţilor
care se odihnesc în aceste locuri.
„Eşti bine-venit, eşti bine-venit!"
spune Stăpânul Tronului,

[1] Maât este Adevărul, iar Sala celor doi Maât este Sala Judecăţii (n.a.).

şi Purul Arhivar
îţi netezeşte drumul.
Păzitorii Porticului
îţi iau braţul.
Cei care slujesc la Praguri
te strigă...

(Papirusul din Leyda)

CABALA
(secolul al VI-lea î.e.n.)

Căutarea Cuvântului ascuns în vorbe

Dintre toate învăţăturile esoterice, cabala este, fără îndoială, cea care a generat în timpurile moderne cele mai multe interpretări hazardate şi cele mai multe confuzii. Denumirea provine din cuvântul ebraic *kabbala* care înseamnă „el a primit" şi, prin extindere, a ajuns să desemneze doctrine tradiţionale de interpretare care, la origine, nu aveau decât comentariile despre Profeţi, *Mişna*, dar care au cuprins şi Pentateucul, adică primele cinci cărţi din Vechiul Testament.

Obiectul lor este pe cât de vast pe atât de simplu: să permiţi spiritului omenesc să lege un Dumnezeu infinit cu lumea finită a experienţei sale. Nucleul tradiţiei cabalistice, *gheonim*, urcă până în secolul al VI-lea î.e.n. şi unul din motivele prestigiului său constă în faptul că pitagoricienii şi gnosticii îl incluseseră în propria lor învăţătură secretă. El a căpătat astfel caracterul unei doctrine universale, depăşind iudaismul şi păgânismul. Acesta este motivul pentru care există o cabală creştină.

Este imposibil de stabilit ce anume au fost *gheonim* în forma lor originară.

De-a lungul secolelor, Cabala s-a îmbogăţit şi se consideră, în general, că are şapte mari cărţi: (1) *Sefer Ieţira* care datează din secolul al VI-lea şi care tratează permutarea semnelor şi a sferelor originale; (2) *Sefer ha-Bahir*, comentariu mistic despre Facere care datează din secolul al XIII-lea şi este atribuit lui Isaac Orbul; (3) *Hehalot*, ansamblu de scrieri mistice despre Merkaba sau Carul ceresc pe care l-a văzut profetul Iezechiel; (4) *Sefer-ha-Zohar* sau Cartea Splendorilor, numită în mod obişnuit *Zohar*, ansamblu ambiţios de comentarii, sau *midraşim*, despre Pentateuc şi alte cărţi din Vechiul Testament şi cea mai importantă din cele şapte cărţi, atribuită unui mistic din secolul al II-lea, Simon ben Iohai, cartea ar fi putut să fie îmbogăţită sau chiar reconstituită în întregime de Moise din León, autor din secolul al XIII-lea; spre deosebire de cărţile precedente, cartea *Zohar* este scrisă în aramaică; (5) *Raziel*; (6) *Şi'ur Komah*; şi (7) *Rokea'h* de Eleazar din Worms.

Această listă nu exclude şi alte lucrări ale unor cabalişti încorporate în ansamblul textelor disciplinei.

Metoda de interpretare a Cabalei se bazează pe simbolistica semnelor, literele ebraice fiind în acelaşi timp şi cifre.

Ea atrage atenţia că Vechiul Testament nu trebuie să fie interpretat literal: „Sensul literal al Scripturii este învelişul şi vai de cel care ia acest înveliş drept Scriptură!", ne previne cartea *Zohar*.

Câteva exemple ne vor permite să înţelegem disciplina cabalistică. De pildă, numele Isaac, în ebraică *Iţ'hak*, este compus din literele *yod–ţade–het* şi *kof*. Fiecare literă are o valoare numerică: *yod* este 10 şi simbolizează cele zece încercări impuse lui Abraham, tatăl său; *ţade*, 90, reprezintă cei nouăzeci de ani ai Sarei când l-a conceput pe Isaac; *bet*, 8, desemnează cele opt zile dintre naştere şi circumcizie, iar *kof*, 100, cei o sută de ani ai lui Abraham. Numele Isaac este, aşadar, un concentrat simbolic al istoriei sale. Alt exemplu. Când află că în Egipt există grâu, Iacob le spune fiilor săi: „Coborâţi acolo", *Redu şama*. „Coborâţi" se scrie în ebraică *reş-dalet-vav*. *Reş* este 200, *dalet*, 4 şi *vav*, 6. Totalul, 210, reprezintă timpul cât evreii au fost ţinuţi în sclavie în Egipt.

Mai mult, valoarea numerică a literelor este determinată de locul lor în alfabet. Primele nouă litere, *alef, bet, ghimel, dakt, he, vav, zain, het* şi *tet*, au valoare de unităţe; literele a zecea până la a optsprezecea, *yod, kaf, lamed, mem, nun, sameh, ain, fe* şi *ţade*, au valoare de zeci; de la litera a nouăsprezecea la a douăzeci şi treia, ultima, *kof, reş, şin* şi *tav*, plus alte cinci litere care sunt *haf, mem, nun, fe* şi *ţade*, reprezintă ordinul sutelor. Mai mult, *alef* îşi schimbă valoarea în funcţie de locul său în cadrul cuvântului. Când *alef* este terminal, valoarea sa nominală se ridică la 1 000.

Acest sistem de interpretare, numit ghematrie, schimbă radical sensul dat de prima lectură. Descoperim astfel că *oneg*, „plăcere", cuprinde de fapt contrariul său, *nega*, „durere". Disciplină esenţială pentru Cabală, ghematria permite

extragerea adevărurilor ascunse ale Scripturii. E de altfel motivul pentru care, în secolul al XIII-lea, unul din cei mai eminenţi cabalişti, Abraham ben Abulafia, i-a consacrat una din lucrările sale. Principiul Cabalei constă în faptul că, într-adevăr, cuvântul lui Dumnezeu, vibraţia originală, este substanţa lumii. Contemplaţia mistică a alfabetului ebraic, obiect absolut al meditaţiilor sale, l-a condus pe Abulafia la concluzia că adevăratul nume al lui Dumnezeu i-a fost revelat în timpul viziunilor sale.

Dincolo însă de ghematrie, exegeza riguroasă practicată de Cabală poate să ajungă la rezultate de o răsunătoare provocare. Astfel, statuând deosebirea dintre cuvintele ebraice *ţelem* şi *toar*, Maimonide respinge interpretarea literală curentă a aserţiunii potrivit căreia Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său. Astfel, tradiţia cabalistică respinge aspecte vaste ale iconografiei religioase creştine, începând cu *Judecata de Apoi* a lui Michelangelo (v. în continuare).

Este motivul pentru care numeroase texte cabalistice seamănă într-o primă fază cu o analiză filologică.

Interpretările obţinute cu ajutorul Cabalei variază în funcţie de autori, dar filozofia şi scopul lor rămân neschimbate. Cuvântul lui Dumnezeu revelat are un sens ascuns şi acest sens este călăuza pentru elevaţia spirituală şi pentru pacea sufletului. Există tot atâtea cabale câţi autori sunt, dar unitatea acestor principii se află în diversitate.

Cu toate acestea, era evident că aspectul provocator, dacă nu chiar aducător de indignare al Cabalei, şi mai ales misticismul său din ce în ce mai pronunţat care tindea către unirea divină dincolo de cuvinte vor determina o reacţie a autorităţilor ortodoxe. Într-adevăr, în cele din urmă, aserţiunile despre cele „600 000 de feţe ale *Talmudului*" şi cele „70 de feţe ale *Torei*"

făceau ca preceptele talmudice să nu mai fie considerate imperative ca la prima lectură. Misticismul cabalist a devenit suspect.

Din spiritul lui Dumnezeu a emanat mai întâi spiritul [...] care a dat naştere apei, care a produs focul. La origine, aceste trei substanţe erau de natură ideală şi ele nu au devenit realităţi decât prin intervenţia celor trei litere fundamentale. [...] Aşa cum aceste trei litere formează sunetele principale ale limbii, apa, aerul şi focul sunt cele trei substanţe fundamentale, materia cu care a fost creat Universul. Universul se compune din lume, din anul şi din trupul [omului] şi în fiecare din aceste trei categorii găsim substanţele fundamentale. În lume, apa a format pământul, focul a produs cerul şi spiritul a dat naştere aerului care se află între apă şi cer. În an, iarna corespunde apei, vara focului, perioada de ploaie aerului. Pântecul omului este din apă, capul său din foc, iar pieptul său, aşezat între pântec şi cap, este din aer.

(Sefer Ieţira, traducere în franceză de A. Epstein)

Care este şarpele care zboară în aer şi se plimbă singur, şi care ţinând o furnică între dinţi are plăcerea de a începe într-un grup şi de a sfârşi în singurătate? Care este vulturul al cărui cuib se află în copacul care nu există? Cine sunt aceşti micuţi care cresc, însă nu printre creaturi, care

au fost creaţi în locul unde nu au fost creaţi? Cine sunt aceia care, atunci când urcă, coboară şi care când coboară, urcă, două lucruri care fac unul şi unul care face trei? Cine este frumoasa fată la care nimeni nu a ridicat ochii, care iese dimineaţa şi se ascunde ziua, care îşi pune găteli care nu sunt acolo?

(Sefer ha-Zohar, 6, Sava, „Bătrânul")

OMONIMIA LUI ŢELEM (IMAGINE)

Au fost oameni care credeau că *ţelem* desemna înfăţişarea unui lucru şi trăsăturile lui, iar aceasta a dus la pura materializare [a lui Dumnezeu] într-un trup, deoarece este spus [în Scriptură]: „Să facem un om după chipul nostru *(beţalmenu)*, după asemănarea noastră. Ei credeau, aşadar, că Dumnezeu avea forma unui om, adică înfăţişarea şi trăsăturile sale, şi pentru ei rezulta materializarea pură, pe care o admiteau drept credinţă crezând că, dacă se îndepărtau de această credinţă, ei ar nega textul [Scripturii] sau chiar ar nega existenţa lui Dumnezeu dacă el nu ar fi un trup având un chip şi mâini asemănătoare cu ale lor."

Spun, aşadar, că forma aşa cum este ea în general cunoscută de vulg [vreau să spun înfăţişarea lucrului şi trăsăturile lui] are în limba ebraică numele special de *toar;* se spune, de pildă, „Mândru la făptură" *(toar)* şi „frumos la chip" (Fac. XXXIX, 6). „Cum arată la faţă?" (I Sam., XXVIII, 14). „Ca faţa fiilor de rege" (Judecători, XIII, 18). Se spune,

vorbind despre forma artificială: „El o însemnează [reprezintă] cu stiletul de gravat şi o măsoară cu compasul" (Is., XLIV, 13). Aceasta este o denumire care nu se aplică niciodată lui Dumnezeu Cel din Înalt – departe de noi [un asemenea gând!]. Cât despre *ţelem*, el se aplică figurii naturale, vreau să spun la ceea ce constituie substanţa lucrului, prin ceea ce el devine ceea ce este şi care îi formează realitatea astfel încât el este cutare fiinţă [determinată]. În om, acest ceva este de unde vine înţelegerea omenească şi din cauza acestei înţelegeri intelectuale s-a spus despre el: „El l-a creat după chipul *[beţelem]* lui Dumnezeu" (Fac. I, 26). Iată de ce se mai spune vorbind despre necredincioşi: „Alunga-vei cu dispreţ înfăţişarea lor" (Ps., LXXIII, 20), deoarece dispreţul ajunge la suflet, care este înfăţişarea specifică şi nu forma membrelor şi a trăsăturilor. [...] Prin cuvintele „Să facem un om după chipul nostru" se va fi vrut să se vorbească despre forma specifică, adică de înţelegerea intelectuală, şi de figură şi de trăsături. Astfel am explicat noi deosebirea care există între *ţelem*, „chip", şi *toar*, „făptură".

[...] Cum omul se deosebeşte prin ceva foarte remarcabil care există în el şi care nu există în niciuna din fiinţele de sub sfera lunii, adică prin înţelegerea intelectuală pentru care nu foloseşti nici simţuri, nici mâini, nici braţe, [aceasta] a fost comparată cu înţelegerea divină care nu se petrece cu ajutorul unui instrument. Şi din această pricină, vreau să spun din pricina intelectului uman care se alătură omului, s-a spus despre acesta că era [făcut] „după chipul lui Dumnezeu şi după asemănarea Lui"; [şi acest lucru nu vrea să spună] defel că Dumnezeu din Înaltul Cerului ar fi un trup având un chip oarecare.

(Moise Maimonide, *Guide des Egarés*, I)

CĂLĂTORIA ÎN CER

Când omul din această lume doarme în patul său, spiritul său rătăcește, dorind să se ridice în timpul întregii nopți, însă numeroși păzitori înarmați se ridică în fiecare firmament, fără excepție. Iată ce spune Rabbi Nehorai: fiul orgoliosului[1] mi-a povestit: când m-am urcat la cer, am întâlnit în firmamentul superior îngeri serafimi, toți semănând a torțe arzânde, înconjurați de cercuri de foc pe care se afla jăratic aprins; dinții și ochii lor: niște scântei arzătoare; veșmântul lor: un foc strălucitor; deasupra lor, un conducător cu numele de Hadomyam.

Când ei m-au zărit în acele locuri, au spus: cine l-a pus pe cel care e născut dintr-o femeie printre noi în acest loc? Cuprins de frică în fața lor, văzând că erau gata să mă prăpădească cu răsuflarea gurilor lor, am invocat literele Numelui. Atunci, toți au rămas nemișcați. Marele prinț care-i conduce m-a întrebat: Cine ești tu? I-am spus numele meu. El mi-a spus: O, prietene, toți cei care vin pe lume trec printre mâinile mele în fiecare noapte, în clipa când se culcă în patul lor și își pun spiritul lor în mâinile Stăpânului lumii. Imediat, ele [spiritele] zboară în afara lor și urcă spre El. Toate spiritele se prezintă în fața mea, dar nu-mi este îngăduit să le introduc decât pe cele care sunt înscrise în fața mea cu excepția celor care au îndeplinit porunci în fața Lui în timpul zilei.

Deasupra, a apărut în fața mea un portic mare înconjurat de zece portaluri, din toate părțile, iar eu am pus întrebări cu privire la el. Mi s-a răspuns: Nu am nicio putere asupra acestui portic care nu se deschide decât cu ocazia sărbătorilor de lună nouă, a Sabbaturilor și a zilelor de sărbătoare. [...] Prin aceste zece portaluri, spiritele intră cu bucurie și urcă spre înălțimi. Când aceste spirite urcă, altele coboară și acestea vor fi adăugate vieţuitorilor din această lume.

[...] Am ridicat ochii și am văzut 365 de palate, după numărul de zile solare, toate situate la Răsărit. Fiecare palat avea patru portaluri peste care veghează o mulțime de paznici și santinele care se aseamănă toți între ei; ei sunt numiți paznicii Răsăritului. La fel se întâmplă și în partea de sud. În afară de ceea ce am văzut în această direcție, există un portal mult mai înalt decât celelalte și am pus întrebări în legătură cu el. Mi s-a răspuns: O, prietene, prin acest portal trec toți cei care au suferit, toți cei care au vărsat lacrimi din cauza asupririi neamurilor din lume, precum și cei care se căiesc, toți intră prin acest portal.

(Livre de Ruth, Zohar)

[1] Fără îndoială, Rabbi Ismael, desemnat astfel în *Pirke Hehalot* (n.a.).

DIFERITELE FORME DE DAOISM
(secolul al V-lea î.e.n.)

Inițierea în Cale cu ajutorul perspicacității

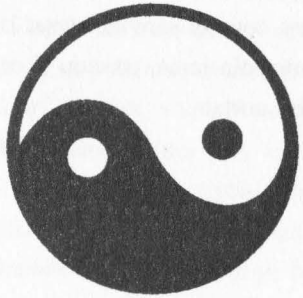

Originea diferitelor forme de daoism, deoarece există mai multe curente, se confundă cu viața unuia dintre cei mai vestiți înțelepți ai lumii vechi, Lao Zi, contemporan și rival al mai tânărului Confucius. Născut în jurul anului 600 î.e.n., în provincia numită astăzi Honan, Lao Zi („Bătrânul Maestru" sau „Vechea Ureche Lungă"), bibliotecar al unui împărat din dinastia Chu, a redactat un număr de precepte și apoftegme, culese peste două secole de discipolii săi și reunite sub numele de

Dao De Jing, *Cartea Căii și a Virtuții*, împărțită în optzeci și una de secțiuni.

Aceste texte acoperă psihologia, socio-politica, etica și mistica. Din ele se poate desprinde un sistem de gândire, cuvântul lui principal fiind *Dao* care la origine înseamnă „Cale" și ale cărui accepții derivate sunt însă mult mai numeroase. Deopotrivă principiul universal al existenței, izvor al Cerului și al Pământului, mamă a tuturor lucrurilor, Dao este esența însăși a Ființei. Nu o putem cunoaște decât prin intuiție și atunci ajungem la armonie. Datorită acestei din urmă învățături, daoismul originar este categoric mistic. Neavând ritualuri inițiatice, încercări și nici autoritate, el este esoteric deoarece se adresează celor a căror perspicacitate le permite să-i pătrundă esența și să ajungă la Cale.

În secolul al V-lea î.e.n., învățatul chinez Yang Zu (440–360) a pus în evidență anumite linii ale daoismului, printre care și principiul de a apăra orice formă de viață și imperativul de a păstra ființa intactă. Un ecou al acestui principiu poate fi găsit în declarația sa potrivit căreia el nu ar da un singur fir din părul său pentru toate averile din lume și în refuzul de a pune piciorul într-un oraș amenințat. Contemporanul său Zhuang Zi (399–295) a formulat și mai limpede doctrina esențială a Dao: să urmezi Calea Universului ca să poți trăi în armonie cu el și să nu încerci să-i impui legile omenești. Astfel, orice lucru fiind relativ, este bine să te ferești de deosebiri și de ierarhii și să consideri că binele cel mai prețios este libertatea interioară.

Principiul fundamental al daoismului s-a desprins sub numele de *wu wei* care înseamnă literal „inacțiune", nu în sensul occidental de „lene", ci în sensul de „nonacțiune" care implică renunțarea. Astfel, un daoist nu întreprinde nimic, dar nu lasă nimic neterminat. Fiind deopotrivă iluzorii și tranzitorii, pasiunile și cuceririle, neliniștea și speranța sunt o risipă derizorie a

forţelor destinate lui Dao, concept ilustrat prin celebra apoftegmă: „Oare Zhuang Zi visează că este un fluture sau fluturele visează că este Zhuang Zi?“

În secolul I, daoismul a inspirat o mişcare religioasă politeistă, deşi daoismul filozofic al lui Zhuang Zi era strict ateu. Termenii „religios“ şi „filozofic“ trebuie însă percepuţi aici în sensuri diferite de cele pe care ele le au în Occident, daoismul fiind în primul rând, aşa cum amintea René Guénon*, o iniţiere. Numită Calea Împăratului Galben, această mişcare încorpora practici vechi de magie, vrăjitorie, de divinaţie şi geomanţie. Deşi introducerea budismului le-a încetinit evoluţia, filozofia şi religia daoistă au cunoscut în cursul secolelor numeroase dezvoltări, cu noi şcoli şi noi secte, acordându-se fără şocuri cu budismul şi confucianismul şi bucurându-se în continuare de un viu prestigiu în secolul al XX-lea, în pofida comunismului. Se pare că ele au ajuns să influenţeze foarte devreme filozofia şi religia din Japonia, în special budismul zen.

Identificat târziu de către comentatorii creştini cu o formă de chietism, ba chiar de fatalism, daoismul a exercitat mai bine de douăzeci de secole o influenţă importantă asupra gândirii şi artei chineze şi japoneze. Îi recunoaştem unele influenţe în anumite curente de gândire apărute în Occident la sfârşitul secolului al XX-lea, preconizând între altele respectul naturii şi descreşterea economică.

Când tot Subcerescul ştie
că ce e frumos e frumos
se iveşte şi urâtul.

Iar când fiecare ştie
că ce e bine e bine
se iveşte şi răul.
Astfel
existenţă şi nonexistenţă una din alta se nasc,
greu şi uşor unul pe altul se-mplinesc,
lung şi scurt unul altuia îşi dau formă,
sus şi jos unul pe altul se sprijină,
voce şi sunet împreună intră-n armonie,
înainte şi înapoi unul altuia îşi urmează.
Prin urmare Înţeleptul
fără făptuire îşi îndeplineşte lucrările
şi fără cuvinte îşi oferă învăţătura[1].

(Lao Zi, *Dao De Jing*)

Treizeci de spiţe
se îmbină-n butuc;
şi-n gol şi în plin
se află folosul carului.
Se frământă lutul
spre a face un vas:
şi-n gol şi în plin
se află folosul vasului.
Se despică în ziduri
uşi şi ferestre

[1] Lao Zi, *Cartea despre Dao şi Putere (Dao De Jing)*. Introducere, traducere din chineza veche şi note de Dinu Luca, Bucureşti, Humanitas, 1993, p. 46 (n.t.).

spre a face o casă:
şi-n gol şi în plin
se află folosul casei.
Astfel
În plin se află profitul
În gol se află folosul[1].

(Dao De Jing)

Cine-i cunoaşte pe ceilalţi este ştiutor
cine se cunoaşte pe sine este iluminat,
cine-i învinge pe ceilalţi are putere,
cine se învinge pe sine are tărie,
cine cunoaşte îndestularea este bogat
cine merge cu tărie înainte are voinţă,
cine locul nu-şi pierde dăinuieşte,
cine moare, dar nu se stinge
îndelung vieţuieşte[2].

(Dao De Jing, 33)

Fără să ieşi pe uşă
poţi să cunoşti Subcerescul,
fără să priveşti pe fereastră

[1] *Idem*, p. 76 (n.t.).
[2] *Idem*, p. 156 (n.t.).

poţi să cunoşti Dao al Cerului:
cu cât ieşi mai departe
cu atât cunoşti mai puţin.
Prin urmare Înţeleptul
nu înaintează, dar cunoaşte,
nu vede, dar este iluminat,
nu făptuieşte, dar împlineşte.[1]

(Dao De Jing, 47)

UN DESTIN MARE

Când Cheng K'ao-fu a fost pentru prima dată ridicat în rang, el a plecat capul; a doua oară, el şi-a plecat şira spinării; a treia, el s-a făcut mic şi a plecat repede de-a lungul zidului. Cine ar fi îndrăznit să nu-l considere drept model? Când oamenii voştri din popor sunt ridicaţi pentru prima oară în rang, ei stau ţanţoşi cu trufie; la a doua, ei dansează pe carul lor; la a treia, se adresează unchilor lor spunându-le pe nume.

[...] Cel mai rău duşman al unui om este faptul de a avea conştiinţa calităţilor sale, ceea ce îl face iritabil. Astfel, el nu încetează de a se contempla, lucru care-l duce la ruină.

Există cinci trăsături nefaste, dintre care cea mai rea este natura interioară. Ce este natura interioară? Este cea care te face să te iubeşti pe tine şi să iei în bătaie de joc tot ce nu faci tu.

O situaţie fără ieşire are opt culmi, succesul trei necesităţi, trupul şase viscere. Cel care este deasupra celorlalţi oameni

[1] *Idem*, p. 258 (n.t.).

datorită frumuseţii sale, bărbii, staturii, corpolenţei, forţei, eleganţei, curajului şi îndrăznelii sale, de către aceste opt culmi va fi aruncat într-o situaţie fără ieşire. Cine se agaţă de nişte persoane, care le ascultă ordinele şi se teme de ele, acela, de trei ori inferior seamănului său, înţelege şi reuşeşte pretutindeni. Inteligenţa şi perspicacitatea nu au influenţă decât asupra lumii exterioare; curajul şi acţiunea atrag multe resentimente; bunătatea şi dreptatea suscită multe reproşuri [...]; folosirea inteligenţei te face sărac. Cel care ajunge la Marele Destin se adaptează, dar cel care nu prinde decât micul său destin îl îndură.

(Zhuang Zi)

Numai cel care foloseşte lucrurile fără a fi posedat de ele poate să le stăpânească. Cel care reuşeşte să înţeleagă că adevăratul posesor nu este material, acela nu este numai în stare să conducă poporul, dar şi să aibă acces liber la cele şase direcţii, el pătrunde şi iese de acolo după plac; el se plimbă liber prin cele nouă regiuni, şi intră şi iese din ele după plac. O asemenea independenţă conferă omului cea mai mare noblete.

Un mare om îşi exercită influenţa asupra celorlalţi aşa cum trupul îşi proiectează umbra şi aşa cum zgomotul trezeşte ecoul. Când cineva îl întreabă, el răspunde la orice întrebare. El este egalul tuturor. Nu are drept regulă decât tăcerea şi imparţialitatea. Dincolo de multitudinea de fenomene care se duc şi se întorc, el recunoaşte infinitul dincolo de apariţia şi dispariţia fiinţelor, el regăseşte eternitatea.

Persoana sa se defineşte prin identificarea cu ceea ce este comun tuturor. Ceea ce este comun tuturor neavând existenţă proprie, cum poate ceea ce nu are existenţă proprie să aibă existenţă? Cei pe care-i vedem existând nu sunt decât înţelepţii Antichităţii; cei pe care-i vedem existând, aceia sunt prietenii cerului şi ai pământului.

(Zhuang Zi)

ESENIENII
(secolul al III-lea î.e.n.)

Precursorii creştinismului

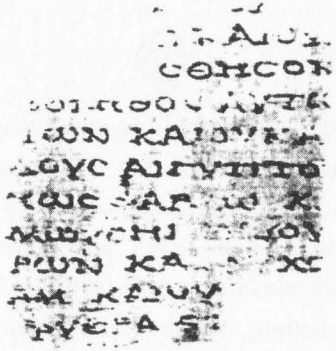

Atestată de autori vechi (Flavius Josephus şi Filon din Alexandria), ascunsă de Biserica creştină timpurie care, uitând de iudaitatea lui Iisus, proclamase ruptura cu evreii, existenţa esenienilor a fost amintită lumii cu douăzeci şi trei de secole mai târziu, în 1947, datorită extraordinarei descoperiri a Manuscriselor de la Marea Moartă. Lucrări de o remarcabilă amploare, întreprinse la început de Şcoala biblică din Ierusalim, apoi de către echipe de specialişti independenţi – şi care se

continuă şi în prezent –, au permis reconstituirea, încă incompletă, a istoriei esenienilor.

Potrivit ipotezei, o vreme aproape unanim acceptată, ar fi fost vorba de un grup religios evreu constituit la sfârşitul secolului al III-lea, ca o reacţie împotriva elenizării Palestinei şi care s-ar fi întărit în secolul al II-lea î.e.n., în special în timpul domniei lui Antiohus al IV-lea Epifanus. Instalat în Iudeea, pe malurile mării Moarte, la Qumran, grupul s-ar fi consacrat păstrării iudaismului originar, ameninţat de păgânism.

Realitatea pare a fi mult mai complexă, deşi, când scriem aceste rânduri, dezbaterile dintre specialişti sunt încă deschise. Mai întâi, descoperirea unui pean dedicat lui Alexandru Ianeu, zis „regele Ionatan", exclude faptul că acesta din urmă ar fi fost Preotul Necredincios, aşa cum au crezut unii – şi au demonstrat – până la sfârşitul secolului al XX-lea. Apoi, se pare că denumirea veche de „esenieni" s-ar fi referit şi la alte curente de „activişti", cum am spune în zilele noastre, precum asideenii, sauceenii, terapeuţii, zeloţii, cu caracteristici mai puţin definite decât s-a crezut iniţial.

Rămân, cu toate acestea, trei aspecte sigure: la origine, integral conformă cu iudaismul preelenic şi chiar arhaizant, învăţătura de la Qumran a evoluat în mod autonom în jurul a două concepte principale: aşteptarea unui Mesia şi a unei apocalipse, precum şi superioritatea celei de a cincea cărţi a Pentateucului, Deuteronomul. Acesta, trebuie să subliniem, este în contradicţie formală cu celelalte patru cărţi în privinţa unor subiecte. Persecutarea şi uciderea unui şef esenian misterios, Stăpânul Dreptăţii, de către autorităţile de la Ierusalim şi a unui alt personaj nu mai puţin misterios, Preotul Necredincios, au determinat ostilitatea esenienilor faţă de clerul de la Ierusalim, numit Fiii Întunericului. Constituind până atunci un

curent, esenienii au devenit mai apropiaţi de ceea ce înţelegem astăzi prin sectă, pregătindu-se de luptă armată.

Importanţa istorică a esenienilor a crescut considerabil în ochii specialiştilor şi ai publicului când a devenit clar că Iisus aparţinuse comunităţii lor, aşa cum o arată Evanghelia după Ioan. Acesta descrie, într-adevăr, botezarea lui Iisus de către Ioan Botezătorul, pe care totul îl indică a fi esenian. Or, botezul era pe atunci un rit specific şi exclusiv esenian. Reiese de aici că Iisus fusese admis în comunitatea esenianã.

Numeroase texte vechi sau făcând parte din Manuscrisele de la Marea Moartă arată că esenienii aparţineau curentului gnozei*. Astfel, Josephus scrie cu privire la esenieni:

> 🕮 *Ei cred cu putere că [...] sufletele, emanând de la eterul cel mai pur, sunt într-un fel prinse în închisoarea trupului unde sunt duse de un fel de vrajă naturală, însă când ele sunt libere de legăturile cărnii, se bucură şi se ridică, de parcă ar fi eliberate dintr-o lungă servitute.*

Ele ajung la această eliberare prin post şi ascetism, dar şi prin drogurile pe care le luau „pentru binele sufletului şi al trupului". Acest dualism, atestat de numeroase exemple, precum versetul „El [Dumnezeu] se află în conflict cu orice formă de carne" – *Documentul de la Damasc* –, este specific gnozei. Preocuparea pentru puritate şi disprețul faţă de carne domină textele de la Qumran.

Mai multe documente din Manuscrise sunt esoterice în sensul integral al cuvântului. Ele au fost, într-adevăr, redactate într-un alfabet secret, precum *Avertizare către Fiii Zorilor* (4Q298), şi trebuiau să fie citite în oglindă (metodă pe care o va reinventa mult mai târziu Leonardo de Vinci).

Descoperirea, în 2006, a unui atelier de olărie la Qumran i-a făcut pe unii arheologi să afirme că situl nu era decât un atelier de olărie unde se refugiau ocazional nişte disidenţi aflaţi în conflict cu autorităţile evreieşti sau romane, iar faimoasele manuscrise au fost ascunse în peşterile din vecinătate de nişte fugari. Această ipoteză, ciudat de reducţionistă, a urmărit probabil să dilueze şi să elimine capitolul esenienilor. Ea nu face decât să confirme neplăcerea pe care manuscrisele eseniene o provoacă istoricilor tradiţionalişti ai iudaismului şi ai creştinismului, deoarece ea relevă o sciziune fundamentală în iudaismul de la sfârşitul secolului al III-lea şi începutul celui de-al II-lea î.e.n. şi pune în lumină izvoarele eseniene ale învăţăturii lui Iisus. Dincolo de faptul că ea nu ia în considerare mărturia lui Flavius Josephus, această ipoteză contrazice evidenţa cea mai elementară: de ce manuscrisele se deosebesc atât de mult de învăţătura tradiţională ebraică? Şi de ce ar fi făcut esenienii un atelier de olărie departe de orice drum comercial?

TOATE CĂILE ADEVĂRULUI

> Aminteşte-ţi că eşti lipsit de tot [...] ceea ce vrei, nu-l vei găsi. [...] Însă vei avea bucurie dacă te vei purifica. Aşa că nu lua bogăţii de la un om pe care nu-l cunoşti, de teamă ca acest lucru să nu facă altceva decât să adauge sărăciei tale. Dacă [Dumnezeu] a poruncit că tu trebuie să mori în sărăcia ta, aşa a hotărât el; nu-ţi strica însă Spiritul din această pricină. Atunci te vei culca în Adevăr şi el va proclama clar inocenţa ta [Îngerilor care înregistrează]. Aşa cum ţi-ai moştenit destinul, tot

așa vei moșteni fericirea [veșnică. Într-adevăr], deși ești sărac, nu aspira la altceva decât la ceea ce îți revine ție. Și nu fi înghițit de dorință, de frică să nu cazi cumva din nou în greșeală din pricina ei. Și dacă ea te pune într-un loc, poartă-te onorabil. Și vei întreba pe copiii Săi despre Misterul Existenței, și atunci vei căpăta Știința [cuvinte care lipsesc].

(4Q416, 418)

La fel ca majoritatea Manuscriselor de la Marea Moartă, și acesta are lacune care au fost rezolvate de traducători în măsura posibilului. Interesul special al acestui fragment constă în invitația de a te resemna la sărăcie, ceea ce nu se găsește în învățăturile ebraice vechi și în faptul că se referă la niște „Fii", aici nedeterminați – fără îndoială preoții care dețineau cele mai înalte ranguri în inițiere –, pentru a învăța „Misterul Existenței", altă noțiune străină de iudaismul vechi.

CEI DOI PAZNICI

Am văzut niște Paznici în viziunea mea, viziunea visului. Doi [oameni] se certau din pricina mea, spunând [cuvinte care lipsesc] și fiind în mare ceartă din pricina mea. I-am întrebat: „Cine sunteți voi care aveți putere asupra mea?" Ei mi-au răspuns: „Am fost învestiți cu putere și stăpânim întreaga omenire." Mi-au spus: „Pe care dintre noi îl alegi ca să fii stăpânit?" Am ridicat ochii și am privit: Unul dintre ei avea o înfățișare înspăimântătoare, ca un șarpe, cu veșmânt multicolor, dar foarte întunecat [cuvinte care lipsesc]. Am privit din nou și, în înfățișarea lui, fața lui [era] ca [cea] a unei vipere.

În reconstituirea acestei povestiri, naratorul îl întreabă pe celălalt Paznic cine este înspăimântătorul personaj, iar răspunsul este:

[...] Cele trei nume ale sale sunt Belial și Prinț al Întunericului și Rege al Răului. [...] El este învestit cu putere peste tot Întunericul, în vreme ce eu sunt învestit cu putere peste toată Lumina și peste tot ce este Dumnezeu. Domnesc peste toți oamenii.

(Testamentul lui Amram, 4Q545–548)

Dualismul evident din această relatare a unui vis al lui Amram (tatăl lui Moise) se înrudește în mod evident cu marele curent al gnozei.

MITOLOGIA SCANDINAVĂ
(cca secolul al III-lea î.e.n. – secolul al XIII-lea)

Sacrificiul şi învierea glorioasă a lui Odin

Interesul mitologiei comparative se află în revelarea miturilor fondatoare în jurul cărora se construiesc formele de esoterism. În felul acesta, a fost pus în evidenţă mitul zeului sacrificat în mitologii atât de diferite, cum sunt cele din Grecia, Fenicia, din Egipt, Frigia (Asia Mică), din Sumer, Babilon sau din Asiria, dar şi din Scandinavia şi ale popoarelor din nordul Europei care au opus o rezistenţă îndârjită cuceririlor romane din primele secole ale erei noastre.

Datorită acestei metode, istorici ca James Frazer şi Mircea Eliade au degajat mitul central al zeului masculin care se sacrifică sau este ucis pentru ca lumea să renască. Adonis, Attis, Osiris, Tammuz apar de-a lungul secolelor aproape identici în avatarurile lor. Într-unul din acestea, se află şi zeul scandinav Odin, transformare a zeului germanic Wotan. Tată al zeilor, rege al ţinutului Asgard, el era zeul războiului, având ca emblemă lancea şi corbul. Era însă şi magician şi mare şaman necromant, adică maestru în arta de a intra în legătură cu morţii. Călare pe *Sleipnir,* calul cu opt picioare, singurul care putea să-l ducă în Ţara Morţilor şi să-l aducă înapoi, frumosul zeu reprezenta unitatea dintre trecut, prezent şi viitor. Întâmplător, regăsim acelaşi cal cu aceleaşi puteri în mitologia populaţiei gond din India, sub numele de Bagri Maro, şi în povestirile buriaţilor din Asia Centrală. Este vorba, evident, de o alegorie a drogului ritualic folosit de către şamani pentru a intra în transele sacre, stări care le dădeau impresia că se pot deplasa cu viteze uluitoare.

Ca şi Hercule, care s-a urcat pe rug după Cele Douăsprezece Munci care au eliberat omenirea, Odin trebuia să se sacrifice. El s-a spânzurat de Copacul Lumii, frasinul Yggdrasill, simbol al noţiunii de Tot, deoarece rădăcinile sale ajungeau până în Infern, traversau prezentul şi se urcau la Cer. Apoi, el a înviat.

Este imposibil să atribuim o dată de naştere mitologiei scandinave şi poemelor care au fixat-o. Ele existau cu mult înainte ca istoricul roman Tacit să le descrie în secolul I. Scandinavii ştiau să graveze rune, descoperind scrisul abia în secolul al VII-lea, când primii călugări au sosit ca să-i creştineze. Până atunci, aşa cum s-a petrecut la grecii din timpul lui Homer, transmiterea legendelor şi poemelor, ca celebrul *Beowulf*, se făcea oral. Data indicată mai sus nu este decât una aproximativă.

Miturile scandinave aparţin esoterismului, deoarece au dat naştere unor rituri iniţiatice.

MOARTEA LUI ODIN

Ştiu că atârn
De copacul vântos,
legănându-mă vreme de nouă nopţi,
rănit de o lance
însângerată pentru Odin,
eu însumi un sacrificiu pentru mine însumi,
legat de acest copac,
despre ale cărui rădăcini niciun om
nu ştie până unde ajung.

Nimeni nu mi-a dat pâine,
nimeni nu mi-a dat de băut
am cercetat adâncimile
ca să smulg din ele runele
într-un scârţâit tunător
iar apoi să mă prăbuşesc sfârşit!

Am câştigat acolo fericirea
şi de asemenea înţelepciunea
am crescut şi m-am bucurat de acest lucru;
trecând de la un cuvânt la altul,
am fost condus la cuvânt
şi de la o faptă la cealaltă.

(Havamal, traducerea în franceză a autorului)

În pofida aparenţelor, cel care vorbeşte este chiar Odin. El a fost sacrificat lui însuşi aşa cum o confirmă de altfel o foarte veche gravură pe piatră din Suedia. Riturile iniţiatice scandinave

aveau o probă în timpul căreia novicele era legat de un copac şi considerat mort pentru o bucată de vreme pentru ca el să se familiarizeze cu ideea că moartea nu este decât o etapă spre eliberare.

Într-un alt poem, Odin află că fiul său Baldr a avut nişte vise rău prevestitoare. Decide atunci să întrebe o clarvăzătoare moartă şi s-o constrângă să răspundă întrebărilor sale (episod care-l evocă pe cel al lui Oedip şi al Sfinxului).

Atunci Odin călări
spre poarta de la răsărit,
acolo unde ştia
că era înmormântată clarvăzătoarea;
pentru vrăjitoare el a început
să cânte un cântec funebru
aşa că ea s-a ridicat cu forţă.
Cuvinte de cadavru a pronunţat ea.

Ea exclamă atunci:

Cine este acest om, necunoscut mie,
care mă obligă s-o iau pe acest drum obositor?
Troienită de zăpadă, bătută de ploaie,
scăldată de rouă, eram de multă vreme moartă.

Iar povestirea întâlnirii este scandată de acelaşi refren al clarvăzătoarei:

Am vorbit împotriva voinţei mele,
acum trebuie să tac.

(Edda poetică – Baldrs Draumar, adaptarea autorului)

Există, într-adevăr, secrete pe care morţii nu le pot comunica nici măcar zeului Odin. Să notăm că de-a lungul povestirii,

în pofida puterilor sale, Odin este mai aproape de un om obişnuit decât de un zeu.

Pătrunsă de un misticism care face dovada spiritualităţii intense a populaţiilor din Nord, Edda *este o culegere de poeme scandinave strânse şi aşternute pe hârtie pentru prima oară în secolul al XII-lea de către un tânăr erudit islandez, Snorri Sturluson.*

Tovarăşii obişnuiţi ai lui Odin sunt doi lupi, Înfometatul şi Lacomul, şi doi corbi, Gândirea şi Memoria, Hugin *şi* Muninn, *care sfâşie cadavrele duşmanilor lui. Odin îşi face griji în privinţa ultimilor doi.*

Hugin şi Muninn străbat lumea în fiecare zi.
Tremur pentru Gândire, de frică că nu se va mai întoarce,
Dar tremur şi mai mult pentru Memorie.

(Edda poetică – Grimnismal)

În pofida forţei sale, Copacul Yggdrasil, axa Universului de care se va spânzura Odin ca să renască în primăvară, este supus unor suferinţe cumplite.

Frasinul Yggdrasil îndură mai multe chinuri
decât pot să-şi închipuie oamenii.
Un cerb îi paşte coroana sa înaltă, el putrezeşte pe trunchi
În vreme ce Niohoggr[1] îi roade rădăcinile.

(Edda poetică – Grimnismal, adaptarea autorului)

Simbolism elocvent: la fel ca toate lucrurile create, Yggdrasil este supus schimbărilor din această lume. Mai mult, o veveriţă, Ratatosk, îi străbate trunchiul de sus în jos, fiind solul vulturului din vârf şi al şarpelui de la rădăcină. Ostilitatea dintre cei doi se va sfârşi de altfel cu o luptă.

[1] Şarpele Infernului (n.a.).

MITHRAISMUL
(secolele I î.e.n. – VI)

Un cult sever care a prefigurat creştinismul

Mithraismul[1] propriu-zis s-a dezvoltat în Occident în jurul secolului I î.e.n. şi a dispărut în secolul al VI-lea. A fost cultul esoteric al unui zeu, Mithra, care aparţinea panteonului indo-european încă din secolul al XIV-lea î.e.n. El era emanaţia zeului Binelui şi al Luminii, Ahura Mazda, rivalul lui Ahriman, zeul Răului şi al Întunericului, însă el avea deja un cult individual.

[1] Se mai spune şi mithriacism (n.a.).

Spre secolul I î.e.n., potrivit lui Plutarh, niște piraţi din Asia Mică (capitala cultului mithraic era Tars) l-au introdus în Imperiul Roman iniţiind niște marinari. Acest cult era de atunci dedicat în mod exclusiv lui Mithra. Răspândirea lui a fost fulgerătoare. A cuprins întreg imperiul, până la Marea Britanie şi Scoţia şi la Germania. Se pare că armata romană era iniţiată în mithraism. Numai la Roma erau dedicate cultului o sută de temple. Numele lui Mithra, care înseamnă „tratat" şi prin extensie „jurământ", garanta loialitatea iniţiaţilor faţă de împărat. Acesta din urmă nu a refuzat să fie iniţiat şi, în 307 sau 308, Diocleţian i-a consacrat lui Mithra un altar la Carnutum. De aici apar diferenţele dintre mithraismul roman şi cel indo-arian.

Este posibil, fără însă a se fi dovedit, să se fi produs un sincretism între cultul lui Mithra, deschis tinerilor băieţi, dar interzis femeilor, şi cel al lui Isis, deschis femeilor. Este sigur, în schimb, că mithraismul a asimilat cultul solar, larg răspândit în imperiu.

Legenda lui Mithra îl prezintă drept zeul salvator al omenirii. Un imn mithraic începe cu aceste cuvinte: „Ne-ai salvat răspândind sângele veşnic." Zeul îl prinsese într-adevăr pe taurul alb sacru al lui Ahura Mazda pe care-l luase Ahriman. Apoi, la porunca Soarelui, Sol, l-a sacrificat, dar fără tragere de inimă. În momentul acela, s-a petrecut un miracol. Taurul s-a metamorfozat în Lună, pelerina lui Mithra a zburat ca să dea naştere bolţii cereşti şi stelelor, iar sângele şi sperma taurului au fecundat pământul. Acest sacrificiu care s-a produs la intrarea Soarelui în semnul zodiacal al Taurului marca renaşterea vieţii. În calendarele vechi, anul începea într-adevăr la punctul vernal[1], adică în primăvară. După sacrificiu, Mithra şi Sol au mâncat împreună

[1] Punct de intersecţie a elipticii cu Ecuatorul ceresc, în care Soarele se află la echinocţiul de primăvară (n.t.).

pâine şi vin, simboluri ale cărnii şi sângelui taurului, dar şi ale recoltelor şi culesului viilor care aveau să vină, deoarece zeul, identificat cu Soarele neînvins, *Sol invictus*, pleca spre cer. În mod ritual, adepţii repetau această masă simbolică.

Această agapê[1], la fel ca recipientele pentru abluţiuni de la intrarea în capelele mithraice, *mithraea*, prefigurau cu atâta exactitate anumite rituri creştine, încât unii Părinţi ai Bisericii, de pildă Tertulian, au fost scandalizaţi deoarece fuseseră adoptate de păgâni.

În concepţiile mithraice despre lume, sufletul cobora din Cer făcând opriri pe cele Şapte planete (cunoscute pe atunci), luând în trecere defectele: spiritul războinic de pe Marte, desfrâul de pe Venus, aroganţa de pe Jupiter etc. Scopul lui pe pământ era să se dezbare de aceste influenţe şi să urce din nou la Cer cu puritatea sa originară. Disciplina severă care decurgea de aici era, evident, apreciată de militari.

Datorită inscripţiilor şi mai ales reprezentărilor, sculpturi şi fresce din capelele mithraice, s-a putut reconstitui – fragmentar – ritualul de iniţiere mithraic. Se ştie că avea şapte trepte: Corb, Soţ, Soldat, Leu, Persan, Heliodrom şi Tată. Probele se refereau mai întâi la rezistenţa fizică (frig şi căldură extreme, probabil proba focului, traversarea unui fluviu, foamea şi setea), apoi rezistenţa morală (neliniştea când candidatul trebuia, cu ochii legaţi, să suporte ameninţarea unei săbii însângerate pe ceafă, să lupte împotriva unei arătări înspăimântătoare, a singurătăţii, a simulacrului de îngropare).

Textele mithraice care au ajuns până la noi sunt rare şi fragmentare. Se crede că *Imnurile* au suferit deformări.

[1] Masă luată în comun de persoane unite de un sentiment de frăţie, din gr. *agapê* (n.t.).

Textul unei formule care trebuia să fie recitată de candidat în cursul unui ceremonial, fără îndoială pentru ca el s-o învețe pe dinafară. Manuscris pe papirus dintr-o epocă nedeterminată, păstrat la Biblioteca Uffizi din Florența.

În numele zeului care a despărțit pământul de cer, lumina de întuneric, ziua de noapte, lumea de haos, viața de moarte și nașterea de putreziciune, jur cu toată siguranța și cu toată buna credință să păstrez secretul misterelor care-mi vor fi dezvăluite de preacucernicul Părinte Serapion, de preaveneratul și preasfântul Crainic Ka[merion], cărora le revine această revelație, și de cei care sunt inițiați împreună cu mine și foarte dragi frați. Fie ca fidelitatea față de jurământul meu să-mi fie benefică, însă divulgarea lui să-mi fie nefastă.

Discurs atribuit de către Apuleius, în Măgarul de aur, *unui mare preot, în mod ciudat numit Mithra, și adresat unui anume Lucius care adoptă cultul lui Isis. Numele oficiantului arată, cu toată evidența, un sincretism între mithraism și cultul lui Isis.*

Te reculegi acum, protejat de Fortuna, aceea clarvăzătoare, și care dă chiar și celorlalți zei strălucirea luminii sale. Ia-ți, așadar, un chip bucuros, în armonie cu albul veșmântului tău și alătură-te cu un pas vioi cortegiului zeiței care poate să ajute. Fie ca necredincioșii să vadă, să vadă și să-și recunoască greșeala. Iată, eliberat de vicisitudinile sale datorită protecției marei Isis, iată-l pe Lucius care, în bucurie, o biruie pe Fortuna sa.

Precepte mithraice care lămuresc spiritul de disciplină și de stoicism al cultului.

Trebuie să treceți împreună timpurile întunecate,
ajutându-vă potrivit riturilor.

Ficații de pasăre sunt gustoși, însă grijile ne apasă [viețile].

Chiar și berbecul din frunte aleargă numai în rând.

Inscripție datând din secolul al III-lea, găsită la Roma într-o capelă mithraică de pe Câmpul lui Marte.

Acest loc este fericit, sfânt, cucernic și benefic.
Mithra este cel care l-a inspirat și l-a recomandat
lui Proficentius, tatăl misterelor,
pentru ca el să sape acolo și să consacre o peșteră[1].
Și muncind cu zel, el a îndeplinit o îndatorire plăcută,
Întreprinsă sub auspicii fericite, și grijuliu

ca *syndexi*[2] să poată celebra veșnic legămintele lor
Proficentius a făcut aceste versuri
Acest preacinstit Tată al lui Mithra.

---

[1] *Mithraea* erau adesea instalate în peșteri, naturale sau artificiale (n.a.).
[2] Cei inițiați împreună (n.a.).

APOLLONIOS DIN TYANA
(cca anul 6 î.e.n.–cca anul 96 e.n.)

„Un Hristos pitagoreic"

Nu se cunoaşte nicio scriere aparţinându-i lui Apollonios din Tyana, născut în Capadocia cu câţiva ani înainte de era noastră (şi deci mai mult sau mai puţin în aceeaşi perioadă cu Iisus care se născuse cu şapte ani înainte de... propria sa naştere) şi mort la vârsta de o sută de ani la Efes unde întemeiase o şcoală filozofică. Au ajuns până la noi numai episoadele importante din viaţa sa şi câteva cuvinte culese de discipolul său Damis şi transcrise de Filostratos, înflorite însă de povestiri

fantastice ţinând mai mult de legendă decât de biografie în sensul modern al cuvântului.

Două fapte incontestabile motivează includerea lui Apollonios în aceste pagini: faima sa şi faptul că a dat o învăţătură esoterică, cu siguranţă pitagoreică, îmbogăţită însă de cunoştinţele medicale căpătate în nenumăratele sale călătorii. Faima lui nu a fost egalată în vremea sa în toate ţinuturile cunoscute ale lumii antice, de la Mesopotamia la India şi Tibet, de la Africa şi Egipt la Europa. În primele secole ale erei noastre, acest călător inveterat a fost numit „Hristosul grec" sau pitagoreic, chiar şi de către autori creştini. Se spunea, într-adevăr, că făcuse vindecări miraculoase, chiar şi învieri, şi că a prezis cu exactitate viitorul în mai multe împrejurări. Despre învăţătura sa nu se ştie nimic. *Viaţa lui Apollonios*, lucrare a lui Filostrat, principala sursă a cunoştinţelor moderne, nu a fost redactată decât în prima jumătate a secolului al III-lea, pe baza a două lucrări după cât se pare dispărute, memoriile lui Damis, discipol al lui Apollonios, pe care Filostrat le considera „stângace", şi memoriile unui alt discipol, Maximus din Egeea.

Taumaturg pentru unii, vrăjitor pentru alţii, el a fost acuzat de trădare de către împăraţii Neron şi Domiţian.

Către secolul al IV-lea, a fost uitat, fără îndoială pentru că discipolii lui nu au fost numeroşi şi poate şi pentru că autorii creştini nu au acceptat o strălucire care rivaliza cu cea a lui Iisus.

Episodul următor, relatat de Filostrat, ne face să credem că filozoful poseda şi o intuiţie medicală pătrunzătoare.

În momentul căsătoriei, o fată tânără a fost considerată moartă. Logodnicul urma targa plângându-şi nunta neîncheiată şi Roma gemea împreună cu el deoarece tânăra aparţinea unei familii de consuli. Apollonios, martor al acestei tristeţi, s-a apropiat şi a spus: „Puneţi jos targa ca să opresc lacrimile pe care le vărsaţi din pricina acestei tinere." Şi a întrebat cum se numea. Cei de faţă s-au gândit că el se pregătea să le adreseze un discurs tradiţional [...] însă el nu a făcut altceva decât să atingă fata şi să pronunţe nişte cuvinte misterioase. Şi astfel a trezit-o din ceea ce părea a fi moartea. [...] Iar când părinţii i-au dăruit o sută cincizeci de mii de sesterţi, el i-a dat tinerei fete drept zestre. [...] Să fi descoperit oare în ea vreo scânteie de viaţă care scăpase celor care-i aduceau ultimul omagiu? Se povesteşte, într-adevăr, că o ploaie fină cădea şi că un abur se ridica de pe faţa presupusei moarte.

Nemuritor este sufletul, el nu este lucrarea ta, ci lucrarea Providenţei.

Când trupul s-a uscat, scăpând de legăturile sale ca un cal iute,

sufletul sare vioi şi se amestecă cu aerul uşor,

urându-şi cumplita şi amara servitute.

Pentru tine însă, la ce bun toate acestea? Pentru că vei crede în ele, când nu vei mai fi.

Aşadar, atâta vreme cât mai eşti printre cei vii, de ce te neliniştești din pricina acestor lucruri?

(Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana)*

UN EPISOD DE CLARVIZIUNE

În anul 96, Apollonios se afla la Efes. Acolo a „văzut" asasinarea împăratului Domiţian care se petrecea la Roma.

Vorbea în tufişurile din preajma pistelor gimnaziului, spre prânz, în momentul în care drama se desfăşura la palat. La început, a coborât vocea ca şi când ar fi fost îngrozit, apoi şi-a continuat expunerea, însă cu un ton mai puţin puternic decât de obicei, ca şi când în timp ce vorbea el vedea altceva. Apoi, a tăcut, ca şi când cineva l-ar fi întrerupt şi aruncând o privire cumplită spre pământ, a făcut trei sau patru paşi îndepărtându-se de tribuna sa: „Loveşte-l pe tiran, loveşte-l!", a strigat ca şi când ar fi avut scena sub ochi şi ar fi participat la ea. Tot Efesul a fost uluit deoarece întregul oraş era prezent, în vreme ce el se oprea ca cineva care caută să vadă mai bine ceva până când îndoielile i se risipesc. În cele din urmă a spus: „Curaj, cetăţeni, tiranul a fost asasinat astăzi. Ce spun astăzi? Acum, de către Atena, acum o clipă, chiar în momentul când am tăcut." Efesienii au crezut că era vorba de un acces de nebunie, ei doreau fără îndoială ca ceea ce spunea el să fie adevărat, dar se temeau de pericolul de a-l asculta. „Nu sunt surprins, a continuat el, că şovăiţi să mă credeţi. Chiar Roma nu este toată informată. Dar iată că află, zvonul se răspândeşte, mii de oameni sar în sus de bucurie. [...] În ceea ce mă priveşte, mă voi ruga la zei pentru cele ce am văzut."

(Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana, VIII, 26)*

Telepatia poate fi bineînțeles asociată cu spiritualitatea și puținul care se cunoaște despre ea nu ne permite să afirmăm că ea ar fi sau nu o facultate favorizată de spiritualitate. Cu toate acestea, nenumărate cazuri de clarviziune relatate de martorii unor personaje dotate cu o mare spiritualitate, de la Apollonios la padre Pio, ne fac să ne gândim că ea este adesea asociată cu spiritualitatea. Acesta este și motivul pentru care am reprodus acest pasaj „pitoresc" din Viața lui Apollonios.

POPOL VUH

(cca secolul I e.n.)

O cosmogonie privind originea divină a ființei umane

Popol Vuh sau *Cartea Evenimentelor* (de asemenea și *Cartea Comunității)* este marele memorial al tradiției populației quiché, trib maya din Guatemala de astăzi, care număra aproape trei sute de mii de suflete în secolul al XX-lea. Cartea este deopotrivă o cronică, o mitologie și un poem. A ajuns până la noi datorită transcrierii pe care a făcut-o în 1688, în spaniolă, călugărul dominican Francisco Jimenez la cererea tribului quiché care se temea că va vedea cum dispare sub atacurile

ocupației spaniole o memorie transmisă de generații în cărți care erau distruse de umezeală, pe care puțini mai știau încă să le citească sau care nu au mai fost regăsite.

Povestirea expune atât originile divine ale ființei umane, căderea și lupta ei cu Puterile supreme, cât și unirea ei mistică cu natura. Potrivit cosmogoniei sale, zeii, Creatorul, Formatorul și Progenitorii au încercat de patru ori să creeze o lume și ființe umane acceptabile. A patra oară, ei au creat patru oameni, dintre care primii trei au fost strămoșii populației quiché. Aceste creaturi erau însă prea strălucitoare și aveau prea multe puteri, așa că zeii le-au micșorat calitățile și, în compensație, au creat femeile.

Apoi, au fost create triburile indiene care s-au dus la Tulan Zulva pentru a-i primi pe zeii căminelor lor. Acolo, zeul Tohil a creat focul cu o lovitură de sanda. Triburile au sosit în Guatemala și s-au ridicat primii zori. A izbucnit un război și primii patru oameni au pierit. Le-au urmat fiii lor care au plecat spre răsărit într-o călătorie mistică la capătul căreia marele rege Nacxit le-a dat însemnele puterii temporale și secretul scrisului.

Data apariției cărții *Popol Vuh* este imposibil de determinat. Data indicată mai sus este cea a apariției civilizației maya, strâns înrudită cu civilizația olmecilor.

Iată numele primilor oameni care au fost creați: primul se numea Balam-Quitze, Vrăjitor al Înțelepciunii, al doilea, Balam-Acab, Vrăjitor de Noapte, al treilea, Mahucutah, Păzitor al Prăzii, al patrulea, Iqui-Balam, Vrăjitor Lunar.

Se spune că numai ei au fost creați și formați în acest fel. Că nu au avut nici tată, nici mamă și nu au fost născuți de către Creator, de Formator sau de către Progenitori. Erau numiți oameni. Ei au văzut lumina zilei datorită unei minuni, printr-o lucrare de magie, astfel creați de Creator, Formator și Progenitori, Tepeu și Gucumatz. Și așa cum aveau înfățișare de oameni, așa au și rămas.

Vorbeau, discutau, vedeau, auzeau, mergeau, puteau să apuce lucrurile. Erau niște oameni buni și frumoși. [...] Au fost dăruiți cu inteligență, intuiția lor s-a întins până la infinit și au început să vadă și să cunoască tot ce există în lume. Când priveau, pricepeau imediat tot ce-i înconjura și contemplau în jurul lor bolta cerului și fața rotundă a pământului. Lucrurile ascunse de către distanță nu le erau străine; fără a trebui să se miște, ei vedeau lumea și pe ei înșiși de la locul unde se găseau. Mare era înțelepciunea lor, vederea lor ajungea la păduri, stânci, lacuri, mări, munți și văi. Balam-Quitze, Balam-Acab, Mahucutah, Păzitorul Prăzii, și Iqui-Balam erau într-adevăr niște oameni minunați.

Atunci, Creatorul și Formatorul i-au întrebat:

– Ce credeți voi despre starea voastră? Nu vedeți? Nu auziți? Vorba voastră și felul vostru de a mărge nu sunt bune? Priviți! Uitați-vă cu atenție la lume! Vedeți cum apar munții și văile! Încercați să le vedeți! au spus ei.

După aceea, ei au reușit să ia cunoștință de tot ce exista în lume și au adus mulțumire Creatorului și Formatorului lor.

– Noi vă aducem mulțumiri de două și de trei ori! Am fost creați, ni s-au dat o gură și un chip. Vorbim, auzim, gândim și mergem. Simțim totul la perfecție, cunoaștem ceea ce este departe ca și ceea ce este aproape. Vedem ceea ce este mare și ceea ce este mic în Cer și pe Pământ. Vă aducem mulțumiri pentru că am fost creați, o Creatorule și Formatorule! Pentru că ne-ați dat existență, o bunica noastră, o bunicul nostru!

Ei au reuşit să cunoască totul şi au cercetat cele patru colţuri şi cele patru puncte de pe bolta cerească şi de pe faţa pământului.

Însă Creatorul şi Formatorul nu au văzut faptul cu plăcere.

– Ceea ce spun copiii noştri, operele noastre, nu este bine. Ei ştiu totul, de la mic la mare, au zis ei.

Şi Progenitorii au ţinut un nou sfat:

– Ce vom face acum cu ei? Vederea lor să ajungă numai la ceea ce este aproape. Să nu vadă decât un pic din faţa pământului. Nu sunt ei prin natura lor nişte simpli copii, creaţiile noastre?

(Tradus din spaniolă în franceză de Valérie Faurie, Albin Michel, 1991)

Cu această nemulţumire a zeilor se va termina, aşadar, viaţa primilor patru oameni. Trei aspecte reţin cu deosebire atenţia în această cosmogonie. Primul este prezenţa temei esenţiale a creaţiei omului din Facerea biblică: refuzul divinităţii de a da creaturii sale cunoaşterea. În Facere, Dumnezeu îi goneşte pe Adam şi Eva din Paradis, aici zeii îşi omoară creaturile. Simbolica rămâne însă aceeaşi. Căderea nu se datorează, aşadar, greşelii umane, ci dimpotrivă perfecţiunii ei. Omul a fost la început divin.

Al doilea aspect: deosebirea netă dintre Creator şi Formator, temă gnostică caracteristică pe care nu o regăsim în nicio altă mitologie antică. În sfârşit, nu putem să nu fim surprinşi de expresia „faţa rotundă a pământului" într-un text atât de vechi. Este însă adevărat că mayaşii aveau o astronomie surprinzător de exactă şi că ei calculaseră cu o precizie uimitoare durata anului solar.

ALCHIMIA
(cca secolul I e.n.)

Marea Artă a armoniei universale

Epoca şi locul de naştere exacte ale alchimiei sunt necunoscute. Teza general admisă este că germenii ei au fost semănaţi în secolul I la Alexandria, mare centru de cultură elenistică, şi că un ansamblu de teorii obscure s-a îmbogăţit de-a lungul secolelor cu concepte luate din cultura Egiptului antic şi din misticismul oriental. Savanţii arabi au contribuit în mod considerabil la dezvoltarea ei şi însuşi numele acestei arte este de origine arabă: *al kymia*. Însă alchimia a atins apogeul în Europa,

în Evul Mediu. De atunci, descoperirile ştiinţifice şi, în special, fizico-chimice i-au întărit postulatele privind existenţa unui joc de forţe oculte, solidare, care comandau totalitatea fenomenelor naturale, astre, climă, sănătate, destin şi spiritualitate.

Influenţa alchimiei a continuat să se extindă de-a lungul secolelor, chiar în timpul celor care păreau guvernate de pozitivismul ştiinţific, la savanţi, filozofi, artişti. Ea poate fi sesizată până în secolul al XX-lea. Speculaţiile şi căutările lui Newton în astronomie şi în optică au fost direct inspirate de alchimie, deoarece ilustrul savant era un alchimist entuziast şi se crede că ciudăţeniile sale comportamentale de la sfârşitul vieţii au fost determinate de emanaţiile toxice ale mercurului pe care-l încălzea în cuptorul său, numit athanor.

Noţiunea cea mai curentă din alchimie este şi cea mai falsă. Această artă nu se ocupă defel cu transmutarea plumbului în aur, aşa cum câţiva şarlatani, precum Cagliostro în secolul al XVIII-lea, au încercat să-i facă pe naivi, inclusiv pe monarhi, să creadă. Mitica piatră filozofală, creată în vânt, hrănită de Pământul-Mamă, purificată de apă şi sublimată de foc este un simbol al unirii celor patru elemente. Aurul filozofal nu este metalul giuvaiergiilor aşa cum nici mercurul nu este mercurul din termometre. El este starea de conştiinţă produsă de lenta purificare a materiei impure a creaturii, „plumbul", destinată să transmute tot ce atinge. Producerea acestui aur constituie obiectul Marii Lucrări a alchimistului. Cât despre mercur, el este substanţa misterioasă din care se extrage spiritul material, care îşi ia zborul sub forma unui porumbel şi se aşază de douăzeci şi şapte de ori.

Considerată „mama chimiei", la fel ca astrologia pentru astronomie, doctrina alchimică este în mod esenţial mistică. Ea este o căutare a cunoaşterii acţiunilor unui element asupra

altuia şi al cărei termen de predilecţie este evident chimia. Cu toate acestea, ea nu este o ştiinţă a răbdării, aşa cum ne învaţă daoismul, nicio mistică a naturii, ci, dimpotrivă, ea este prometeică deoarece pentru iniţiat, care se alătură spiritului divin, ea presupune a-şi imprima propriul spirit în materie şi a-i impune voinţa sa. Cunoaşterea, stadiul preliminar al iniţierii alchimice, trebuie să ducă la acţiune.

Alchimia a urmărit, aşadar, să recreeze lumea. Acest fapt nu trebuie să fie înţeles doar în sensul material, deoarece, la stadiul superior, alchimia este ştiinţa Omului perfect al cărui acord cu forţele invizibile se situează dincolo de morală. Ea este şi o căutare a divinului dincolo de religii. În acest sens, ea se înrudeşte strâns cu gnoza, cu cabala, dar şi cu masoneria şi cu rosa-crucienii.

Este o disciplină esoterică prin excelenţă. Ea a creat un limbaj simbolic şi simboluri ce pot fi descifrate numai de către iniţiaţi.

> 🕮 *Te pot asigura, avertiza* Cartea lui Artephios, *că cel care va voi să întreprindă descifrarea literală a ceea ce au scris filozofii hermetici se va pierde în meandrele unui labirint a cărui ieşire el nu o va găsi niciodată.*

Alchimia a folosit în mod extensiv imageria „explicativă" în care rezidă o uriaşă parte a învăţăturii ei. Aceste imagini erau considerate în ele însele ca fiind active, ceea ce leagă alchimia şi de magie, şi de vrăjitorie. Considerată ca sursă a artelor interpretării, adică a hermeneuticii, adică a Cheii, acumularea de simboluri care a caracterizat-o nu mai aparţine decât istoriei. Astrologia, de pildă, care a fost una din referinţele ei, nu avea decât şapte planete, Uranus şi Pluton fiind descoperite mult

mai târziu. Ea a dus şi la crearea unor „confrerii invizibile" care au variat de-a lungul timpului.

Spiritul alchimiei rămâne totuşi, sub forma unei voinţe de cunoaştere şi de putere absolute, metafizic.

CELE NOUĂ TEZE ALE LUI HERMES TRISMEGISTUS

Este adevărat, fără minciună, sigur şi foarte adevărat:

Ceea ce este jos este ca ceea ce este sus şi ceea ce este sus este ca ceea ce este jos pentru a îndeplini miracolele unui singur lucru.

Şi aşa cum toate lucrurile au fost şi vin de la Unul, prin meditaţia asupra Unului, tot aşa aceste lucruri sunt născute din acest lucru unic, prin adaptare.

Soarele îi este tată, Luna îi este mamă, vântul l-a purtat în pântec, Pământul îi este doică: Thelema întregii lumi este aici.

Puterea sa este fără margini pe Pământ.

Tu vei despărţi Pământul de Foc, subtilul de dens, încetişor, cu mare îndemânare.

El urcă de la Pământ spre Cer şi coboară imediat pe Pământ şi culege forţa lucrurilor superioare şi inferioare. Vei avea astfel întreaga glorie a lumii şi de aceea tot întunericul se va îndepărta de tine.

Aceasta este forţa puternică a fiecărui lucru, deoarece ea va învinge orice lucru subtil şi va pătrunde în orice lucru solid.

Astfel a fost creată lumea.

Iată izvorul unor minunate transmutaţii şi adaptări arătate aici.

Din această pricină am fost numit Hermes Trismegistus, având cele trei părţi ale filozofiei universale.

(La Table d'Émeraude)

ENIGMA REGELUI

Aici s-a născut Împăratul în toată gloria.
Nimeni nu-l poate depăşi în putere.
Nici prin artă, nici prin natură
Nici prin vreo altă făptură vie.

Răspunsul reginei Luna:

Aici s-a născut nobila şi bogata împărăteasă
Filozofii o numesc fiica lor.
Ea se reproduce, are mulţi copii.
Ei sunt nemuritori,
Puri şi fără pată.

(Rosarium philosophorum, secolul al XVI-lea)

Este definiţia creaturii perfecte, Soare şi Lună, bărbat şi femeie, androginul care uneşte aurul şi argintul, aşa cum iese el din athanor în ultimele faze ale celor nouă operaţii ale Marii Opere.

Această viziune dublă a fiinţei perfecte este de origine platoniciană, însă ea îşi găseşte o rezonanţă în descrierea lui Dumnezeu în Sefer ha-Zohar din cabală. „Dublă este înfăţişarea Domnului. Unul din capetele lui este de Lumină, celălalt, de Întuneric, unul este alb, celălalt este negru, unul este sus, celălalt este jos."*

DESPRE VIRTUTEA ŞARPELUI

Cei Vechi reprezentau capul şi coada balaurului lunar sub forma unui şarpe având cap de uliu înconjurat de un cerc de aer şi de un cerc de foc, semănând oarecum cu litera greacă theta. Îl desenau când capul lui Jupiter ajungea în mijlocul cerului şi credeau în virtutea de împăcare când era vorba de a împlini nişte dorinţe. Era felul lor de a oferi demonului, bun şi favorabil, pe care ei şi-l reprezentau sub forma unui şarpe. Egiptenii şi fenicienii puneau şarpele deasupra tuturor celorlalte animale şi-l considerau divin pentru că avea mai multă perspicacitate şi pentru că ardea cu un foc mai intens decât ei, ceea ce provenea din faptul că el se deplasa mai repede, fără picioare sau mâini sau alte instrumente şi pentru că avea puterea să se întinerească printr-o năpârlire reînnoită adesea. Îşi reprezentau coada balaurului lunar într-un mod oarecum asemănător, când acesta ascundea luna sau când poziţia lunii nu era favorabilă în raport cu Saturn sau Marte.

(Agrippa de Nettesheim, *De occulta philosophiae*, 1510)

Ia Pământ din Pământ, soră a Pământului,
Şi apă din Pământ, care este şi ea sora lui,
Şi foc din Pământ, purtător de calităţi,
Şi acest Pământ îţi va conferi Înţelepciunea,
Acesta este adevăratul Elixir pe care trebuie să-l compui.

Ia Pământul apărut din înfăţişarea Pământului,
Pur, subtil, sincer şi bun,
Şi ia apa din pădure,
Cum e cristalul de strălucitoare
Şi amestecă-le bine. Lasă-le să stea trei zile,
Apoi cu îndemânare, desparte-le în secret
Pentru a obţine o apă strălucitoare
Peste care îşi are regatul un Suflet,
Invizibil, ascuns, nezărit,
Materie minunată într-adevăr. Distileaz-o atunci pentru a o împărţi
Şi vei vedea un Pământ apărând,
Greu ca metalul
Conţinând o mare Ştiinţă
Distilează-l într-un lichid verde
Vreme de trei zile bine numărate;
Şi primeşte-l într-un Corp din sticlă
În care nu s-a făcut nicio lucrare,
Pe care-l vei pune pe cuptor,
Şi vei pregăti un bun alambic
Ca să scoţi din el o apă limpede,
O apă care nu are asemănare.
Aţâţă atunci focul
Şi lasă să se încălzească vasul din sticlă.
În adevăr, atunci se va naşte un foc
Roşu ca sângele şi foarte mânios.
După care va rămâne un Pământ
Care va fi numit Mama tuturor.

(Atribuit lui Thomas Norton, secolul al XV-lea)

Alchimist celebru la vremea sa, Norton este autorul unui Canon *în versuri care avea indicaţii privind cuptoarele, dar nu*

şi date cu adevărat chimice. Reţeta de mai sus ar fi reţeta unui anume „Elixir roşu", în care el se pierde în conjecturi, deoarece, la capătul distilării descrise, reziduurile minerale, calciu, siliciu, sulf sau altele, variază ca natură şi proporţii în funcţie de locul de extragere, aşa că nu se poate vorbi despre o reţetă universală. Putem deduce, după alte texte ale lui Norton, că mineralul obţinut era litargă pe care o albea apoi – cu vitriol? – ca să obţină marcasitul. Pusă la foc împreună cu magnezia, obţinută cu ajutorul altor preparaţii, în prezenţa unor săruri de amoniac şi de sulf, marcasitul producea ceea ce numea Norton „Elixirul alb".

Interesul acestui text stă mai curând în faptul că el arată dispoziţia intelectuală a alchimiştilor convinşi că operaţii ca distilarea şi sublimarea revelau substanţe secrete, necunoscute şi „magice".

Este evident că aceste manipulări producătoare de substanţe noi sau pentru ei necunoscute le dădeau alchimiştilor un sentiment de cunoaştere a tot... fără să mai vorbim de aburii inhalaţi.

GNOZA CREŞTINĂ ORIENTALĂ
(secolul al II-lea e.n.)

ŞI GNOSTICISMUL
(secolul al IV-lea e.n.)

De la comunicarea directă cu Salvatorul la negarea Mântuirii

Gnoza creştină orientală, apărută spre sfârşitul secolului al II-lea, a fost cel mai puternic curent esoteric al lumii creştine vechi. Identitatea principiului ei dominant potrivit căruia divinitatea nu este exterioară fiinţei umane, ci ea trebuie îmbogăţită în interiorul acesteia incită la a postula o sursă asiatică

care rămâne totuşi de dovedit. Constituită în secte, care împărtăşeau însă mai mult sau mai puţin aceleaşi credinţe, ea a contribuit foarte mult la consolidarea Bisericii timpurii. Peste un secol, acest curent s-a diversificat, incluzând şi interiorul Bisericii, şi a devenit gnosticism, mai independent faţă de Biserică şi propovăduind chiar noţiuni antagoniste faţă de primele dogme, printre care aceea a unei divinităţi interioare, cu totul opusă noţiunii unui dualism absolut Creator–creatură. Mai mult, identificarea cu Răul a tot ce era fizic contrazicea formal dogma fundamentală creştină a Mântuirii. Din Evul Mediu, gnosticismul avea să facă obiectul unor atacuri aprige din partea Romei, care a scris unul din capitolele cele mai cunoscute şi mai puţin glorioase din istoria ei prin persecuţia catharilor.

Cuvântul „gnoză" înseamnă în greacă „cunoaştere", însă, în acest context, el trebuie înţeles în accepţia sa de „revelaţie".

Diferenţele dintre gnoză şi gnosticism sunt numeroase şi importante. Cu toate acestea, putem să desprindem diferenţa principală. Discipolii gnozei originare, printre care şi numeroşi teologi, se prevalau de o comunicare directă, privilegiată şi aproape miraculoasă cu divinitatea, în special cu Salvatorul. Aspiraţia lor principală era salvarea sufletului, care nu putea fi asigurată decât prin sfintele taine. Pentru gnostici, într-adevăr, la ieşirea din trup, sufletul întâlneşte numeroase obstacole, printre care şi demonii, cărora trebuia să li se adreseze chemându-i cu numele lor pentru a-i învinge[1]. De unde, ritualurile de iniţiere şi ceremoniile secrete care caracterizau deja gnoza şi pe care gnosticismul le-a multiplicat în

[1] Să comparăm identitatea acestei noţiuni cu cea din budismul tibetan în special, cu precădere în *Le Livre des Morts Thibétain*, pp. 74–76 (n.a.).

secolele care au urmat. Pentru că gnoza şi gnosticismul au rămas secrete prin ritualuri de iniţiere şi nu prin nenumăratele scrieri.

Plecând de la un dualism dintre lumea materială, care aparţinea imperiului Răului, şi lumea spirituală, guvernată de Bine, gnosticismul a elaborat concepte care s-au îndepărtat din ce în ce mai mult de învăţăturile Părinţilor Bisericii. În versiuni care variau de la o sectă la alta, gnosticismul a vorbit despre o Facere radical diferită de cea din Vechiul Testament, în care cele Şapte Puteri (simboluri ale celor şapte planete cunoscute pe atunci), apărute din sânul Demiurgului, fiecare având o jumătate bună şi o jumătate rea, au creat Universul.

Este imposibil să rezumăm aici toate ideile gnozei şi ale gnosticismului, dar putem să semnalăm trei concepte care le caracterizează. Primul spune că lumea a fost creată de un Demiurg, sub care există un dumnezeu al Binelui şi un dumnezeu al Răului care duc între ei o luptă veşnică. Al doilea, care derivă din primul, spune că lumea se împarte în mod radical între Răul material, care înglobează tot ce este fizic şi care nu poate să aibă niciun fel de salvare, şi Bine, care alcătuieşte lumea spirituală. Aceasta este originea maniheismului. Al treilea concept major este cel al Omului primar, animal creat de puterile rele, incapabil să stea în picioare şi care a ajuns la existenţă numai datorită scânteii spirituale a Evei cereşti.

Deşi gnoza, apoi gnosticismul au influenţat profund creştinismul timpuriu, aceste trei concepte purtau în ele germenii divorţului ulterior. Conceptul de Demiurg excludea venerarea Dumnezeului Creator iudeo-creştin, de unde antiiudaismul a numeroase secte gnosticiste, cum erau nicolaiţii, cainiţii, sethienii şi mulţi alţii, dar ataca şi învăţătura lui Iisus privind acelaşi Dumnezeu creator. Conceptul potrivit căruia mântuirea lumii materiale este imposibilă se află în contradicţie flagrantă

cu încarnarea lui Iisus Salvatorul. În sfârşit, conceptul de ticăloşie a lumii fizice interzicea sexualitatea şi naşterea şi condamna specia umană la dispariţie. Scrierile Sfântului Pavel sau ale Sfântului Augustin, de pildă, reflectă dificultăţile pe care le-au avut în a tempera ideile extreme ale gnosticismului (este de altfel revelator faptul că ereticul Marcion, din secolul al II-lea, s-a prezentat ca un discipol înfocat al Sfântului Pavel).

Nu este deci de mirare că istoriile moderne ale Bisericii au reprezentat gnoza şi gnosticismul ca fiind primele erezii ale creştinismului, deoarece ele negau în primul rând Întruparea şi Mântuirea. Iisus, de altfel, apare în cele două faze ale acestui vast curent şi numai în rol subsidiar, ca o reîncarnare a Omului primar.

Trebuie să arătăm că atât gnoza, cât şi gnosticismul aveau o profundă aversiune pentru magie, deoarece aceasta făcea apel la puterile inferioare.

Influenţa gnosticilor şi gnosticiştilor a fost cu toate acestea uriaşă, în special prin intermediul textelor evanghelice, cum sunt cele care au fost găsite în „biblioteca" de la Nag Hammadi din Egipt şi numeroasele Evanghelii devenite apocrife, adică „secrete", după decretul papei Ghelasie I care le-a exclus din textele canonice. Această influenţă s-a extins, dincolo de primele secole ale creştinismului, şi la filozofi şi gânditori până în epoca modernă.

Astfel, în 1905, a apărut la Paris, cu aprobarea prefectului de Sena, Biserica gnostică din Franţa, înregistrată în *Jurnalul oficial* din 31 decembrie 1906. Cei douăzeci şi cinci de episcopi ai săi erau conduşi de un patriarh, Synesius, care se intitulase „episcop de Montségur", ca un omagiu adus albigenzilor din acel oraş. De inspiraţie aparent masonică, ea voia să facă o joncţiune între gnoză şi cabală*.

Lumea aceasta s-a produs din greşeală. Deoarece cel care a creat-o a dorit-o nepieritoare şi veşnică. El nu a reuşit să-şi realizeze dorinţa. Pentru că lumea nu a fost niciodată nepieritoare, însă fiii sunt nepieritori. Nimic nu va ajunge la nemurire dacă nu este fiu. Dar cel care nu are capacitatea să primească are şi mai puţin capacitatea de a da.

[...] Fiinţa umană are un raport sexual cu fiinţa umană. Calul are un raport cu iapa, măgarul cu măgăriţa. Membrii unei rase se unesc în general cu cei din aceeaşi rasă. Spiritul se asociază, aşadar, cu spiritul, iar gândirea cu gândirea şi lumina se amestecă cu lumina. Dacă eşti născut ca o fiinţă umană, cel care te va iubi va fi o fiinţă umană. Dacă devii spirit, spiritul se va uni cu tine. Dacă devii gând, gândul se va amesteca cu tine. Dacă devii lumină, lumina te va pătrunde. Dacă devii unul din cei care aparţin lumii de sus, cei care locuiesc în lumea de sus se vor sprijini pe tine. Dacă devii cal sau măgar sau bou sau câine sau oaie, nici fiinţa umană, nici spiritul, nici gândul, nici lumina nu te vor putea iubi.

(Evanghelia lui Filip, 75; 78–79)

PURTAREA PE CARE TREBUIE S-O AIBĂ SUFLETUL CA SĂ URCE LA CER

Este vorba de un citat din Evanghelia lui Filip, luat evident dintr-o versiune diferită de cea care a fost găsită la Nag

Hammadi. Ea ilustrează critica mult mai mare pe care Epiphanos o aduce gnosticismului.

Domnul mi-a dezvăluit ceea ce trebuie sufletul să spună în timpul urcării sale spre cer, și felul în care trebuie să răspundă fiecărei puteri superioare: „Am venit ca să mă cunosc, se spune în Evanghelia după Filip, și m-am adunat din toate părțile și nu am semănat copii pentru Stăpânul suprem, ci i-am părăsit tărâmul și am cules membrele împrăștiate și știu cine ești. Pentru că eu aparțin lucrurilor superioare." Așa se va putea desprinde Sufletul. Dar dacă se descoperă că sufletul a dat naștere unui copil, el va fi reținut aici jos până ce va putea să-și regăsească și să-i aducă în el însuși pe propriii săi copii.

(Epiphanos, *Panarion*, II, XVI, 13, secolul al IV-lea)

TRĂSNETUL SAU SPIRITUL PERFECT

Am fost trimisă de putere
Şi am venit la cei care se gândesc la mine,
și am fost găsită de cei care mă caută.
Priviți-mă, voi care vă gândiți la mine
și voi care auziți, ascultați-mă.
Voi care mă așteptați, luați-mă la voi.
Şi nu mă alungați de la privirea voastră.
Şi nu faceți astfel ca vocea sau auzul vostru să mă urască.
Nu mă ignorați oriunde veți fi și în orice moment
Fiți atenți!
Nu mă ignorați.

Căci sunt prima și ultima.
Eu sunt cea cinstită și cea disprețuită.
Sunt târfa și sfânta.
Sunt soția și fecioara.
Sunt mama și sunt fiica.
Sunt femeia stearpă
și cea cu mulți fii.
Sunt cea a cărei căsătorie a fost minunată
și nu am soț.
Sunt moașa și cea care nu dă naștere.
Sunt alinarea durerilor mele.
Sunt soția și soțul,
și soțul meu este cel care mi-a dat naștere.
Sunt mama tatălui meu,
și sora soțului meu,
și el este fiul meu.
Sunt sclava celui care m-a pregătit.
Sunt guvernatorul descendenților mei.
Dar el este cel care mi-a dat naștere înainte de vreme,
într-o zi aniversară.
Şi el este fiul meu venit la termen,
și de la el îmi am eu puterea.
Eu sunt sceptrul tinereții sale
iar el este toiagul bătrâneții mele.
Şi orice vrea el îmi revine mie.
Sunt liniștea de neînțeles
și ideea pe care ți-o amintești adesea.
Sunt vocea cu rezonanțe multiple
și cuvântul cu aparență echivocă.
Sunt articularea numelui meu.
De ce mă iubiți, voi care mă urâți,
și mă urâți, voi care mă iubiți?

Voi care mă negaţi recunoaşteţi-mă
iar voi care mă recunoaşteţi negaţi-mă.
Voi care spuneţi adevărul mintiţi,
iar voi care aţi mintit despre mine spuneţi adevărul.
Voi care mă cunoaşteţi ignoraţi-mă,
iar voi care mă ignoraţi cunoaşteţi-mă.

Deoarece eu sunt cunoaşterea şi ignoranţa.
Sunt ruşinea şi îndrăzneala.
Sunt forţa şi sunt frica.
Sunt războiul şi pacea.
Luaţi aminte la mine.
Sunt cea nefericită şi cea măreaţă.

[...] Sunt cea care e numită Viaţă,
şi pe care voi aţi numit-o Moarte.
Sunt cea numită Lege,
Şi pe care voi aţi numit-o Dezordine.
Sunt cea pe care aţi urmărit-o,
şi cea care v-a prins pe voi.
Sunt cea pe care aţi făcut-o bucăţi
şi cea pe care aţi îmbinat-o din nou.
Sunt cea de care v-aţi ruşinat,
şi aţi fost neruşinaţi în faţa mea.
Sunt cea care nu are festivitate
Şi ale cărei sărbători sunt numeroase.
Eu nu am Dumnezeu
şi sunt aceea al cărei Dumnezeu este mare.

Imnul (mult mai lung) din care provin aceste fragmente constituie, după părerea generală a specialiştilor, unul dintre textele cele mai surprinzătoare din literatura gnostică. Deoarece prezenţa sa în „biblioteca" de la Nag Hammadi îl arată ca atare fără multă îndoială. Autorul şi data redactării sunt necunoscute. Unii cred că femeia care se exprimă la persoana întâi ar fi Eva cerească din ideologia gnostică, adică spiritul feminin care a dejucat planurile Demiurgului, convingându-l pe Adam să mănânce fructul din Pomul cunoaşterii şi să scape deci de autoritatea tiranică a unui Creator indiferent faţă de soarta creaturii sale. Titlul imnului invită totuşi la nuanţarea acestei teorii. Într-adevăr, la evrei, ca şi la greci, trăsnetul este considerat expresia voinţei cereşti. Acumularea de contradicţii enunţate în imn pare să descrie o putere care întrerupe judecata şi pregăteşte spiritul să primească revelaţia.

Ataşarea de materie
dă naştere unei pasiuni împotriva naturii.
Tulburarea apare atunci în tot trupul;
de aceea vă spun:
„Fiţi în armonie.
Dacă sunteţi dezorientaţi,
inspiraţi-vă din reprezentările
adevăratei voastre naturi.
Cel care are urechi
ca să audă să audă."
După ce a spus acestea, Preafericitul
i-a salutat pe toţi spunând:
„Pace vouă – fie ca pacea mea
să apară în voi şi să se împlinească în voi."
Vegheaţi ca nimeni să nu vă abată

Spunând:
„Uite-l aici,
Uite-l acolo."
Deoarece înlăuntrul vostru
se află Fiul Omului;
duceţi-vă la el,
cei care-l caută îl găsesc.
Haideţi!
Anunţaţi Evanghelia Regatului.

(Evanghelia Mariei din Magdala, circa 150)

O NELINIŞTE A APOSTOLILOR ŞI O EXPLICAŢIE A MARIEI DIN MAGDALA

[...] Când Iisus s-a urcat la cer după a treia oră, s-a întâmplat ca toate puterile cerului să se tulbure şi să se agite între ele, iar toţi eonii şi toate regiunile şi toate ordinele lor şi pământul întreg a fost agitat precum şi toţi locuitorii lui. Şi toţi oamenii au fost tulburaţi, la fel şi ucenicii şi au crezut că era posibil ca lumea să fi fost pe punctul de a fi distrusă. Şi toate puterile care erau în cer au continuat să fie tulburate şi ele s-au agitat între ele de la a treia oră a celei de a cincisprezecea zi a lunii tobé şi până la ora a noua din ziua următoare. Şi toţi îngerii şi arhanghelii şi toate puterile din regiunile superioare cântau imnuri, astfel încât lumea întreagă să le audă vocile care nu au încetat până în ora a noua a zilei următoare. Însă ucenicii erau aşezaţi împreună înspăimântaţi şi în prada celei mai mari tulburări. Se înspăimântau de marea mişcare care avusese loc şi plângeau împreună spunând: ce se va întâmpla? Oare Salvatorul va distruge toate regiunile? Şi vorbind astfel, ei vărsau împreună lacrimi şi în ora a noua din ziua următoare, cerurile s-au deschis şi l-au văzut pe Iisus coborând strălucind cu o lumină extraordinară. Şi această lumină nu era egală, ci avea diferite sclipiri şi se împărţea în lumini infinite, care de care mai orbitoare.

[...] Iar Iisus, îndurător şi blând, văzându-şi ucenicii atât de tulburaţi, le-a vorbit şi le-a spus: Liniştiţi-vă, eu sunt, nu vă fie teamă. Iar când ucenicii au auzit aceste cuvinte, au spus: Doamne, dacă chemi la tine această lumină orbitoare, vom putea rămâne aici, altfel ochii noştri vor fi orbiţi. [...] Atunci Iisus a retras în sine strălucirea luminii.

[...] Salomea s-a ridicat şi a zis: Doamne, tu ne-ai spus altădată: cel care nu-şi lasă pe tatăl şi pe mama sa ca să mă urmeze nu este vrednic de mine, şi apoi tu ne-ai spus: părăsiţi-vă părinţii ca să fac din voi copiii primului mister până în veşnicie. Dar, Doamne, stă scris în legea lui Moise că cel care şi-a abandonat pe tatăl şi pe mama sa trebuie să moară de moarte. Oare această lege nu dezminte ceea ce ne-ai spus tu?

Când Salomea a spus acestea, Maria Magdalena, inspirată de puterea luminii care clocotea în ea, i-a zis Salvatorului: Doamne, îngăduie-mi să ridic vocea ca să-i spun surorii mele Salomea rostul vorbei pe care tu ai spus-o. [...] Iar Salvatorul i-a spus Mariei: îţi îngădui să-i dai Salomeii răspunsul la întrebarea sa. Maria a înaintat spre Salomea şi i-a spus: [...] legea lui Moise nu vorbeşte despre suflet, ci despre trup, ea nu-i priveşte pe cei care sunt fii de arhonţi şi care sunt ai noştri...

(Pistis Sophia, numită şi *Cartea sacră a Gnosticilor din Egipt*, secolul al IV-lea)

MANI PERSANUL ŞI MANIHEISMUL
(cca secolul al XIII-lea)

Lupta Luminii împotriva Întunericului

Privit din perspectivă istorică, maniheismul, religie întemeiată de către Mani persanul, nu constituie decât un capitol din gnoza orientală* cu care se confundă mai multe din curentele sale. Numeroase texte gnostice orientale, precum *Evanghelia lui Filip* şi *Apocalipsul lui Hristos*, au pecetea maniheismului. Dacă se bucură aici de o prezentare specială, faptul se datorează influenţei sale surprinzător de tenace în pofida persecuţiilor şi

care s-a întins în întreg Imperiul Roman şi chiar dincolo de graniţele lui, până în Asia.

Locul de naştere al fondatorului ei este semnificativ. Mani sau Manes s-a născut în vechea Babilonie de Sud, zonă influenţată de zoroastrism. Tatăl său, Patek, aparţinea unei comunităţi care practica botezul şi abstinenţa. Mama aparţinea familiei regale parthe, înlăturată de la putere în anul 224. El însuşi vorbea aramaica orientală. Ceea ce ştim despre Mani provine după câte se pare din propriile sale scrieri – după multe retranscrieri – şi de la Biserica sa. De două ori, în copilărie şi în adolescenţă, a văzut un înger, un „dublu", care i-a poruncit să se ducă să predice în lume şi să întemeieze o Biserică. Spunându-şi Trimis al Luminii, el a călătorit până în Asia Centrală, în special la uiguri, în regiunea actualului Xinjiang chinez, şi în India. Acolo, şi-a făcut numeroşi discipoli. La întoarcerea sa, noul rege Shapur I i-a făcut o primire deosebită şi i-a dat permisiunea să predice în imperiul său. Cu toate acestea, invidioşi din pricina influenţei pe care o avea Mani, preoţii mazdeeni au pus să fie arestat, apoi închis la Gundeshapour – numit ulterior Belapet – unde, după douăzeci şi şase de zile de captivitate, a murit în anul 274 sau 277.

Între timp, Biserica s-a răspândit. La moartea lui, maniheismul se propagase în întreg Imperiul Roman. Ajunsese în Siria, nordul Egiptului şi în Africa de Nord, unde şi-a câştigat discipoli chiar din rândul clerului. În această din urmă regiune, nu a fost suprimat decât de persecuţiile vandalilor. Până la asasinarea sa din anul 711, împăratul Iustinian al II-lea i-a persecutat pe credincioşii maniheişti cu o ferocitate nemaiîntâlnită, însă maniheismul a supravieţuit în curente gnostice precum cele ale paulicienilor, bogomililor, catharilor, albigenzilor şi a rivalizat cu creştinismul până la sfârşitul secolului al XIII-lea. Ca o

dovadă a influenţei sale din trecut, cuvântul „maniheism“ este şi astăzi folosit în mod curent în contexte cu totul străine de religie.

Doctrina maniheismului se bazează pe următoarea cosmologie: la origine, lumea a fost împărţită între imperiul lui Dumnezeu, cel al Luminii, şi imperiul Întunericului, numit şi Materie şi care nu avea un dumnezeu. Apoi, Satan şi demonii săi s-au format târziu în aburii Întunericului. Multă vreme, cele două lumi au coexistat, fără să interfereze, apoi Dumnezeu l-a creat pe Adam înzestrându-l cu cele cinci virtuţi ale luminii cu care putea să lupte împotriva lui Satan. Numai că acesta s-a dovedit mai puternic şi i-a transmis omului cele cinci plăgi ale Întunericului. De atunci, fiinţa omenească este împărţită între Lumină şi Întuneric, între chemarea divină şi cea a demonilor senzualităţii.

Religia maniheistă căuta să întărească elementele de lumină din fiinţă prin respectarea celor zece porunci ale lui Mani: interzicerea idolatriei, a vrăjitoriei, a minciunii, zgârceniei, a păcatului cărnii, a consumării de produse animale etc., precum şi interdicţia de a omorî orice fiinţă vie, de toate acestea depinzând mântuirea. Mani îl înlocuia astfel pe Hristos Mântuitorul cu *Electi*, acei adepţi ai săi, care erau capabili să respecte ascetismul prescris. Aceştia se mântuiau pe ei înşişi şi pe ceilalţi.

Din punct de vedere istoric, maniheismul apare ca un sincretism al mai multor religii, printre care domină mazdeismul, şi în care notăm şi împrumuturi din budism. Un studiu aprofundat al maniheismului, care nu face obiectul acestor pagini, ne-ar permite să arătăm numeroasele influenţe asupra creştinismului. În pofida înrudirii sale cu gnoza, cu care are în comun dualismul, el se deosebeşte de aceasta prin lipsa misticismului şi prin caracterul său comunitar care nu lasă loc aspiraţiei individuale.

FACEREA DUPĂ MANI

La început existau cele două principii, Lumina şi Întunericul, Binele şi Răul.

Fiecare dintre ele, spune Mani, există fără să fi fost creat şi nu are început, atât Binele care este Lumina, cât şi Răul care este Întunericul şi Materia. [...] Binele este un Arbore al vieţii. El ocupă regiunile din Orient, Occident şi din Septentrion. Răul este Arborele morţii. El ocupă regiunile australe şi meridionale.

Diferenţa care separă cele două Principii, spune textual Teologul, este la fel de mare precum cea dintre un rege şi un porc. Unul trăieşte în locurile care sunt făcute pentru el, cum ar fi un palat regal. Celălalt, ca un porc, se tăvăleşte în noroi şi se desfată în putreziciune sau, ca un şarpe, se ghemuieşte în vizuina sa.

Ca şi el, acest porc şi acest şarpe sunt născuţi din ei înşişi.

Cât despre lucrurile care există veşnic şi fără început, [...] fiecare dintre ele există prin natura lui. În acest fel există Arborele vieţii care este împodobit cu toate frumuseţile şi cu toată lumina. [...] Dar infinitul este în afară şi dedesubt. [Acest Arbore] este ascuns în ceea ce este centrul său. Dumnezeu a înconjurat, într-adevăr, acest loc cu un zid.

Şi acest zid este autofit, adică dăinuind prin el însuşi.

Lumina şi frumuseţea lui nu sunt vizibile [...] pentru ca să nu dea ocazie Pomului rău să dorească [...] şi să nu fie pentru el o ocazie de a fi aţâţat, chinuit şi expus pericolului.

Arborele morţii este împărţit într-un mare număr de părţi: războiul şi cruzimea fac parte din ele; ele sunt străine păcii,

pline de o răutate totală și nu au niciodată fructe bune. [Arborele] este împărțit împotriva fructelor sale. Iar fructele sunt împărțite împotriva arborilor. Ele nu sunt unite cu cel care le-a dat naștere, ci toate produc boala arborilor ca să-și distrugă locul. [...]

Ocazia de a urca până în lumea Luminii le-a fost dată de revolta lor. Într-adevăr, acești membri nu se cunoșteau între ei și nu știau că există. Deoarece fiecare dintre ei nu știa nimic mai mult decât propria sa voce și nu vedea decât ceea ce se afla în fața ochilor săi. [...] Ei au fost stimulați și împinși să se ducă și unii și ceilalți până la frontierele gloriosului pământ al Luminii.

Când au văzut spectacolul Luminii admirabile și încântătoare [...] ei s-au strâns și au complotat împotriva Luminii ca să se amestece cu ea. Nu știau, din pricina nebuniei lor, că în ea locuia un Dumnezeu puternic. [...]

Toți membrii Arborelui întunericului [...] s-au ridicat, așadar, și au urcat cu Puteri numeroase, pe care era imposibil să le apreciezi. Toți erau îmbrăcați cu materia focului. Iar acești membri erau diferiți. Unii aveau, într-adevăr, trupuri dure și aveau o înălțime infinită. Alții, fără trupuri și neputând fi atinși, erau vizibili în mod subtil. [...]

Din pricina agitației care a fost stârnită din adâncuri împotriva Pământului Luminii și împotriva fructelor sale sfinte, era nevoie ca o parte din Lumină să se amestece cu acești Răi pentru ca dușmanii să fie prinși cu ajutorul amestecului, ca să fie pace pentru cei Buni și ca natura Binelui să fie păstrată. [...]

(Sever din Antiohia, CXXXIII, *Homélie)*

Datorită acestei părți de Lumină aruncată în Întuneric, au fost creați cosmosul, apoi omul. Textul acestui patriarh din Antiohia, rezumat aici, este una din descrierile cele mai bune ale Facerii potrivit lui Mani. Acest autor o consideră, evident, blasfematorie.

CUVÂNTAREA LUI ANDREI PE CRUCE

Dacă asimilezi unirea sufletului și a trupului cu sufletul, așa ca după separarea lor să nu mai existe nimic, aveți gânduri de animale sălbatice, trebuie să vă numărăm printre animalele sălbatice. Dacă vă plac plăcerile prezente și dacă pe ele le căutați în toate, ca și când nu aveți decât acest fruct de cules, sunteți asemenea hoților. Dacă voi credeți că nu sunteți decât această aparență și nimic altceva, sunteți sclavii neștiinței și ai prostiei. Dacă voi credeți că această lumină nocturnă este singura, sunteți de același soi cu această noapte. Dacă luați drept hrană hrana pământească care dă greutate trupului și forță pentru constituirea sângelui, sunteți și voi pământeni. Dacă voi credeți că veți găsi fericirea în trup, care este incapabil de fericire, sunteți cu adevărat nefericiți. [...] Dacă voluptățile și împreunările căsătoriei vă bucură, precum și murdăria care rezultă din ele, o mulțime de nefericiri vă vor întrista. Dacă doriți nașterea a numeroși copii și mizeria apăsătoare care va fi prețul pentru voi, ea vă va chinui.

(Faptele lui Andrei, 53, 26)

Faptele lui Andrei *reprezintă unul din numeroasele texte apocrife, numite „creștine" (la fel cu alte fapte numite ale lui Ioan, ale lui Petru, ale lui Pavel etc.), deoarece aduc pe scenă*

personaje din Noul Testament, însă inspirația lor este complet străină de creștinism. Dovadă, această cuvântare, atribuită apostolului Andrei pe cruce, și care constituie unul din exemplele cele mai violente ale anatemei aruncate de către maniheism asupra existenței terestre sub toate aspectele ei. Ultima invectivă privind căsătoria și copiii reflectă vehemența curentului potrivnic sexualității care a străbătut lumea creștină aproape zece secole.

La origine foarte răspândit în mediile gnostice, apoi maniheiste, uitat după decretul papei Ghelasie, acest text, la fel ca majoritatea Apocrifelor, a devenit în mod paradoxal esoteric. Merită însă să fie cunoscut.

ISIHASMUL

EVAGRIE PONTICUL, NICEFOR PUSTNICUL, GRIGORIE PALAMAS

(382–1359)

Yoga ortodoxă creștină

Începând cu secolul al IV-lea, râvna creștină a dus la vocații monastice. Niște bărbați s-au retras în pustietățile din Orientul Mijlociu, Egipt, Siria, Palestina, Bizanț, Asia Mică, Mesopotamia, Grecia, muntele Athos pentru a se izola în rugăciune și în contemplarea lui Dumnezeu. Criminali pocăiți sau credincioși înfocați, toți căutau liniștea sufletului sau *isihia* departe de contactul cu oamenii, de unde

şi numele lor de isihaşti. Primul dintre aceştia pare a fi fost Sfântul Antonie, în anul 305.

Singurătatea le-a dus misticismul, de natură evident gnostică, la înălţimi foarte mari. Se pare că începând cu Evagrie Ponticul, în deşertul Egiptului, şi Nicefor Pustnicul, la muntele Athos, s-a dezvoltat o tehnică a extazului în rugăciune prin controlul respiraţiei, ceea ce evocă foarte mult yoga. Într-adevăr, isihaştii îşi concentrau eforturile pe ombilic, considerat în yoga ca fiind chakra. Îndelunga anterioritate a hinduismului ne îngăduie să presupunem că această practică a fost învăţată de către călugări de la călătorii veniţi din India.

În secolul al XVII-lea, legătura dintre ortodocşi şi isihasm şi referinţa lor la cei mai vestiţi reprezentanţi ai lui, Simion Teologul cel Nou (949–1002), Grigorie Palamas (1296–1359), au constituit obiectul unor aprige conflicte între Biserica de la Roma şi ortodocşi.

DESPRE AER ŞI DESPRE INIMĂ

Tu ştii că ceea ce respirăm noi este aerul. Organul prin care îl expirăm nu este altul decât inima. Ea este izvor de viaţă şi de căldură pentru trup. Inima atrage, aşadar, răsuflarea pentru a-i potoli căldura prin respiraţie şi pentru a-şi procura căldura potrivită. Cauza acestei combinaţii, sau mai curând agentul, este plămânul care, făcut de Creator din ţesuturi subţiri, face să intre şi să iasă aerul înconjurător ca nişte foale fără să obosească. În felul acesta, inima trăgând la ea răcoarea şi degajând căldura păzeşte cu grijă organismul pentru care a fost

pregătită în vederea păstrării fiinţei vii. Tu, aşadar, aşază-te, reculege-ţi duhul, introdu acest duh în trecătoarea nazală unde aerul respirat intră în inimă, împinge-l şi forţează-l să intre cu aerul respirat în inimă. Odată intrat acolo, ceea ce urmează nu va fi decât bucurie şi desfătare. Ca un om care se întoarce acasă după o călătorie şi nu ştie ce să facă de bucuria pe care o încearcă regăsindu-şi copiii şi soţia, la fel şi duhul, când se uneşte cu sufletul, se umple de o desfătare şi o bucurie ce nu pot fi spuse. Prin urmare, fratele meu, învaţă-ţi duhul să nu iasă de acolo repede. La început, el se plictiseşte foarte tare de această închisoare şi de această constrângere înlăuntru. Însă odată obişnuit, el nu mai găseşte plăcere în rătăcirile din afară. Deoarece regatul cerului este înlăuntrul nostru şi duhul nostru contemplându-l acolo şi căutându-l printr-o rugăciune curată, consideră tot ce este în afară demn de dezgust şi de ură. Aşadar, dacă tu intri prin duh, aşa cum ţi-am spus, în locul din inimă pe care ţi l-am arătat, mulţumiri să fie aduse lui Dumnezeu! [...] Tu ştii că raţiunea oricărui om se află în piept, deoarece în tăcerea buzelor noastre, înlăuntrul pieptului nostru, noi vorbim, noi discutăm şi ne formăm rugăciuni şi psalmi.

(Nicefor Pustnicul, *De la garde du coeur)*

O ILUMINARE A LUI SIMION

Odată, cufundat într-o rugăciune curată ca să vorbească cu Dumnezeu, el a avut o viziune şi iată că aerul a început să radieze prin duhul său, şi iată că, fiind înăuntrul chiliei sale, i s-a părut că este transportat în sus, în afara ei; se petrecea la

prima oră a nopții și cum această lumină de sus a început să strălucească ca o aurora, viziune formidabilă a acestui mare om, casa și toate lucrurile au dispărut și el a crezut că nu se mai află în casă. Cu totul în afara lui, observând cu tot duhul său această lumină care-i apărea, aceasta a crescut încetul cu încetul și a făcut ca aerul să fie mai strălucitor, iar el a simțit cum iese cu tot trupul său din lucrurile pământene. Și cum această lumină continua să strălucească din ce în ce mai tare și devenea asemenea soarelui în măreția amiezii, el s-a văzut pe sine în centrul luminii pe de-a-ntregul plin de bucurie și de lacrimi din pricina blândeții care, de atât de aproape, îi cuprinsese întreg trupul. A văzut cum însăși lumina s-a unit cu trupul său într-un mod nemaipomenit și cum pătrunde încetul cu încetul în mădularele sale. Caracterul extraordinar al acestei viziuni l-a îndepărtat de precedenta sa contemplație și l-a făcut să observe numai ce se petrecea cu totul neobișnuit înlăuntrul său. A văzut, așadar, cum această lumină îi cuprinde întreg trupul cu foc și lumină. Și la fel cum se întâmplase mai înainte cu casa, ea l-a făcut să piardă senzația de formă, de atitudine, de grosime a aparențelor trupului său, și el a încetat să mai plângă.

(Vie de Syméon le Nouveau Théologien)

HUSSEIN IBN MANSUR EL HALLÂJ
(857–922)

Misticul provocator de scandal care cerea să fie omorât

Considerat cel mai mare mistic al islamului, Hallâj ocupă în realitate un loc de excepție în misticismul mondial. Cazul său este aproape unic în istoria islamului și, la mai bine de zece secole de la moartea sa, *fetwât* și *contra-fetwât* se succed pentru a instrui procesul imposibil al unuia dintre cei mai intransigenți rebeli din istorie, cel al unui om care a cerut singur să fie ucis.

În realitate însă, Hallâj a fost victima unor conflicte interne care divizau deja regiunea.

Abu el Mughith Hussein Ibn Mansur el Hallâj, după numele lui complet, s-a născut în anul 857 în satul Tûr din provincia Fars, în sudul Iranului actual. Tatăl său, probabil dărăcitor (de unde numele *hallâj)*, a plecat să lucreze la Wasît, pe Tigru, oraş arab sunnit de rit hanbalit, unde trăia o minoritate de şiiţi extremişti. Copilul a învăţat acolo araba şi a uitat persana. Încă din adolescenţă, la vremea când studia Coranul, el a căutat calea adevăratei transcendenţe care ridica sufletul către Dumnezeu. Paralel, afirmă cel mai renumit exeget al lui, Louis Massignon, a simţit dorinţa arzătoare de Dumnezeu, exprimată în *hadith* (spune tradiţia exegetică): „Nimeni nu este mai plin de dorinţă decât Adevărul Creator."

Acest misticism precoce l-a dus la Busra, în Irakul actual, unde a primit din mâinile primului său maestru, Makki, haina monastică de *sûfi*, o robă din lână albă, *sûf*. Sufiţii constituiau o sectă mistică esoterică. O căsătorie l-a unit cu o sectă extremistă şiită, deci eretică, şi, deşi el era sunnit cu cel mai mare respect pentru reguli, a fost considerat revoluţionar. Într-adevăr, el era nepotul unui zoroastrian, adică un „păgân", şi, în plus, familia sa era legată de nişte secte eretice. Atunci a fost arestat pentru prima dată.

Eliberat, s-a dus în pelerinaj la Mecca, a renunţat în mod public la roba de *sûfi* pentru a se exprima în mod liber, stârnind indignarea foştilor săi tovarăşi. Din acel moment, gândirea lui Hallâj s-a format şi a ajuns la punctul ei de incandescenţă. El scrie: „Dacă s-ar arunca pe munţi un atom din ceea ce am eu în inimă, aceştia s-ar topi." Publicul se înflăcărează şi se împarte în partizani, sunniţii, şi în duşmani declaraţi, şiiţii şi mutaziliţii. Atitudinea provocatoare a lui Hallâj, care îşi va păstra caracterul până la moartea sa, îi rezumă gândirea: „Când Dumnezeu ia o inimă, el o goleşte de ceea ce nu este El." Viaţa şi Eul nu sunt decât un văl care-l desparte pe om de Dumnezeu.

Hallâj a călătorit în India, în Transoxiana, în Asia Centrală pentru a predica budiştilor, maniheiştilor şi hinduşilor singura religie posibilă, religia unirii cu Dumnezeu, dincolo chiar de învăţătura Profetului. Hallâj deplângea foarte mult discordia din sânul islamului pe care o considera o blasfemie în faţa lui Dumnezeu şi îndrăznea, într-o regiune sunnită, să discute în public probleme care ţineau de schisma şiită, cum ar fi predestinarea Profetului şi misiunea sa neîncheiată.

Atâtea provocări şi cererile sale răsunătoare de a fi martirizat pentru a putea să se unească total cu Dumnezeu au sfârşit prin a-i agasa pe guvernanţi. Hallâj a fost din nou arestat, în 908, şi dus la Bagdad, unde a fost închis iniţial în palatul califului. Susţinătorii săi au fost persecutaţi, iar Hallâj şi-a agravat situaţia proclamând: „Eu sunt Adevărul" *(Ana al haqq)*, vrând să spună cu aceasta că el se topise în Adevărul divin. A fost băgat la închisoare. Procesul său fără sfârşit, întrerupt din pricina luptelor sunnite pentru putere, s-a încheiat cu condamnarea sa la moarte. Flagelat în public, el a fost decapitat, ars, iar cenuşa i-a fost aruncată dintr-un minaret în Tigru, în anul 922.

În Legenda lui Hallâj, se spune că ţinându-şi capul tăiat între mâini, el continua să spună: *Ahad! Ahad!* („Unicul!") şi că sângele lui a scris pe pământ de optzeci de ori cuvântul „Allah", numărul celor care depuseseră mărturii false la proces.

L-AM VĂZUT PE DOMNUL MEU... EL MI-A SPUS: TU

Este vorba de unul dintre cele mai cunoscute catrene ale misticului:

L-am văzut pe Domnul meu cu ochiul inimii şi i-am spus: Cine eşti Tu? El mi-a spus: Tu! Dar pentru Tine, „unde" nu mai are loc, „unde" nu mai există când e vorba despre Tine. Şi nu există pentru închipuire o imagine venind de la Tine care să-i îngăduie să se apropie de unde eşti Tu! Deoarece Tu eşti cel care cuprinde orice loc, până dincolo de loc, unde oare eşti Tu?

(Diwân, Muquata'at, X)

SPIRITUL TĂU S-A AMESTECAT CU SPIRITUL MEU...

Spiritul Tău s-a amestecat cu spiritul meu aşa cum se uneşte vinul cu apa curată. De îndată ce un lucru Te atinge, el mă atinge. Astfel, Tu eşti eu, în tot.

(Diwân, Muquata'at, XLVII)

Nu ne certa, priveşte-ne degetul pe care noi l-am muiat în sângele iubiţilor.

(Diwân, Yatama, VII)

SCRISOAREA LUI HALLÂJ

În numele lui Dumnezeu, Îndurător şi Plin de Milă, Care se manifestă în orice lucru care îi place Lui! Pacea să fie cu

tine, fiul meu. Fie ca Domnul să ascundă ochilor tăi aparenţa Legii şi să-ţi arate fondul adevărat al necredinţei! Deoarece aparenţa Legii este necredinţă ascunsă, iar fondul real al necredinţei este cunoaşterea evidentă.

Aşadar, să-l lăudăm pe Dumnezeu care se manifestă pe vârful unui ac cui vrea El şi Se ascunde în cer şi pe pământ departe de cine vrea El. Aşa încât unul spune „că el nu este", iar celălalt spune „că nu există decât El". Or, nici mărturia celui care-L neagă nu trebuie respinsă, nici mărturia celui care-L afirmă nu este de lăudat.

Această scrisoare are scopul de a-ţi spune aceasta: nu te lăsa înşelat de Dumnezeu şi nici să nu fii disperat din pricina Lui. Nu-i căuta dragostea, nici nu te resemna în a nu-L iubi. Nu căuta nici să-L afirmi, nici nu înclina să-L negi. Şi mai ales, păzeşte-te de a-I proclama unitatea.

(Nasrabadhi, *Akhbar el Hallâj,* 43, traducere în franceză de Louis Massignon şi Paul Kraus)

POVESTIREA DISCIPOLULUI IBRAHIM IBN FATIK ŞI CATRENUL LUI HALLÂJ DESPRE NELEGIUIREA RUGĂCIUNII

Într-o seară, am intrat la Hallâj când el se ruga începând cu recitarea surei el-Baqara (Vaca). El continua să se prosterneze, aşa încât pe mine m-a cuprins somnul. În clipa în care m-am trezit, l-am auzit recitând sura HMSQ şi am înţeles că voia să se ducă până la împrejmuire. A terminat cu o singură prosternare. [...] Apoi, a început să-mi râdă în nas şi a spus: Crezi că mă rog ca să-L mulţumesc? Dacă cineva crede că va

fi plăcut lui Dumnezeu slujindu-L, acest lucru înseamnă că el atribuie un preţ cumpărării bunăvoinţei Sale.

A râs din nou şi a recitat:

Când la adolescent dragostea ajunge la deplina ei înflorire,
Iar beţia îl face să-şi piardă grija unirii cu cel Mult Iubit,
Atunci, el afirmă cu tot adevărul – pasiunea lui dictându-i să afirme –
Că pentru îndrăgostit, a se ruga este o nelegiuire.

(Louis Massignon, *Akhbar Al-Hallâj*,
Librairie philosophique J. Vrin, 1957)

FARID UD DIN EL'ATTAR
(1110–1220)

Înţelepciunea ascunsă în apologuri

Una dintre personalităţile cele mai plăcute oferite de misticismul esoteric este cel al poetului persan Farid ud Din el'Attar, supranumit în Occident Spiţerul, care a fost organizatorul ordinului sufic. Numele său arab înseamnă „spiţer" sau „vânzător de parfumuri" (în sensul de vânzător de esenţe rare) şi se explică prin faptul că tatăl său i-a lăsat o prăvălie de drogheist. Faima lui a depăşit graniţele Orientului. Anumite asemănări dintre celebrul poem al lui Geoffrey Chaucer *The Pilgrim's Progress* şi opera cea mai cunoscută a lui el'Attar, *Sfatul păsărilor*, precum şi cea dintre ordinul sufiţilor şi cel al Cavalerilor Ordinului Jartierei, întemeiat un secol mai târziu, sunt destul de ciudate ca să fie doar nişte coincidenţe. Comentatorii moderni occidentali îl plasează printre cei mai mari poeţi din istorie şi unul dintre ei, Henri Corbin, l-a numit „fiinţă de lumină".

Născut în 1110 la Nichapur, se pare că a murit la o sută zece ani, în 1220, victimă a unui act de umilinţă. Când, în acel an, mongolii au cucerit Persia la porunca lui Ginghis-Han,

el'Attar a fost prins. Răscumpărarea lui a fost apreciată la o mie de monede de argint şi cineva s-a oferit să le plătească. Poetul a spus atunci temnicerului că ar obţine poate mai multe de la altul. Răspunsul acestuia a fost însă dezamăgitor: „Un pumn de paie." „Vindeţi-mă la preţul acelor paie, a spus el'Attar, deoarece este tot ce valorez." Şi a fost decapitat de către mongolul furios.

Farmecul lui el'Attar provine din spiritul lucrărilor sale în care se găsesc premise ale unui umor care evocă povestirile zen. Esoterismul său se ascunde în apologuri al căror sens nu poate fi pe de-a-ntregul sesizat decât de către cei care sunt gata să-l perceapă.

Mesajul principal al misticismului lui el'Attar, apropiat de cel al budismului, constă în faptul că nu-l putem găsi pe Dumnezeu decât în noi înşine şi că distracţia oferită de lume nu este decât o uşuratică pierdere de vreme.

MAIMUŢA ŞI CIREAŞA

O maimuţă a văzut o cireaşă într-o sticlă şi s-a hotărât s-o ia. Şi-a băgat deci mâna pe gâtul sticlei şi a apucat fructul. Şi-a dat seama atunci că nu mai putea să scoată mâna. Vânătorul care pusese capcana a apărut. Maimuţa, stânjenită de sticlă, nu a putut să fugă şi a fost prinsă. „Voi avea cel puţin cireaşa", s-a gândit ea. O lovitură peste cot din partea vânătorului a făcut-o să dea drumul fructului. Şi-a scos atunci mâna. Şi aşa vânătorul a avut cireaşa, sticla şi maimuţa.

(Livre d'Amu Daria)

CELE DOUĂ VULPI

Două vulpi, un mascul şi o femelă, mâncau împreună şi se bucurau de faptul că stăteau împreună. Într-o zi, a venit un rege care, vânând cu pantere şi şoimi, le-a separat. Femela l-a întrebat pe mascul: „O, scormonitorule! Spune-mi unde ne vom revedea?" El i-a răspuns: „Dacă se va întâmpla să ne revedem nu va fi decât în prăvălia blănarului din oraş."

(Mantiq el tayr, [La Conférence des oiseaux], 21)

Subiectul acestei renumite cărţi se aseamănă cu o fabulă: într-o bună zi, păsările s-au adunat şi au hotărât să caute un rege. O bufniţă înţeleaptă a subliniat faptul că acest rege nu putea să fie altul decât extraordinarul Simorgh. Păsările au început o lungă călătorie marcată de cele şapte etape: a căutării, a pasiunii, a cunoaşterii, a desăvârşitului dezinteres, a unirii cu unicitatea lui Dumnezeu, a uluirii şi, în sfârşit, a dispariţiei sinelui în faţa Celui Prea Iubit. Nu erau decât treizeci, în persană si morgh. *Ajunse în faţa lui Simorgh, ele şi-au dat seama că acesta nu era decât propria lor imagine şi că ele se căutau pe ele însele fără să ştie. Lucrarea este presărată de apologuri asemenea celui mai de sus.*

REGELE ŞI CÂINELE SĂU

Plecând să vâneze în deşert, un rege a dat poruncă omului care se ocupa de câini să-i aducă ogăriţa. Acest câine deosebit

avea o blană precum cel mai fin satin. O zgardă de aur împodobită cu pietre prețioase îi înconjura gâtul, inele de aur erau în jurul labelor, iar lesa era din mătase. Considerând că acest animal era inteligent, regele nu l-a luat de lesă și a urmat câinele care alerga în fața lui. Un os se afla pe drum, câinele s-a oprit, iar regele, văzând acest fapt, a fost cuprins de o mânie atât de mare încât l-a bătut pe amărâtul de animal indignându-se că, în fața unui rege cum era el, dobitocul s-a oprit înaintea unui os respingător. A tăiat atunci lesa și a spus: „Redați-i libertatea acestui câine necioplit. Mai bine ar fi înghițit o mie de ace decât să fie legat de această lesă." Îngrijitorul de câini i-a spus atunci regelui: „Sire, firea acestui câine s-a trezit, deși a fost bine dresat. Destinul lui era să alerge pe câmpii și prin pustie și nu să fie împodobit ca noi cu mătase, aur și perle." Regele a răspuns: „Scoate-i aurul și argintul și trimite-l în starea lui de dinainte pentru ca, dacă gândește, să-și amintească găteala de altădată și societatea în care se afla și motivul pentru care a fost despărțit de un monarh ca mine."

O, tu care ai câștigat prietenia lui Dumnezeu și care ai pierdut-o din nepăsarea ta! Înaintează cu adevărat în această dragoste care este cea reală, bea hotărât din aceeași cupă cu dragonul. Cel care are piciorul sigur este dragonul. [...] Ceea ce-i aduce omului respect este faptul de a nu da mai multă atenție dragonilor decât furnicilor.

(Mantiq el tayr, [La Conférence des oiseaux], 25)

POVESTIRE DESPRE ŞEICUL WASITI

Wasiti se ducea fără țintă, fără provizii, uluit, când privirea i s-a oprit pe mormintele unor evrei, iar gândul i s-a oprit la cei mai buni dintre ei. „Evreii aceștia, a spus el cu voce tare, pot fi iertați, însă nu-ți poți spune această părere în fața nimănui."

Un cadiu a aflat aceste cuvinte și s-a mâniat foarte tare. L-a adus pe Wasiti în fața lui. Cum vorbele spuse de acesta nu-i plăceau, i-a cerut lui Wasiti să le retragă. Wasiti nu a fost de acord, ba chiar a refuzat cu hotărâre declarând: „Dacă acestui nefericit neam nu îi este îngăduit, din porunca ta, să intre în islam, îi este, cu toate acestea, îngăduit să intre în cer din porunca lui Dumnezeu.

(Mantiq el tayr [La Conférence des oiseaux], 32.
După *Farid-Ud-Dîn'Attar, La langage des oiseaux,*
tradusă din persană de Garcin de Tassy, Albin Michel, 1996)

ALBERTUS MAGNUS
(cca 1200–1280)

Sfântul enciclopedic, cunoscător al magiei şi al naturii

Albertus Magnus, sau Albert cel Mare, supranumit „Prinţul filozofilor", este unul dintre cele mai vestite nume ale esoterismului, deşi, în mod paradoxal, s-a preocupat să impună prin scrierile sale ştiinţele naturii şi învăţăturile lui Aristotel împotriva teologilor reacţionari. Un alt paradox, culegerile lucrărilor acestui episcop canonizat în 1931, *Marele Albert* şi *Micul Albert*, sunt adesea considerate nişte lucrări misterioase, ocultiste şi chiar eretice.

Este adevărat, cu toate acestea, că foarte multe din cunoştinţele presupuse ale timpului şi adunate de Albert cel Mare vorbesc mai degrabă despre credinţe oculte, reţete ciudate, despre astrologie şi despre „magia naturală".

DESPRE INFLUENŢA PLANETELOR, ÎN CE FEL ACŢIONEAZĂ ELE ASUPRA TRUPULUI

Saturn, care este mai întunecat, mai greu şi mai încet decât toate celelalte planete, îl face pe cel care se naşte sub semnul său să aibă trupul de culoare întunecată, părul negru şi des, capul mare şi bărbos, stomacul mic. Acesta mai are şi nişte crăpături în călcâie. În ceea ce priveşte sufletul, este rău, perfid, trădător, mânios, melancolic şi duce o viaţă destrăbălată. Îi place murdăria şi hainele urâte...

[...] Jupiter, care este o planetă blândă, strălucitoare, temperată şi fericită, dă omului care se naşte sub semnul său un chip frumos, ochi deschişi la culoare şi o barbă rotundă. Mai mult, acest om are dinţii superiori mari şi egal depărtaţi unul de celălalt. El are culoarea feţei albă, rumenă şi părul lung. În ceea ce priveşte sufletul, acesta e bun, cinstit şi modest şi va trăi multă vreme...

[...] Omul care se naşte sub semnul planetei Marte, fără măsură atât în căldura sa, cât şi în uscăciunea sa, are o culoare roşiatică, asemănătoare cu aceea a oamenilor care sunt arşi de soare. El are părul scurt, ochii mici, trupul adus şi grosolan. Este nestatornic, înşelător, fără ruşine, se supără uşor, trădător, trufaş şi în stare să semene discordia şi neînţelegerea.

Soarele, care e numit de obicei ochiul şi lumina lumii, dă celui care vine pe lume în semnul său un aspect trupeş, un chip frumos, ochi mari, barbă suficientă, păr mare. Unii scriu că omul născut sub semnul soarelui este ipocrit şi nu are decât înfăţişarea frumoasă. Alţii spun că lui îi plac ştiinţele şi că devine un mare învăţat. Mai sunt cei care cred că el este corect, pios, cucernic, înţelept, bogat, iubindu-i pe cei buni şi fugind de cei răi şi urându-i.

Cel care se naşte sub semnul lui Venus, care este o planetă binefăcătoare, este frumos şi are ochii şi sprâncenele mari şi ridicate. E de talie mijlocie. În ceea ce priveşte sufletul, el este cinstit, amabil, învăţat, iubeşte muzica, plăcerile, distracţiile şi dansul. Îi place să aibă îmbrăcăminte frumoasă şi mersul lui este agreabil.

Mercur, pe care astronomii îl aşază întotdeauna aproape de soare, de la care îşi ia lumina, face ca omul care se naşte sub semnul lui să fie bine făcut la trup, cu o statură nici prea înaltă, nici prea mică şi o barbă frumoasă. În ceea ce priveşte sufletul, îi plac filozofia şi studiul. Vorbeşte bine, îşi face prieteni şi nu are multe bogăţii...

[...] Luna, care este mult mai agitată decât celelalte planete, face ca omul să fie rătăcitor şi nestatornic, cinstit în vorbe dar care nu e bun de nimic, agreabil şi de o mărime mijlocie. Are ochii inegali, unul fiind întotdeauna mai mare decât celălalt...

(Le Grand Albert, Cartea I)

Dacă vrem să fim iubiţi de un bărbat sau de o femeie, ne vom freca mâinile cu suc de verbină, iar apoi îl vom atinge pe cel care vrem să se îndrăgostească de noi. Acest secret a fost adesea încercat.

Ca să alungi puricii dintr-o cameră, stropiţi-o cu un decoct de rută[1], urină de iapă şi nu va mai rămâne vreunul. Pliniu asigură că este cel mai bun leac pe care-l putem găsi.

Dacă vrem să alungăm şerpii dintr-un loc, vom fierbe şi arde pene de vultur. Cel care poartă inima acestei păsări nu se teme de şerpi. Inima acestuia legată cu un fir de păr de leu sau de lup goneşte diavolii.

Ca să obţinem ceea ce dorim, se va lua limba aceleiaşi păsări pe care i-o vom smulge fără fier sau cuţit şi după ce am înfăşurat-o într-o pânză nouă, o vom purta la gât. Acest lucru a fost adesea încercat cu succes.

Când vrem să întreprindem o călătorie cu uşurinţă şi fără să ne obosim, vom ţine în mână iarba numită pelinariţă şi vom face cu ea o cingătoare în timp ce mergem. Apoi să fierbem această iarbă şi să ne spălăm picioarele cu acea apă, nu vom fi niciodată obosiţi. La fel, cel care are grijă să aibă întotdeauna asupra lui această iarbă nu se teme de spiritele rele, nici de otravă, nici de apă, nici de foc şi nimic nu-i poate face rău. Mai mult, dacă ţinem această iarbă în casă, trăsnetul nu va cădea pe ea şi niciun fel de aer otrăvit nu o va vătăma, cu condiţia însă să o punem la intrare.

(Le Grand Albert, Cartea a III-a)

[1] *Ruta graveolens*, numită şi ruta fetida, plantă căreia i se atribuie din cele mai vechi timpuri şi în civilizaţii diverse calităţi medicinale şi magice. Medicina modernă o acceptă ca antispasmodic, tonic al capilarelor şi abortiv (n.a.).

DJELAL EL DIN EL RÛMI
(1207–1273)

Dansul pentru celebrarea dragostei mistice

Cunoscut şi sub numele de Mevlana, „Maestrul Nostru", şi sub abrevierea de El Rûmi, teolog şi filozof, Djelal el Din Mohamed Ibn Baha'el Din Mohamed el Rûmi este unul dintre cei mai mari poeţi ai islamului mistic, dar şi al literaturii mondiale: *Odele mistice*, *Catrenele* sau *Rubai'yat*, *Cartea dinlăuntru*, *Compendiul lui Shams* (numit şi *Diwân el Shams)* şi *Mathnawi*, comentarii lirice şi filozofice ale Coranului, ultima sa lucrare (care are, numai ea, cincizeci şi una de mii de

versuri). Lucrările sale, scrise în persană, au fost traduse în mai multe limbi[1] şi fac până în zilele noastre obiectul unor comentarii erudite.

Audienţa lui El Rûmi, unul dintre maeştrii gândirii mistice musulmane alături de Hallâj, depăşeşte cu toate acestea de departe cercurile islamice. Originalitatea tulburătoare a gândirii sale, înflăcărarea lirismului şi claritatea sa elocventă i-au câştigat, de secole, un public mondial.

Tema esenţială a învăţăturii lui El Rûmi este că abandonarea fiinţei în faţa frumuseţii este drumul privilegiat al întoarcerii sufletului către Dumnezeu şi sferele divine, patria lui pierdută. Pentru că a considera că Dumnezeu se află în afara creaturilor sale înseamnă un dualism blasfematoriu. Această eliberare nu se atinge însă decât prin asceza sincerităţii, renunţarea la sine şi la artificiile spiritului şi refuzarea conflictelor între contrarii. Într-adevăr, pentru el „viaţa nu este decât armonia contrariilor şi moartea rezultă din conflictul dintre ele". Acuzaţiile pe care el le aduce poziţiilor sociale sunt adesea usturătoare.

Dansul, de fapt vârtejul vertiginos ilustrat de către dervişii rotitori, reprezintă dispersarea trupului în Totul divin. Fiinţa fizică şi spirituală devine atunci divină, concept prezent şi la Hallâj (pe care El Rûmi îl citează adesea). Felul în care el a „descoperit" dansul se aseamănă în mod ciudat cu descoperirea notelor muzicale făcută de Pitagora. Trecând într-o zi prin faţa dughenei aurarului Salah El Din Zarkub, a remarcat ritmul ucenicilor care băteau foile de aur şi a început să danseze:

[1] Titlurile lucrărilor lui El Rûmi diferă în funcţie de traducători. Astfel, *Fihi ma fihi (Cartea din lăuntru)* a fost publicată în engleză cu titlul *Discourses of Rûmi* (n.a.).

📖 *Există un soare ascuns într-un atom: deodată, acest soare deschide gura.*

Cerul şi pământul se prefac în praf în faţa acestui soare, când el iese din ascunzătoare.

(Mathnawi, Cartea a VI-a, 4580)

Unul din cele mai surprinzătoare manifestări ale geniului lui El Rûmi este prescienţa fizicii atomice şi a energiei nucleare într-o epocă când aceste domenii erau aproape necunoscute.

Se ştie că El Rûmi s-a născut la Balkh din Khorasan, în Iranul de astăzi, şi a trăit la Konya, în actuala Turcie. A predat la început dreptul canonic musulman, sau *fiqh*, apoi a cunoscut un maestru sufi, adică mistic, Shams el Tabrizi, căruia i-a dedicat o dragoste totală. Avea atunci patruzeci de ani. Viaţa i-a fost complet tulburată. A părăsit catedra de *madrasah*, s-a convertit la sufism şi a creat confreria iniţiatică Mawlawiya. Când Shams a dispărut, a întemeiat comunitatea dervişilor rotitori, ale căror rotiri extatice simbolizează planetele care se învârtesc în jurul soarelui *(shams)*, cu scopul de a perpetua amintirea prietenului pentru care avea o iubire infinită şi mistică. Confreria s-a întins în Mediterana Orientală, Asia Mică, Siria, Egipt, Libia, în Cipru, la Belgrad şi în Asia.

VISUL CĂLĂTORULUI

Sute de milioane de ani, a spus el, zburam precum atomii în aer.

Dacă am uitat acea vreme şi acea stare, călătoria în timpul somnului mi-o aduce totuşi în memorie.

De la somn, această doică, sug laptele zilelor mele trecute, o, Doamne.

Ca să-şi elibereze conştiinţa pentru o clipă, se supun singuri ruşinii, vinului şi stupefiantelor.

Toţi ştiu însă că această viaţă este o amăgire şi că gândul şi memoria conştiente sunt un infern.

(Diwân de Shams Tabrizi, VI, 220–226)

Deosebirea dintre cel care este

lipsit din pricina lui Dumnezeu şi însetat de El

şi cel care este lipsit de Dumnezeu şi doritor de ceea ce este altceva decât El.

Acesta din urmă nu este decât o umbră de derviş, el nu este demn de pâine; nu arunca pâine imaginii unui câine.

El doreşte puţină hrană, el nu-L doreşte pe Dumnezeu: nu pune feluri de mâncare în faţa unei picturi care nu are suflet.

Dervişul care doreşte pâine este un peşte pământean: el are forma unui peşte, dar el fuge departe de mare.

[...] El îl iubeşte pe Dumnezeu din dragoste pentru câştig; sufletul său nu este îndrăgostit de desăvârşirea şi de frumuseţea lui Dumnezeu.

Dacă el îşi închipuie că este îndrăgostit de esenţa divină, închipuirea Numelor şi a Atributelor divine nu înseamnă Esenţa divină.

[...] Cum poate fi cel care este îndrăgostit de propria sa închipuire şi părere să facă parte dintre cei care-l iubesc pe Domnul dărniciilor?

[...] Explicarea acestor cuvinte necesită un comentariu,
mi-e frică însă de spiritele slabe.

(Mathnawi, 1, 2752–2760)

O, tu, care eşti un exemplar din Cartea divină,
Tu care eşti oglinda frumuseţii regale,
Nimic nu există în lumea asta în afara ta,
Caută în tine însuţi ceea ce vrei: eşti tu.

(Rubai'yat, VII)

SUFLETUL TRESTIEI

Ascultă trestia, plânsetul ei
ne vorbeşte despre despărţiri.
De când am fost despărţit de stufăriş,
suflul meu îi face pe oameni să geamă.
Vreau o inimă sfâşiată de exil
ca să-i povestesc durerea dorinţei.
Toţi cei care şi-au rupt legăturile originare
sunt în căutarea clipei reunirii.
Am gemut în multe societăţi,
tovarăş al celor fericiţi şi al celor nefericiţi.
Fiecare s-a crezut prietenul meu, dar în inima mea
nimeni nu mi-a căutat secretul.
Secretul meu nu este departe de geamătul meu,

este lumina mea ce ochiul nu poate să vadă.
El este ca sufletul pe care nimeni nu-l vede,
dar sufletul şi trupul nu se ascund unul de altul.
Este foc şi nu vânt sunetul trestiei,
să dispară tot ceea ce nu este posedat de acest foc.
Este focul dragostei care arde în trestie,
este clocotul dragostei care palpită în vin.
[...] Este otrava şi leacul,
este consolatorul şi iubitul pasionat.

(Mathnawi, la quête de l'absolu, Éditions du Rocher, 1990)

CABALA CREŞTINĂ
(secolul al XIII-lea)

Periculoasa anexare a misticismului evreiesc la credinţa romană

Exclusiv ebraică şi orientală la origini, cabala a trecut repede dincolo de frontierele sale geografice, religioase, lingvistice şi culturale. Câteva indicii dovedesc că în secolul I, în Egipt, elenistul platonician evreu Filon din Alexandria o cunoştea în profunzime. În secolul al X-lea, cel mai renumit gânditor evreu al timpului, Ben Joseph Saadia, cunoscut în Egipt sub numele de Said el Fayyumi, a plecat în Europa pentru a o difuza. A ajuns într-o lume, care era, înainte de

începerea cruciadelor, pradă îndoielilor. Creştinii erau avizi de asigurări cu privire la o credinţă care, în pofida celor zece secole de existenţă istorică, era foarte tânără şi încă fragilă. Nici evreii nu erau mai bine consolidaţi. Nu văzuseră pe unul dintre ei, pe Iisus, întemeind o religie care o depăşea pe a lor, ba chiar îi discredita? Şi cu mai puţin de patru secole în urmă, un anume Mahomed întemeiase o nouă religie a Cărţii şi care, ca să reluăm opinia lui Napoleon, reuşise în treizeci de ani ceea ce creştinii nu reuşiseră să ducă la bun sfârşit în trei secole.

În zbuciumul acestui Occident agitat, cabala dădea în sfârşit nişte răspunsuri. Au existat astfel cabalişti spanioli, ca Abraham ben Samuel Abulafia, întemeietorul celei mai renumite şcoli cabalistice europene, cabalişti germani cum erau familia Kalonymus şi Eleazar din Worms, italieni ca Menahem ben Benjamin Recanati, francezi ca Jean Thénaud, călugăr franciscan din Angoulème. Numeroşi exegeţi creştini cunoşteau, într-adevăr, ebraica şi fuseseră seduşi de metodele de exegeză cu atât mai fecunde cu cât creştinismul se baza pe aceleaşi cărţi ca şi iudaismul. Începând cu sfârşitul secolului al XIV-lea şi în timpul întregului secol al XV-lea, Sfânta Inchiziţie spaniolă şi-a însuşit de altfel metodele cabalistice pentru a dovedi Treimea şi divinitatea lui Iisus.

Cel mai renumit dintre cabaliştii creştini a fost fără îndoială Pico della Mirandola (1463–1494) care la douăzeci şi trei de ani cunoştea ebraica, araba şi aramaica şi care-l tradusese pe Recanati în italiană. În 1486, iniţiat în cabală de către un autentic specialist, Eliah Delmedigo, cunoscut şi sub numele de Elia Cretanul, Pico a avut o îndrăzneală cu efect de lovitură de trăsnet. A publicat nouă sute de teze sau concluzii în care îşi expunea cunoştinţele foarte proaspete de cabală. El a afirmat

că vechimea acesteia constituia dovada autenticității ei și că ea oferea cheia pentru a pune de acord toate sistemele filozofice și religioase.

Viziunea lui Pico della Mirandola era dacă nu exagerată, cel puțin ambițioasă. El îi unea pe Zoroastru, Pitagora, religiile orfice, Platon și Aristotel într-un singur sistem luminat de cabala evreiască. El mai adăuga la interpretarea ebraică propoziții inedite și în cel mai bun caz surprinzătoare.

> 🕮 *Să fie așa: că Dumnezeu i-a dat lui Moise Legea exactă ca el s-o aștearnă în scris și că Dumnezeu i-a revelat și misterele cuprinse în Lege, am pentru aceasta cinci martori ce fac parte dintre ai noștri: Esdra, Pavel, Origene, Hilarius și Evanghelia.*

Mai mult, el a asimilat formal cabala cu o magie, ceea ce era foarte departe de spiritul comentariilor, *midrașim*, ebraice. Bazându-se pe aceasta, el a anunțat sfârșitul lumii pentru anul 1997 (mai târziu a revenit asupra acestor impulsuri profetice). Studiul ulterior al scrierilor lui Pico ne face să credem că stăpânirea cabalei era cel puțin incompletă și că se lăsase fără îndoială înșelat de un personaj pe cât de misterios pe atât de dubios pe care îl cunoscuse chiar în anul 1486. Era vorba despre evreul convertit Ben Nisim Abu el Farag din Girgenti, cunoscut și sub numele de Flavius Mithridates, apoi de cel de Guglielmo din Sicilia și care îi dăduse o „traducere" a celor trei cărți din cabala lui Esdra. Or, acestea nu erau decât o compilație aleatorie.

Oricum, publicarea celor nouă sute de concluzii a provocat scandal. Pico della Mirandola a fost numit „noul eretic", reproșându-i-se aroganța. Deși deschis la ideile noi, papa

Inocențiu al VIII-lea a cedat adversarilor lui Pico. A numit o comisie formată din șaisprezece membri care au găsit printre cele nouă sute de propoziții șaisprezece care erau provocatoare. Pico a părut că se supune sub jurământ, dar s-a revoltat, a fost acuzat de sperjur, considerat a fi căzut din nou în erezie. A fugit în Franța, a fost închis la Vincennes, s-a refugiat la Torino, apoi la Florența și nu a fost iertat de papa Alexandru al VI-lea decât în 1493.

Între timp, cercurile de erudiți creștini se îndreaptă spre Cabală. Noul capitol al studiilor cabalistice a fost tumultuos din pricina persecuțiilor îndreptate împotriva evreilor începând cu expulzarea lor din Spania și deoarece numeroși evrei convertiți dovedeau un zel îndârjit în condamnarea cărților evreiești. O dovadă este cearta, cel puțin paradoxală, dintre evreul convertit Johann Pfefferkorn (pe care Erasmus l-a calificat drept ignorant și răufăcător) și creștinul ebraizant și cabalist Johannes Reuchlin.

Conflicte de acest fel erau periculoase pentru că se risca dacă nu rugul, cel puțin închisoarea. Însă kabbala devenise cabala, cuvânt care a cunoscut ulterior avataruri curioase.

La sfârșitul secolului al XVI-lea, ostilitatea crescândă a Bisericii față de o învățătură paralelă, ale cărei teze erau aproape în totalitate suspecte, a învins admirația învățaților. Fostul cabalist Jean Mercier a denunțat „misterele fără subiect ca să nu spunem ciudate sau absurde". Studiile cabalistice creștine au primit lovitura de grație din partea unor ebraiști precum Louis Cappel. Contrar celor afirmate de neofiți ca Pico della Mirandola, Zoharul nu provenea din timpuri foarte vechi. Dezinteresul a urmat decepției.

Paradoxal, cabala creștină a fost victima esoterismului cuprins în învățătura ei. Creștinii pe care îi entuziasmase au

văzut în ea o știință în care era suficient să fii inițiat pentru a-i culege binefacerile. Or, inițierea nu putea în niciun caz să nu țină seama de efortul mistic, preț al revelației.

Studiile cabalistice aveau să cunoască în secolul al XX-lea o renaștere în cadrul misticismului anglo-saxon New Age. Acest sincretism popular de tantrism, yoga și urme ale vechii învățături ebraice rămâne însă foarte departe de originile lui.

Nici un lucru spiritual care coboară în lumea de aici nu coboară fără înveliș. [...] Putem înțelege de ce spun cabaliștii că Dumnezeu s-a înveșmântat în cele zece veșminte ale sale când a creat lumea.

Nu există zece litere în toată Legea care prin forma lor, unirea, separarea, contracția, direcția, caracterele pline sau care nu sunt pline, micimea, mărimea, închiderea, deschiderea și dispunerea lor să nu manifeste secretul celor zece numărători[1].

Dacă litera *he* nu ar fi fost adăugată numelui Abraham, Abraham nu ar fi făcut copii.

Prin litera *shin* care se află în mijlocul numelui lui Iisus, ni se spune că lumea se odihnește perfect, ca în desăvârșirea sa, când *yod* este alăturat lui *vaw*, ceea ce a fost făcut în Hristos, care a fost adevărat Dumnezeu și om.

(Pico della Mirandola, *900 Conclusiones)*

[1] Aceste zece enumerări desemnează *Sefirot*-urile, emanații divine prin care Dumnezeu comunică cu lumea celor vii (n.a.).

Cuvântul și Vocea sunt produse ale Spiritului. Acestea trei, Spirit, Cuvânt, Voce, sunt unul deoarece Dumnezeu este unul. El este En Sob, primul fără început și ultimul fără sfârșit, abisul unde neființa este ființă și ființa este neființă.

(Johannes Reuchlin, [1455–1522], *De arte cabbalistica)*

DESPRE DETAȘARE

Ordinea cea mai perfectă este cea a cabaliștilor contemplativi. Nu este suficient ca sufletul să se ocupe de căutarea adevărurilor cerești, ci trebuie ca și simțurile și trupul să fie părtași. În timp ce Adam este tulburat de ispita șarpelui și de cea a femeii care-i întinde fructul, el își pierde inocența și cunoașterea clară și distinctă a divinității. Trebuie, așadar, să facem abstracție de toate obiectele sensibile, să ne întărim simțurile, să ne ridicăm trupul pentru a putea fi cu adevărat contemplativi. Îngerii sunt canalele prin care divinitatea curge și ni se comunică. Dacă nu ducem la gură aceste canale, apa se va răspândi în afară și se va pierde în abisuri, fără ca noi să ne putem stinge setea. Trebuie, așadar, să ne unim cu ele foarte strâns pentru ca simțurile să fie răpite și luate la fel ca sufletul. Vedem în fiecare zi, în natură, că atunci când vreo aglomerare de flegmă sau de fiere oprește mișcarea spiritelor animale, sufletul nu-și mai folosește capacitățile, și făptura cade în letargie sau devine paralitică. Dimpotrivă însă, când spiritele animale dau sufletului ajutor necontenit, acesta acționează cu ușurință. Același lucru se întâmplă în religie, sufletul care este legat de simțuri sau de

obiectele materiale nu-l poate cunoaşte pe Dumnezeu şi strălucirea sa, dar atunci când totul participă, când simţurile, sufletul şi trupul acţionează împreună pentru a medita, te ridici fără greutate şi devii părtaş la natura divină. Aceasta nu este decât prima etapă a cabalistului deoarece el este obligat să adauge şi rugăciunea, însă o rugăciune constantă, vie, interioară care să ne lipească, ca să spunem aşa, cu Dumnezeu. Aceasta este uneori numită o atingere sau un sărut al divinităţii.

[...] Cabalistul contemplativ trebuie să contemple mental numărul de litere care alcătuiesc numele lui Iehova, reprezentarea lor, combinaţia lor, numele îngerilor care sunt legaţi de el. Trebuie ca trupul să acţioneze la fel ca şi sufletul. El trebuie să se întoarcă când într-o parte, când în cealaltă, limba sa să se mişte într-un anume fel şi să facă anumite gesturi în măsura în care pronunţăm anumite litere, anumite cuvinte şi anumite nume. Acest fapt se explică prin exemplul profetului Ilie care şi-a pus capul între genunchi când se ruga ca să obţină ploaia după o îndelungată secetă, şi care s-a culcat peste copilul pe care voia să-l învie deoarece toate părţile lui atingeau pe cele ale copilului. Eliseu, Iosua şi Moise îşi schimbau poziţia după diferitele cereri pe care le adresau lui Dumnezeu.

Omul despre care spunem „făcut după Lege" reproduce imaginea treimii omului şi a lui Dumnezeu. Despre treimea omului, eu spun: [există] unul, pe care noi îl numim armonie supremă şi arhetip, unul pe care-l vedem în cer cu mecanismul elementelor şi un al treilea, om sensibil făcut din carne şi din sânge.

Fiecare din aceşti oameni, ca şi însăşi Legea, este împărţit în masculin şi feminin.

(Paulus Ricius [cca 1480–1545], *De coelesti agriculture)*

JOHANNES, ZIS MAESTRUL ECKHART
(1260–1327)

Datoria de a deveni Iisus

Născut la Hochheim, aproape de Gotha, Johannes Eckhart a fost admis în ordinul dominicanilor şi a fost numit profesor de teologie la Paris în 1302, la Sorbona, unde a deţinut catedra până în 1314. Cu toate acestea, în 1311, ducându-se să predea la Strasbourg, a fost acuzat de a fi adeptul ereziei

begarzilor[1] şi a Fraţilor Sfântului Spirit, fapt ce l-a dus în faţa tribunalului Inchiziţiei unde şi-ar fi recunoscut greşeala. Cu toate acestea, a fost numit preot provincial al ordinului său în Saxonia şi apoi vicar general al Boemiei, păstrându-şi şi catedra de teologie de la Universitatea din Köln. Din nou, misticismul său a fost condamnat de către arhiepiscopul de Köln şi, la doi ani după moartea sa, Papa Ioan al XXII-lea a respins propunerile sale teologice.

Severitatea Romei era justificată de heterodoxia lui Eckhart pentru care, sufletul ridicându-se spre Dumnezeu, nu trebuia să-şi considere natura trinitară şi că, timpul nefiind decât o iluzie omenească, Dumnezeu îl crease pe Iisus împreună cu Universul, fapt care-l identifica pe Iisus cu Adam primitiv, concept eminamente gnostic şi în consecinţă respins de către Biserică. Mai mult, ideile sale şi în special cea a unei comunităţi de existenţă între natura umană şi divinitate, adică o divinizare a omului, se apropiau şi ele de gnosticism. Pentru istoricul modern, ele evocă, evident, budismul.

Esoterică datorită învăţăturii sale, opera lui Eckhart a devenit esoterică şi datorită condamnării ei, cu excepţia istoricilor teologi.

NU EXISTĂ NICI ÎNAINTE, NICI DUPĂ, TOTUL ESTE ACTUAL

Maeştrii spun că natura umană nu are nicio legătură cu timpul, deoarece ea este cu totul intangibilă şi mult mai legată de

[1] Begard, membru al unei comunităţi de bărbaţi consacrate idealului de desăvârşire creştină şi săraciei. *(apud.* Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, trad. Cezar Baltag, vol. 3, p. 213, Chişinău, Universitas, 1992) (n.t.).

om şi mai aproape de el decât este el de sine însuşi. Şi din această pricină, Dumnezeu a luat natura umană în sine şi a unit-o cu persoana sa. Atunci natura umană a devenit Dumnezeu, deoarece el şi-a asumat natura umană în mod esenţial şi nu o fiinţă omenească. Iată de ce dacă vrei să fii Hristos şi să fii Dumnezeu, desprinde-te de tot ceea ce Cuvântul nu şi-a asumat în sine. Cuvântul veşnic nu şi-a asumat în sine o fiinţă umană, iată de ce desprinde-te de ce este omenesc în tine şi de ceea ce eşti tu şi asumă-te numai potrivit naturii umane, aşa vei fi în Cuvântul veşnic ceea ce natura umană este în el. Deoarece între natura umană şi natura lui nu există deosebire, ea este una singură: ceea ce este ea în Hristos este şi în tine. De aceea am spus la Paris că în omul drept se îndeplineşte tot ceea ce Sfânta Scriptură şi Profeţii au spus-o întotdeauna [despre Hristos]. Pentru că dacă tu eşti aşa cum trebuie să fii, tot ce este spus în Vechea şi Noua Alianţă este îndeplinit în tine.

Cum trebuie să fii? O putem înţelege în două feluri potrivit cuvântului profetului: „La împlinirea timpului, Fiul a fost trimis." „Împlinirea timpului" se înţelege în două feluri. Un lucru este împlinit când el a ajuns la capătul său, aşa cum este ziua ajunsă la seara ei. La fel, când timpul este cu totul desprins de tine, timpul a „ajuns la împlinire". Celălalt sens este următorul: când timpul a ajuns la capătul său, el se află în veşnicie; atunci timpul a luat cu totul sfârşit, deoarece nu mai există nici înainte, nici după. Atunci, totul se află acolo, actual şi nou, iar tu ai într-o contemplaţie actuală tot ceea ce a fost şi ce va fi vreodată. Şi nu există acolo nici înainte, nici după, totul este actual, şi în această contemplaţie actuală am avut toate lucrurile. Aceasta este „împlinirea timpului" şi astfel totul este bine pentru mine şi astfel sunt cu adevărat Fiul unic şi Hristos.

Dumnezeu să ne ajute să ajungem la această împlinire a timpului. Amin.

(Sermons)

Acolo unde sfârşeşte creatura, acolo începe fiinţa lui Dumnezeu. Tot ce-ţi cere Dumnezeu în modul cel mai stăruitor este să ieşi din tine însuţi în măsura în care eşti creatură şi să-l laşi pe Dumnezeu să fie Dumnezeu în tine.

[...] Ieşi în întregime din tine din dragoste pentru Dumnezeu şi Dumnezeu va ieşi cu totul din el însuşi din dragoste pentru tine. Ce rămâne atunci este unitate simplă.

Musca în Dumnezeu este mai desăvârşită decât îngerul cel mai sus aşezat în afara lui Dumnezeu.

(Sermons)

COPILUL FIULUI

Luaţi bine seama la aceasta: nicăieri nu este mai mult Dumnezeu acasă la el decât într-o inimă curată şi un suflet curat; acolo, Tatăl îl creează pe Fiul său aşa cum îl creează în veşnicie, nici mai mult, nici mai puţin. Ce este o inimă curată? Este o inimă retrasă, separată de toate creaturile, deoarece creaturile mânjesc pentru că ele sunt nimicnicie. Nimicnicia, într-adevăr, prăpădeşte şi mânjeşte sufletul. Toate creaturile sunt curată nimicnicie; nici îngerii, nici creaturile nu sunt ceva. Ele mânjesc deoarece sunt făcute din nimicnicie. Ele au fost şi sunt nimicnicie. Ceea ce provoacă dezgust oricărei creaturi şi ceea ce îi provoacă amărăciune este nimicnicia. Dacă mi-aş pune un cărbune aprins pe mână, contactul mi-ar face rău. Acest fapt vine numai din nimicnicie. Dacă ne-am elibera de nimicnicie, am fi scutiţi de mânjire.

(Sermons allemands, traduse din germană în franceză şi comentate de Reiner Schurmann, Planète, 1972)

Acest text, unul din cele mai radicale ale misticismului occidental, constituie ultima frontieră care-l separă pe acesta de nihilismul filozofic.

RUYSBROECK ADMIRABILUL
(cca 1293–1381)

Libertatea supremă în renunţarea totală

Ian van Ruysbroeck, născut în burgul cu acelaşi nume de lângă Bruxelles, cunoscut sub numele de Maestrul extatic şi de Ruysbroeck Admirabilul, a jucat un rol important în evoluţia gândirii creştine de la sfârşitul Evului Mediu. Hirotonisit în 1317, a fost numit vicar la seminarul de la Sainte-Gudule. La şaizeci de ani, el s-a retras cu câţiva tovarăşi la mănăstirea din Groenendael, lângă Waterloo, împărţindu-şi timpul între meditaţie, redactarea lucrărilor mistice şi

muncile curente ale comunităţii. Se pare că a fost sensibil la influenţa unei beguine[1] vizionare, Hadewijch din Anvers, pentru care delirurile provocate de extaz constituiau o consolare, însă nu o sfinţenie, şi care, descriind strădaniile sufletului pentru a ajunge la esenţa divină dincolo de Fiinţele Treimii, evoca „prezenţa absenţei". Ruysbroeck a fost beatificat în 1885.

Deşi din punct de vedere geografic, se afla în afară, el a participat la marele curent din secolul al XIII-lea numit mistica renană şi care acorda un loc mult mai mare legăturilor dintre fiinţa umană şi Dumnezeu decât misterului întrupării lui Dumnezeu în Iisus şi instituţiei ecleziastice. Ceea ce a adus reprezentanţilor săi, inclusiv Maestrului Eckhart, suspiciunea, dacă nu chiar ostilitatea Romei. Ruysbroeck a intrat în două secte, Prietenii lui Dumnezeu şi Fraţii vieţii în comun, contribuind în acest fel la curentul care a precedat Reforma. Recopiate în timpul vieţii, ceea ce i-a creat renumele în Brabant şi în Flandra, scrierile sale nu au fost totuşi publicate decât în 1848, la Hanovra. Vreme de aproape patru secole, acestea au circulat pe ascuns. Textul „Ieşiţi", reprodus în continuare, arată influenţa pe care Eckhart a avut-o asupra lui. Este de altfel tema poruncii acestuia din urmă: „Ieşi cu totul din tine din dragoste pentru Dumnezeu."

Pentru Ruysbroeck, care se alătură astfel parţial misticismului budist, ca şi Eckhart, „sufletul îl găseşte pe Dumnezeu în propriile sale adâncimi". Cu toate acestea, chiar dacă pare că admite natura intuitivă a cunoaşterii lui Dumnezeu, el susţine, spre deosebire de gnostici şi de misticii asiatici, că sufletul,

[1] Membră a unei mici comunităţi mistice din Flandra, Ţările de Jos, Germania, care trăia în rugăciune şi predicare *(apud.* M. Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, trad. Cezar Baltag, vol. 3, p. 213, Chişinău, Universitas, 1992) (n.t.).

chiar atunci când se topeşte în Dumnezeu, îşi păstrează identitatea în ascensiunea sa.

Să reţinem ideea principală din una din primele sale lucrări, *Podoaba nunţii spirituale*, după care renunţarea la lume şi pătrunderea în sine însuşi, departe de a duce la o prăbuşire interioară, la respingerea acţiunii şi la o lene fizică şi intelectuală, aduce dimpotrivă uşurarea şi veselia care vin odată cu libertatea care asigură tihna în Dumnezeu. O altă idee directoare a lui este necesitatea de a fi vigilenţi, idee pe care el o opune falsei linişti.

Dincolo de caracterul şi difuzarea multă vreme restrânsă a scrierilor sale, esoterismul lui Ruysbroeck provine din marea subtilitate a gândirii sale care, chiar şi în prezent, nu este cu adevărat accesibilă decât unor spirite deprinse cu problemele vieţii spirituale.

IATĂ

Tatăl ceresc vrea cu adevărat ca noi să devenim clarvăzători, căci el este de fapt Tatăl luminilor. De aceea el rosteşte veşnic şi necontenit, în taina spiritului nostru, un infinit, unic Cuvânt şi nimic altceva. Şi în acest Cuvânt el se exprimă pe sine şi toate lucrurile. Cuvântul acesta nu spune altceva decât: *Iată*. Şi aceasta reprezintă ieşirea şi naşterea Fiului, el fiind Lumina veşnică, în care vedem şi cunoaştem orice fericire.[1]

[1] Jan van Ruysbroeck, *Podoaba nunţii spirituale* sau *Întâlnirea interioară cu Hristos*, traducere din olandeza veche de Emil Ioanga, Bucureşti, Humanitas, 1995, p. 165 (n.t.).

LOCUIREA INTERIOARĂ

Viaţa contemplativă în cel de al doilea moment al său: a se bucura de esenţa lui Dumnezeu.

[...] A şaptea [...] este cea mai înaltă şi cea mai nobilă treaptă pe care o poate trăi omul în timp şi veşnicie. Această treaptă se atinge când, dincolo de orice învăţătură şi de orice nume pe care îl dăm lui Dumnezeu sau creaturilor, murim şi străbatem orice limită până la veşnicul pe care nu-l putem numi, în care ne pierdem; când dincolo de orice acţiune şi de orice virtute descoperim şi contemplăm în noi un vid etern în care nimeni nu poate acţiona; când deasupra tuturor spiritelor preafericite se coboară o beatitudine fără sfârşit în care noi toţi suntem unul şi acest unul care este beatitudinea însăşi în esenţa ei; când contemplăm toate spiritele preafericite în mod esenţial prăbuşite într-un abis, dispărute încetul cu încetul şi pierdute dincolo de esenţa lor, în supraesenţă, într-un întuneric fără formă şi necunoscut.

[...] Cu cât plătim ceea ce dragostea cere de la noi, cu atât rămânem îndatoraţi. Dragostea nu tace, dragostea nu rămâne liniştită, dragostea strigă fără încetare, dragostea strigă veşnic: „Iubeşte dragostea!" Este o luptă cu totul necunoscută de cei care sunt străini de acest lucru.

A iubi şi a te bucura înseamnă a acţiona şi a suferi acţiunea.

(Les Sept Degrés de l'échelle d'amour spirituel)

IEŞIŢI

Acum spiritul lui Dumnezeu spune într-o ascunsă afundare în spiritul nostru:

Ieşiţi.

într-o contemplaţie şi într-o bucurie eternă aşa cum face Dumnezeu.

Întreaga bogăţie care se află în mod firesc în Dumnezeu noi o avem prin dragostea întru el; iar Dumnezeu o are în noi, prin dragostea fără margini care este Duhul sfânt, deoarece în această dragoste iubeşti tot ceea ce putem dori.

Şi iată de ce, datorită acestei iubiri, noi murim în noi înşine şi ieşim în afundarea de iubire, în lipsa de fel de a fi şi în întuneric.

(L'habitation intérieure)

CIOCANUL VRĂJITORIILOR
(1486)

Cum poliţia Inchiziţiei a încurajat ocultismul

MALLEVS
MALEFICARVM.
MALEFICAS ET EARVM
TOMVS PRIMVS.

Încă de la începutul Evului Mediu, Biserica de la Roma şi lumea creştină au fost obsedate de Diavol şi au început să-i scoată cu râvnă la iveală vicleniile, şiretlicurile şi măştile. În acest fel, Sfântul Oficiu al Inchiziţiei a pus să fie arse, în Europa, sute de nefericite şi câteva zeci de bărbaţi bănuiţi de pactizare cu cel Rău şi de vrăjitorie. Nici America nu a făcut excepţie, aşa cum o dovedeşte celebra poveste, nici pe departe singura, a vrăjitoarelor din Salem. Lupta

împotriva Diavolului a făcut mai multe victime nevinovate decât ar fi făcut fără îndoială acesta...

Mai multe lucrări de poliţie religioasă au folosit anchetatorilor ca manuale. Cea mai renumită a fost *Malleus Maleficarum* sau *Ciocanul vrăjitoriilor*, adevărat compendiu demonologic datorat condeielor lui Henry Institoris şi Jacques Sprenger, doi fraţi predicatori, reprezentanţi ai Inchiziţiei romane în vestul Sfântului Imperiu romano-german. Reeditată în mai multe rânduri, cartea a devenit o lucrare de referinţă.

Rezultatul ei cel mai paradoxal a fost faptul că, urmărind să dezvăluie activităţile oculte nefaste, *Ciocanul vrăjitoriilor* a dezvăluit de fapt fantasmele ascunse ale creştinătăţii şi a devenit un manual de ocultism (pe lângă faptul că s-a constituit într-un compendiu al nevrozelor şi delirurilor preponderent sexuale ale Bisericii). Într-adevăr, nişte naivi ucenici vrăjitori l-au consultat pentru a obţine informaţii despre creaturile întunecate pe care sperau să le invoce şi despre metodele de a se opune exorcizărilor.

După ceea ce ne relevă periodic ziarele, cultele sataniste nu au dispărut. Ficţiunile privindu-l pe Diavol nu au dispărut nici ele, ci doar s-au schimbat.

CUM SE LASĂ VRĂJITOARELE ÎN SEAMA DEMONILOR SUCUBI

În ceea ce priveşte felul în care vrăjitoarele se lasă în seama demonilor sucubi[1], sunt de văzut şase lucruri. În primul

[1] Demonologia medievală făcea o deosebire între demonii incubi, activi din punct de vedere sexual, şi demonii sucubi, pasivi (n.a.).

rând, în ceea ce-l priveşte pe demon şi corpul pe care acesta îl ia, din ce materie este el format? În al doilea rând, în ceea ce priveşte actul, există întotdeauna o pătrundere de sămânţă primită de la celălalt? În al treilea rând, în ceea ce priveşte timpul şi locul, există oare un timp mai bun decât un altul pentru această purtare? În al patrulea rând, oare lucrul se petrece în mod vizibil pentru femeia asupra căreia se înfăptuieşte actul şi oare numai femeile care sunt născute din astfel de relaţii au legături cu demonii? În al cincilea rând, oare acest lucru se întâmplă celor care au fost date demonilor de către moaşe în momentul în care ele s-au născut? În al şaselea rând, oare în timpul acestor acte plăcerea fizică este mai intensă sau mai puţin intensă?

Să vorbim în primul rând despre materia şi calitatea corpului pe care îl iau. Trebuie să spunem că demonul ia un corp „aerian", dar care într-un anume fel este şi terestru, în măsura în care el are o proprietate a pământului prin condensare. Şi o explicăm după cum urmează: aerul în sine nu poate lua o formă definită, în afară de cazul când ia forma unui alt corp în care este închis. Aşadar, el nu se închide în propriile sale limite, ci în limitele celuilalt şi o parte a aerului este vecină cu cealaltă. Aşadar, nici demonul nu-şi poate lua numai un corp făcut din aer. Având în vedere totuşi că aerul este un lucru foarte mişcător şi fluid (dovadă faptul că atunci când cineva încearcă să spintece sau să străpungă corpul luat de demon, nu poate s-o facă deoarece cele două părţi ale aerului despărţit se apropie pe dată). Urmează că aerul este în sine un lucru foarte apt (pentru demon). Dar cum el nu poate lua formă decât prin asocierea cu un alt lucru terestru, trebuie ca acest aer să fie într-un fel oarecare îndesit, apropiindu-se de natura

pământului, continuând însă să-şi păstreze natura sa de aer. Or, demonii şi sufletele separate pot să realizeze această condensare cu ajutorul aburilor grei care urcă din pământ. Printr-o mişcare, ei le dau unitate şi înfăţişare şi sălăşluiesc în ei ca şi când ar fi motoarele lor (fără să fie forma lor), destul pentru a da acestui corp aparenţa de viaţă, aşa cum decurge ea dintr-un suflet fără corp. [...] Toate aceste lucruri, demonii pot să le facă datorită naturii lor, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, deoarece natura lor spirituală este superioară naturii corporale.

[...] Să rămânem la subiectul nostru: în corpurile pe care le-au luat, demonii vorbesc cu vrăjitoarele, mănâncă cu ele, se culcă cu ele. Cum să înţelegem aceste lucruri? Este a doua parte din această primă dificultate. Trebuie să spunem mai întâi că, pentru un cuvânt adevărat, sunt cerute trei lucruri, adică plămâni care respiră aer, nu numai pentru voce, dar şi pentru a răcori inima (ceea ce face că până şi muţii au nevoie să respire). În al doilea rând, mai trebuie să existe şi ciocnirea unui corp în aer [...]. În al treilea rând, trebuie să existe o voce. [...] În al patrulea rând, trebuie ca acela care formează sunetul vocii să vrea să exprime astfel un concept al spiritului său. Deci să facă o lucrare de inteligenţă, să organizeze această voce, deosebind succesiunile în gura sa, lovindu-şi dinţii cu limba, deschizând şi închizând buzele, expulzând aerul lovit în gura sa. [...] Acum, să ne ocupăm de subiectul nostru. Diavolii nu au plămâni, nici limbă, chiar dacă se prefac că au. [...] Deci ei nu pot cu adevărat şi în realitate să vorbească. [...] Când ei vor să-şi exprime gândul, nu o fac cu vocea, ci cu nişte sunete (care au ceva din voce) cu care lovesc aerul închis în corpul pe care l-au luat...

DESPRE TEHNICA DE A FACE O VRĂJITORIE

Într-un oraş pe care e mai bine să nu-l numim, pentru a asculta de milă şi de raţiune, o vrăjitoare a primit [la împărtăşanie] trupul lui Hristos. Ascunzându-se apoi imediat, potrivit urâciosului obicei de a face al femeilor, ea şi-a pus vălul în faţa gurii şi, scoţând trupul lui Hristos, l-a pus într-o cârpă. După cum îi spusese demonul, ea a aruncat-o într-o oală unde se afla un broscoi. A ascuns totul în pământ în grajd, lângă hambar, cu o grămadă de alte lucruri de care se folosea ca să facă vrăjitorii. Or, din îndurarea lui Dumnezeu, această nelegiuire a fost descoperită. [...] În ziua următoare, un lucrător trecând pe lângă staul pentru treaba sa a auzit o voce ca vocea unui copil care striga. Când a ajuns mai aproape până la piatra sub care era ascunsă oala, a auzit mai limpede. Atunci, gândindu-se că cineva era îngropat acolo de vreo femeie, s-a dus la primar sau la primul magistrat şi i-a povestit ceea ce fusese făcut, credea el, de o femeie care-şi omorâse pruncul. Imediat, primarul şi-a trimis oamenii...

Se va fi notat, între altele, misoginia evidentă din acest text care caracterizează, de altfel, întreaga lucrare.

SFÂNTA TEREZA DIN AVILA
(1515–1582)

O viață care transcende întreg esoterismul

Toți sfinții din toate religiile sunt esoteriști și toți ar merita să figureze în aceste pagini. Cu toate acestea, puțini sunt cei care transcend atât de bine principiile esoterismului ca Sfânta Tereza din Avila.

Viața celei care s-a născut cu numele de Tereza de Cepeda, în orașul Avila din Vechea Castilie, nu corespunde în niciun fel cu modelele hagiografice ale vieților sfinților. Când într-o bună zi și-a părăsit familia, la optsprezece ani, ca să intre în

mănăstirea carmelită a Întrupării, a fost decepționată de nivelul redus de disciplină și de fervoare din instituție. Cu toate acestea, a acceptat situația. Când, la aproape patruzeci de ani, a intrat în transă și a început să plângă la picioarele unei imagini reprezentându-l pe Hristos mort, imagine care trebuia să apară la o sărbătoare, tovarășele ei au acuzat-o că încearcă să se remarce pentru a-și dovedi superioritatea întru credință, simptom al păcatului trufiei. Tulburată, s-a mărturisit duhovnicului ei care i-a impus o disciplină severă. Atunci a început ea să audă o voce care-i spunea: „De aici înainte, tu nu vei mai vorbi cu oamenii, ci cu îngerii." Dar, din acel moment, de fiecare dată când se ruga, îl vedea pe Hristos lângă ea. Duhovnicul i-a poruncit să alunge această imagine. În zadar. Viziunile și transele s-au înmulțit. S-a spus că e posedată.

A părăsit mănăstirea Întrupării și a întemeiat micul ordin al călugărițelor desculțe (aparținând Ordinului Doamna Noastră de pe Muntele Carmel), inițiativă care a stârnit indignarea concetățenilor ei. În cele din urmă însă, cu protecția papei, a aristocrației și apoi a lui Filip al II-lea, a avut câștig de cauză împotriva autorităților religioase din țara să. A întemeiat șaisprezece chinovii și paisprezece mănăstiri.

În termeni moderni, psihiatria ar putea explica transele și viziunile, ceea ce s-a și făcut. Unele nevroze obsesionale pot, într-adevăr, să aibă efecte somatice, așa cum sunt halucinațiile. Din întâmplare, asemenea manifestări nu se potriveau cu bunul-simț recunoscut al viitoarei sfinte. Totuși, după aceste criterii, alte aspecte ale vieții ei sunt mult mai greu de explicat.

Primul este faptul că la nouă luni după moartea sa, când i s-a deschis coșciugul, trupul ei se conservase perfect, răspândind un parfum de violete și de mirodenii.

Celelalte aspecte sunt episoadele de levitație la care au fost martore mai multe dintre tovarășele Terezei de Cepeda. Când ea se împărtășea, se ridica deasupra solului, iar o călugăriță desculță, intrând să deretice în capela mică a chinoviei, în afara orelor de slujbă, a văzut de jos rasa sfintei care se ridicase până la tavan.

Din acest punct de vedere, nu este vorba numai de Sfânta Tereza din Avila. Sfântul Ioan al Crucii, care avea și el stări asemănătoare, a fost văzut de mai multe ori levitând, la fel ca și Sfânta Brigita din Suedia. În secolul al XVII-lea, nenumărați martori l-au văzut pe Sfântul Iosif din Copertino levitând de o sută de ori.

Levitația nu este proprie creștinismului. Numeroase mărturii vorbesc despre cazurile de levitație ale oamenilor sfinți din India. O gravură japoneză din secolul al XVIII-lea arată și ea un călugăr budist plutind în aer.

Cum fenomenul nu poate fi explicat cu datele actuale ale științei, el este contestat. Explicații mai mult raționaliste decât raționale ne asigură că aceste mărturii s-ar datora unor stări de halucinație colectivă. După părerea noastră, aceasta înseamnă a înlocui un mister cu o ipoteză, deoarece nu există nicio dovadă de halucinație a zecilor de persoane adunate într-un loc, și cu atât mai puțin a unor halucinații repetitive de acest fel. Este însă adevărat că până în secolul al XVIII-lea și până la experiențele lui Benjamin Franklin se credea că trăsnetul era un fenomen supranatural, expresie a mâniei divine (motiv pentru care credincioșii au smuls primele paratrăsnete).

În sfârșit, levitația nu e legată în exclusivitate de transele mistice religioase. În secolul al XIX-lea, Sir William Crookes, fizician și chimist, descoperitorul razelor catodice (ultraviolete) și al taliului, a scris că l-a văzut de trei ori pe mediumul

Daniel Dunglas Home ridicându-se deasupra solului, iar contele de Dunraven și alți doi martori l-au văzut pe Home trecând în zbor printr-o fereastră care se afla la vreo douăzeci de metri deasupra solului, străbătând un spațiu de doi metri și intrând prin fereastra din față.

Să adăugăm că levitația nu este scopul ascezei mistice. Ea nu este decât una dintre manifestările materiale, evident cea care-i tulbură cel mai mult pe profani.

Cazul Sfintei Tereza din Avila este deci departe de a fi singular. Într-un fel, viața ei în ansamblu este unică. Ea transcende misticismul esoteric. Când îi citești autobiografia, viața ei se topește în extazul divin.

Mă întorc, așadar, la stările de extaz și la efectele lor obișnuite. Trupul meu devenea adesea atât de ușor, încât nu mai avea greutate, fapt care ajungea uneori la un asemenea punct încât nu îmi mai simțeam picioarele că ating pământul. Atâta vreme cât trupul se află în starea de extaz, el este ca și mort și adesea în neputința totală de a acționa. El păstrează atitudinea în care a fost surprins. Astfel, el rămâne în picioare sau așezat, cu mâinile deschise sau închise, într-un cuvânt în starea în care l-a găsit extazul. Deși de obicei nu pierzi sentimentul, mi s-a întâmplat cu toate acestea să fiu pe de-a-ntregul lipsită de el. Faptul a fost rar și a durat foarte puțin timp. Cel mai adesea, sentimentul se păstrează, însă resimți ceva nedeslușit, și, deși nu poți să acționezi în exterior, continui să auzi. E ca un sunet nelămurit care ar veni de departe. Totuși, chiar și acest fel de a auzi încetează

atunci când extazul a ajuns la treapta sa cea mai înaltă, vreau să spun când puterile în întregime unite cu Dumnezeu rămân pierdute în el. Atunci, după părerea mea, nu mai vezi, nu mai auzi şi nu mai simţi nimic. Cum am spus mai sus, în rugăciunea de unire, această transformare totală a sufletului în Dumnezeu este de foarte scurtă durată. Însă atâta vreme cât ea durează, nicio putere nu are vreo idee despre ea însăşi şi nici nu ştie ce anume face Dumnezeu. O atare stare depăşeşte fără îndoială slabele capacităţi intelectuale ale înţelegerii noastre aflate în acest exil. Suntem probabil incapabili să primim o atât de înaltă lumină, cel puţin Dumnezeu nu vrea să ne-o dea. Este ceea ce am văzut eu din propria mea experienţă.

Aici mă veţi întreba poate [...] cum de se prelungeşte extazul uneori câteva ore. Vă voi răspunde din cele ce am resimţit eu adesea. Extazul, aşa cum am spus despre unire, nu este continuu, sufletul se bucură de el numai la intervale. În mai multe rânduri, el se afundă sau mai degrabă Dumnezeu se afundă în el, şi după ce El l-a ţinut aşa în întregime câteva secunde, numai voinţa rămâne unită datorită extazului. În celelalte două puteri, se manifestă o mişcare asemănătoare mişcării umbrei acului de pe cadranele solare care nu se opreşte niciodată. Însă când Soarele dreptăţii o vrea, el ştie cum să le oprească. Iar acest extaz simultan al tuturor puterilor este, după părerea mea, foarte scurt. Cu toate acestea, cum această pasiune care a transportat sufletul a fost atât de puternică, voinţa, în pofida noilor mişcări ale celorlalte două facultăţi, rămâne profund afundată în Dumnezeu. În zadar doresc ele, prin agitaţia activităţii lor firești, să-i tulbure pacea, ea le domină ca o suverană şi acţionează singură asupra trupului. Pentru a nu fi tulburată de simţuri, cei mai mărunţi

dintre duşmanii săi, ea le întrerupe şi pe ele după cum vrea, deoarece aceasta este voinţa Domnului. Ochii rămân aproape tot timpul închişi, deşi nu ai vrut să-i închizi, şi dacă uneori se deschid, ei nu deosebesc şi nu observă nimic, aşa cum am spus deja. În această stare, trupul şi-a pierdut orice putere de a acţiona, de unde rezultă că, atunci când memoria şi înţelegerea se unesc din nou cu voinţa, aceste două puteri nu mai întâmpină atâtea greutăţi. Fie ca cel căruia Dumnezeu i-a făcut o asemenea mare binefacere să nu aibă greutăţi atunci când se găseşte, vreme de mai multe ore, cu trupul ca legat şi cu memoria şi înţelegerea absorbite. Cel mai adesea, într-adevăr, absorbirea acestor două puteri nu este altceva decât aducerea de laude lui Dumnezeu de care ele sunt ca îmbătate, sau încercarea de a înţelege ceea ce s-a întâmplat în ele. Deşi ele nu pot să facă cum doresc dat fiind că starea lor se aseamănă cu cea a unui om care, după un somn lung şi plin de vise, nu este încă decât pe jumătate trezit.

După ce a evocat amintirea unui călugăr remarcabil pe care l-a întâlnit în viaţa sa, sfânta scrie cele ce urmează cu privire la acest subiect:

Fiind într-o zi la vorbitor cu el, sufletul meu i-a văzut sufletul arzând cu o asemenea dragoste pentru Dumnezeu, încât eram aproape în extaz. Eram transportată la vederea stării sublime la care acest mare Dumnezeu îl ridicase atât de repede, şi de umilinţa cu care călugărul asculta anumite lucruri pe care i le spuneam despre rugăciune. [...] Altă dată, aflându-mă foarte departe de [el], l-am văzut strălucind de măreţie şi ridicat de la pământ de către îngeri. Am ştiut datorită acestei viziuni că el se îndrepta cu paşi mari spre

sfințenie. Într-adevăr, el dăduse despre aceasta o dovadă remarcabilă. O persoană care îi era foarte îndatorată și căreia îi salvase sufletul și onoarea depusese despre el o falsă mărturie care putea să-i distrugă reputația. [Or], el a susținut încercarea nu numai cu răbdare, ci și cu bucurie.

(Sfânta Tereza din Avila, *Sa vie écrite par elle-même*,
Librairie Jacques Lecoffre, 1867)

JAKOB BOEHME
(1575–1624)

Lecția infinită a unei străluciri a soarelui pe vas de cositor

Pantofar de meserie, născut la Görlitz, în Silezia, unde a și murit, Jakob Boehme nu și-a imaginat niciodată renumele pe care îl va avea după moartea sa, survenită la patruzeci și nouă de ani. Acest om modest, care vindea prin bâlciuri pantofii și mănușile pe care le făcea, a fost desemnat după două secole, de către Schelling și Hegel, drept tatăl filozofiei germane. Influența sa asupra lui Kant, Leibniz și Nietzsche, ca să nu-i citățm decât pe ei, este și ea evidentă.

El a fost mai degrabă tatăl metafizicii germane. Într-adevăr, potrivit lui Boehme, lumea sensibilă este reflectarea voinţei divine. În 1600, la douăzeci şi cinci de ani, el a avut această revelaţie capitală descrisă într-un episod celebru. A fost cuprins, în sensul cel mai profund al acestui cuvânt care implică uluire şi extaz, de reflectarea luminii pe un vas de cositor. Sfertul de oră de contemplaţie care a urmat l-a învăţat, a povestit el, mai mult decât toate cărţile. Mişcările imateriale ale razelor pe materia neînsufleţită erau dovada vieţii divine care umple această lume şi din care noi nu cunoaştem decât reflexele. În mod asemănător, trupul este reflectarea sufletului, aşa cum spunea medicul hermetist Paracelsus, şi orice materie poartă semnătura unui corp subtil şi a puterii astrale de la care ea emană.

Acest concept i-a inspirat lui Boehme una din lucrările sale cele mai renumite: *Despre semnătura lucrurilor.* Această lucrare trebuie să fie totuşi considerată ca un ghid spiritual pentru sufletul neliniştit care caută lumina. Tema dominantă a operei lui Boehme este, într-adevăr, neliniştea sufletului care caută lumina în întuneric, temă pe care o va prelua mai târziu filozoful danez Kierkegaard şi care anunţă angoasa existenţială modernă.

Cu toate acestea, revelaţia pe care i-a dat-o lumina de pe vasul de cositor i-a inspirat lui Boehme şi o cosmogonie strâns înrudită cu ideile alchimice şi cabalistice. Fiinţa divină s-ar fi creat singură în adâncimi reflectându-se în oglinda înţelepciunii, Sophia, al cărei sens ar conţine misterul naturii androgine a lui Dumnezeu.

Boehme a fost esoterist datorită presiunii sociale şi nu dorinţei de a-şi păstra iluminările pentru câţiva aleşi. Într-adevăr, prima sa lucrare, *Aurora*, apărută la Görlitz, i-a

provocat pastorului luteran al oraşului, Gregorius Richter, o violentă mânie. Cum îndrăznea un pantofar să scrie despre Dumnezeu şi despre natură? Boehme a fost aruncat în închisoare. El a considerat însă că persecuţiile la care a fost supus nu erau decât rezultatul voinţei divine care voia să-l pună la încercare.

Boehme a recidivat şi a publicat şi alte lucrări. Ultima dintre acestea, *Drumul pentru a-l găsi pe Hristos*, l-a făcut pe pastor să-şi piardă cumpătul. El a cerut din nou arestarea lui Boehme, dar primarul oraşului a refuzat s-o facă.

Cu toate acestea, când Boehme a murit, succesorul lui Richter a refuzat să oficieze slujba de înmormântare pentru eretic. Tot primarul l-a obligat s-o ţină. Dar locuitorii din Görlitz, aţâţaţi de discursurile pastorului, i-au profanat mormântul.

Iată, în rezumat, învăţătura lui Boehme: pentru fiinţa umană care capătă conştiinţă, lumea vizibilă şi invizibilul sunt imaginea lui Dumnezeu şi, în acest fel, observarea naturii duce la cunoaşterea lui Dumnezeu. Ea începe atunci să urce pe scara cu şapte trepte a înţelepciunii; la capătul căreia fiinţa umană devine o fiinţă de lumină.

Această concepţie este însuşi principiul teozofiei, cu deosebirea că, pentru Boehme, natura nu ajunge la plenitudinea ei decât în fiinţa umană, singura oglindă perfectă a lui Dumnezeu. Omul este superior îngerului deoarece el are în acelaşi timp un corp material şi un corp astral.

Un alt aspect esenţial al învăţăturii lui Boehme se referă la cea de-a doua naştere. Din momentul în care ea se deschide la cunoaşterea supremă, conştiinţa, datorită acestei deschideri, cheamă Divinitatea să se manifeste. Cu toate acestea, Divinitatea nu are început şi nu are sfârşit. Ea nu poate fi, aşadar, cunoscută

şi este insondabilă şi acest Neant absolut nu se poate manifesta. Pentru Boehme, Divinitatea nu este acel Dumnezeu al Sfintei Treimi, care este o emanaţie a ei. Când acesta se manifestă, se produce o a doua naştere care este, totodată, naşterea fiinţei umane şi a lui Dumnezeu.

Este cazul să semnalăm aici cele două mari aspecte ale acestei teozofii care au provocat mânia autorităţilor luterane. Primul este deosebirea pe care o face Boehme între Dumnezeul creştin al Sfintei Treimi şi o Divinitate imanentă care ar fi Creatorul nediferenţiat al Universului. Tema este o reapariţie a gnosticismului pe care Biserica îl combătuse cu atâta îndârjire vreme de secole deoarece postula existenţa Unui Mare Demiurg creator şi a unui Dumnezeu deosebit de acesta care s-a întrupat în Iisus. Faptul nu putea fi acceptat nici chiar de către Biserica Reformată.

Al doilea aspect nu este mai puţin provocator şi este conţinut în afirmaţia – şi ea gnostică – potrivit căreia Dumnezeu se creează pe sine pentru a răspunde aşteptării umane. Şi cum el s-a întrupat în Iisus, trebuie ca noi toţi, la rândul nostru, să devenim Iisus. Se descifrează aici o viziune a legăturii indestructibile dintre Dumnezeu şi om, în care Creatorul este la fel de dependent de creatura sa, aşa cum şi creatura sa este dependentă de El, o idee care nu putea, evident, decât să scandalizeze.

Profunda originalitate a gândirii lui Boehme, care a schiţat, cu două secole înainte, teoriile revoluţionare ale secolului al XX-lea, chiar şi pe cele ale psihanalizei, impresionează. Paginile despre apariţia dorinţei din care reproducem mai jos nişte extrase figurează printre cele mai strălucitoare pagini scrise vreodată.

VOINŢA CAPTIVĂ

În afara naturii domneşte o eternitate tăcută şi nemişcată care este Neantul. În acest Neant veşnic se naşte o voinţă veşnică care vrea ca acest Nimic să intre în Acel Ceva pentru a se înţelege pe sine, pentru a deveni sensibilă ei înseşi, pentru a se contempla, deoarece în Neant ea nu se cunoaşte. Voinţa se caută şi se găseşte în ea însăşi. În căutarea ei de sine însăşi, voinţa devine o dorinţă şi în ceea ce se găseşte ea este corpul dorinţei ei. Ceea ce înţelege voinţa este calitatea unei dorinţe. Ea a devenit ea însăşi această calitate pe care o absoarbe, ea se devoră pe sine, ea se găseşte în propria sa substanţă. Or, această înghiţire produce în ea un întuneric care nu exista în Neantul eternităţii pure. Libera voinţă născută din acest neant este întunecată de materia dorinţei căreia ea i-a dat naştere. Cea care capătă corp este dorinţa şi nu voinţa în sine.

Intrată în dorinţă, voinţa este captiva întunericului. Ea se răzvrăteşte şi concepe o altă voinţă cu ajutorul căreia va căuta să evadeze din închisoarea ei întunecată pentru a regăsi libertatea Neantului. Cu toate acestea, în zadar se precipită pentru a o găsi în afara ei, deoarece dorinţa se răspândeşte şi calitatea ei întunecată se măreşte. În acel moment, cea de a doua voinţă face o întoarcere asupra ei înşăşi, fără a se separa cu adevărat de prima. Înainte de a crea dorinţa, voinţa era libertatea Neantului, totuşi ea nu mai vrea să fie Nimicul, deoarece în Neant dorinţa ei este de a se cunoaşte. Or, ea nu se va cunoaşte decât într-un corp născut din această dorinţă.

Asprimea este prima calitate a dorinţei. Asprimea întăreşte şi închide. De la ea vine frigul. Ea este forţa de

atracţie şi de constricţie. Cu toate acestea, aceeaşi forţă devine imboldul care întăreşte şi comprimă materia. El este cauza primă a mişcării şi a vieţii. El se agită în materia aspră şi întărită, fapt pe care asprimea nu-l poate suferi, deoarece funcţia ei este de a împietri şi de a încarcera. Prin urmare, forţa asprimii se dublează, dorinţa se comprimă la maximum ca să cuprindă imboldul care şi el devine din ce în ce mai violent. Imboldul caută să evadeze pe sus şi lateral, cu toate acestea el nu reuşeşte deoarece asprimea îl cuprinde. Atunci, el trasează un triunghi sau o cruce într-o roată. Cum el nu poate să scape, roata începe să se învârtească. De aici apare un vârtej care amestecă calităţile dorinţei. Esenţele se multiplică, roata se învârteşte fără oprire. Ea agită esenţele. Unele mor în vreme ce altele se nasc. Aşa se creează a treia formă a naturii primordiale: aşa se naşte neliniştea sau suferinţa.

Asprimea se înfurie. Mişcarea dă naştere mâniei. Natura este la început mişcare. În acelaşi timp, voinţa primă care dă naştere dorinţei se întăreşte în cel mai înalt grad. Ea devine o nevoie puternică. Cu toate acestea, ea este închisă într-o materie dură, vătămătoare şi uscată. Ea nu poate să scape de acolo, deoarece ea însăşi o produce şi ea însăşi se încarcerează. Însă din această substanţă, ea îşi face şi domeniul său. Venită din Nimic, ea se va înţelege pe sine în Acel Ceva. Or, ea s-a împărţit în două voinţe contrarii. Liberă înainte de a intra în natură, voinţa se găsea într-un repaus desăvârşit. Şi acum, Acel Ceva care se ridică împotriva ei creează imaginea neliniştii.

Şi astfel apare antagonismul dintre natură şi voinţa liberă. În toate lucrurile există două voinţe care se înfruntă. Viaţa care ţâşneşte la izvorul naturii este întreită. Potrivit principiului

prim, ea este spirit. Potrivit celui de al doilea principiu, ea este dragoste. În sfârşit, cel de al treilea principiu se află la originea materiei. Natura noastră este cel de al treilea principiu, care este el însuşi triplu. Cele trei forme ale lui sunt Mercurul, Sulful şi Sarea.

(De la signature des choses, 11, 7–11)

Totul apare datorită imaginaţiei şi dorinţei, bucuriei şi mâhnirii, dragostei şi urii. Pentru că-l dorim pe Dumnezeu, dragostea şi libertatea lui, dragostea ţâşneşte în mijlocul spaimelor morţii. Dimpotrivă, când dorinţa nu mai este fecundată de dragoste, cea care sălăşluieşte în ea este moartea. În acest caz, Mercur dă naştere morţii.

[...] Cum cresc plantele? În pământ, Mercur este terestru, este o otravă. Dar Soarele îl colorează. Astfel, Mercur se adapă cu forţa şi lumina lui. El îşi hrăneşte cu lumină dorinţa care este focul devorator al lui Marte. El hrăneşte cu aceasta corpul, care este Sarea lui, şi Sulful care este mama sa. El face ca lumina în esenţa ei să se învârtească, ca şi cum ar vrea s-o facă să fiarbă cu ea. Atunci libertatea, care este forţa suverană, ia virtutea solară care are calitatea ei şi împreună cu ea îl prinde pe Mercur. [...] Unită cu Mercur, libertatea cerească devine viaţă şi mişcare. Înflorită în bucurie, ea este strălucirea focului. Ea străpunge spiritul sării şi face să crească rădăcina plantei. Ea îi dă aroma şi savoarea. În starea ei primă, Sarea avea amărăciunea neliniştii şi a morţii. Acum, este savuroasă...

(De la signature des choses, VIII, 11, 16–17)

SUFLETUL ESTE FOC

Focul dragostei este sufletul adevărat al omului, adică adevăratul duh pe care Dumnezeu îl insuflă omului pentru viaţa lui de fiinţă. Înţelegeţi prin aceasta focul spiritual al voinţei, sufletul adevărat, care doreşte principiul etern, şi prin puterea luminii, adevăratul duh raţional în care sălăşluieşte şi este evidentă unitatea lui Dumnezeu, aşa cum a spus Iisus Hristos: „Căci, iată, împărăţia lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru" (Luca, 17). Şi, de asemenea, Sfântul Pavel: „Voi sunteţi templele Duhului Sfânt care sălăşluieşte în voi."

(Clé ou explication, 59)

INDIENII DIN AMERICA

Nevoia şi Protecţia

După cucerirea celor două Americi, savanţii şi misionarii au început să studieze cultura acestor popoare pe care nu reuşiseră încă să le supună, dar pe care, precum bunul Benjamin Franklin, visau să le elimine de pe pământurile lor strămoşeşti. Din cele două mii de triburi care existau la sosirea europenilor, în secolul al XX-lea mai rămăseseră mai puţin de două sute. Etnologii au continuat până în zilele noastre studiile întreprinse. O considerabilă literatură savantă a însoţit o tot atât de considerabilă producţie hollywoodiană despre „sălbaticii din Vest".

Aspecte ample din religiile indienilor din America au putut fi astfel reconstituite, uneori la limită, înainte ca unele limbi să dispară. Este vorba de forme de panteism care variază de la o regiune la alta şi de la un trib la altul pentru că au fost transmise pe cale orală de-a lungul secolelor, fără nici un fel de centru de codificare. Într-adevăr, indienii din America nu au construit niciodată metropole aşa cum au făcut Orientul şi Occidentul vreme de milenii înainte chiar de era noastră (Çatal Hüyuk în Turcia şi Lepenski Vir, în regiunea Dunării, de exemplu, datează din mileniul al VIII-lea).

Cu toate acestea, există o spiritualitate atestată de ritualuri a căror descriere a fost culeasă de călători şi etnologi. De exemplu, la tribul Hopi din Arizona, copiii erau admişi după iniţiere în societăţile Powamu şi Kachina. Mai târziu, o nouă iniţiere, practicată după ritualuri bine definite, îi selecţiona pe cei care aveau să fie admişi în societatea Wuwuchim, rezervată celor care puteau să ajungă la o spiritualitate superioară. Regăsim în multe trăsături ale acestor rituri obiectul fundamental al unor forme de esoterism vechi: definirea Eului, condiţie esenţială pentru ridicarea spiritului către puterile care conduc această lume.

La capătul nopţii de iniţiere, numită Noaptea-spălării-părului, iniţiatul, confirmat în Planul Perfect al Creaţiei, poate în sfârşit să spună *Pinu'u*, „Eu sunt Eu". El se află deja pe planul terestru.

Din lipsa scrierii, nici un text nu a ajuns până la noi, iar încercările de a data cultele şi culturile indigenilor din America de Nord sunt cel puţin riscante. Ne este, aşadar, imposibil să oferim cititorului extrase care să-l informeze despre ştiinţa secretă a triburilor indiene.

Numeroase povestiri din folclorul indian din America au fost, cu toate acestea, culese de specialişti şi simbolismul lor subiacent ni s-a părut că revelează o concepţie specifică a condiţiei umane.

POVESTEA LUI PACHWOSAMIT

O femeie a fost într-o zi atacată în coliba ei şi răpită fără să-şi poată lua cu ea copilul. Ea şi-a tăiat sânii şi i-a atârnat deasupra copilului pentru ca el să nu moară de foame. Şi viaţa copilului a fost salvată. Copilul a rămas în colibă. Într-o zi, el s-a trezit şi, privind în jurul său, a zărit culcată pe pământ, aproape de peretele din fund, o formă mare şi alungită care s-a mişcat şi s-a ridicat. Era bunicul său care i-a spus: „Cum, mai eşti aici? Ai să te numeşti Pachwosamit. Uite un arc şi săgeţi ca să te distrezi. Când îţi va fi foame, ai să găseşti în acest colţ carne uscată şi boabe de porumb. Restul îl vei căuta în pădure. Acum, lasă-mă să dorm. Am să mă scol peste patru ani şi am să văd cum o duci." După ce a spus aceste cuvinte, bătrânul s-a întins la perete şi a adormit.

Copilul s-a distrat cu arcul, a scotocit peste tot şi a găsit, nu departe de colibă, nişte fructe frumoase pe care le-a mâncat. A vrut apoi să guste din carnea uscată. S-a dus s-o caute într-un colţ întunecat al colibei, unde era îngrămădită multă carne, precum şi un sac mare cu boabe de porumb. De abia scosese băiatul o bucată de carne, că a apărut un şarpe mare şi negru care s-a răsucit în jurul corpului său şi se pregătea să-l înghită. Copilul însă a început să cânte:

Dimineața, soarele este frumos
Soarele îl iubește pe Pachwosamit.

El a continuat să cânte, iar șarpele își legăna capul în cadență, în ritmul cântecului. Copilul a cântat, fascinând șarpele până când acesta în cele din urmă a adormit. Când șarpele a căzut la pământ într-un somn adânc, copilul l-a omorât cu o săgeată, străpungându-i gâtul.

Pachwosamit a mâncat carnea uscată și boabele de porumb. Era o hrană magică, datorită căreia a crescut cu repeziciune. Bunicul dormea în continuare, nemișcat. Într-o zi, Pachwosamit s-a dus în pădure, mai departe decât se ducea de obicei. O voce i-a spus: „Frățioare! Multe nefericiri te așteaptă!" El a privit în jurul său. I s-a părut că vocea venea din înaltul unui copac mare pe care nu se vedea decât un trunchi omenesc cu un cap și cu niște brațe. „Eu sunt fratele tău, a spus vocea, din cauza bătrânului care-i rău trebuie să trăiesc în acest copac." Pachwosamit s-a așezat pe jos, în fața copacului. „Spune-mi cum te pot ajuta, frate. – Eu n-am nevoie de nimic, dar ai grijă să nu ți se întâmple și ție o nefericire ca asta. – Cine ar putea să-mi facă rău! Bunicul meu doarme tot timpul. Și nu cunosc pe nimeni altcineva. – Doarme acum, dar se va trezi. Se trezește la fiecare patru ani. Atunci va avea un vis care va duce la pierzania ta. Timpul când el se va trezi se apropie. Când va începe să mormăie și să gâfâie în somn, asta înseamnă că atunci visează. Nu-l lăsa să-și termine visul. Trezește-l, fă tot ce poți ca să-l trezești. Lovește-l în cap cu o piatră. O să te trimită atunci într-un loc. Vino la mine și am să-ți spun ce ai de făcut."

Pachwosamit s-a întors la colibă. Bătrânul era tot culcat de-a lungul peretelui din fund. Ai fi zis că era un trunchi de copac putrezit. Pe spatele lui creștea mușchi și furnicile îi

alergau prin păr. În timp ce copilul îl privea, bătrânul a început să mormăie, să sufle și să geamă. Repede, Pachwosamit a luat o piatră și l-a lovit pe bătrân în frunte până când acesta s-a trezit. Bunicul s-a pus în șezut și s-a frecat la ochi: „Am fost tulburat în somn și nu știu sfârșitul visului", a spus el. Se uită la copil. „Așadar, tot aici trăiești? Ești acum mare. Am să-ți fac un adevărat arc cu săgeți ca să te poți duce la vânătoare."

„Bătrânul" își trimite deci nepotul la o peșteră unde locuiește un urs și îi spune să-l omoare și să-i aducă blana ursului ca să se încălzească. Așa cum se învoiseră, Pachwosamit se duce să se sfătuiască cu fratele său, iar acesta îl avertizează că e vorba de o capcană. Nu va fi vorba de un urs obișnuit și bunicul nu are nevoie de blană. Ursul îl va urmări și-l va omorî în momentul în care Pachwosamit va sosi la colibă. Fratele îl sfătuiește deci pe tânăr să treacă prin copac. Îl va informa despre stratagema ce trebuie executată. De fapt, ursul îl urmărește pe tânărul vânător, acesta se împiedică de un obstacol și ursul e pe cale să-l omoare. Însă în acel moment, fratele din copac împinge soarele cu ajutorul unei ramuri. Deodată, se face noapte, iar ursul nu mai vede nimic. Pachwosamit ajunge la colibă nevătămat și aude afară ceva mare care se prăbușește. Este ursul care a murit. Pachwosamit îl jupoaie, îi argăsește pielea și-l acoperă cu ea pe bunic. Când acesta se trezește după patru ani, este cuprins de o mânie puternică. În realitate, ursul era câinele său.

Din patru în patru ani, bunicul își înmulțește capcanele menite să-l piardă pe nepot și de fiecare dată acesta le zădărnicește cu ajutorul fratelui său din copac. Se întâmplă că cealaltă jumătate a trupului acestuia, picioarele, să se afle în posesia a două vrăjitoare în a căror peșteră nesuferitul de bunic îl trimite pe Pachwosamit asigurându-l că ele sunt nevestele lui. Un nou

eșec. Băiatul le vine de hac și le prăjește. Din carcasele lor fumegânde apar două tinere răpitoare. Acestea îl imobilizează pe bunicul cel rău, iar Pachwosamit îl ucide cu patru săgeți.

Fratele vrăjit este în sfârșit reconstituit și cei doi băieți se căsătoresc cu cele două fete.

> Au plecat împreună. Şi am plecat şi eu, a încheiat povestitorul. Iar acum, sunteți cu toții așezați pe coada elanului.
>
> (După H.J. Rieder, basm din folclorul indienilor Menomini din Wisconsin, *Le Folklore des Peaux-Rouges*, Payot, 1976)

Este evident că povestirea are o întreagă simbolică. Bunicul făcător de rele nu este un bunic în sensul obișnuit al cuvântului. Acest îndepărtat genitor răuvoitor, fără vârstă, semănând cu un trunchi vechi de copac, dormind nopți de câte patru ani și având daruri supranaturale este o imagine a Creatorului, deosebit de Marele Spirit binevoitor. Regăsim aici deosebirea gnostică dintre Creator și Dumnezeul protector. Fratele vrăjit este sufletul înlănțuit al eroului Pachwosamit, pe care norocul l-a înzestrat cu un sfătuitor lucid, adică este înzestrat cu protecție. Existența lui este condusă de Nevoie și este salvată de Protecție.

Ultimul simbol, cei doi frați sunt eliberați cu ajutorul dragostei, sub forma a două fete răpitoare exorcizate. Ele îl supun pe „Bătrân" pentru ca Pachwosamit să-l poată omorî. Dragostea l-a salvat, așadar, pe Pachwosamit de două ori, prima dată când mama sa i-a lăsat sânii pentru ca el să nu moară de foame.

EMANUEL SWEDENBORG
(1688–1772)

Raționalistul senin în irațional și exploratorul lumii invizibile

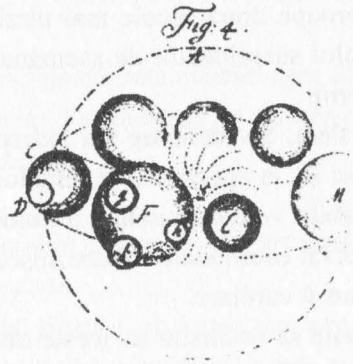

Swedenborg aparține grupului, e adevărat puțin numeros, dar eficace, al celor pentru care conflictul dintre rațiune și supranatural nu are de ce să existe. Rațiunea este un instrument indispensabil pentru explorarea lumii sensibile, dar cinstea intelectuală ne face să admitem că ea nu are efect în cealaltă lume. În acest fel, savantul îndrăgostit de matematici, mecanică, de astronomie, între alte științe exacte,

s-a interesat de spiritism, a fost un teolog eminent şi un teoretician al scopurilor ultime ale fiinţei umane.

Un fir uneşte aceste activităţi în aparenţă divergente. Căutarea Secretului Universului. Fapt ce este propriu esoterismului.

Născut la Stockholm, al doilea fiu al lui Jakob Swedberg, devenit Swedenborg după ce a fost înnobilat în 1719, studiind la Universitatea din Uppsala, tânărul Emanuel s-a distins repede prin geniul său ştiinţific şi a întreţinut relaţii călduroase cu cei mai renumiţi savanţi ai epocii, Flamsteed şi Halley. În 1721, regele Carol al XII-lea l-a numit director al Colegiului Regal al Minelor. În 1734, Swedenborg a publicat o lucrare monumentală – în trei volume – *Principia rerum naturalium*, în care lumea a fost mirată să găsească, cu aproape două secole mai târziu, un model al structurii atomului surprinzător de asemănător cu cel al fizicienilor moderni.

Savant polivalent, Swedenborg s-a îndreptat spre studiul corpului omenesc şi, în special, al sistemului nervos. A fost primul care a stabilit veritabila natură a fluidului cerebrospinal şi care a observat coordonarea dintre mişcările cerebrale şi pulmonare, dar nu şi cardiace.

Am putea poate să deslusim în aceste observaţii germenele uneia dintre ideile sale directoare, cea a unei corespondenţe între planul spiritual şi planul material al fiinţei umane şi al Universului. Biblia i se părea a fi guvernată de această corespondenţă.

Paradoxul acestui personaj constă în faptul că savantul scrupulos era dublat de un vizionar exaltat. Într-adevăr, el a dat asigurări că nişte viziuni divine îl angajaseră în explorarea domeniului supranatural şi că simţurile sale spirituale îi permiteau să fie la fel de lucid ca în lumea naturală.

Experienţele sale de spiritism îl fac să postuleze că acea comunicare a viilor cu morţii nu este aşa cum se crede, o incursiune a lumii de dincolo în lumea noastră, ci o ascensiune a omului spre lumea imanentă a spiritului.

Swedenborg nu a predicat niciodată şi nu a întemeiat o Biserică, dar a avut o influenţă considerabilă asupra epocii sale şi a celor care au urmat.

OAMENII BISERICII NU ŞTIU APROAPE NIMIC DESPRE CEEA CE ARE LEGĂTURĂ CU VIAŢA VIITOARE

În această proclamaţie remarcabilă care deschide lucrarea sa cea mai renumită, Swedenborg se defineşte pe sine ca vestitorul lumii de dincolo.

Arcanele revelate în paginile care urmează privesc Cerul şi viaţa după moarte.

Astăzi, omul Bisericii abia dacă ştie ceva despre Cer şi despre Infern şi despre viaţa după moarte. Într-adevăr, numeroşi sunt cei care neagă aceste lucruri şi spun în sufletul lor: „Cine s-a întors din lumea aceea ca să ne lumineze în privinţa ei?" Pentru ca acest scepticism, predominând la cei care au multă înţelepciune în lumea aceasta, să nu-i infecteze şi să nu-i îmbolnăvească pe cei cu o inimă şi o credinţă simplă, mi s-a îngăduit de treisprezece ani să vorbesc cu îngerii aşa cum face un om cu alţi oameni, să văd ce există în Cer şi în Infern şi să descriu tot ceea ce am văzut

și am auzit în speranța că ignoranța va putea fi luminată, iar scepticismul risipit.

(Ciel et Enfer, 1)

CELE TREI ETAPE PRIN CARE TRECE OMUL DUPĂ MOARTE CA SĂ INTRE FIE ÎN CER, FIE ÎN INFERN

Deslușim în aceste concluzii urmele experiențelor spiritiste ale autorului.

Prima este starea a ceea ce este în exterior, a doua, starea a ceea ce este în interior, iar a treia, cea a pregătirii lui. Omul trece în lumea spiritelor prin aceste diferite stări. Cu toate acestea, unii s-au ridicat la Cer sau au căzut în Infern direct după moartea lor.

Cei care s-au ridicat direct la Cer sunt cei care au fost regenerați și, prin urmare, pregătiți pentru Cer de când erau în lume. Cei care sunt astfel și nu mai au decât să arunce necurățeniile corpului sunt introduși imediat de către îngeri în Cer. Am văzut unii care au fost astfel ridicați la puțină vreme după moartea lor. Cei care, sub o aparență exterioară de bunătate, au fost însă răi înlăuntrul lor și au umplut astfel măsura răutății lor cu viclenii, folosindu-se de un bine exterior ca de un mijloc de înșelăciune sunt imediat trimiși în Infern. Cu toate acestea, și unii și alții nu sunt numeroși în comparație cu cei care rămân în Lumea Spiritelor și care sunt pregătiți acolo, potrivit Ordinii divine, fie pentru Cer, fie pentru Infern.

(Ciel et Enfer, 491)

PRIN „DIAVOL" TREBUIE SĂ ÎNȚELEGEM INFERNUL ÎN GENERAL

Până acum, lumea a crezut că există un anumit Diavol care este în fruntea Infernului, că acest Diavol a fost creat înger de lumină, însă, după ce s-a revoltat, a fost aruncat în Infern împreună cu cetele sale.

Această credință vine din aceea că în Scripturi este vorba de Diavol, de Satan și de Lucifer și că aceste texte au fost luate în sensul strict al cuvântului. Cu toate acestea, prin Diavol sau Satan înțelegem Infernul. Prin Diavol se desemnează Infernul cel mai adânc unde se găsesc cei mai răi, numiți geniile rele. Prin Satan, Infernul care este deasupra, unde se află cei care nu sunt atât de răi și sunt numiți spiritele rele. Prin Lucifer se desemnează cei care sunt de la Babel sau de la Babilon, adică cei care-și desfășoară pretențiile până la cer.

Este evident că nu există niciun Diavol căruia să i se supună Infernul. Toți cei care sunt în Infern, ca și cei care sunt în Cer vin din neamul omenesc. Fiecare devine diavol sau satan în funcție de măsura în care s-a opus Divinului în timpul vieții sale în această lume.

(Ciel et Enfer, 544)

Ultima propoziție a lui Swedenborg rezistă la analiza filozofică, expunerea care o precedă constituind mai degrabă o punere de acord a rațiunii cu instituțiile sale. Să notăm că autorul își limitează la Diavol viziunea sa despre Rău.

CUM SUNT PRIMIŢI CEI RĂI ÎN INFERN

Vom nota similitudinile dintre această reprezentare a Infernului şi cea din maniheism.*

Când un spirit ajunge în Infern, nesilit de nimeni, el este la început primit ca un prieten. El crede prin urmare că a venit la prieteni, numai că acest lucru nu durează decât câteva ore. Între timp, i se examinează şiretenia şi apoi i se apreciază valoarea. După acest examen, se începe infestarea lui în diferite feluri, cu o forţă din ce în ce mai mare şi mai împătimită. Acest lucru se face introducându-l în adâncimile Infernului, deoarece cu cât te afli mai în interior şi mai în adânc, cu atât spiritele sunt mai rele. După ce pun stăpânire pe el, încep să-i aplice pedepse foarte grele până când este supus cu totul. Însă aici, cum se petrec continuu mişcări de răzvrătire pentru că fiecare vrea să fie cel mai mare şi-i duşmăneşte din inimă pe ceilalţi, apar alte revolte. Astfel scena se schimbă, încât cei care au fost supuşi sunt eliberaţi pentru a ajuta vreun nou diavol ca să-i subjuge pe ceilalţi. Atunci, cei care nu se supun şi nu ascultă de capriciile învingătorului sunt din nou torturaţi în diferite feluri şi aceasta se repetă la nesfârşit. Acestea sunt chinurile Infernului pe care le numim focul infernal.

(Ciel et Enfer, 574)

LEGĂTURA DINTRE LUMEA SPIRITELOR ŞI LUMEA NATURALĂ

În lumea spirituală, adică în lumea unde se află spiritele şi îngerii, există lucruri asemănătoare cu cele pe care le vedem în lumea naturală unde sunt oamenii. Aceste lucruri sunt atât de asemănătoare, încât nu există nicio deosebire în privinţa aspectelor lor. Vedem acolo câmpii, munţi şi dealuri separate de văi, precum şi lacuri şi ape şi multe alte lucruri dintre cele pe care le vedem în lume. Cu toate acestea, ele au toate o origine spirituală şi, prin urmare, nu pot fi văzute decât de ochii spiritelor şi îngerilor, însă nu şi de ochii oamenilor.

Atât de mare este asemănarea dintre lumea spirituală şi lumea naturală, încât omul, după moarte, este convins că se află încă în lumea în care s-a născut şi pe care a părăsit-o. Iată de ce toţi nou-veniţii spun că moartea nu e decât o trecere de la o lume la o altă lume care îi seamănă.

(Ciel et Enfer, 582)

SAMUEL TAYLOR COLERIDGE
(1773–1834)

Mântuirea prin dragoste

Poeţii se ridică deasupra literaturii datorită talentului lor de a da o nouă viaţă miturilor vechi şi chiar unora care nu au fost încă scrise. Fiecare mit are o învăţătură secretă şi poeţii sunt, la fel ca druizii şi barzii de altădată, esoterişti. Acesta a fost cazul lui Samuel Taylor Coleridge, vizionar obsedat de moarte şi de blestemul fundamental al existenţei.

Numele lui Coleridge este legat de poemul său, *Stihurile bătrânului marinar*, pe care l-a scris în 1797, la douăzeci şi patru

de ani. Într-adevăr, este vorba despre un om al mării, condamnat să povestească până la moarte felul în care a ucis, în mod mârşav, un albatros în gheţurile de la Polul Nord. De atunci, Spiritul Polului, furios din pricina morţii păsării pe care o iubea, urmăreşte corabia şi îi omoară pe cei cincizeci de marinari drept pedeapsă pentru a fi îngăduit fapta. Nişte serafimi coboară însă şi învie morţii, ca aceştia să poată conduce vasul şi să-l aducă pe ucigaş la mal. Astfel, vinovatul va putea să-şi plătească greşeala.

Crima bătrânului marinar constă în a fi atentat, din lipsă de dragoste, la Spiritul naturii. Din momentul în care el regăseşte dragostea, cadavrul albatrosului, pe care trebuia să-l poarte la gât drept pedeapsă, cade în mare.

Dincolo de supranaturalul care-i caracterizează opera, Coleridge exprimă unitatea dintre viaţă şi moarte, care nu sunt decât două aspecte ale aceluiaşi principiu aşa cum este el ilustrat de surprinzătorul pasaj în care Moartea şi Viaţa-în-Moarte joacă la zaruri, pe un vas-fantomă, sufletul bătrânului marinar.

UN IMPULS DE DRAGOSTE

Mi-e frică de tine, bătrâne marinar!
Mi-e frică de mâna ta descărnată!
Eşti lung, slab şi întunecat
ca nisipul pe plajă.

Mi-e frică de tine, de ochiul tău scânteietor
şi de mâna ta descărnată şi atât de întunecată.
– Nu te teme, nu te teme, băiat al plăcerilor!
Acest corp nu a căzut.

Singur, singur, singur, cu totul singur,
singur pe întinsa, întinsa mare!
Şi niciodată vreun sfânt nu a deplâns
sufletul meu în agonie.

Toţi oamenii aceştia atât de frumoşi!
Zăceau acolo morţi:
şi mii de lucruri vâscoase
mai trăiau încă şi eu la fel!

Am privit marea putrezită
şi mi-am întors ochii;
am privit puntea putrezită
şi acolo zăceau oamenii morţi.

Mi-am închis ochii şi i-am ţinut închişi,
şi ei băteau ca inima mea,
deoarece cerul şi marea, marea şi cerul
apăsau pe ochii mei obosiţi
şi morţii zăceau la picioarele mele.

O sudoare îngheţată ieşea din membrele lor,
ei nu putrezeau şi nici nu miroseau:
privirea pe care mi-o aruncau
nu se ştergea.

Blestemul unui orfan ar arunca în Infern
un spirit de sus;
dar, vai, mult mai îngrozitor decât asta
este blestemul din ochiul unui mort!

Luna urca pe cer
şi nu se oprea nicăieri:
ea urca încet,
cu o stea sau două lângă ea.

Razele ei mângâiau marea fierbinte
ca bruma albă pe care o răspândeşte aprilie;
dar în umbra uriaşă a corabiei,
valul vrăjit continua să ardă
cu o roşeaţă oribilă şi deasă.

Dincolo de umbra corabiei
mă uitam la şerpii de apă:
fugind pe urmele corabiei scânteietoare şi albe,
şi când ridicau capul, ciudata spumă
cădea în fulgi strălucitori.

În umbra corabiei,
le admiram împestriţăturile,
albastrul, verdele strălucitor sau negrul catifelat,
la fiecare mişcare şerpuită,
aruncau fulgere aurite.

Fericite creaturi! Ce cuvinte
ar fi putut să le cinstească!
Un impuls de dragoste s-a ridicat din inima mea,

și le-am binecuvântat în mod firesc:
cerescului meu stăpân i se făcuse milă de mine,
și eu continuam să le binecuvântez.

În momentul acela, am putut să mă rog,
și de la gâtul meu deodată liber
albatrosul a căzut și s-a scufundat
în valuri ca un plumb.

(Tradus în franceză de autor)

ARTHUR SCHOPENHAUER
(1788–1860)

Metafizica în sprijinul realității spectrelor

În general, nu se consideră că filozofia lui Schopenhauer are vreo legătură cu esoterismul. Cu toate acestea, unul din postulatele sale principale este acela că știința, chiar dacă își împinge necontenit frontierele, este în mod intrinsec limitată și că noi nu putem niciodată să surprindem decât fărâme din realitate. Singurul răspuns dat problemei metafizice puse în acest fel și singura cunoaștere posibilă se află, așadar, în cunoașterea Eului. Este tocmai unul din principiile fundamentale ale marilor

discipline esoterice expuse în aceste pagini. Schopenhauer studiase de altfel budismul.

În unul din suplimentele la celebra sa lucrare *Lumea ca voință și reprezentare*, Schopenhauer a dezvoltat acest principiu în următorii termeni:

> 🕮 *Spaima de moarte se sprijină în mare parte pe iluzia că cel care va dispărea este eul, în vreme ce lumea rămâne. Mai degrabă contrariul este adevărat: lumea dispare, însă ceea ce persistă este substanța intimă a eului, suportul și creatorul acestui subiect a cărui reprezentare constituia întreaga existență a lumii.*

În 1836, filozoful și-a orientat interesele spre acele fenomene pe care le înglobăm în zilele noastre în denumirea de „paranormal". Ocazia i-a fost dată de vizita la Frankfurt a unui magnetizator, Regazzoni.

CIUDATELE PUTERI ALE DOMNULUI REGAZZONI DIN BERGAMO

În anul 1854, am avut fericirea să văd aici faptele extraordinare pe care le producea în această categorie dl Regazzoni din Bergamo, fapte în care nu putem să nu recunoaștem puterea imediată, deci magică, a voinței sale asupra altuia și a cărei autenticitate nu poate fi pusă la îndoială decât de o persoană căreia i se va fi refuzat orice calitate de înțelegere din cauza unor stări psihologice. Știu că există subiecți de acest fel. Trebuie să-i faci juriști, oameni ai Bisericii, negustori sau soldați, însă, pentru numele lui Dumnezeu, nu medici,

rezultatul ar fi funest dat fiind că în medicină ceea ce este important este diagnosticul.

Somnambula fiind în legătură cu el, el putea s-o pună după cum dorea, printr-un simplu act de voință, în stare de catalepsie. Fără să facă un gest, când ea se îndepărta de el, Regazzoni putea, aflându-se în spatele ei, s-o facă să cadă pe spate. Putea s-o paralizeze, s-o facă să aibă crize spasmodice, cu pupilele dilatate, o insensibilitate totală, semnele cele mai evidente ale unei stări de catalepsie totală. A obligat o doamnă care se găsea în adunare să cânte la pian, iar apoi, stând la patru pași distanță în spatele ei, prin voința însoțită de gest, a paralizat-o astfel încât ea n-a mai putut să cânte. A lipit-o apoi de o coloană și vraja a fost atât de mare, încât, în pofida strădaniilor ei, nu a putut să părăsească locul.

Toate aceste fapte pot fi explicate, după părerea mea, în acest mod: fie că el izolează complet creierul de măduva spinării și atunci toți nervii senzitivi și toți nervii motori sunt paralizați și există o catalepsie totală, fie că paralizia atinge pur și simplu nervii motori, sensibilitatea continuând să existe, și avem atunci un creier unde conștiința se menține, pe un corp care are toate aparențele morții...

(Magnétisme animal et Magie, 1836)

Nu se cunoșteau atunci adevăratele puteri ale hipnozei a cărei explorare nu a început decât în secolul al XX-lea și explicațiile pe care le propune Schopenhauer nu prezintă decât un interes istoric. Dacă putem exclude șarlatania din manifestările pe care le descrie, Schopenhauer a asistat, așadar, la o demonstrație între o lecție de neuropsihologie și un număr de music-hall. El a încercat să obțină de la Regazzoni o atenuare a surdității sale, fără niciun rezultat însă. Câinele său care șchiopăta de o

labă nu a avut nici el vreun beneficiu din pasele lui Regazzoni. Cu toate acestea, filozoful şi-a păstrat interesul pentru magnetism pe care-l considera „o forţă curativă a naturii" şi, cu severitatea care-l caracteriza, a luat apărarea magnetizatorului împotriva medicilor care-l acuzau de şarlatanie.

Vom trece peste convingerile lui Schopenhauer. Până astăzi, nu ştim ce anume putea termenul „magnetism" să însemne la acea vreme. Între băile cu „apă magnetizată", „pasele magnetice" şi hipnotism, adevărat sau simulat, domeniul nu era clar şi suporta, într-adevăr, escrocheria intelectuală.

După aceea, Schopenhauer s-a interesat de fantome şi se pare că a adunat povestiri şi mărturii despre ele. Astfel, el evocă, între altele...

> [...] apariţia preşedintelui Academiei din Berlin, Maupertuis, văzut în sala de şedinţe a Academiei de către botanistul Gleditsch, şi pe care o povesteşte Nicolai în conferinţa sa ţinută în cadrul numitei Academii, ca şi povestea landmann-ului elveţian, spusă de Walter Scott în *Edinburgh Review* [...]: intrând în biblioteca publică, şi-a văzut predecesorul, într-o şedinţă solemnă, aşezat în fotoliul prezidenţial, înconjurat de morţi.

ÎN LEGĂTURĂ CU ASEMĂNĂRILE DINTRE MĂRTURIILE CU PRIVIRE LA FANTOME

Caracterul şi tipul de apariţii de spectre sunt atât de determinate şi speciale, încât cei care se pricep să descifreze aceste

istorii pot să-şi dea seama dacă ele sunt inventate sau dacă se bazează pe o iluzie optică sau au fost o viziune reală. Rămâne să dorim şi să sperăm că vom avea curând o culegere de povestiri chinezeşti despre fantome pentru a vedea dacă, în esenţă, ele nu sunt cu totul pline de acelaşi tip şi de acelaşi caracter ca şi ale noastre. [...] Mai subliniez în privinţa acestui subiect că majoritatea fenomenelor [...] de apariţii, aşa cum sunt ele descrise în cărţile lui Henning, Wenzel, Teller etc., şi mai târziu ale lui Justinus Kerner, Horst şi mulţi alţii, se întâlnesc, întru totul asemănătoare, în scrieri foarte vechi. De exemplu, în trei lucrări din secolul al XVI-lea pe care le am în acest moment sub ochi. [...] Aceste fenomene sunt, între altele, loviturile date în uşi, eforturile aparente pentru a deschide uşile, închise sau nu, zgomotul făcut de o greutate mare care cade în casă, aruncarea zgomotoasă de instrumente în bucătărie sau de lemn pe podea, care se regăsesc apoi la locul lor anterior, butoaie desfundate, cuie bătute clar într-un sicriu când cineva din casă este pe moarte, paşi care alunecă sau bâjbâie într-o cameră întunecoasă, tragerea cuverturii de pe pat, mirosul de putreziciune, apariţia de spirite care cer rugăciuni etc. Or, nu este probabil ca autorii, de obicei foarte ignoranţi în privinţa afirmaţiilor moderne, să fi citit scrieri vechi latine care sunt rare. [...]

Vreau să atrag atenţia cu această ocazie asupra unei foarte recente povestiri cu fantome care merită să fie examinată cu mai multă atenţie şi cunoscută numai datorită dării de seamă, foarte prost scrise, care se găseşte în *Feuilles de Prévorst*, culegerea a 8-a, p. 166. Ea este interesantă pe de o parte din pricina faptului că ciudăţeniile ei au fost înregistrate juridic, iar, pe de alta, împrejurării foarte curioase că viziunea, vreme de mai multe nopţi, nu a fost văzută de către persoana cu care

era în legătură şi în patul căreia apărea, deoarece aceasta dormea. Numai două prizoniere, închise împreună cu ea, au zărit-o şi abia după aceea a venit rândul celeilalte. Aceasta a fost atât de speriată încâ a mărturisit singură şapte omoruri prin otrăvire! Treaba este povestită într-o broşură, *Proces la Curtea cu juri a otrăvitoarei Margueritte Jaeger*, Mainz, 1835.

(Essai sur les fantômes et ce qui s'y rattache, 1850)

Schopenhauer nu pune, aşadar, la îndoială veridicitatea mărturiilor privind spiritismul şi fantomele. El enumeră „nouă cauze" ale apariţiilor, primele trei dintre ele ţinând, potrivit lui, de patologie deoarece ar fi halucinaţii. Astfel, în legătură cu faptele unei somnambule medium din oraşul Prévorst, relatate de Justinus Kerner, el a considerat „conversaţiile supranaturale" ale acestei femei drept manifestări ale unei stări de vis prelungit şi a denunţat „absurditatea fără nume a textului acestor dialoguri [...] care răspund numai cercului de reprezentare al unei muntence necunoscătoare de metafizica populară care i-a fost vârâtă în cap".

Mai rămâneau celelalte şase, şi aici Schopenhauer este mai categoric:

În general, se crede că realitatea unei apariţii de spirite a fost distrusă dovedind că ea era subiectivă. Însă ce greutate poate să aibă acest argument pentru cel care ştie, datorită doctrinei lui Kant, cât de puternică este ponderea condiţiilor subiective în fenomenele lumii corporale şi cum aceasta, cu spaţiul în care se află, timpul în care se mişcă, cauzalitatea în care se află existenţa materiei, adică după întreaga ei formă, nu este decât un produs al funcţiilor cerebrale, după ce acestea au fost stimulate de o iritare a nervilor organelor senzoriale, astfel încât să nu mai rămână decât problema lucrului în sine?

[...] Incredulitatea decisă cu care fiecare om care gândeşte primeşte la început pe de o parte faptele clarviziunii şi pe de alta cele ale influenţei magice, *vulgo* magnetic, şi care nu cedează decât mai târziu la o experienţă personală sau la sute de mărturii de o desăvârşită încredere, se bazează pe o singură şi aceeaşi raţiune: aceea că aceste două fapte sunt în contradicţie cu legile spaţiului, ale timpului şi ale cauzalităţii de care noi suntem *a priori* conştienţi, aşa cum determină ele în realitate mersul experienţei posibile.

(Ibid.)

Adică respingerea fantomelor provine dintr-un sistem subiectiv de interpretare a fenomenelor, deosebite de numenele postulate de Kant. Cu alte cuvinte, fantomele ar fi emanaţii de numene ce nu pot fi cunoscute de către simţuri.

Discursul filozofic al lui Schopenhauer nu-i poate ascunde adeziunea la realitatea mărturiilor privind fantomele şi alte manifestări ale „paranormalului". Înainte de a-şi încheia eseul, el evocă, într-adevăr, realitatea telepatiei ca un fapt recunoscut.

Cele două eseuri citate aici au fost publicate, după o lungă absenţă din cataloage, de către editorul Criterion în 1992, în traducerea lui A. Dietrich şi G. Platon, cu o prefaţă de Didier Raymond.

VICTOR HUGO
(1802–1885)

Înţeleptul dincolo de Mistic

Niciun cititor al celui mai mare poet francez şi mai ales al *Contemplaţiilor*, *Pedepselor*, al *Sfârşitului lui Satan* şi al celor *Patru Vânturi ale Spiritului* nu se va mira găsindu-l pe Hugo într-o antologie a esoterismului. Misticismul străfulgeră în opera sa dincolo de lirism şi se ştie că într-o vreme a fost atras de ocultism. Împreună cu fiul său Charles, care se pare că era un medium înzestrat, el a făcut, începând din 1853, experienţe de spiritism. A participat, aşadar, la marea căutare a Secretului, demarată la

începutul secolului, şi dacă îşi păstrează misterul, multe dintre paginile sale demonstrează că el a ajuns la înţelepciune.

Profetul vizionar, maestru al cuvintelor şi al imaginilor, visa o religie nouă şi grandioasă, care avea să se nască. Într-adevăr, era ostil faţă de ateism, ca şi faţă de catolicism. Opera lui capătă de altfel o dimensiune iniţiatică când povesteşte cum a descoperit Indicibilul, numeroase poeme din *Contemplaţii*, această operă pătrunsă de metafizică constituind o dovadă şi în special epopeea intitulată pur şi simplu *Dumnezeu*, mai puţin cunoscută decât restul capodoperelor sale. Spiritul omenesc se loveşte întâi de tavanul cerului.

Numai lipsa de prudenţă te-ar face să crezi că Hugo a fost gnostic. Dar trebuie să fii prea plin de tine ca să îndrăzneşti s-o negi.

SPIRITUL OMENESC

Primul poem al culegerii, evocând la început viziunile lui Iezechiel când descrie Spiritul care urcă, plasează la început aspiraţia omului spre divinitate.

Şi vedeam în depărtare deasupra capului meu un punct negru.

Cum vezi o muscă care se mişcă pe tavan,
Acest punct se ducea, venea şi umbra era sublimă.

Şi, omul când gândeşte fiind înaripat, abisul
Atrăgându-mă în noaptea sa tot mai mult

Ca o algă care duce cu ea un reflux întunecat,
Către acest punct negru plutind în adâncimea lividă
Simţeam deja că-mi iau zborul din mine însumi,
Când am fost oprit de cineva care mi-a spus:
– Rămâi.
În acelaşi timp o mână s-a întins.
Eram deja foarte sus în norul întunecat.

Şi am văzut cum apare o figură ciudată;
O fiinţă acoperită peste tot de guri, de aripi, de ochi,
Trăind, aproape lugubră şi aproape radioasă;
Vastă, ea zbura; mai multe dintre aripile ei erau pleşuve.
Agitându-se, genele ochilor săi feroci
Făceau mai mult zgomot decât un cârd de păsări,
Iar penele sale făceau un zgomot de cascadă.
Vis urât al cărnii sau viziune de apostol,
După cum se arată dintr-o parte sau din alta,
Părea un animal sau părea un spirit.
Părea, în văzduhul unde zborul meu a surprins-o,
Că face lumină şi că face întuneric.
Calmă, mă privea în ceţurile mortuare.
Simţeam în ea ceva omenesc.

– Cine eşti tu oare, tu care-mi tai drumul,
Fiinţă întunecată, tremurând în răsuflarea acestor ceţuri?
I-am zis.
A răspuns:
Sunt una dintre penele
Nopţii, pasăre întunecată de umbre şi de raze,
Negru păun radios al constelaţiilor.

– Numele tău? am zis.
Ea a reluat:

Pentru tine care departe de cauze
Te duci plutind şi nu poţi să vezi decât un aspect al lucrurilor
Eu sunt Spiritul omenesc.
Numele meu este Mulţime.
Eu sunt mulţimea de zgomote şi transmiterea
Cuvintelor vii care se duc şi vin din suflet în suflet.
Când instinctul brutal, când elanul divin.
Eu sunt acel mare trecător, vast, invincibil şi trufaş,
Pe care-l numim vânt; şi am steaua şi scânteia
În vorba mea, fiind răsuflarea universală...
. . . . . .
Vrei să vezi, pe pragul cerurilor larg deschise
Cum îi deshamă dimineaţa pe cei şapte cai ai Ursei?
Sau vrei ca în umbra unde ziua îşi are izvorul,
Omule, ca să-ţi dau timp să cercetezi
Lumile, pe care o minune eternă le învârte,
Se opresc o clipă să-şi tragă sufletul?
Vorbeşte.

Spiritul şi-a coborât aripile de fluture de noapte,
Şi a tăcut.

Aerul tremura sub picioarele mele îndrăzneţe,
Şi aspra obscuritate care ne vedea pe amândoi
Şi se presăra în depărtare cu vagi aureole
A putut să audă acest trist schimb de cuvinte
Dintre spiritul ciudat şi mine, omul uluit:

– Nu, nimic din toate astea.
Ce vrei tu?
– Pe El.

(Dieu, 1855)

LUMINA

Universul, – este o carte şi nişte ochi care-o citesc.
Cei care sunt în noapte au dreptate când spun:
Nimic nu există! Pentru că ei în vis se află.

Nimic nu există decât el, fulgerarea adâncă,
Şi sufletele – grăunţele de lumină, miturile,
Cuvintele misterioase, atomii fără limite,
Care se duc către eul cel mare, centrul şi magnetul lor:
Puncte atingând zenitul prin răspândire,
Precum un veşmânt primind materia,
Străbătând pe rând prin toată întinderea
Formula de carne proprie fiecărui mediu,
Aici seva, aici sângele, aici focul;
Blocuri, astre, gheare, dinţi, frunţi gânditoare, aureole,
Întorcându-se la coşciuge ca la nişte alveole;
Murind ca să se curețe, căzând ca să se ridice,
La nesfârşit, pierzându-se doar ca să se găsească,
Lanţ de fiinţe pe care le cere sus scara de aur
Către veşnicul cămin zburând din flacără în flacără,
Dreaptă apariţie a perversului, bună ieşire a celui rău,
Urcând, urcând, urcând fără încetare şi căutându-l
Şi apropiindu-se mereu de el, fără ca vreodată să-l ajungă,
El, fiinţa pe care n-o putem atinge, murdări, stinge,
Văzând-o, cel viu, fără moarte, fără noapte, fără rău,
Ideea uriaşă în adâncul unui imens ideal!

Materia nu este şi numai sufletul există.

(Ibid.)

GÉRARD DE NERVAL
(1808–1855)

Un iniţiat misterios

Considerat, între altele, drept un „precursor" al lui Baudelaire şi al suprarealismului, Gérard de Nerval a intrat într-una din acele nişe ale istoriei literare rezervate „poeţilor minori". Numai câţiva eruditi îl scot întâmplător de acolo pentru a examina acest meteor al cărui corp terestru a fost găsit spânzurat de un felinar din Paris, într-o seară a anului 1855.

Multe din textele sale arată, cu toate acestea, că Nerval a fost unul din cei pe care Edouard Schuré l-ar fi putut desemna

cu formula sa celebră de „inițiat". Nu știm dacă această inițiere a fost făcută într-un grup sau individual, dar ea a existat. Bogăția simbolurilor din opera sa și mai ales din ultima sa scriere, *Aurélia*, relatarea unei căutări onirice a transcendentului, îl indică în mod neîndoios pe Nerval ca fiind un esoterist.

ARTÉMIS

Cea de a treisprezecea se întoarce... Este tot prima:
Și este tot singura – sau este singura clipă
Ești oare regină, oh, tu! Prima sau ultima?
Ești tu oare rege, singurul sau ultimul iubit?

Iubiți-l pe cel care v-a iubit din leagăn până în sicriu,
Cea pe care o iubeam singur încă mă iubește cu dragoste:
Este moartea – sau moarta... O plăcere! O chin!
Roza pe care-o ține este *Roza tremieră*.

Sfântă napoletană cu mâinile pline de foc,
Roză cu inimă violetă, floare a Sfintei Gudule:
Ți-ai găsit crucea în pustiul cerurilor?

Roze albe, cădeți! voi ne insultați zeii,
Cădeți, fantome albe din cerul vostru care arde:
– Sfânta din abis este mai sfântă pentru mine.

Primul vers, enigmatic, pare că desemnează staminele rozei tremiere – citată în versul al 8-lea – care sunt în număr de douăsprezece pe fiecare cerc. După ce ai terminat această socoteală, a treisprezecea este, într-adevăr, prima din rândul următor.

Dar în simbolistica numerelor, 13 este întotdeauna începutul unui nou ciclu, deoarece el este primul după încheierea unui ciclu duodecimal. Roza tremieră, alt nume dat nalbei de grădină, Althaea officinalis, *al cărei nume este scris de poet cu italice, este, încă din Antichitate, citată drept o plantă magică care vindecă scrofulele, să nu uităm, privilegiu al regilor Franței. Ceea ce confirmă și întărește sensul invocației din versul al 3-lea, adresate unei „regine" misterioase. Este însă vorba, cu toată evidența, de o regină cerească. Să fie oare Artemis al cărei simbol este luna? Nu, dat fiind dispretul exprimat în ultimul terțet, deoarece trandafirul alb este floarea lui Artemis, și reproșul: „Voi ne insultați zeii." Atunci, cui este dedicat sonetul? Sfintei Gudule care a fost canonizată datorită deosebitei sale milostenii. Poetul o identifică, așadar, pe iubita sa necunoscută și dispărută cu această sfântă. Ultimul vers confirmă interpretarea: necunoscuta a fost mai sfântă pentru că a luminat pentru el în abisul suferinței, fără îndoială suferința poetului. El declară în cuvinte voalate că o preferă pe sfântă zeiței. Să ne amintim – coincidență sau referință? – că Ruysbroeck Admirabilul a fost vicar al colegiului Sfânta Gudule.*

Mai mult decât un sonet cu cheie, Artémis *este, așadar, un text votiv adresat unei entități care sălășluiește în arcanele cerului, care transfigurează o dragoste pierdută.*

UN VIS

Visul este o a doua viață. Nu am putut să străpung fără să freamăt aceste porți de ivoriu sau de corn care ne separă de

lumea invizibilă. Primele momente ale somnului sunt imaginea morţii. O amorţeală nebuloasă ne cuprinde gândirea şi noi nu putem să determinăm momentul precis când *eul*, sub o altă formă, îşi continuă lucrarea de a exista. Este o subterană vagă care se luminează încetul cu încetul şi unde se desprind din umbră şi din noapte palide figuri cu gravitate nemişcate care locuiesc în sălaşul limburilor. Apoi, se formează tabloul, o luminozitate nouă ilumineză şi pune în mişcare apariţii bizare. Lumea Spiritelor se deschide pentru noi.

Swedenborg numea aceste viziuni *Memorabilia*. El le datora mai adesea visării decât somnului. [...]

O doamnă pe care am iubit-o multă vreme şi căreia îi voi spune Aurélia era pentru mine pierdută. Nu interesează împrejurările acestui eveniment care avea să aibă o atât de mare influenţă asupra vieţii mele. [...]

Într-o seară, către miezul nopţii, străbăteam periferia unde îmi aveam locuinţa, când, ridicând ochii din întâmplare, am remarcat numărul unei case luminate de un felinar. Acest număr era numărul vârstei mele. Imediat, aplecându-mi ochii, am văzut în faţa mea o femeie cu chipul palid, cu ochii înfundaţi în orbite şi care mi se părea că are trăsăturile Auréliei. Mi-am spus: „Mi se anunţă fie *moartea* ei, fie a mea!" Nu ştiu de ce însă am rămas la ultima presupunere şi mi-am băgat în cap ideea că treaba trebuia să se întâmple a doua zi, la aceeaşi oră.

În noaptea aceea, am avut un vis care mi-a confirmat gândul. [...] M-am văzut într-un mic parc prelungit de o boltă de viţă încărcată de ciorchini grei de struguri albi şi negri. Pe măsură ce doamna care mă conducea pătrundea sub această boltă, umbra dată de boltă schimba pentru ochii mei formele şi hainele femeii. Ea a ieşit în sfârşit de sub boltă şi ne-am aflat într-un spaţiu deschis. [...] Doamna pe care o urmam,

întinzându-şi talia subţire într-o mişcare care a făcut să scânteieze cutele rochiei sale din tafta cu reflexe schimbătoare, a înconjurat graţios cu braţul ei gol o tulpină lungă de *roză tremieră*, apoi a început să crească sub o rază limpede de lumină, în aşa fel încât încetul cu încetul grădina lua forma ei, straturile de flori şi copacii deveneau broderiile şi festoanele hainelor ei, în vreme ce figura şi braţele ei îşi imprimau contururile pe norii purpurii ai cerului. Astfel o pierdeam din vedere pe măsură ce ea se transfigura, deoarece părea că se pierde în propria ei mărime.

Spunând aceste cuvinte, mergeam cu greu prin mărăcini de parcă aş fi vrut să prind umbra mărită care îmi scăpa. Dar m-am izbit de o bucată de zid în ruină, la picioarele căruia zăcea un bust de femeie. Ridicându-l, am avut convingerea că era al ei... Am recunoscut trăsăturile iubite şi, aruncându-mi ochii în jur, am văzut că grădina căpătase aspectul unui cimitir. Nişte voci spuneau: „Universul este în noapte!"

Acest vis, atât de fericit la începutul său, m-a lăsat complet dezorientat. Ce însemna el? Nu am ştiut decât mai târziu. Aurélia murise.

(Aurélia)

Cu toată evidenţa, tema acestei povestiri este aidoma cu tema sonetului citat mai sus: disperarea pe care o dă moartea. Regăsim în ea chiar şi roza tremieră. Dincolo de această temă, semnificaţia sa profundă este că adevărul lumii se află în supranatural şi în vis, idee de natură explicit swedenborgiană – poetul îl citează de altfel pe gânditorul suedez – pe care o murmură vocile din cimitir. La început, Nerval crede că vede spectrul Auréliei, apoi o vede metamorfozându-se şi dispărând în faţa lui. Prevestire, presentiment, vis, topirea fiinţei

iubite în Univers, tot atâtea teme esențiale ale esoterismului mistic. Dar și teme care anunță psihanaliza.

EL DESDICHADO

Eu sunt cel tenebros – văduvul – neconsolatul,
Prințul de Aquitania cu turnul distrus;
Singura mea *stea* e moartă – și lăuta mea înstelată
Poartă *soarele negru* al Melancoliei.

În noaptea mormântului, tu care m-ai consolat
Dă-mi înapoi pe Pausilipa și marea Italiei.
Floarea care plăcea atât de mult inimii mele îndurerate
Și bolta unde vița-de-vie se unește cu trandafirul.

Sunt Dragostea sau Phebus, Lusignan sau Biron?
Fruntea mea e încă roșie de sărutul reginei;
Am visat în peștera unde înoată sirena...

Am străbătut, de două ori învingător, Acheronul,
Cântând rând pe rând pe lira lui Orfeu
Suspinele sfintei și strigătele zânei.

Ca atâtea alte poeme ale lui Nerval, și acesta este construit în jurul unei teme legate de moarte. Desdichado *înseamnă în spaniolă „nefericit", iar acest cuvânt rezumă sentimentul nervalian și totodată romantic al poetului care nu mai are nimic de sperat de la această lume: soarele negru, scris cu italice, este un simbol inversat care arată ieșirea zodiacului din ciclurile timpului, altfel spus, exilul din această lume.*

Cu toate acestea, tema morții este îmbogățită aici de ideea reîncarnării. Poetul își pune, într-adevăr, problema veritabilei sale identități – altă temă esoterică – și se gândește la mai multe personaje succesive. „Prințul de Aquitania" este primul prinț trubadur, Guillaume al X-lea, urmărit de nenoroc (el a inițiat cruciada nereușită din 1086). „Turnul distrus" se referă la a șaisprezecea figură din tarot, cumplita Casă-Dumnezeu, care prevestește catastrofa. Lusignan (Guy de Lusignan) a fost regele Ierusalimului căruia i s-a reproșat pierderea acestui regat. Biron (și nu Byron, cum se crede adesea greșit) este un alt personaj lipsit de noroc, mareșalul care a fost decapitat în 1793 sub acuzația de incompetență. Poetul se identifică chiar cu Orfeu deoarece, la fel ca acesta, a traversat și el de două ori, adică în cele două sensuri, Acheronul, fluviul din Infern, ca s-o găsească pe Euridice, înainte de a fi sfâșiat de Menade. El se folosește chiar de lira sa pentru a exprima sentimentele unor femei inspirate, sfântă sau zână.

Aceeași temă capătă o nuanță de gnosticism. Această lume nu este ospitalieră pentru sufletul care aspiră la elevație. Roza evocată în cel de al optulea vers este o referință la rosa-crucieni.

Căutare a identității, gnosticism și referințe evidente la reîncarnare – iată ce relevă fără dubiu inspirația și intențiile esoterice ale lui Nerval.

BAHA'U'LLAH
(1817–1892)

Profet al lui Bâb, căutător al Sensului și întemeietor al unei religii

Născut la Teheran, în Persia, și mort la Mazra'ih, lângă Sfântul Ioan din Acra, în fosta Palestină, la vârsta de șaptezeci și cinci de ani, Mizra Hussein Ali Nuri Baha'u'llah aparține atât istoriei religiilor, cât și istoriei esoterismului.

În prima încadrare, istoria sa personală este de două ori tragică. La douăzeci și șapte de ani, în 1844, el a preluat succesiunea unui martir al islamului, Mirza Ali Mohamed, născut la Sioraz și supranumit Bâb, adică „Poarta". Bâb declarase public că va apăra tradiția islamică potrivit căreia „în anul șaizeci" va

apărea un Mesia, Qua'im sau Mahdi, care va reforma islamul și a cărui venire va aduce triumful final al islamului pe pământ. Toate sectele, și în special sunniții și șiiții, admiteau veridicitatea acestei profeții, deși o interpretau diferit. Cu toate acestea, când Bâb s-a proclamat, în 1844, egalul Profetului, când a invocat o nouă Carte sfântă, *Dayân* sau „revelația", și când a abrogat legile islamului, adică șaria, propunând interzicerea vălului femeilor și distrugerea Pietrei Negre de la Mecca, Ka'aba, a provocat mânia autorităților religioase, apoi a celor politice. Acestea au declanșat una din persecuțiile cele mai sălbatice din istoria religiilor. Nu numai că Bâb a fost executat în public, la 9 iulie 1850, nu numai că cei șaptesprezece discipoli ai săi au fost uciși, dar aproape douăzeci de mii de bărbați, femei și copii babiști au fost apoi masacrați. Scopul acestor violențe era acela de a elimina orice martor al învățăturii lui Bâb, pe care toți îl descriau ca fiind de o frumusețe radioasă. Cu toate acestea, câțiva au scăpat.

Baha'u'llah a fost aruncat într-o carceră respingătoare, Siyah-Chal, unde a asistat la executarea celor mai mulți dintre tovarășii săi. În 1852, guvernarea otomană l-a eliberat și l-a exilat la Andrinopole (Edirne), apoi la Sfântul Ioan din Acra, o colonie penitenciară cu o climă insalubră. Proscrisul și familia sa au fost închiși vreme de doi ani în fortăreața orașului, apoi condamnați la arest la domiciliu, până la moartea profetului.

Bâb anunțase Manifestarea lui Dumnezeu, mai precis venirea Celui pe care Dumnezeu îl va face vizibil, Vestitorul Său universal. În 1863, după nouăsprezece ani, Baha'u'llah a hotărât să se arate ca fiind acel Vestitor. Ultimii credincioși risipiți prin Imperiul Otoman l-au recunoscut ca atare.

Rămășițele lui Bâb au fost transferate în secret la Sfântul Ioan din Acra, unde au fost depuse în același mausoleu ca și cele ale lui Baha'u'llah, devenind un centru de pelerinaj

pentru credincioşii veniţi din lumea întreagă. După ultimele recensăminte, Baha'ismul numără în jur de cinci milioane de credincioşi în toată lumea.

Doctrina lui Bâb se structura în jurul unor aspecte luate din Cabală, printre care şi simbolismul cifrelor. Astfel, cifra 19 era considerată drept număr sacru deoarece reprezintă valoarea numerică a cifrelor care alcătuiesc invocarea prin care începe fiecare sura din Coran *(Bism'Allah el rahman el rahîm...)*. Şi astfel, Baha'u'llah a aşteptat nouăsprezece ani ca să se reveleze ca Manifestare a lui Dumnezeu.

Dacă, după toate aparenţele, el nu a reluat această moştenire esoterică în scrierile sale, Baha'u'llah dovedeşte însă o cunoaştere şi o adeziune la însăşi esenţa gnozei, aşa cum stau mărturie extrasele prezentate în continuare. În rezumat, căutarea lui Bâb şi a lui Baha'u'llah era căutarea Sensului suprem care transcende existenţa umană.

În perspectivă, baha'ismul se înscrie în istoria milenară a formelor de spiritualitate care aspiră să se ridice deasupra religiilor constituite şi a culturilor, precum şi să recreeze o fraternitate universală. Un atare efort se înscria evident împotriva sensului istoriei, deoarece el pretindea că aboleşte instituţiile consolidate de culturi şi de secole. În mod paradoxal, în acest efort universal el redevenea un esoterism rezervat unui cerc restrâns.

LAMPA

Când lampa căutării, a efortului serios, a dorinţei arzătoare, a cucerniciei pasionate, a dragostei înflăcărate, a emoţiei

puternice şi a extazului va fi aprinsă în inima căutătorului, când adierea dulcei sale bunătăţi va fi suflat peste sufletul său, atunci şi numai atunci, întunericul greşelii va fi alungat, ceţurile îndoielii şi ale şovăielii vor fi risipite, luminile cunoaşterii şi ale certitudinii îi vor înconjura fiinţa. [...] Atunci bunăvoinţa multiplă şi marea graţie a Duhului sfânt şi veşnic vor acorda căutătorului o viaţă nouă, înzestrată cu o vedere nouă, cu un auz nou, cu o inimă nouă şi cu un nou spirit. [...] Văzând cu ochii lui Dumnezeu, el va percepe în fiecare atom o poartă care-l va conduce la stările de certitudine absolută. Va descoperi în fiecare lucru evidenţa unei manifestări eterne.

Când canalul care alimentează sufletul va fi purificat de toate legăturile terestre care reprezintă tot atâtea obstacole, el va percepe fără greş adierea Celui Iubit la distanţe incomensurabile şi, condus de mireasma sa, va ajunge la Cetatea Certitudinii şi va intra în ea.

La fiecare perioadă şi eră profetică, această Cetate nu este altceva decât Cuvântul lui Dumnezeu. [...] Toate directivele, binecuvântările, ucenicia, înţelegerea, credinţa şi certitudinea pe care le primeşte tot ce există în cer şi pe pământ sunt ascunse şi păstrate cu cea mai mare grijă în adâncul acestor cetăţi.

(Le Livre de la Certitude)

HIMERELE RELE

[...] Este neîndoielnic că toate popoarele lumii, indiferent de cultura sau religia căreia îi aparţin, îşi iau inspiraţia dintr-o singură sursă cerească şi că sunt supuşii unui singur

Dumnezeu. Diferenţele dintre preceptele care le conduc ar trebui să fie atribuite nevoilor şi exigenţelor diferite ale epocii când acestea le-au fost revelate. Cu excepţia unui mic număr dintre ele, care sunt rezultatul perversităţii omeneşti, toate au fost poruncite de Dumnezeu şi toate sunt un reflex al voinţei Sale şi al planului Său. Ridicaţi-vă şi, înarmaţi cu puterea credinţei, spargeţi idolii deşartelor voastre himere, cele care seamănă neînţelegerea printre voi.

(Écrits de Baha'u'llah)

Lumina

Tabernacului unităţii a fost ridicat: nu vă priviţi unii pe alţii de parcă aţi fi nişte străini. Mergeţi pe la credincioşii din toate religiile cu un sentiment de prietenie şi de bună înţelegere. Sunteţi fructele unui singur copac şi frunzele unei singure ramuri.

(Ibid.)

HELENA BLAVATSKY
(1831–1891)

Impostura care luminează

Prezenţa Helenei Petrovna Blavatsky într-o antologie a esoterismului îi va surprinde fără îndoială pe unii, iar pe alţii, poate, îi va şoca. Acţiunea şi opera ei reprezintă, într-adevăr, tot aventurismul spiritualist pe care René Guénon* îl va condamna mai târziu în numele ortodoxiei esoterice. Într-adevăr, ea a întemeiat un domeniu cu limite vagi, teozofia, la jumătatea drumului între esoterismul propriu-zis şi un misticism sincretic, iar incursiunile în spiritism, precum şi afirmaţiile sale

privind comunicarea directă cu marile spirite din lumea de dincolo nu au fost niciodată stabilite în mod obiectiv.

Cu toate acestea, influenţa ei a fost foarte mare în Europa, în Statele Unite şi în Asia, în special în India, unde se pare că ar fi declanşat la un tânăr de douăzeci de ani, Mohandas Karamchand Gandhi, scânteia care l-a lansat pe viitorul mahatma pe faimosul său drum.

Născută la Ekaterinoslav într-o familie de aristocraţi din Mecklemburg, familia Hahn von Rottenstein-Hahn, nepoată pe linie maternă a prinţesei Dolgoruki, ea a dovedit daruri de clarviziune şi un interes predominant pentru ocultism. S-a căsătorit la şaptesprezece ani cu un bărbat mult mai în vârstă, Nicefor Blavatsky, de care s-a despărţit după câteva luni (o a doua căsătorie, mult mai târziu, a eşuat şi ea probabil din cauza unei malformaţii genitale grave). A început atunci o lungă serie de călătorii internaţionale, din Canada până în Mexic şi din India în Tibet, amestecându-se când se ivea ocazia în politică (însoţind trupele lui Garibaldi, a fost rănită în lupta de la Montana din 1867).

În 1875, a întemeiat la New York Societatea de teozofie, consacrată păcii în lume şi ridicării spirituale a umanităţii. Mai târziu, a reorganizat-o şi i-a mutat sediul la Adyar, lângă Madras, în India. În 1877, a publicat în engleză o lucrare care avea să aibă succes datorită surprizei suscitate, *Isis Unveiled*, în care expunea nişte vederi surprinzătoare privind evoluţia omenirii şi religia, cu numeroase referiri la hinduism şi la budism. Critica savantă i-a făcut o primire aspră, caracterizând cunoştinţele autoarei drept confuze şi superficiale. Marea sa lucrare, *La Doctrine secrète*, apărută în 1880, a evitat precedentele greşeli şi i-a întărit reputaţia în cadrul unui public favorabil de la bun început, deoarece aspira la adierile de spiritualitate într-o epocă deja cuprinsă de maşinism şi fanatisme.

Afectată de maladia lui Bright, o afecţiune degenerativă renală, ea a cedat unei crize de uremie. Avea atunci cam vreo sută de mii de discipoli în lume şi ziua de 8 mai, data morţii sale, este şi acum comemorată ca Ziua Lotusului Alb.

Dacă excludem din biografia sa episoadele care evocă cu insistenţă impostura şi din scrierile ei o harababură de afirmaţii exaltate şi infatuate, precum şi împrumuturile grăbite din cărţi citite superficial, numeroase sunt momentele şi paginile în care străluceşte o credinţă pasionată în posibilitatea de a se depăşi. Este ceea ce numeşte ea „doctrina secretă" şi care formează obiectul însuşi al esoterismului.

Helena Blavatsky ar fi fost, aşadar, acel caz extraordinar de neofit care percepe prin intuiţie adevărurile pe care nu le-a învăţat prin disciplină şi nici cu răbdare, dar pe care le face totuşi să triumfe datorită unei fervori entuziaste. Povestea ei a inspirat de altfel unui compozitor american contemporan, Giancarlo Menotti, o operă celebră, *The Medium*, în care o femeie medium truchează şedinţe de spiritism până în ziua când îşi face apariţia o fantomă adevărată.

Cunoscând criticile care i se aduceau, ea a răspuns, nu fără o doză de umor: „S-a spus despre mine că eram unul dintre impostorii cei mai desăvârşiţi şi mai interesanţi, al cărui nume merită să intre în posteritate. [...] Ei bine, nu mă opun. Mă voi afla într-o tovărăşie foarte bună. Într-adevăr, o femeie care a avut destul spirit ca să înşele din copilărie mii de persoane inteligente, aparţinând celei mai bune societăţi, uneori foarte cunoscute [...], o asemenea femeie merită fără doar şi poate să intre în Istorie. Şi cu ea, bineînţeles, şi victimele ei."

Nu este uşor să extragem din scrierile Helenei Blavatsky texte care să-i rezume ideile, stilul fiind cel mai adesea prolix. Am ales, aşadar, textul de mai jos, deoarece el îi rezumă ideile.

PRIMUL PRINCIPIU FUNDAMENTAL

Un Principiu Omniprezent, Etern, Nelimitat şi Imuabil, despre care este imposibil să faci vreo speculaţie deoarece el depăşeşte puterea de a concepe a omului şi nu ar putea decât să fie diminuat prin orice expresie sau comparaţie. Acest principiu este dincolo de orizontul şi de forţa gândirii, potrivit cuvintelor din *Mandûkya*[1], „ce nu poate fi conceput şi nu poate fi numit".

Ca să înţelegem mai limpede aceste idei, cititorul să plece de la postulatul că există o Singură Realitate absolută care precedă orice fiinţă manifestată şi condiţionată. Această Cauză Infinită şi Eternă – formulată vag în „Inconştient" şi „Ceea ce nu poate fi Cunoscut" din filozofia europeană contemporană – este Rădăcina-fără-Rădăcină a „tot ce a fost, este sau va fi vreodată". Ea este firește lipsită de orice atribut şi în mod esenţial fără legătură cu Fiinţa manifestată şi finită. Aceasta este „Fiinţa-De", mai curând decât Fiinţa, în sanscrită *Sat*, şi ea se află dincolo de orice gândire sau speculaţie.

Această Fiinţă-De este simbolizată în Doctrina secretă de două aspecte. De o parte, se află Spaţiul abstract, absolut, reprezentând pura subiectivitate, singurul lucru pe care nici un mental omenesc nu poate nici să-l excludă din vreo concepţie, nici să-l conceapă prin el însuşi. Pe de alta, Mişcarea abstractă absolută, reprezentând Conştiinţa necondiţionată. Gânditorii noştri occidentali au dovedit că, deosebită de schimbare, conştiinţa este pentru noi de neconceput şi că

[1] *Mandûkya Upanishad* (n.a.).

mişcarea este cel mai bun simbol al schimbării, caracteristica sa esenţială. Acest ultim aspect al Realităţii Unice este simbolizat şi prin termenul „Marele Suflu", simbol destul de expresiv neavând nevoie de a fi explicat. Astfel, prin axioma fundamentală a DOCTRINEI SECRETE este UN ABSOLUT metafizic, FIINŢA-DE – pe care inteligenţa limitată a simbolizat-o prin Trinitatea teologică.

(La Doctrine secrète)

Va fi de mult folos consultarea excelentei biografii a lui Pierre Gaspard-Huit, L'Illuminatrice. Helena Blavatsky *(Sand*, 1989).

RAMAKRISHNA
(1836–1886)

„Nebunul lui Dumnezeu" care a fost hinduist, musulman şi creştin

Sri Ramakrishna Paramahamsa este una dintre cele mai mari şi mai complete figuri spirituale ale tuturor timpurilor şi, fără îndoială, cel mai cunoscut dintre sfinţii Indiei. Fiul unui brahman din Kamarpukur, în Bengal, el a avut primul său extaz la vârsta de şapte ani, când a văzut cum nişte cocori albi îşi iau zborul sub un nor de furtună. Frumuseţea scenei l-a lăsat ca mort. La treisprezece ani, s-a dus după fratele său mai mare, preot într-un templu al zeiţei Kâli din Dhakhineshwar, la nord de Calcutta, şi a intrat curând în serviciul sanctuarului. Acolo, s-a distins prin intensitatea căutării sale a unei viziuni a lui Kâli, „Mama".

Căsătoria sa, la douăzeci şi trei de ani, nu l-a abătut de la căutarea viziunii sale şi, deoarece nu a reuşit, s-a gândit, în timpul unei transe, să-şi pună capăt zilelor cu o sabie care aparţinea accesoriilor de cult. Lumea înconjurătoare a dispărut atunci cu un zgomot îngrozitor, iar zeiţa i-a apărut. Cum intensitatea cucerniciei lui nu corespundea exigenţelor prozaice ale

obligaţiilor sale, Ramakrishna a părăsit personalul templului. Întâlnirea cu o femeie cu experienţă i-a hotărât restul vieţii. „Fiule, i-a spus ea, toţi oamenii din lumea asta sunt nebuni. Unii din pricina banilor, alţii din pricina faimei. Tu eşti nebun din pricina lui Dumnezeu."

Ramakrishna s-a dedicat atunci cultului lui Sakti şi al lui Vishnu, alţi doi zei din panteonul hindus. A întâlnit apoi un călugăr care se dedicase cultului lui Rama şi, îmbrăţişând şi el acest cult, a început să mediteze asupra acestui zeu şi a înţeles că el era spiritul universului. O transă i-a revelat surâsul sublim al zeului Krishna şi a fost atunci pătruns de sentimentul că toţi aceşti zei nu erau decât unul singur şi că ei erau emanaţia Brahmanului absolut.

Un guru numit Totapuri l-a iniţiat în disciplina *nirvikalpa samadhi* care ţintea la *advaita*, adică la contopirea fiinţei în divinitate şi, prin urmare, la înlăturarea dualităţii graţie căreia divinitatea pătrunde în creatură în timpul transei extatice. Ramakrishna îşi făcuse probleme ca să depăşească devoţiunea sa faţă de Kâli şi să ajungă la Brahman. Totapuri a luat o bucată de sticlă şi, punând-o între sprâncenele sale, i-a poruncit: „Concentrează-te pe acest punct." La capătul exerciţiilor, Ramakrishna a ajuns în sfârşit la beatitudinea Brahmanului, convingându-se că nu exista un antagonism între adoraţia faţă de un zeu personal şi Brahman.

Această idee l-a condus la stadiul cel mai original şi, fără îndoială, cel mai surprinzător şi mai edificator din viaţa sa. A conceput ideea că toţi zeii din diferite religii erau emanaţia Brahmanului şi s-a convertit la islam. În 1874, după ce a contemplat o imagine a Fecioarei Maria cu pruncul Iisus, a avut o viziune a Salvatorului şi convingerea sa că există o unitate fundamentală a divinităţilor s-a întărit. A trecut la creştinism

şi a predicat compatibilitatea totală, fără nicio excludere posibilă, a diferiţilor zei din hinduism, din islam şi din creştinism.

În 1872, a sosit soţia. Absorbit de căutarea sa spirituală, el uitase că era căsătorit. Ramakrishna nu mai putea însă să conceapă o soţie din carne şi oase şi ea a intrat cu bucurie în serviciul învăţăturii pe care o dădea el discipolilor săi. Această învăţătură era deschisă tuturor fără excepţie, şi consta adesea din povestiri scurte sau mici basme populare simbolice. Pentru el, iluminarea nu implica renunţarea la viaţă, ci îl purifica pe individ şi-l făcea să amelioreze viaţa spirituală a contemporanilor săi.

Esoterismul lui Ramakrishna se defineşte, ca multe altele, prin iniţierea intelectuală în renunţarea de Sine, adică la supremaţia intelectului în viaţă, singurul mijloc de ascensiune luminoasă la divinitatea absolută. El spunea că Absolutul era Tatăl său şi că manifestările perceptibile ale Absolutului erau Mama sa.

Cu toate acestea, Ramakrishna s-a definit, în numeroase privinţe, ca un înţelept a cărui învăţătură are drept scop să aducă alinarea creaturii suferinde prin înceata rafinare a reflecţiei şi nu prin discipline austere. Esoterismul său este cel care duce la pacea supremă pe cărări nonconformiste şi nu prin isprăvi dureroase, fapt ce este, fără îndoială, unul din motivele succesului său care se tot amplifică de la moartea sa.

UNUI SCEPTIC CARE SE ÎNDOIA DE EXISTENŢA LUI DUMNEZEU

Stelele nu se văd în timpul zilei, dar asta nu înseamnă că ele nu există. Untul se găseşte în lapte, dar cine îl poate

deosebi atunci când priveşte laptele? Pentru a-l obţine, trebuie să-l baţi şi apoi să-l pui să se odihnească într-un loc răcoros. Nu-l puteţi obţine pe Dumnezeu printr-o simplă dorinţă, pentru aceasta trebuie să te supui unor discipline mentale.

DESPRE LIBERTATE

Sclavia şi libertatea provin amândouă din spirit. Dacă tu spui: „Sunt un suflet liber. Fie că trăiesc în lume sau în pădure, nimic nu mă poate supune. Sunt fiul lui Dumnezeu, fiul Regelui regilor. Cine ar putea să mă încarce cu lanţuri?“, tu vei fi liber. Acela care, muşcat de un şarpe, poate să spună cu toată voinţa şi cu toată credinţa sa: „Veninul nu există“ nu va fi cu siguranţă otrăvit de venin. De asemenea, spuneţi: „Nu sunt înlănţuit, sunt liber.“ Folosiţi-vă de voinţa voastră şi veţi fi liberi.

DESPRE EDUCAŢIE

Atâta vreme cât vă e frică de cineva sau de ceva, fericirea nu poate exista. Atâta vreme cât vă e frică de părinţii voştri, de eşecul la examene, frica de a nu progresa, de a nu fi mai aproape de Maestru, mai aproape de adevăr, frica de a fi dezaprobat, de a fi lipsit de afecţiune, fericirea nu va exista. Dar dacă nu aveţi cu adevărat frică de ceva, atunci veţi descoperi într-o bună dimineaţă când vă treziţi sau în cursul unei plimbări

singuratice că, deodată, ceva ciudat s-a produs; fără să-l fi căutat, sau solicitat, nici chemat din tot sufletul, ceea ce putem numi dragoste, adevăr, fericire se află deodată acolo.

Iată de ce este atât de important să primiți, atâta vreme cât sunteți tânăr, o educație demnă de acest nume. Ceea ce numim în zilele noastre educație nu este educație, departe de acest lucru, deoarece nimeni nu vorbește despre aceste probleme. Profesorii voștri vă pregătesc ca să reușiți la examene, însă ei nu vă vorbesc despre viață – care este totuși esențialul – deoarece foarte puțini dintre ei știu să trăiască cu adevărat. A trăi cere, într-adevăr, multă dragoste, o înclinație puternică pentru tăcere, o mare simplitate, extrem de multă experiență. Mai trebuie să ai și un spirit [...] care să nu fie sub jugul prejudecăților și al superstițiilor, al speranței sau al fricii.

(Le Sens du bonheur [Think on these things], 1964)

DESPRE CONȘTIINȚĂ

Întregul conținut al conștiinței este ca o băltoacă noroioasă și puțin adâncă, și în ea se găsește o broscuță care o umple de gălăgie. Ea spune: „Am să descopăr." Și această broscuță caută să se depășească pe sine. Însă ea rămâne ceea ce este, o broscuță într-o băltoacă puțin adâncă. Poate oare această băltoacă să se golească de conținutul ei? Mica mea băltoacă noroioasă este această cultură în mijlocul căreia am trăit, și micul meu eu, broasca, luptă cu această cultură și spune: „Trebuie să ies de aici." Dar chiar dacă iese, ea va fi întotdeauna într-o mică băltoacă noroioasă creată de ea. Uitați-vă la aceasta,

vă rog. Spiritul își dă seama că toate activitățile în care se complace sau la care este constrâns sunt mereu în mișcare în adâncul conștiinței sale și a conținutului ei. El își dă seama de acest lucru, dar ce poate să facă? Va putea el vreodată să depășească această conștiință limitată? E o primă chestiune.

Iată a doua: această mică băltoacă unde se zbenguie broasca noastră poate să se întindă. Spațiul căreia ea îi dă naștere se găsește însă întotdeauna cuprins în limitele propriei sale dimensiuni. Broscuța [...] poate să capete vaste cunoștințe, experiență, cunoaștere. [...] Așadar, spațiul unde se zbenguie conștiința are întotdeauna limite determinate de către centru. Din momentul în care există un centru, circumferința, limitele conștiinței vor fi întotdeauna limite, oricât de mare ar fi câmpul.

[...] Iată cea de a treia chestiune: ce este un spațiu lipsit de centru?

(L'Impossible Question, 1972)

DESPRE DRAGOSTE

Un spirit și o inimă care păstrează amintirea rănilor, insultelor, a tot ce le-a făcut insensibile și le-a slăbit, un atare spirit și o atare inimă pot ele să știe ce este dragostea? Este oare dragostea plăcere? Cu toate acestea, plăcerea este cea pe care o căutăm noi, în mod conștient sau inconștient. Zeii noștri sunt ecoul direct al plăcerii noastre. Credințele noastre, structurile noastre sociale, morala societății – care este cu desăvârșire imorală – sunt rezultatele căutării noastre a plăcerii. Iar când

spunem: „Iubesc pe cineva", e oare vorba de dragoste? Or, a iubi înseamnă fără separare, sau dominaţie sau activitate egocentrică. Pentru a descoperi ce anume este dragostea trebuie să respingi toate astea, să le respingi în sensul de a le vedea falsitatea. Din momentul când am văzut că un lucru considerat până atunci adevărat, normal, uman este fals, nu mai poţi niciodată să te întorci acolo. Când vezi un şarpe veninos sau un animal periculos, nu te joci niciodată cu el, niciodată nu te apropii de el. La fel, când vedeţi cu adevărat că dragostea nu-i nimic din toate aceste lucruri, că o veţi percepe şi o veţi frământa în minte, că veţi trăi cu acest lucru, implicându-vă total, atunci veţi şti ce înseamnă dragostea, compasiunea, adică o pasiune care se adresează tuturor.

Suntem fără pasiune. Cunoaştem dorinţa, plăcerea. Sensul originar al cuvântului pasiune este „suferinţă". Am cunoscut cu toţii suferinţa sub o formă sau alta – suferinţa când pierzi pe cineva, suferinţa când te înduioşezi asupra ta, suferinţa pentru specia umană, colectivă sau individuală. Ştim ce înseamnă suferinţa, moartea unei fiinţe pe care am crezut că am iubit-o. Dacă rămâi cu totul împreună cu ea, fără să cauţi într-un fel de a-i da o formă raţională sau să fugi de ea, nici cu vorba, nici cu fapta, dacă rămâi cu totul cu ea, fără cea mai mică mişcare a gândului, atunci vei descoperi că din această suferinţă ţâşneşte compasiunea. Această compasiune are însăşi calitatea dragostei, iar dragostea nu cunoaşte suferinţă.

(De l'amour et de la solitude)

RABINDRANATH TAGORE
(1861–1941)

Umanistul universal

O legătură invizibilă, dar sigură îi uneşte pe Rabindranath Tagore, premiul Nobel pentru literatură în 1913, şi Ramakrishna*, explicând fără îndoială noţiunea bine înrădăcinată de înţelepciune hindusă. Într-adevăr, atât unul, cât şi celălalt erau în admiraţia frumuseţii lumii şi a sentimentului imanent al prezenţei divine şi, cu toate acestea, amândoi au fost pătrunşi de milă pentru oameni. Pentru amândoi, opera vieţii lor a fost să aducă la cunoştinţa contemporanilor învăţăturile

unei Tradiţii care îţi spunea să nu te laşi îmbătat de iluziile progresului şi nici de ameţeala acţiunii, ci să ameliorezi condiţia umană din interior.

Născut la Calcutta, în casta superioară a brahmanilor, tânărul Tagore a plecat la Londra la vârsta de şaisprezece ani pentru a studia dreptul, însă s-a întors curând în ţara sa. La douăzeci şi doi de ani, poemele sale îl făcuseră celebru. Lipsa de grijă pentru ziua de mâine şi gloria l-ar fi putut izola în confortul intelectual, dar a fost şocat de mizeria ţăranilor din Bengal şi, în general, a dezmoşteniţilor din ţara sa. În 1901, a întemeiat, pentru ei, la Bolpur, în apropiere de Calcutta, un institut de educaţie anticonformistă. Când i s-a decernat premiul Nobel pentru literatură, el a dedicat opt mii de lire sterline, o sumă considerabilă la vremea aceea, dezvoltării acestui institut, devenit ulterior Universitatea fraternităţii mondiale.

Numit cavaler al Coroanei Angliei în 1915, a renunţat la acest titlu în semn de protest faţă de brutala represiune britanică împotriva revoltelor din Pundjab. A călătorit mult, s-a dus în Europa, însă India a rămas mereu în centrul acţiunii şi al gândurilor sale. Fără să se amestece în politică, el şi-a îndemnat, înainte de independenţă, compatrioţii să se îngrijească de ameliorarea socială a ţării.

A lăsat o operă foarte bogată şi variată, precum şi aproape două mii de picturi, deoarece, în ultimii ani de viaţă, adoptase şi acest mod de expresie.

Deşi nu a revendicat o apartenenţă la esoterism, inspiraţia generală a operei sale şi în special a unora dintre textele sale face din el un reprezentant strălucit al Tradiţiei.

DESPRE VIRTUTEA SUFERINŢEI

Cea care ne face să ne depăşim pe noi înşine şi să începem să fim conştienţi faţă de Universal este suferinţa senină, deoarece adevărul se plăteşte cu preţul suferinţei. Aceasta îmbogăţeşte spiritul. Spiritul îşi exprimă forţa prin suferinţă şi prin ea înţelegem mai bine Omenirea şi pe noi înşine. E ceea ce vrea să exprime Scriptura[1] care ne spune: „Spiritul nu poate să fie apanajul celor slabi." Cu alte cuvinte, cel care nu are forţa de a suferi nu va ajunge niciodată la adevărata expresie a lui însuşi.

Am eşuat pe drumul care-i apropie pe unii de ceilalţi în suferinţă. Cum să spunem că poporul este al nostru când noi nu am plătit încă preţul necesar? Suferinţa şi grija sunt necesare chiar şi unei mame pentru ca fiul sau fiica să devină pe de-a-ntregul al ei. Noi plătim acest preţ fără să discutăm pentru tot ce recunoaştem ca fiind adevărata valoare. Dar pentru că nu ne-am deschis inimile în faţa celor care ne înconjoară, noi nu putem să găsim o bucurie într-un sacrificiu făcut pentru ei.

Numai prin viziunea interioară – care are drept nume dragoste – noi devenim conştienţi de seamănul nostru. Când filozoful ne spune că toate fiinţele sunt egale, el nu ne spune decât o simplă abstracţie care nu ne ajută deloc să stabilim legături între noi. Acestea nu pot să depindă decât de dragoste, care este forţa Spiritului, care are o răbdare infinită şi un devotament plin de bucurie.

---

[1] *Katha Upanishad*, II, 23 (n.a.).

[...] În epoca budistă a istoriei sale, când India acceptase religia dragostei şi a sacrificiului, ea ajunsese la o dezvoltare asemănătoare cu cea a Europei actuale. Îngrijirile medicale erau acordate nu numai oamenilor, ci şi animalelor. Eforturile pentru a uşura suferinţele tuturor fiinţelor vii apăreau sub nenumărate forme. Căpeteniile religioase înfruntau bariere de netrecut, cu preţul a mari pericole personale, pentru a-i salva pe străinii încă prinşi în întunericul ignoranţei. În vremea aceea, India dădea credincioşilor ei forţa şi nobleţea prin suferinţă şi cucerea în acest fel nu numai propriul ei suflet, ci şi lumea. Ea unea progresul material şi cel spiritual atunci când civilizaţia creştină a Europei nu exista nici măcar în vis.

[...] Trebuie să ne amintim şi faptul că acolo unde arde focul mai tare, acolo se îngrămădeşte şi cenuşa. O flacără mică dă puţină căldură, nu impresionează şi urmele distrugerii ei sunt rare. Trebuie să recunoaştem că în Europa răul apare în proporţii cumplite, sub forma unei agitaţii dezlănţuite aşa cum noi n-am cunoscut niciodată. Cu toate acestea, popoarele din Europa nu se resemnează cu această stare, vigilenţa lor este mai mare. Ei înfruntă toate formele demoniace, de la ţânţarul care dă malaria până la toate bolile sociale, chiar cu riscul vieţii lor. „Puţină virtute, spune *Gîta*[1], ne scapă de o mare teamă."

[...] Europa se abate totuşi de la căile dreptăţii atunci când e vorba de a se comporta cu populaţiile mai slabe, însă această abatere nu este unica realitate. Din chiar interiorul aviditătii ei, al cruzimilor sau al setei ei de putere se ridică voci care o fac să se ruşineze. Nu lipsesc în Europa voci eroice care se opun cu fermitate forţelor tiraniei...

(Veille de départ, 1912)

[1] *Bhagavad-gîta* (n.a.).

Acest text, scris cu puţin înainte de plecarea lui Tagore în Europa, într-o epocă în care se îngrămădeau norii prevestitori ai Primului Război Mondial, reflectă atât adeziunea sa profundă la căile iniţiatice tradiţionale ale ţării sale, mândria pe care i-o dă măreţia din trecut a Indiei şi deschiderea lui de spirit faţă de această Europă unde avea să se ducă şi care îi ţinea, cu toate acestea, ţara în robie.

DESPRE ASPECTUL NOCIV AL EDUCAŢIEI MORALE ÎN ŞCOALĂ

În vechea Indie, se considera că este esenţial ca elevul să locuiască la maestrul său şi să pună în practică *brahmacharya*[1].

Nu trebuie să interpretăm *brahmacharya* ca o austeritate îngustă. Un tânăr crescut în societate este distras de întâlnirea cu numeroase persoane şi cu multe lucruri şi dezvoltarea sa naturală se resimte de pe urma acestor întâlniri. Sentimentele, încă în stadiul de formare, sunt trezite de stimuli falşi. Natura tânără trebuie izolată de tot ce ar putea s-o pervertească. Scopul lui *brahmacharya* este de a proteja creşterea tânărului disciplinându-l în raport cu trezirea precoce a dorinţei şi cu satisfacţiile nesănătoase.

[...] Instrucţia morală a înlocuit acum *brahmacharya* în şcolile noastre, iar supraveghetorii reclamă aplicarea ei cu orice pretext. Este însă o treabă cu totul mecanică, aşa cum e administrarea apei îndulcite unui bolnav. [...] Este imposibil

[1] Prima din cele patru perioade ale vieţii, consacrată disciplinei şi pregătirii pentru etapele următoare (n.a.).

să faci acest învățământ atrăgător: fie că nu va avea nicio influență asupra elevului, fie îl va răni, fie îi va da impresia că este un criminal în fața acuzării. Consider instrucția morală ca fiind o simplă pierdere de timp și de eforturi. [...] Este tot atât de inutilă pe cât este de dezagreabilă – și nu-mi imaginez ceva mai nociv pentru societate.

Într-o lume unde principiile noastre sunt zilnic depreciate de minciuni și denaturări, înseamnă să speri prea mult dacă ți-ai imagina că totul se va aranja la școală prin copierea mecanică a câtorva maxime între orele zece dimineața și patru după-amiază. Repetarea continuă dă naștere multor vanități și îngâmfări și distruge prospețimea și firescul din spiritele tinere.

[...] Pentru a forma spiritul și caracterul tânărului, nu instrucția morală este necesară, ci o îndrumare prietenească și un anturaj simpatic.

[...] Tânărul ar trebui să trăiască în sânul naturii. Orașele nu sunt locuințele noastre firești, ele sunt însă construite pentru a satisface nevoile noastre materiale. Providența nu a avut niciodată intenția ca noi să ne naștem în orașe și să fim crescuți în mijlocul pietrei și cărămidei. [...] Tinerii eremiți din India de altădată cântau:

În fața lui Dumnezeu din foc și din apă, din copaci și din plante.
Imanent în această lume și în tot universul.
Noi ne înclinăm, noi ne înclinăm.

Cele patru elemente, pământul, apa, aerul și focul, formează un tot și sunt pline de Sufletul Universal. Această cunoaștere nu se capătă la școală. Școala din oraș este doar o uzină și nu ne poate învăța decât să concepem lumea ca pe o mașină.

Oamenii practici vor înlătura o atare reflecție ca pe o utopie sau o mistificare. Dar nici ei nu pot nega că cerul albastru, aerul, copacii și florile sunt indispensabile dezvoltării corecte a trupului și spiritului tineretului. [...] Libertatea este esențială pentru spirit în timpul creșterii și natura o oferă din belșug. Este imposibil ca un băiat să se dezvolte în mod sănătos dacă el trebuie să înghită în grabă în fiecare dimineață între orele nouă și jumătate și zece o masă ca să se poată prezenta la școală ca la un birou de poliție.

[...] Este datoria părinților de a forma în copil caracterele cu adevărat umane. Și este tocmai contrariul care se produce.

(De l'éducation et ses problèmes, 1906)

Provocatoare până la insolență, aceste reflecții ale căror referințe supreme sunt, o dată mai mult, Tradiția și căutarea transcendenței, capătă peste un secol o actualitate și o virtute neașteptate, aproape umoristice. Tagore se exprimă în ele ca un pedagog. De cinci ani își întemeiase institutul. Sigur, critica făcută de el școlii „moderne" se adresează școlilor de tip occidental deschise în țara sa, sub influența britanică, dar anumite formulări privind caracterul carceral al școlii de tip modern își ating scopul. De aceea am crezut că este folositor să facem cunoscut acest aspect puțin știut al marelui poet liric. Numeroase opere ale lui Rabindranath Tagore au fost traduse în franceză. Textele pe care le-am citat sunt luate din Vers l'homme universel, *tradusă de K. Johnston (Gallimard, 1964).*

GÉRARD ENCAUSSE, ZIS PAPUS
(1865–1916)

Anchetatorul lumii paralele

Personajul şi opera lui Papus sunt emblematice pentru reînnoirea interesului pentru esoterism manifestă la sfârşitul secolului al XIX-lea ca o reacţie la excesele pozitivismului în gândirea epocii, fie că era vorba despre ştiinţă sau filozofie. Mai mulţi bărbaţi şi femei, ei înşişi formaţi în discipline ştiinţifice, s-au ridicat împotriva unui sistem potrivit căruia cunoaşterea era închisă, nu exista nicio legătură posibilă între o pretinsă lume invizibilă şi cunoaşterea modernă şi nu exista niciun beneficiu pe care această lume să ni-l dea. Fără îndoială, succesele lui Charcot, Sigmund Freud sau C.G. Jung, care au ajuns până în teritoriile cele mai cunoscute ale ştiinţei oficiale, au fost determinate de frustrarea spiritelor luminate pentru care existau şi alte instrumente de investigare ale fiinţei umane şi ale lumii decât microscopul, scalpelul, eprubeta şi telescopul. În aceeaşi epocă, astronomul Camille Flammarion şi renumitul savant William Crookes făceau experienţe de spiritism.

Encausse a făcut parte dintre aceştia. Medic din anul 1894, el a profesat până la moartea sa în cabinetele din Tours şi Paris

şi în clinica sa din rue Rollin, din arondismentul al V-lea al Parisului. Cu toate acestea, el a fost în mod activ interesat de toate domeniile considerate a fi groapa de gunoi a superstiţiei: cabala, ocultismul, teozofia, spiritismul, pe scurt, toate domeniile esoterismului. Neobosit căutător, el a reunit în jurul lui un grup de spirite la fel de curioase şi a fondat Ordinul cabalistic al Rosa-Crucii, cu un consiliu suprem în care figurau Maurice Barrès, Joséphin Péladan, Paul Adam. Influenţa lui asupra lui René Guénon* a fost determinantă, iar glorii ale vremii precum Jean Moréas, Charles Maurras şi Anatole France făceau şi ei parte din cercul lui. Şi-a luat pseudonimul de Papus, ca un omagiu faţă de un renumit medic din secolul I care aparţinea curentului neopitagoreic.

În pofida afinităţilor sale cu francmasoneria – a creat chiar un Ordin martinist – şi a orientării sale spirituale creştine, nici masoneria, nici Biserica nu i-au arătat vreo bunăvoinţă. Mobilizat ca medic-major, el nu a rezistat încercărilor obositoare ale misiunii sale în timpul Primului Război Mondial.

Opera lui Papus poate fi comparată cu un distilat de diferite esenţe în care domină un spiritualism profund, lipsit însă de accente doctrinare sau exclusive. Ea constituie una din ilustrările moderne ale generozităţii prin care poate să îmbogăţească individul cunoaşterea lumii de dincolo de cunoaştere, ca să folosim o definiţie a esoterismului.

FACULTĂŢILE OCULTE ALE OMULUI

Independent de extrapolările sale în domeniul ocultismului, acest text îl şochează pe cititorul secolului al XXI-lea prin

cunoașterea profundă pe care o avea Papus în domeniul neurofiziologiei și al echilibrului sistemelor simpatic și parasimpatic sau vegetativ, despre care se cunoșteau foarte puține lucruri la începutul secolului al XX-lea.

Ființa omenească este în fond o mașină care produce forță nervoasă. Într-adevăr, ceea ce este interesant într-o uzină este faptul de a vedea ce materii prime intră și ce anume iese sub formă de materii transformate.

[...] În primul rând, trebuie să ne amintim că în ființa umană există mai multe ființe, mai multe compartimente, mai mulți zei sau mai mulți îngeri, conform școlilor și tradițiilor. Repetăm că nu trebuie niciodată să ne fie frică de cuvinte care nu sunt decât niște sperietori pentru ignoranți.

[...] În acest om care veghează există o altă ființă eclipsată în timpul veghei și care își reia întreaga autoritate în timpul somnului. Această a doua ființă este omul astrelor, cel care se află în legătură constantă cu forța universală, cel prin care ființa omenească comunică direct cu toate puterile secrete ale naturii. Această ființă a primit, nu ne îndoim, nume multiple. Paracelsus o numea „servitoarea organismului" sau *corpul astral*. Este și numele care i-a rămas pentru ocultiști. Spiritiștii îl numesc *perispirit*. Indiferent de numele pe care i-l dăm, ființa aceasta există.

Pentru fiziologi, ea este localizată în sistemul nervos al marelui simpatic sau al vieții organice. Acest sistem nervos comandă toate organele care scapă acțiunii directe a voinței. El veghează funcțiile tuturor organelor viscerale, inimă și plămâni, stomac, ficat, splină, intestine; el veghează la întreaga circulație din organism, acționând asupra arterelor și venelor prin nervii vasomotori, dirijează toate glandele din organism, pe care-l apără cu ajutorul secrețiilor glandulare, pe de o parte, și a punerii în mișcare a fagocitelor, pe de alta. Acționează direct asupra mușchilor cu fibre netede. Să notăm că inteligența ființei astrale este localizată în plexul cardiac. Faptul are o mare importanță pentru studiul fenomenelor magnetice și al fenomenelor spiritiste.

[...] Pentru a produce manifestarea facultăților oculte în afara ființei umane, înțelegem că este suficient de a stabili un echilibru, adesea instabil, în care ființa astrală va domina fenomenele, în vreme ce ființa conștientă va avea numai rolul de a controla. Aici se petrece extazul religios în timpul căruia omul astral intră direct în legătură cu locul său de origine și prezintă sensibilității ființei conștiente imagini care se leagă de acest nou plan de existență.

Este și scopul tuturor ceremoniilor inițiatice din Antichitate și, după un antrenament progresiv, inițiatul era capabil să se transporte direct și prin propriile sale mijloace în planul astral, apoi în planul divin și de a aduce de acolo învățăturile pozitive cele mai elevate.

MOARTEA ȘI EVOLUȚIA CELOR TREI PRINCIPII

Ce se întâmplă cu cele trei principii[1] ale noastre în momentul morții?

Scânteia vitală se stinge, iar viața, sau mai bine zis forța vitală, se grupează în jurul a doi poli:

[1] După Papus, acestea sunt corpul (corpul fizic), Sufletul (corpul astral) și Spiritul (n.a.).

a) o parte, cea mai luminoasă, rămâne în jurul spiritului şi formează carul astral, carul sufletului (Pitagora), corpul subtil care înconjoară spiritul în planul Astrelor;

b) o altă parte, cea mai obscură, rămâne în corpul fizic devenit cadavru.

Cadavrul se întoarce la pământ, ca un veşmânt care se întoarce la telal. Moliile pot să distrugă veşmântul, aşa cum pământul poate lua după plac ceea ce îi aparţine, însă acest cadavru nu este ataşat decât cu o legătură foarte subtilă de Spiritul care-l locuia.

Nu cadavrului trebuie să-i aducem un cult, ci la tot ceea ce fiinţa dispărută a lăsat în materie de dragoste şi de gânduri pe Pământ.

În sfârşit, Spiritul îşi păstrează personalitatea completă. Şocul trecerii de la un plan la celălalt îi întunecă facultăţile vreme de o clipă, dar el este înconjurat de către toţi ai săi plecaţi înaintea lui; el este mort pentru colectivitate, dar el este în plus ajutat de fiinţe spirituale care îl scapă de orice suferinţă posibilă şi dacă trebuie să plângi pentru cineva atunci trebuie bineînţeles să-i plângi pe bieţii orbi de pe pământ şi nu pe acel spirit eliberat prin sacrificiu şi iluminat de ofranda vieţii sale terestre pentru a salva colectivitatea din Patria sa.

Aceasta este învăţătura pe care o dau, de aproape şapte mii de ani, Sanctuarele. Existenţa fiecăruia după viaţa terestră, toţi iniţiaţii erau siguri de ea, deoarece *ei o trăiseră* în mod experimental. În partea sa elementară, iniţierea în misterele lui Isis nu avea alt scop şi iniţierea în toate misterele şi în toate ţările avea acelaşi obiectiv.

În sanscrită, se numeşte *Dwidia*, adică cel care trăieşte pe cele două planuri, persoana care cunoaşte în mod practic aceste adevăruri.

Datorită unei stagnări în studiile ştiinţifice sau a unei deformări a acestor studii, anumite minţi au putut să creadă, de

bună-credinţă, că în om totul se transformă după moarte în varză, morcovi sau flori sălbatice.

Natura este zgârcita cea mai meticuloasă şi nu ar fi putut să petreacă nişte secole ca să facă să evolueze un creier omenesc pentru a anihila în câteva minute efortul lent şi progresiv al atâtor ani.

Spiritul omenesc supravieţuieşte morţii fizice şi totul ne face să verificăm această afirmaţie.

Nu am fost cu toţii în China şi cu toate acestea nu ne îndoim de existenţa efectivă a acestei ţări, deoarece avem încredere în călătorii care se întorc de acolo şi care ne vorbesc despre ea şi într-o mulţime de alte dovezi care ne dau siguranţa că această ţară există.

De îndată ce este însă vorba de alte planuri de existenţă, certitudinea noastră este mult diminuată. Scepticii spun: „Nimeni nu s-a întors vreodată ca să spună ce se întâmplă acolo." [...] Iar scepticii nu au dreptate deoarece anumiţi călători palizi au venit să ne vorbească. [...] Şi apoi, tot ce are legătură cu acest plan al unei noi existenţe într-un alt corp decât cel fizic dă un sentiment de frică minţilor nepregătite pentru a concepe calm realităţile, oricare ar fi ele, şi spun: „Când voi fi acolo, am să văd."

[...] Din punct de vedere pur fiziologic, fenomenul morţii ne apare ca fiind caracterizat de următoarele fapte:

1. Ruperea echilibrului forţelor care produceau scânteia vitală;

2. Dedublarea fiinţei umane în două secţiuni a) cadavrul; b) un alt corp mai subtil decât cadavrul şi care se desprinde din acesta;

3. Manifestarea posibilă şi evoluţia facultăţilor intelectuale rămase în acest de al doilea corp fluidic, după şocul forţat provocat acestor facultăţi de fenomenul Morţii...

(Ce que deviennent nos morts, Éditions Henri Dangles, 1972)

RUDOLF STEINER
(1861–1927)

Marele conciliator al tradiției cu știința

Ambiția principală a lui Rudolf Steiner, care avea o formație științifică, a fost aceea de a pune capăt antagonismului instaurat de Secolul Luminilor între esoterism și Tradiție, pe de o parte, și știință, pe de alta. El sublinia astfel esoterismul științific al lui Pitagora, pentru care studiul aritmeticii și al geometriei revela înseși secretele Universului. Nu a scris el oare: „Datorită geometriei am cunoscut pentru prima dată fericirea?" El angaja astfel și teozofia, la care a aderat în 1900, într-o direcție foarte diferită de cea pe care o alesese Helena Blavatsky*. În 1913, Annie Besant, moștenitoarea spirituală a acesteia, a statuat ruptura dintre teozofie și mișcarea lui Steiner.

De fapt, conflictul pornea de la aprecieri antagonice ale religiilor. Pentru Blavatsky și Besant, budismul era „religia supremă", iar creștinismul nu constituia decât o versiune minoră a lui, în vreme ce pentru Steiner, Buddha nu a fost decât un precursor al lui Iisus, iar Golgota reprezenta momentul crucial al evoluției umane.

Mai mult, Steiner intenționa să creeze o teozofie orientată spre ameliorarea condiției umane, scop al oricărei cunoașteri, și nu fuziunea egoistă a individului cu Brahmanul. El a numit-o antropozofie, adică cunoașterea naturii umane. Se poate ca lui Steiner să nu-i fi plăcut discursurile adesea tenebroase ale unui anume esoterism. El aparținea acelor „esoteriști-exoteriști" evocați în introducerea la aceste pagini. În anul când s-a produs ruptura sa cu teozofia, el a întemeiat Societatea antropozofică care avea să fie numită, cu puțin înaintea morții sale, Societatea antropozofică universală.

De altfel, biografia îi confirmă sensul misiunii. A predat în 1899 la Școala de formare a lucrătorilor, în 1920 a ținut cursuri pentru medici și de științe naturale, iar în 1922 cursuri de pedagogie. Clinica Saint-Luc, aproape de Goetheanum – descris în continuare –, oferea bolnavilor de cancer, operați sau neoperați, o „terapie antropozofică" ale cărei rezultate, după unii, ar fi fost pozitive. Se pare că metoda sa ar fi fost apropiată de ceea ce numim astăzi o condiționare psihosomatică. În această direcție, Steiner poate fi considerat un precursor, deoarece prima lucrare despre efectele mentalului asupra psihicului a fost publicată abia în 1938 de către Hans Selyé.

În 1913, el a pus la Dornach, în Elveția, piatra de temelie a unui edificiu de care a rămas legat numele său, Goetheanum, numit astfel datorită faptului că Steiner îl venera pe marele poet german. De fapt, Goetheanum era un fel de universitate liberă pentru toate spiritele care făceau parte din domeniul lui de interes. Se făcea acolo teatru, se puteau urma cursuri de euritmie, tip de dans „armonios" – domeniu în care Gurdjieff* avea să facă exact contrariul –, iar profesorul și discipolii țineau conferințe. Distrus în 1922 de un incendiu, Goetheanum

a fost imediat reconstruit de către discipoli şi a devenit sediul Universităţii libere de ştiinţă spirituală.

Ideile pe care le propunea Steiner despre o omenire viitoare eliberată de vechile servituţi i-au făcut pe unii să spună că el l-ar fi influenţat pe Hitler. Or, el nu l-a întâlnit niciodată pe acesta şi este greu de crezut că, dacă ar fi făcut-o, ar fi avut vreo influenţă asupra lui. Niciun aspect din biografia lui sau din vreo scriere a lui Steiner nu ne permite să presupunem că generozitatea sa intelectuală ar fi alunecat vreodată spre nazism.

În lume, există numeroase centre şi cercuri de antropozofie.

PUTEREA KARMEI

Spiritul omului trebuie să se reîncarneze mereu şi mereu. Această lege vrea ca el să transporte fructele unei vieţi precedente în cea care va urma. Sufletul trăieşte în actualitate. Însă această viaţă în prezent nu este independentă de viaţa precedentă. Spiritul care se reîncarnează aduce cu el destinul reîncarnărilor sale precedente. Acest destin determină viaţa. Impresiile sufletului, dorinţele pe care el le va avea, bucuriile, tristeţile pe care le va încerca, toate acestea depind de ce anume au fost acţiunile spiritului în timpul precedentelor încarnări. [...]

Corpul este supus legii eredităţii. Sufletul este supus destinului pe care el şi l-a făurit. Acest destin, care este însăşi opera omului, este karma. Şi spiritul este etern – naşterea şi moartea domnesc potrivit legilor lumii fizice, lumii corpurilor. Viaţa sufletului, determinată de către destin, reprezintă legătura dintre cele două din timpul unei vieţi omeneşti.

(Théosophie, II)

DESPRE DIFERENŢA DINTRE ORIENTAL ŞI OCCIDENTAL

Există puţine texte, dacă există, care să rezume cu atâta claritate precum cel prezentat în continuare, şi nu fără ironie, diferenţa fundamentală dintre Orient şi Occident şi modul în care ele abordează esoterismul.

Orientalul a făcut odinioară în el însuşi experienţa lumii, iar astăzi, în viaţa sa spirituală, el percepe ecoul acelei experienţe. Occidentalul se află la începutul experienţei sale, deci pe calea care duce către lume. Dacă Occidentalul ar voi să devină yoghin, el ar trebui să dezvolte un egoism rafinat, deoarece natura i-a acordat sentimentul personal că ceea ce poseda Orientalul nu poseda decât ca într-un vis. Dacă yoghinul ar fi vrut, aşa cum vrea Occidentalul, să se caute în lume, el ar fi transformat cunoaşterea sa de vis într-un somn inconştient şi astfel s-ar fi îmbătat psihic.

Orientalul vorbeşte despre lumea sensibilă ca despre o aparenţă în care spiritul trăieşte în strâmtoare, pe care o percepe în realitatea plină şi totală a sufletului său. Occidentalul vorbeşte despre lumea ideilor ca despre o aparenţă în care trăieşte, ca o umbră, ceea ce percepe prin simţurile sale, în Natură, în realitatea sa plină şi totală.

Ceea ce a fost pentru Oriental Maya sensibilă este pentru Occidental realitatea în sine. Ideologia animistă formulată de Occidental este, pentru Oriental, adevăr creator.

Orientalul nu are simţul „dovezii" sau al „demonstraţiei". El contemplă conţinutul adevărurilor sale şi, prin această contemplare, le cunoaşte. Ceea ce se ştie nu se „dovedeşte".

(Aphorismes ésotériques et méditation sur l'Orient et l'Occident, 1922)

Pretutindeni unde omul întâlneşte creşterea şi înflorirea sub o formă determinată, el trebuie să înlăture din sufletul său orice altă impresie şi să se lase, o vreme, exclusiv în seama acestei senzaţii. Va constata curând că un sentiment care, altădată, într-un caz asemănător, nu făcea decât să-i treacă prin conştiinţă, creşte acum şi îmbracă o formă energică şi puternică. El trebuie să lase această nouă formă de sentiment să răsune liniştit în el însuşi, în tăcerea vieţii sale interioare. Se va izola mental de toate celelalte fenomene ale lumii exterioare pentru a urma în exclusivitate ceea ce se petrece în sufletul său ca răspuns la fenomenele creşterii şi ale dezvoltării.

[...] Trebuie să facem o deosebire între sunetele care provin de la obiecte neînsufleţite (un corp care cade, un clopot sau un instrument de muzică) şi sunetele ieşite din fiinţe vii (animale sau oameni). A auzi un clopot înseamnă numai să-i percepi sunetul şi să încerci un sentiment agreabil, însă a auzi strigătul unui animal înseamnă, pe lângă acest sentiment, să percepi o impresie trăită de animal, plăcere sau suferinţă [...] un singur lucru trebuie atunci să ocupe sufletul celui care studiază, ce anume se petrece în fiinţa de la care a venit acel sunet.

Steiner recomandă celui care studiază să-şi reprezinte mental o sămânţă vegetală şi s-o compare cu imaginea unui dublu virtual al lui însuşi.

În sămânţa reală există deja, în stare latentă, în stare de forţă, organismul care va ieşi mai târziu. În imitaţia sa virtuală, această forţă nu există şi cu toate acestea şi una şi cealaltă sunt identice pentru mine. Există, aşadar, ceva invizibil care nu există în reproducerea sa artificială. Pe acest invizibil trebuie acum să se concentreze gândirea şi sentimentul. [...] Să ne ataşăm deci de această gândire: invizibilul va deveni vizibil.

La capătul antrenamentului său, elevul va căpăta conştiinţa existenţei unei forţe.

Această forţă va crea o nouă putere de viziune şi sămânţa ne va apărea ca înconjurată de un uşor nor luminos în mijlocul căruia, prin simţurile spirituale, vom percepe un fel de flacără. Această flacără are o nuanţă violet în mijlocul ei şi de albastru pe margini.

(Initiation, 1904–1909)

ANANDA KENTISH COOMARASWAMY
(1877–1947)

Un far modern al misticismului

Singalez din mamă englezoaică, Ananda K. Coomaraswamy este cu siguranţă mai cunoscut ca cel care a introdus cultura şi arta Indiei şi a Ceylonului (Sri Lanka de astăzi) în Occident decât ca esoterist. Cu toate acestea, el străluceşte cu sclipirile sale cele mai luminoase în grupul gânditorilor moderni din cultura orientală care au deschis cel mai bine ochii Occidentului asupra bogăţiilor Orientului. Filozof cu o cultură universală, lucrările sale de critică a sistemelor de gândire occidentale au fost ca un far pentru numeroase generaţii de cercetători, doritori să ştie de ce aceste extraordinare construcţii ale spiritului nu erau altceva, de cele mai multe ori, decât nişte construcţii ale spiritului.

De o originalitate provocatoare cum puţini din continuatorii săi ar putea s-o pretindă, Coomaraswamy a reuşit să surprindă punctele nevralgice ale marilor sisteme ideologice, teologice şi filozofice occidentale şi să le arate în câteva rânduri viciile de structură.

CINE ESTE „SATAN" ŞI UNDE ESTE „INFERNUL"?

Bazându-se pe o cunoaştere profundă a predecesorilor îndepărtaţi ai autorului, şi în special pe Djelal el Din el Rûmi, Jakob Boehme şi Maestrul Eckhart, acest text face parte din cele care descriu cu cea mai mare claritate, într-un limbaj contemporan, atât cadrul, cât şi obiectul tuturor formelor de misticism şi de esoterism, anularea Eului, sediu al pasiunilor terestre, condiţie exclusivă a accesului la divinitate. Rezumat aici – el are şi note atotcuprinzătoare –, textul îl plasează pe A.K. Coomaraswamy printre maeştrii incontestabili ai unui domeniu multimilenar.

În zilele noastre şi în epoca noastră, când „religia a devenit pentru majoritatea oamenilor un refugiu arhaic şi inaccesibil", nici Satan, nici Dumnezeu nu mai sunt luaţi în serios, ajungându-se la situaţia ca amândoi să fie consideraţi numai într-un mod obiectiv, numai ca nişte persoane exterioare nouă şi pentru existenţa cărora nici o dovadă pertinentă nu poate fi găsită. La fel se petrec lucrurile, bineînţeles, în ceea ce priveşte ideile pe care ni le facem despre domeniile lor respective, cerul şi infernul, pe care le concepem ca aparţinând unor timpuri şi locuri care nu sunt nici de acum, nici de aici.

În realitate, noi am aruncat din noi înşine „domeniul cerului pe pământ", considerându-l drept o utopie materială de realizat, aşa cum o sperăm, cu ajutorul unuia sau mai multor planuri cincinale, uitând astfel faptul că noţiunea unui progres nedefinit este noţiunea unei cercetări „unde

trebuie să transpiri în veşnicie[1], o perspectivă mai puţin evocatoare a cerului, cât a infernului. Aceasta vrea să însemne în realitate că am ales să înlocuim un infern prezent cu un cer viitor pe care nu-l vom cunoaşte niciodată.

Doctrina de luat în considerare totuşi este aceea că „regatul cerurilor este în voi", aici şi acum şi că, aşa cum o repetă Jakob Boehme între alţii, „cerul şi infernul sunt pretutindeni, fiind desfăşurate în mod universal. [...] Eşti, aşadar, în cer sau în infern. [...] Sufletul are cerul şi infernul în el însuşi", şi nu se poate spune că el „se duce" în unul sau în celălalt atunci când corpul moare. Aici putem, fără îndoială, să căutăm soluţia la problema lui Satan. S-a recunoscut că noţiunea de „persoană" satanică, căpetenie a numeroşi îngeri decăzuţi, prezintă unele dificultăţi, deoarece chiar şi în domeniul religios apare dificultatea unui „dualism" maniheist. Şi în acelaşi timp, dacă trebuie să afirmăm că nu există nimic care să nu fie Dumnezeu, infinitatea lui Dumnezeu este, în acest fel, circumscrisă şi limitată. Atunci „el", Satan, este o persoană sau doar o „personificare", adică o personalitate enunţată ca un postulat? Cine este el şi unde se află el? Este un şarpe sau un balaur, sau are coarne şi o coadă veninoasă? Poate să fie mântuit şi regenerat, aşa cum au crezut Origen şi Musulmanii? Toate aceste probleme sunt legate între ele.

[...] Pentru cel care admite că Dumnezeu a făcut lumea apare întrebarea: De ce a îngăduit El ca să existe în El un rău oarecare, sau Diavolul în care este personificat orice rău? Această întrebare, aşadar, este total lipsită de sens, deoarece am putea să ne întrebăm de ce n-a făcut El o lume fără dimensiuni sau o lume fără succesiune temporală.

[1] Jakob Boehme, *Du Ciel et de la Terre* (n.a.).

Întreaga noastră tradiţie metafizică, creştină sau de altă natură, afirmă că în noi există două fiinţe, acest om şi Omul din acest om. Că lucrurile stau aşa e un lucru care face parte integrantă din limbajul nostru; de exemplu, expresia „controlul de sine" implică faptul că există cineva care controlează şi un subiect care este controlat, deoarece ştim că „nimic nu acţionează asupra sa însuşi", deşi îl uităm atunci când vorbim despre autonomie. Din aceste două feluri de „sine", omul exterior şi omul interior, personalitatea psihologică şi „Personalitatea" ca atare, este constituită alcătuirea umană formată dintr-un corp, un suflet şi un spirit.

[...] Poate fi unul sau celălalt pus în raport cu Diavolul? Nu corpul, bineînţeles, deoarece acesta nu este în sine nici bun, nici rău, ci numai un instrument pentru bine sau pentru rău. Nici spiritul [...] deoarece el este, prin definiţie, partea cea mai bună şi mai divină a omului, care este în ea însăşi incapabilă de greşeală şi care constituie singurul nostru mijloc de a participa la viaţă şi la perfecţiunea lui Dumnezeu. Mai rămâne numai sufletul, acest suflet pe care trebuie să-l urască cei care vor să fie discipoli ai lui Hristos şi pe care, aşa cum spune Sfântul Pavel, „Cuvântul lui Dumnezeu, ca o sabie cu două tăişuri, îl separă de spirit". [...]

Din cei doi care sunt în noi, unul este „scânteia" Intelectului sau Spiritul, celălalt este Sentimentul sau Mentalitatea, supus opiniei, şi este limpede că ultimul este „ispititorul" sau, mai exact „ispititoarea". În fiecare dintre noi, în bărbat, ca şi în femeie, există o *anima* şi un *animus*.

[...] Ca sufletul însuşi, „eul" sau „sinele" nostru, să fie Diavolul – pe care noi îl numim „duşmanul", „adversarul", „balaurul", dar niciodată cu un nume de persoană –, poate să pară surprinzător şi cu toate acestea este departe de a fi o

propoziţie originală. [...] O comparaţie a sufletului cu Satan a fost adesea făcută, şi faptul ne dă o soluţie aproape perfectă pentru toate problemele pe care le pune personalitatea lui Satan. [...]

Nimeni nu va contesta că acel câmp de bătaie unde psihomahia trebuie să ajungă la un capăt se găseşte în voi, nici că acolo unde Hristos luptă se găseşte şi duşmanul său, Antihristul. Nimeni, dacă excludem „superstiţiile", nu va pretinde că ispitele Sfântului Anton [...] pot fi considerate altfel decât nişte proiecţii ale unor tensiuni interne...

La capătul unei demonstraţii scânteietoare, A.K. Coomaraswamy conchide arătând că eliberarea fiinţei depinde de o „dispariţie a sinelui" efectivă şi de „realizarea Sinelui".

[...] Salvarea sufletului depinde şi de supunerea sa, de „capitularea sa consimţită". Ea este împiedicată atâta vreme cât rezistă.

(„La signification de la mort", „Meurs avant que tu ne meures", *Études de psychologie traditionnelle*, Archê, Milan, 2001)

FULCANELLI
(1841–1923)

Un personaj imaginar, îndrăgostit de vechi simboluri

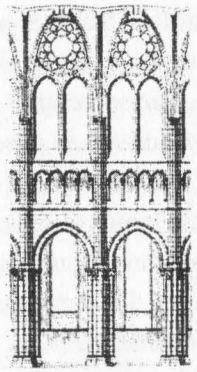

Apărut misterios la sfârşitul secolului al XIX-lea şi dispărut în prima jumătate a secolului al XX-lea, Fulcanelli n-a existat niciodată ca persoană. Datorăm sagacităţii şi cercetărilor încăpăţânate ale biografului său, Patrick Rivière[1], descoperirea târzie a adevăratei sale identităţi. Fulcanelli era un fizician pe nume Jules Violle, care a ocupat diferite funcţii oficiale, în

[1] Patrick Rivière, *Fulcanelli*, coll. „Qui suis-je?", Pardès, 2004 (n.a.).

special la Conservatorul național de arte și meserii. „Discipolul" său, Eugène Canseliet, i-a continuat opera vreme de mai mulți ani după moartea sa; întreținând incertitudinea în privința identității lui și, sporind confuzia, se pare că un al treilea personaj, Jean-Julien Champagne, s-a dat, pentru o vreme, drept Fulcanelli.

Domeniul intereselor lui Violle pare a fi fost atât de vast, încât el ar ocupa în zilele noastre o întreagă universitate: optică, acustică, chimie, termodinamică, electromagnetism... Se pare că nu s-a specializat în niciuna dintre aceste discipline, concentrându-se asupra verificării principiilor alchimice. Dintr-un punct de vedere strict științific, se pare că a avut totuși câteva intuiții revoluționare pentru timpul său. Așa cum au făcut, de exemplu, Camille Flammarion sau William Crookes care își continuau cercetările academice despre cosmos sau despre razele catodice, dar se ocupau și de cercetări privind spiritismul, Violle se încadrează în curentul acelor oameni de știință de la începutul secolului al XX-lea care se răzvrăteau împotriva pozitivismului îngust al epocii.

Prezența lui Fulcanelli în aceste pagini se explică printr-o lucrare, apărută la doi ani după moartea lui Violle și rămasă celebră, *Le Mystère des cathédrales*, cu subtitlul *Interprétation ésothérique des symboles hermétiques du grand oeuvre*. De inspirație evident masonică și alchimică, acest eseu a avut meritul de a atrage atenția unui vast public asupra simbolurilor esoterice pe care constructorii marilor edificii gotice le plasaseră din belșug în zidurile lor.

Speculațiile etimologice cu care Violle–Fulcanelli își presară explicațiile nu sunt, poate, toate riguroase, dar modul în care el citește arta gotică are meritul de a aminti un lucru important – creștinismul care a inspirat catedralele era cu mult mai bogat

decât o lăsa să se înțeleagă o anume tradiție universitară pentru care Evul Mediu ar fi fost „o mare noapte", un hiatus supărător între luminile elenice și Secolul Luminilor și al Progresului.

Alt merit al lui Fulcanelli, din punct de vedere strict istoric: el a fost primul care a revelat existența unei tradiții argotice medievale, argoul fiind pe atunci nu limba populară a anumitor medii sociale, ca astăzi, ci un limbaj codificat rezervat inițiaților aparținând unei francmasonerii timpurii. Pentru el, arta acelei epoci este numită în mod impropriu „gotică", termen cu totul inexact deoarece această artă a apărut în regiunea Île-de-France și adevăratul ei nume ar fi „artă argotică". Tradiția argotică ar fi transmis niște mituri și un esoterism gnosticist, ai cărui mesageri ar fi fost, între alții, Villon și Rabelais. Personajele grotești ale acestuia din urmă ar fi în realitate avatarurile unor mituri foarte vechi: regina Pédauque, strămoașa Nătărăilor, ar fi de fapt regina din Saba...

În absența unei sinteze coerente a acestor teorii, am omis totuși din aceste pagini tradiția argotică, emanație a cabalei, a hermetismului și a gnosticismului creștin.

SIMBOLURILE CATEDRALEI NOTRE-DAME DIN PARIS[1]

Catedrala din Paris, asemenea celor mai multe din bisericile metropolitane, este pusă sub proteguirea binecuvântatei

[1] Fulcanelli, *Misterul catedralelor* și interpretarea ezoterică a simbolurilor hermetice ale marii opere. Traducere și prefață de Dan Alexe, pp. 53–55, București, Ed. Nemira, 1997.

Fecioare Maria sau Maica Precista. În Franța, poporul numește aceste bazilici Notre-Dame. În Sicilia, ele poartă un nume și mai expresiv, cel de *Matrice*. E vorba, cum se vede, de temple dedicate Mamei (lat. *mater, matris), Matroanei* în sensul primitiv, cuvânt care prin corupere a devenit *Madonă* (it. *Ma donna), ma Dame*, Doamna mea și, prin extensie, Doamna noastră, Notre-Dame.

Să trecem de zăbrelele porții și să începem studiul fațadei cu portalul cel mare, zis pridvorul central sau al Judecății de Apoi. Pilastrul central, care desparte în două intrarea cea mare, oferă o serie de imagini alegorice ale științelor medievale. Stând cu fața la piață și la locul de onoare, alchimia e reprezentată printr-o femeie a cărei frunte atinge cerul. Așezată pe un tron, ea ține în mâna stângă un sceptru – însemn al suveranității –, în vreme ce mâna dreaptă prezintă două cărți, una închisă (esoterism), alta deschisă (exoterism). Între genunchi și sprijinită pe piept, ea ține o scară cu nouă trepte – *scala philosophorum* – hieroglifa răbdării de care trebuie să dea dovadă fidelii de-a lungul celor nouă operațiuni succesive ale lucrării hermetice. „Răbdarea este scara Filozofilor [...], iar umilința e poarta grădinii lor; căci Dumnezeu se va milosti de cel care va stărui fără îngâmfare și fără invidie."

Iată deci titlul capitolului filozofal din acest *Mutus Liber*[1] care e templul gotic: frontispiciul acestei Biblii oculte cu pagini masive din piatră, pecetea, sigiliul Marii Opere mirene apăsat pe fruntea Marii Opere creștine. Nu putea fi găsit un loc mai bun decât deasupra pragului intrării principale.

Catedrala ne apare, așadar, având ca temelie știința alchimică, cea care scrutează transformările substanței originare,

[1] Cartea tăcută (n.a.).

ale *Materiei* elementare (lat. *materea*, de la rădăcina *mater*, „mamă"). Iată de ce Maica Precista, despuiată de vălul său simbolic, nu e altceva decât personificarea substanței primitive de care s-a slujit principiul atotcreator în plăsmuirile sale. Iată sensul, de altfel luminos, al acestei stranii epistole căreia i se dă citire în timpul slujbei de Naștere a Domnului din Fecioară, și al cărei text urmează:

„Domnul mă avu încă de la începutul căilor sale. Eram înainte ca el *să fi plămădit toate făpturile*. Eram de-o veșnicie *înainte ca pământul să fi fost croit*. Hăurile nu erau încă și fusesem deja zămislită. Izvoarele nu ieșiseră încă din pământ, greoaia povară a munților nu se tocmise încă; mă născui înaintea colinelor. El nu făcuse nici uscatul, nici apele și nici nu întărise lumea pe polii ei. Pe când pregătea Cerurile, eram de față, pe când înconjura adâncurile cu marginile lor, dându-le o lege de neînfrânt; pe când întărea aerul deasupra uscatului; pe când apele izvoarelor căpătau o scurgere egală; pe când închidea marea între capetele sale și punea o lege peste ape ca ele să-și cunoască hotarul; pe când punea temeliile pământului, *eram cu el* și orânduiam toate cele."

E limpede că aveam aici de-a face cu *însăși esența lucrurilor*. Într-adevăr, cum ne învață Litaniile, Fecioara este *Vasul ce conține Spiritul lucrurilor: Vas spirituales*. „Pe o masă, în dreptul pieptului Magilor [...] erau dispuse într-o parte o carte sau un pachet de foi, ori lamele de aur (cartea lui Thoth), iar în cealaltă parte un *vas plin cu o licoare* astralo-cerească, din care o treime era miere sălbatică, o parte apă pământească, iar o parte apă cerească. [...] Taina, misterul se găseau în vas."

Această Fecioară neobișnuită – *Virgo singularis*, cum o desemnează anume Biserica – mai e slăvită și prin epitete care-i pun în evidență originea pozitivă. Nu i se mai spune

oare Palmierul Răbdării *(Palma patientiae)*, Crinul dintre spini *(Lilium inter spinas)*; *Mierea simbolică a lui Samson*; *Lâna lui Ghedeon*, *Roza mistică*, *Poarta Cerului*, *Casa Aurului* ş.a.m.d.? Aceleaşi texte o mai numesc pe Maria *Locaşul Înţelepciunii*, altfel zis, *Subiectul Ştiinţei hermetice*, al sapienţei universale. În simbolismul metalelor planetare, ea e *Luna*, care primeşte razele Soarelui şi le păstrează tainic în sânul ei. E izvorul substanţei pasive pe care spiritul solar vine s-o însufleţească. Aşa se face că Maria, Fecioară şi Mamă, reprezintă forma; Ilie, Soarele, Dumnezeu Tatăl este emblema spiritului vital. Din unirea acestor două principii rezultă materia vie, supusă neajunsurilor pricinuite de legile transmutaţiei şi ale dezvoltării. [...]

Acestea sunt reflecţiile sugerate de expresivul basorelief care-l întâmpină pe vizitator sub portalul catedralei. Filozofia hermetică, bătrâna Spagirie, îi urează bun venit în biserica gotică, templul alchimic prin excelenţă.

(Misterul catedralelor, op. cit.)

RENÉ GUÉNON
(1886–1951)

Codificator al esoterismului şi mare decodificator al lumii vizibile şi al lumii celeilalte

Născut creştin la Blois şi mort musulman la Cairo sub numele de Abd el Wahid Yehia, „Slujitor al Unicului cel Viu". După convertirea sa din 1930, René Guénon a construit o operă considerabilă prin anvergura, volumul şi influenţa ei. De la prima sa lucrare, *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues*, şi până la ultima, *Le règne de la Quantité et les Signes des Temps*, fiecare aspect oferă o oglindă care, peste multe decenii, permite descifrarea unei lumi exterioare care s-a schimbat cu toate acestea foarte mult, şi a unei lumi interioare care pare indescifrabilă şi care, cu toate acestea, rămâne neschimbată de la origini. În acest sens el este esoteristul perfect, cel care caută cheia. Cu toate acestea, conştient de paradoxul expus în introducerea la aceste pagini, el se descrie ca „exoterist".

Biografia lui Guénon nu ne oferă defel evaluări „revelatoare" ale unui destin ieşit din comun. După un bacalaureat în filozofie, urmat de unul în matematici elementare, el îl frecventează pe

Papus*, este primit în Loja Thebah a francmasoneriei și este interesat de gnoză și de gnosticism (va fi de altfel hirotonisit episcop al Bisericii gnostice). Mai mulți maeștri hinduși îl stimulează să descopere hinduismul. Abordează astfel cunoașterea fondatoare și își extinde explorările spre esoterismul chinez, apoi spre islam. Soția lui decedează în 1928 și el pleacă la Cairo. Se convertește acolo la islam, în 1930, și se căsătorește cu o egipteancă, cunoscută doar cu numele Fatma *hanem* (femeie), cu care va avea patru copii, ultimul născut la trei luni după moartea lui Guénon.

În toate acestea nu există nimic misterios, cu excepția adeziunii lui Guénon la islam, care se explică cel puțin în parte prin admirația sa față de sufism, tradiție mereu vie în Orientul islamic. Nu putem însă să trecem sub tăcere puternica sa dezaprobare față de prejudecățile occidentale în privința islamului, el folosind cuvinte foarte dure în mai multe din cărțile sale pentru a condamna „trufia și îngâmfarea occidentalilor, deficiențe care îi împiedică să recunoască adevărul și importanța datoriilor lor față de Orient". Mai denunță și iluzia occidentală după care cultura europeană ar fi moștenitoarea civilizației elenice, când patrimoniul acesteia a ajuns târziu în Europa și, mai mult, prin intermediul savanților musulmani.

Asociindu-și numele la principiul Tradiției, Guénon a fost considerat de către oamenii puțin familiarizați cu subiectul drept un adversar al explorării intelectuale. Nimic nu este mai departe de gândirea sa. Într-adevăr, prin Tradiție el înțelege comunitatea de idei transmise de-a lungul secolelor prin marile curente esoterice, de la hinduism la sufism și de la gnoza creștină la islam, convingere pe care el o împărtășește cu Krishnamurti, Coomaraswamy și mulți alții. Tot el a defrișat, cu o lăudabilă rigoare, un domeniu stufos și confuz, desemnat adesea drept

„ocultism", unde pistele se încâlcesc, ducând când la spiritism, când la practici străine de spiritualitate, cum ar fi numerologia, la ceea ce numește el pseudoesoterism, ansamblu de rețete adesea obscure pentru a ajunge la o falsă beatitudine terestră.

Conform definiției lui Luc Benoist, el a fost codificatorul esoterismului, de unde și autoritatea sa în acest domeniu.

Tradiția apărată de Guénon este tradiția celor Vechi, a lui Dao și a hinduismului, a gnozei și sufismului, fără adăugiri personale. Adept pasionat și riguros al ascezei spirituale, el este considerat drept un gânditor și nu un teoretician. Asemenea lui Maimonide, el este un ghid pentru toți cei care aspiră la elevația unică și adevărată a sufletului, încercând să se păzească de erori.

În devotamentul său față de spiritualitate, Guénon nu s-a dezinteresat totuși de lumea pământească. După multe decenii, el rămâne o autoritate și în critica istorică, în special datorită celor două lucrări, *La Crise du monde moderne* și *Le Règne de la Quantité*, din care vom cita câteva fragmente.

CĂILE INIȚIERII

Formele tradiționale pot fi comparate cu acele căi care duc toate la un același scop, dar care sunt foarte diferite ca atare. Este evident că nu putem urma mai multe căi în același timp și că atunci când ne angajăm pe una dintre ele este bine să o urmăm până la capăt și fără să ne abatem de la ea, deoarece a vrea să treci de la una la alta n-ar fi decât o modalitate de a nu mai avansa în realitate, ba chiar a risca să ne rătăcim cu totul. Numai cel care a ajuns la capăt domină, din această

pricină, toate căile, deoarece nu mai trebuie să le urmeze. El poate deci, dacă e cazul, să practice toate formele, fără vreo deosebire, tocmai pentru că le-a depășit și pentru că, pentru el, ele sunt acum unificate în principiul lor comun.

(Aperçus sur l'initiation)

ADEVĂRATA NATURĂ A RĂZBOIULUI SFÂNT

După ce a explicat că, potrivit doctrinei islamului, războiul sfânt, jihâd-ul, *reprezintă, conform filozofiei, „efortul" creaturii, Guénon continuă:*

„Marele război sfânt", adică lupta omului cu dușmanii pe care îi poartă în el însuși, adică împotriva tuturor elementelor care sunt în el contrare ordinii și unității. De altfel, nu e vorba de a anula aceste elemente care, ca tot ce există, au și ele rațiunea lor de a exista și locul lor în ansamblu, este vorba mai degrabă [...] de a le „transforma" aducându-le la unitate, într-un fel absorbindu-le în ea. Omul trebuie să tindă înainte de toate și în mod constant să realizeze unitatea în el însuși, în tot ceea ce-l constituie, potrivit tuturor modalităților manifestării sale umane, unitate a gândirii, unitate a acțiunii și, de asemenea, ceea ce este mai dificil, unitate între gândire și acțiune. În ceea ce privește acțiunea, trebuie de altfel să remarcăm că ceea ce are în mod esențial valoare este intenția *(niyyah)*, deoarece numai aceasta depinde în întregime de om, fără ca el să fie afectat sau modificat de contingențele exterioare, așa cum sunt întotdeauna rezultatele acțiunii.

(Le Symbolisme de la Croix, Guy Trédaniel éd., 1996)

La ceea ce încearcă filozofii să ajungă pe o cale ocolită și pe dibuite, ei reușesc imediat prin intuiție intelectuală fără de care nicio metafizică reală nu este posibilă și în afara căreia nu putem să surprindem decât o umbră a adevărului.

(Saint Bernard)

INTERPRETAREA SFINXULUI

Înțelepciune și forță, acestea sunt atributele respective ale Brahmanilor și ale Kshatriyas[1], sau, dacă preferăm, ale autorității spirituale și a puterii temporale. Și este interesant să remarcăm că la vechii egipteni simbolul Sfinxului, în una din semnificațiile sale, reunea tocmai aceste două atribute considerate potrivit raporturilor lor normale. Într-adevăr, chipul omenesc poate fi considerat a reprezenta înțelepciunea, iar corpul leului, forța. Capul este autoritatea spirituală care conduce, iar corpul este puterea temporală care acționează. Trebuie de altfel să remarcăm că Sfinxul este reprezentat întotdeauna în repaus, puterea spirituală fiind surprinsă aici în starea ei de „nonacțiune", în principiul său spiritual unde este conținută „în cel mai înalt grad", deci numai ca posibilitate de acțiune, sau mai bine, în principiul divin care unifică spiritualul și temporalul, fiind dincolo de deosebirea lor și fiind sursa comună din care provin amândoi, primul însă direct, iar al

[1] Prinții războinici în cultura hindusă (n.a.).

doilea indirect şi prin mijlocirea primului. Găsim de altfel un simbol verbal care, prin constituţia sa hieroglifică, este un echivalent exact al aceluia: este numele Druizilor, care se citeşte *Dru-vid*, în care prima rădăcină semnifică forţa, iar a doua, înţelepciunea. Şi reunirea acestor două atribute în acest nume, ca şi reunirea celor două elemente ale Sfinxului într-o singură şi aceeaşi fiinţă, dincolo de faptul că ea marchează faptul că regalitatea este implicit conţinută în sacerdoţiu, este fără îndoială o amintire din epoca îndepărtată când cele două puteri erau încă unite, în starea de nedeosebire primordială, în principiul lor comun şi suprem.

(Autorité spirituelle et pouvoir temporel, Guy Trédaniel éd., 1984)

DAOISM ŞI CONFUCIANISM

Datând de mai bine de o jumătate de secol, acest text magistral rămâne şi acum actual. El va fi important pentru cei care îşi pun întrebări cu privire la orientarea filozofică a culturii chineze după maoism şi criza declanşată de reapariţia confucianismului. El exprimă faptul că etica, reflex al metafizicii, poate să se schimbe, însă aceasta din urmă rămâne inalterabilă.

De obicei, când se vorbeşte în Occident despre China şi doctrinele sale, oamenii se referă aproape în mod exclusiv la confucianism, ceea ce, de altfel, nu vrea să spună că este interpretat totdeauna corect. Uneori se vrea ca el să fie transformat într-un fel de „pozitivism" oriental, când el este în realitate cu totul altceva, în primul rând din pricina caracterului

său tradiţional şi pentru că el este [...] o aplicaţie de principii superioare, în vreme ce pozitivismul implică, dimpotrivă, negarea acestor principii. În privinţa Daoismului, nu se vorbeşte în general despre el şi mulţi par să-i ignore până şi existenţa, sau cel puţin să creadă că el a dispărut de multă vreme şi că nu mai prezintă decât un interes pur istoric sau arheologic [...].

Lao Zi nu a scris decât un singur tratat, foarte concis de altfel, *Dao De Jing* sau *Cartea despre Dao şi Rectitudine*[1]. Toate celelalte texte daoiste sunt fie comentarii ale acestui text fundamental, fie redactări mai mult sau mai puţin târzii ale unor învăţături complementare care fuseseră, la început, pur orale. *Dao*, care e tradus literalmente prin „cale" şi care a dat numele doctrinei înseşi, este Principiul suprem, conceput din punct de vedere strict metafizic. El este în acelaşi timp originea şi scopul tuturor fiinţelor, aşa cum o indică foarte clar caracterul ideografic care-l reprezintă, *De*, pe care noi preferăm să-l redăm prin „rectitudine" şi nu prin „Virtute", aşa cum se întâmplă uneori, pentru a nu părea că i se dă o accepţie „morală" care nu se găseşte deloc în spiritul Daoismului. Acest *De*, spuneam, este ceea ce am putea numi o „specificare" a lui *Dao* în legătură cu o fiinţă determinată, cum este, de pildă, fiinţa umană. Este direcţia pe care această fiinţă trebuie s-o urmeze pentru ca existenţa sa, în starea în care se găseşte în prezent, să fie potrivit Căii sau, cu alte cuvinte, în conformitate cu Principiul. Aşadar, Lao Zi se plasează în primul rând în ordinea universală şi coboară apoi la

[1] În româneşte, *Dao De Jing* a fost tradusă (Dinu Luca) prin *Cartea despre Dao şi Putere*. R. Guénon traduce *De* prin Rectitudine, termen pe care l-am păstrat ca atare (n.t.).

o aplicație. Această aplicație însă, deși vizează cu precizie cazul omului, nu urmează deloc un punct de vedere social sau moral. Ceea ce se are în vedere este întotdeauna și în mod exclusiv atașarea la Principiul suprem și astfel, în realitate, noi nu ieșim din domeniul metafizic. [...]

Doctrina care este comună tuturor, cea pe care toți, în măsura mijloacelor pe care le au, trebuie s-o studieze și s-o pună în practică este Confucianismul care, cuprinzând tot ce privește relațiile sociale, este pe de-a-ntregul suficient pentru nevoile vieții obișnuite. Cu toate acestea, deoarece Daoismul reprezintă cunoașterea principială din care derivă întreg restul, Confucianismul nu este, în realitate, într-un anume fel, decât o aplicație de un ordin contingent, el îi este subordonat în drept prin însăși natura sa [...]. Confucianismul, care nu reprezintă decât aspectul exterior al tradiției, poate să și dispară în cazul în care condițiile sociale s-ar schimba atât de mult încât să ceară constituirea unei forme pe de-a-ntregul nouă. Daoismul se află însă dincolo de aceste contingențe.

(Aperçus sur l'ésotérisme islamique et le taoisme, Gallimard, 1973)

DESPRE CÂTEVA PRINCIPII ALE OCCIDENTULUI

Tema lui Guénon din acest pasaj care dovedește o surprinzătoare prestiință este aceea că o civilizație care nu recunoaște niciun principiu superior și care este de fapt fondată pe negarea acestor principii nu poate să se înțeleagă cu ceilalți. Ea este destinată conflictului.

Când ne aflăm în prezența unei idei cum e cea de „egalitate", sau cea de „progres", sau toate celelalte „dogme laice" acceptate orbește de aproape toți contemporanii, dogme a căror formulare a început să se contureze în cea mai mare parte în cursul secolului al XVIII-lea, ne este, firește, cu neputință să admitem că astfel de idei s-au născut spontan. Ele sunt în fond adevărate „sugestii", în sensul cel mai stric al cuvântului, care n-ar fi putut avea efect decât într-un mediu deja pregătit să le primească; nu ele au creat din nimic starea de spirit caracteristică epocii moderne, dar au contribuit într-o largă măsură la întreținerea și dezvoltarea ei și au împins-o până la un punct pe care, fără prezența lor, aceasta nu l-ar fi atins. Dacă aceste sugestii s-ar spulbera, mentalitatea generală și-ar schimba desigur orientarea; tocmai de aceea, ele sunt alimentate cu grijă de toți cei care au vreun interes în menținerea, dacă nu în sporirea dezordinii; din același motiv, într-o vreme când totul este pus în discuție, ele sunt singurele lucruri asupra cărora nimeni nu-și permite niciodată să discute. [...]

Argumentul decisiv împotriva „democrației" se poate rezuma în câteva cuvinte: superiorul nu poate emana din inferior, pentru că din „mai puțin" nu poate ieși „mai mult" – un enunț de o rigoare matematică absolută pe care nimic nu-l poate infirma. Se cuvine să remarcăm că exact același argument, aplicat în alt domeniu, se opune „materialismului", iar concordanța nu e căutși de puțin fortuită, cele două fiind mult mai strâns legate decât s-ar părea la prima vedere. E limpede că poporul nu poate conferi o putere pe care nici el nu o posedă.[1]

[1] René Guénon, *Criza lumii moderne*, traducere de Anca Manolescu. Prefață de Florin Mihăescu și Anca Manolescu, București, Humanitas, 1993, p. 125–126, 129.

o aplicație. Această aplicație însă, deși vizează cu precizie cazul omului, nu urmează deloc un punct de vedere social sau moral. Ceea ce se are în vedere este întotdeauna și în mod exclusiv atașarea la Principiul suprem și astfel, în realitate, noi nu ieșim din domeniul metafizic. [...]

Doctrina care este comună tuturor, cea pe care toți, în măsura mijloacelor pe care le au, trebuie s-o studieze și s-o pună în practică este Confucianismul care, cuprinzând tot ce privește relațiile sociale, este pe de-a-ntregul suficient pentru nevoile vieții obișnuite. Cu toate acestea, deoarece Daoismul reprezintă cunoașterea principială din care derivă întreg restul, Confucianismul nu este, în realitate, într-un anume fel, decât o aplicație de un ordin contingent, el îi este subordonat în drept prin însăși natura sa [...]. Confucianismul, care nu reprezintă decât aspectul exterior al tradiției, poate să și dispară în cazul în care condițiile sociale s-ar schimba atât de mult încât să ceară constituirea unei forme pe de-a-ntregul nouă. Daoismul se află însă dincolo de aceste contingențe.

(Aperçus sur l'ésotérisme islamique et le taoisme, Gallimard, 1973)

DESPRE CÂTEVA PRINCIPII ALE OCCIDENTULUI

Tema lui Guénon din acest pasaj care dovedește o surprinzătoare prestiință este aceea că o civilizație care nu recunoaște niciun principiu superior și care este de fapt fondată pe negarea acestor principii nu poate să se înțeleagă cu ceilalți. Ea este destinată conflictului.

Când ne aflăm în prezența unei idei cum e cea de „egalitate", sau cea de „progres", sau toate celelalte „dogme laice" acceptate orbește de aproape toți contemporanii, dogme a căror formulare a început să se contureze în cea mai mare parte în cursul secolului al XVIII-lea, ne este, firește, cu neputință să admitem că astfel de idei s-au născut spontan. Ele sunt în fond adevărate „sugestii", în sensul cel mai stric al cuvântului, care n-ar fi putut avea efect decât într-un mediu deja pregătit să le primească; nu ele au creat din nimic starea de spirit caracteristică epocii moderne, dar au contribuit într-o largă măsură la întreținerea și dezvoltarea ei și au împins-o până la un punct pe care, fără prezența lor, aceasta nu l-ar fi atins. Dacă aceste sugestii s-ar spulbera, mentalitatea generală și-ar schimba desigur orientarea; tocmai de aceea, ele sunt alimentate cu grijă de toți cei care au vreun interes în menținerea, dacă nu în sporirea dezordinii; din același motiv, într-o vreme când totul este pus în discuție, ele sunt singurele lucruri asupra cărora nimeni nu-și permite niciodată să discute. [...]

Argumentul decisiv împotriva „democrației" se poate rezuma în câteva cuvinte: superiorul nu poate emana din inferior, pentru că din „mai puțin" nu poate ieși „mai mult" – un enunț de o rigoare matematică absolută pe care nimic nu-l poate infirma. Se cuvine să remarcăm că exact același argument, aplicat în alt domeniu, se opune „materialismului", iar concordanța nu e câtuși de puțin fortuită, cele două fiind mult mai strâns legate decât s-ar părea la prima vedere. E limpede că poporul nu poate conferi o putere pe care nici el nu o posedă.[1]

[1] René Guénon, *Criza lumii moderne*, traducere de Anca Manolescu. Prefață de Florin Mihăescu și Anca Manolescu, București, Humanitas, 1993, p. 125–126, 129.

Această descriere a fracturii psihologice a materialismului, în urma şocului când el descoperă că sistemul său nu este infailibil, are, între altele, şi o grilă de lectură istorică şi politică care se aplică cu toată evidenţa istoriei recente şi prăbuşirii „Imperiului materialist" al URSS, prăbuşire care nu s-a produs nici din pricina unor motive economice, nici din motive politice, ci în urma „fracturii" descrise de Guénon. Deoarece perenitatea este unul din meritele marilor texte care luminează cunoaşterea Tradiţiei.

Atitudinea materialistă, datorită limitării ei, nu prezintă deocamdată decât un pericol şi el limitat. „Densitatea" sa, dacă putem spune astfel, îl pune pe cel care se ţine de ea la adăpost de orice influenţe subtile, fără deosebire, şi îi dă în această privinţă un fel de imunitate comparabilă cu cea a unei moluşte care rămâne bine închisă în cochilia sa, imunitate de unde îi vine materialistului acea impresie de securitate [...]. Dacă facem însă acestei cochilii, care reprezintă aici ansamblul concepţiilor ştiinţifice admise în mod convenţional cu „insensibilitatea" care rezultă în ceea ce priveşte constituţia „psihofiziologică" a individului, o deschidere în partea inferioară, aşa cum spuneam mai sus, influenţele subtile distrugătoare vor pătrunde în ea imediat şi cu atât mai uşor cu cât, în urma unei lucrări negative făcute în faza precedentă, niciun element de ordin superior nu va putea interveni pentru a se opune acţiunii lor. [...] Securitatea derizorie a „vieţii obişnuite" care însoţea în mod inseparabil materialismul este din acest moment puternic ameninţată, sigur, şi vom vedea fără îndoială din ce în ce mai clar şi, totodată, într-un mod din ce în ce mai general, că ea nu era decât o iluzie. Ce avantaj real putem avea însă din această situaţie în afara faptului de a cădea imediat într-o altă iluzie mai rea decât prima şi mai primejdioasă din toate punctele de vedere, deoarece ea comportă consecinţe mult mai întinse şi mai profunde, iluzie care este iluzia unei „spiritualităţi pe dos"...

(Le Règne de la Quantité et les Signes des Temps, Gallimard, 1945)

GEORGES IVANOVITCH GURDJIEFF
(1872–1949)

Semănător de dezordine, secerător de lumină

„Un Socrate slav", „heterodoxul care trezește", „profetul nebun", „magicianul": n-au lipsit calificativele – fără a mai pune la socoteală injuriile – pentru a-l defini pe Gurdjieff, care a fost o legendă încă din timpul vieții. Acest personaj cu un fizic masiv (scriitorul englez Llewellyn Powys l-a comparat cu un „geambaș"), născut în Armenia rusească, vorbind tadjika, armeana, rusa, greaca, engleza și franceza, transmitea o învățătură în care se regăsesc atât elemente din pitagorism, cât

și din înțelepciunea popoarelor, din hermetism sau din psihologia modernă. Și într-adevăr era derutant. Nu corespundea niciunei imagini obișnuite a esoteristului auster, cu vorba măsurată și cultivându-și misterul. Înjura, bruftuluia, izbucnea în amenințări și dădea dovadă de o intensă activitate fizică. Trecând de la familiarism la o atitudine solemnă, de la sfaturi de sănătate practică la considerații metafizice, nedându-se înapoi de la discutarea unor subiecte atât de tulburătoare ca fizica moleculară, cosmologia sau neurologia, el era o enigmă vie.

În 1922, a întemeiat la Fontainebleau un Institut pentru dezvoltarea armonică a omului, unde s-au înscris mai multe personalități ale epocii. Era de fapt un fel de colonie de călugări. Faptul că scriitoarea Katherine Mansfield, bolnavă pe atunci de tuberculoză, a venit acolo unde a și murit, urmând disciplina impusă, a aruncat o lumină defavorabilă și durabilă asupra originalului institut al lui Gurdjieff care nu era un sanatoriu, iar la vremea aceea antibioticele nu existau. Exercițiile fizice grele pe care le cerea elevilor, tipul de hrană – se pare vegetariană și bogată în făinoase –, precum și disconfortul pe care un ziarist englez l-a comparat cu viața din tranșeele din Flandra din 1917 – pe atunci gulagurile nu erau cunoscute –, toate acestea implicau riscuri fiziologice, ca și virtuți psihologice și, fără îndoială, maestrul nu a fost întotdeauna conștient de acest aspect. În 1924 totuși, Gurdjieff a deschis o filială a institutului său la New York.

La mai bine de o jumătate de secol după moartea lui, este încă dificil să facem în opera lui o distincție între intuiția strălucitoare care l-ar plasa printre metafizicieni, cum sunt paginile sale despre absența conștiinței, teoriile ce nu pot fi verificate sau cel puțin nu au fost verificate, precum și ideile sale despre vibrația atomilor de hidrogen. Cu toate acestea,

din scrierile lui Gurdjieff se degajă o constantă – distanţa ireductibilă faţă de misticism.

Locul lui Gurdjieff în esoterism se justifică prin principiul pe care el l-a expus sub diferite forme în bogata sa operă: necunoscându-se, fiinţa umană nu există, în sensul fundamental al cuvântului, şi din această cauză, faptele sale nu sunt decât acţiuni mecanice. Libertatea nu există decât în conştiinţa de sine, însă aceasta este fluctuantă şi oscilează între *conştiinţă* şi *posibilitatea de conştiinţă* hărţuită de dualităţi conflictuale. Individul nu poate, aşadar, să acţioneze. El este acţionat. El nu poate să spună adevărul, deoarece nu-l cunoaşte şi nu ştie că el minte. Numai rezolvarea acestor oscilaţii permite, după Gurdjieff, să se ajungă la conştiinţă. Or, acesta este un exerciţiu dificil, pe care numai puţini pot să-l facă, şi din care cauză este esoteric.

Ideea pe care o dezvoltă aici Gurdjieff se înscrie în curentul original al marilor esoterişti. Sinele neputând să existe la nivelul pământesc, domeniu al Eului, numai conştiinţa cosmică îi permite accesul la ea. Numai Sinele poate *să fie* şi singura sa libertate posibilă stă în distrugerea Eului.

În afara cursurilor de dans, de un tip special, primitiv, pe care se pare că l-a învăţat pentru a se opune unei personalităţi celebre a epocii, Rudolf Steiner*, Gurdjieff îi învăţa o gimnastică curioasă, disimetrică, în care recunoaştem influenţa unei lucrări majore din psihologie, *L'Automatisme psychologique* a lui Pierre Janet. Putem deduce de aici că el încerca să-şi decondiţioneze elevii pentru a-i elibera de obiceiurile Eului.

Opera scrisă a lui Gurdjieff este şi ea deconcertantă.Trilogia sa *De tout et de tout*, 1. *Récits de Belzébuth à son petit-fils*, 2. *Rencontres avec des hommes remarquables* şi 3. *La vie n'est réelle que lorsque je suis*, oscilează între filozofie, autobiografie,

fantastic şi iniţiere. Abordarea ei este mai uşoară dacă este făcută prin mijlocirea lucrării discipolului său Piotr Demianovich Ouspensky, *Fragments d'un enseignement inconnu*.

Gurdjieff a murit la Paris în 1949.

O LECŢIE DESPRE ALIMENTAŢIE ŞI RESPIRAŢIE

Am auzit vorbindu-se mult la Tabriz despre un derviş persan considerat că făcea minuni, ceea ce ne-a trezit curiozitatea. [...] În cea de a treisprezecea zi a unei călătorii peste măsură de obositoare, după ce am dormit în corturile unor păstori kurzi sau persani sau prin cătune, am ajuns în cele din urmă la satul unde trăia dervişul şi unde ni s-a arătat casa lui, aşezată la o oarecare distanţă. Ne-am dus acolo imediat şi l-am găsit lângă casă, la umbra unor copaci mari sub care avea obiceiul să stea ca să discute cu vizitatorii.

Am văzut un om, aproape bătrân, îmbrăcat în zdrenţe, desculţ. Şedea direct pe pământ, cu picioarele încrucişate. Lângă el erau grupaţi mai mulţi persani tineri care erau elevii săi, aşa cum am aflat mai târziu [...].

Era ora cinei. Un elev a adus mâncarea dervişului: orez într-o tigvă de dovleac. Continuându-şi conversaţia, dervişul a început să mănânce. Deschizându-ne sacii de călătorie, am făcut şi noi acelaşi lucru. [...] Trebuie să spun că la acea epocă eram un fervent adept al faimoşilor yoghini hinduşi şi urmam cu sfinţenie toate indicaţiile din Hatha Yoga. M-am străduit să mestec hrana cu cea mai mare grijă. Toţi ceilalţi şi dervişul îşi terminaseră de multă vreme masa modestă, în vreme ce eu

continuam să mănânc încet, încercând să nu înghit o singură bucată care să nu fie cu conştiinciozitate mestecată.

Bătrânul a remarcat faptul şi m-a întrebat:

– Spune-mi, tinere străin, de ce mănânci aşa?

Eram atât de uluit de această întrebare, care mi se părea deplasată şi care nu pleda defel în favoarea cunoaşterii celui care o pusese, încât nici n-am avut chef să răspund. Mă gândeam că am făcut un ocol inutil ca să întâlnim un om care nu merita efortul unei discuţii serioase. L-am privit în ochi şi nu ştiu dacă simţeam pentru el milă sau ruşine, însă am explicat, sigur de mine, că mestecam cu grijă hrana pentru ca ea să fie mai bine asimilată în intestin, sprijinindu-mă pe faptul că o hrană bine digerată aduce organismului o mai mare cantitate de calorii indispensabile funcţiunilor noastre. Am rezumat, aşadar, în câteva fraze tot ceea ce găsisem în cărţile privind acest subiect.

Bătrânul a dat din cap şi, cu accentele unei profunde convingeri, a recitat lent următoarea formulă cunoscută în toată Persia:

– *„Omoară-l, Doamne, pe cel care, neştiind nimic despre sine, îndrăzneşte să-i înveţe pe ceilalţi calea care duce la porţile Regatului Tău.“*

[...] Dervişul m-a întrebat:

– Spune-mi, tinere străin, faci bineînţeles şi gimnastică?

Era adevărat, făceam şi chiar într-un mod intensiv, nu după metodele yoghinilor hinduşi pe care le cunoşteam totuşi bine, ci urmând de preferinţă sistemul suedez al lui Müller.

Am răspuns că, într-adevăr, făceam gimnastică şi găseam că era indispensabil s-o practic dimineaţa şi seara şi am explicat în câteva cuvinte felul de mişcări pe care le practicam.

– Toate acestea, vezi, sunt bune doar pentru dezvoltarea braţelor şi picioarelor şi în general a muşchilor externi,

a remarcat dervişul. Însă noi avem şi muşchi interni la care mişcările dumitale mecanice nu vor ajunge niciodată.

– Aşa-i, am admis eu.

– Bine. Să revenim la felul dumitale de a mesteca alimentele. Dacă vrei să ştii părerea mea sinceră, am să-ţi spun că dacă contezi cumva pe această mestecare lentă pentru a avea sănătate sau să capeţi vreun alt beneficiu, ai ales mijlocul cel mai prost. Mestecând astfel hrana, reduci munca stomacului. Deocamdată, eşti tânăr şi totul se petrece bine. Însă îţi obişnuieşti stomacul cu lenea şi pe măsură ce vei îmbătrâni, muşchii dumitale se vor atrofia încetul cu încetul din lipsa exerciţiului natural. [...] Se vede bine că cei care te-au sfătuit să adopţi această metodă de mestecat, ca şi cei care scriu cărţi despre acest subiect nu au ascultat decât o singură părere şi nu au căutat mai mult.

Aceste cuvinte simple, limpezi şi de bun-simţ mi-au schimbat total părerea despre bătrân. [...]

– Aveţi bunătatea, părinte, şi explicaţi-mi ce credeţi despre respiraţia artificială. Eu cred că e folositoare şi o practic potrivit indicaţiilor yoghinilor. Inspir aerul, îl reţin câteva clipe şi apoi îl dau încet afară. Ar fi mai bine să mă abţin?

Văzând că atitudinea mea faţă de el se schimbase radical, dervişul mi-a explicat următoarele cu bunăvoinţă:

– Dacă îţi faci rău mestecând cum faci hrana, îţi faci de o mie de ori mai rău practicând acest fel de respiraţie. Toate exerciţiile de respiraţie descrise în cărţi sau predate în şcolile esoterice moderne nu pot face decât rău. Respiraţia, cum trebuie s-o ştie orice persoană cu bun-simţ, este şi ea un proces de absorbţie, numai că hrana este diferită. Intrând în organism şi transformându-se acolo, aerul, ca orice aliment obişnuit, se descompune în părţile sale constituente care formează noi

combinații, fie între ele, fie cu elementele corespunzătoare ale altor substanțe deja prezente în corp. Ele creează atunci substanțe diferite, utilizate încontinuu de către mecanismele vitale. Dumneata știi că pentru a obține o substanță nouă elementele care o constituie trebuie să existe în proporții definite. Să luăm exemplul cel mai simplu. Ca să faci pâine, trebuie mai întâi să faci coca, iar aceasta necesită o proporție exactă de apă și făină. Fără apă suficientă, veți avea un produs care se va sfărâma la primul contact. Cu prea multă apă veți obține o fiertură numai bună pentru animale. [...] Când respiri în mod obișnuit, mecanic, organismul își ia singur din aer cantitatea de substanțe de care are nevoie. Plămânii sunt astfel făcuți încât sunt obișnuiți să funcționeze cu o cantitate de aer definită. Dacă această cantitate de aer care trece prin plămâni este modificată, procesele interne de fuziune și de echilibru vor fi inevitabil modificate.

[...] Modificând în mod artificial respirația, noi modificăm ritmul de funcționare al plămânilor, însă cum activitatea lor este legată între altele cu cea a stomacului, ritmul de funcționare al acestuia din urmă va fi și el modificat, la început ușor, apoi într-un mod din ce în ce mai marcat. [...] Așa că e de o mie de ori mai bine să nu ne atingem de organismul nostru.

(Rencontres avec des hommes remarquables, Julliard, 1960)

DESPRE CONȘTIINȚĂ

Într-o zi, l-am întrebat pe G. [Gurdjieff] dacă el credea că este posibil să se ajungă la „conștiința cosmică", nu doar pentru o clipă, ci pentru o anumită durată. Cu termenii de „conștiință cosmică", eu înțelegeam [...] cea mai înaltă conștiință accesibilă omului.

– Nu știu ce numești dumneata conștiință cosmică, a spus G. E un termen vag, fiecare poate să cheme cu acest nume tot ce vrea. În majoritatea cazurilor, ceea ce numim „conștiință cosmică" nu este decât o fantezie, visare, asociații însoțite de o lucrare intensă a centrului emoțional. Acest lucru poate ajunge până la pragul extazului, însă cel mai adesea, nu este vorba decât de o experiență emoțională subiectivă la nivelul viselor. De altfel, înainte de a vorbi despre „conștiința cosmică", noi trebuie să definim *ce este conștiința* în general. Cum definești dumneata conștiința?

– Conștiința este considerată ca neputând fi definită, am spus eu. Și într-adevăr, cum ar putea să fie definită, dacă ea este o calitate interioară? Cu mijloacele obișnuite pe care le avem la dispoziția noastră, este imposibil să stabilim conștiința la un alt om. Nu o cunoaștem decât în noi înșine.

– Aiureala științifică obișnuită! a spus G. Este timpul ca să te eliberezi de toată această sofistică. Nu există decât un singur punct corect în tot ce ai spus, nu poți să cunoști conștiința decât în tine însuți. Însă, noteaz-o bine: nu o poți cunoaște decât atunci când o ai. Iar când n-o ai, nu poți recunoaște, în același moment, că nu o ai – abia mai târziu poți s-o faci. Vreau să spun că, atunci când ea va reveni, atunci vei putea vedea că ea a fost absentă multă vreme și să-ți aduci aminte de clipa când a dispărut și de clipa când ea a apărut din nou. Vei putea și să determini momentele când ești mai aproape sau mai departe de conștiință. Observând însă în tine însuți aparițiile și disparițiile ei, vei vedea inevitabil un fapt pe care nu-l vezi niciodată, de care nu ți-ai dat niciodată seama,

acela că momentele de conştiinţă sunt foarte scurte şi separate unele de celelalte de lungi intervale de totală inconştienţă în timpul cărora maşina dumitale lucrează automat.

(P.D. Ouspensky, *Fragments d'un enseignement inconnu*, Stock, 1949)

Acest text crucial pentru sistemul de gândire al lui Gurdjieff, conform căruia noi nu ne putem cunoaşte decât printr-un efort intelectual pe care-l descrie mai jos, ar fi fost fără îndoială scris altfel dacă autorul ar fi trăit cu o jumătate de secol mai târziu, în epoca când metodele de studiu al funcţionării cerebrale prin TEP (Tomografie prin emisie de pozitroni) şi RMN (Rezonanţă magnetică nucleară) au permis localizarea exactă a diferiţilor centri din creier activaţi de gândire şi tipurile de activitate cerebrală, chiar şi cele activate de meditaţia budistă. El îşi păstrează totuşi actualitatea în ceea ce priveşte căpătarea conştiinţei de către activitatea gânditoare prin ea însăşi.

Referinţa la automatismele gândirii pare să arate cunoaşterea cărţii lui Pierre Janet, citată mai sus.

MITURI, SIMBOLURI, AFORISME

Conştienţi de imperfecţiunea şi de neputinţa limbajului obişnuit, oamenii care aveau ştiinţa obiectivă au încercat să exprime ideea de unitate sub forma unor „mituri", „simboluri" şi „aforisme" speciale care, fiind transmise fără alterări, au dus această idee de la o şcoală la alta, adesea de la o epocă la alta.

S-a spus deja că în om, în stările superioare de conştiinţă, funcţionează două centre psihice superioare: centrul „emoţional superior" şi centrul „intelectual superior". Scopul miturilor şi al simbolurilor este acela de a ajunge la centrii superiori, de a transmite omului idei inaccesibile raţiunii, de a i le transmite sub forme care să nu poată fi interpretate în mod fals. Miturile erau destinate centrului „emoţional superior", simbolurile centrului „intelectual superior". De aici, toate eforturile făcute pentru a înţelege sau explica numai cu raţiunea miturile, simbolurile precum şi aforismele care dau un rezumat al conţinutului lor sunt sortite dinainte eşecului. Este întotdeauna posibil de a înţelege totul, însă trebuie în fiecare caz să activezi centrul apropriat. Pregătirea fără de care nu se pot primi ideile ştiinţei obiective trebuie să se facă cu ajutorul gândirii, deoarece numai o gândire bine pregătită poate să transmită aceste idei centrelor superioare fără a introduce în ele elemente străine.

(P.D. Ouspensky, *Fragments d'un enseignement inconnu*, Stock, 1949)

PĂRINTELE PAVEL FLORENSKI
(1882–1943)

Căutarea structurilor necunoscute ale cunoscutului

Născut în Caucaz dintr-un tată rus şi o mamă armeancă, hirotonisit în 1911, autentic om de ştiinţă, mort în temniţa din Solovki, Pavel Florenski este unul din spiritele cele mai originale ale secolului al XX-lea. Omul care a publicat în 1932, anul arestării sale de către autorităţile comuniste, o lucrare intitulată *Étude sur le gradient éléctrique des spires du transformateur* este şi autorul unui studiu despre *La Vérité spirituelle*. Spirit universal, vorbind principalele limbi europene pe lângă ebraică, greacă şi latină, de o erudiţie uimitoare, el a avut asupra ştiinţelor exacte, ca şi asupra marilor domenii ale spiritualităţii o privire ce poate fi comparată cu razele X care caută să descopere structurile necunoscute ale cunoscutului. Cele două culegeri cunoscute din opera sa, *La Colonne et le Fondement de la Vérité* şi *La Perspective inversée/L'Iconostase*[1], oferă nişte vederi tulburătoare despre întreaga scară de activităţi şi de căutări umane.

[1] L'Âge d'homme, Paris (n.a.).

O asemenea bogăţie scapă definiţiilor obişnuite. Specialiştii îl situează pe Florenski printre „esoteriştii deschişi", ceea ce trimite la falsa antinomie dintre esoterism şi exoterism, descrisă în introducerea la aceste pagini. Însă, Florenski a dominat repede antinomiile aparente, am fi noi tentaţi să spunem. Secretul, care este obiectul diferitelor forme de esoterism, se afla, pentru el, în fenomenul material cel mai cunoscut în aparenţă la fel ca şi în exegeza anevoioasă a unui autor necunoscut. De fapt, secretul se afla în ochiul cititorului, ca să parafrazăm celebrul aforism al lui Pascal: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit deja."

EROAREA DUALISMULUI INTELECTUAL

Intelectualii reproşează concepţiei ecleziastice un dualism metafizic, fără să remarce că aruncă asupra Bisericii propria *lor* greşeală dualistă. Şi cu toate acestea, teologia patristică, în modul cel mai clar, dezvoltă acest adevăr: viaţa eternă nu este numai viaţa sufletului, ea este şi cea a corpului. Astfel, potrivit Sfântului Grigorie din Nysa, *he zoe aute ou tes psuches esti monon, alla kei tou somatos;* nu numai sufletul creştinului devine „coparticipant la natura divină", omul se uneşte cu Dumnezeu atât spiritual, cât şi somatic, aşa cum spune Simion Teologul cel Nou: *Homo Deo spiritualiter corporaliterque unitur.* Purificarea inimii deschide privirea către lumea de sus şi, totodată, pune întreg omul în ordine. Sufletul este iluminat, corpul este şi el iluminat. Sufletului sfânt i se adaugă un corp sfânt.

[...] Ideea de corp sfânt...

Posturile îl ajută. Pentru același motiv care îi face să disprețuiască posturile, intelectualilor le *este rușine* de hrană. Sunt de altfel sinceri, ceea ce este un fapt deplorabil. Intelectualul nu știe să mănânce, și încă și mai puțin să guste. El nu știe ce înseamnă și nici ce este hrana sacră. El nu consumă darul lui Dumnezeu, el nici măcar nu mănâncă, el „absoarbe" produse chimice. Îndeplinește o simplă „funcție fiziologică", animală care-i repugnă. El o disprețuiește, cu toate acestea o îndeplinește. Iată de ce intelectualul mănâncă și se căsătorește cu cinism, din sfidare, aducând un neajuns atât pudorii sale, cât și pudorii celuilalt. Nu există pace și nici seninătate a sufletului în aceste fapte, există agitație și deznădejde. Este primul simptom al unui suflet lipsit de îndurare, fără recunoștință față de viață, care respinge darul de neprețuit al lui Dumnezeu și care vrea să reorganizeze cu trufie ființa întreagă *în felul său.*

Părintele Florenski citează apoi regulile ecleziastice care definesc sentimentul credinciosului față de corp, amintind că ele au fost prescrise de către asceți, toate fiind reguli de respect și de dragoste. Ca un exemplu al condamnării ecleziastice a crimei împotriva corpului, el citează imnul lui Andrei din Creta și Ierusalim cântat în timpul postului ortodox.

O, cum m-am întrecut cu Lameh,
primul criminal
Omorând sufletul ca pe un om,
Rațiunea ca pe un adolescent,
Trupul ca pe fratele meu,
Precum asasinul Cain, cu elanurile mele de poftă neînfrânată.

[...] Dumnezeu și lumea, spiritul și carnea, castitatea și căsătoria sunt antinomice. Relația dintre ele este ca relația dintre teză și antiteză. Pentru o privire religioasă superficială, acest caracter antinomic poate să treacă neobservat. Pe scurt, atât teza, cât și antiteza se reduc la zero. Cel care nu a resimțit conflicte și care nu are în spatele lui o etapă încheiată a ascezei, nu înțelege frumusețea interioară nici a tezei, nici a antitezei. Așadar, pentru o credință puțin profundă, desfrâul este ceva în genul căsătoriei, iar căsătoria nu se deosebește defel de desfrâu. Ele se unesc într-un fel de cvasicăsătorie și de semidesfrâu. Nu este o întâmplare că această lume religioasă fără profunzime se numește, în ceea ce privește una din părțile sale (și în ceea ce privește cealaltă, ea trebuie în mod legitim să se numească), nu „lumină", nici „întuneric", nu „lume", nici „nelume", ci „clarobscur", „semilume". Cel puțin, adevăratul său stăpân, cel care îi dă tonul, este „semilumea". Acesta este sentimentul inevitabil al vieții pe care-l au sufletele apăsate de pământ, „geificate".

Pe măsură încă ce persoana se spiritualizează, frumusețea celor doi termeni ai antinomiei apare în conștiință. Aceasta se purifică. Pentru rațiune, ele se exclud reciproc într-un mod din ce în ce mai radical. În același timp, pentru conștiința religioasă superioară, antinomia apare ca o valoare spirituală unificată interior și integrată.

(Neuvième lettre: le Crée,
în *La Colonne et le Fondement de la Vérité)*

Cu ironie percutantă și savuroasă, acest text rezolvă și respinge totodată o falsă problemă etern evocată în legătură cu formele spiritualiste de esoterism cum sunt Gnoza și învățăturile Indiei: negarea corpului și a materiei. El demonstrează

că, în misticismul ortodox, în orice caz, disprețul față de corp este o greșeală egală cu disprețul față de suflet al materialiștilor. A aprecia frumusețea și plăcerile lumii nu se opune celebrării Spiritului, așa cum postulează o falsă antinomie. Esoterismul mistic nu înseamnă negare, ci transcendență, așa cum au celebrat-o Krishnamurti și Maharshi Râmana. E doar una din numeroasele chei oferite de părintele Florenski.

MAHARSHI RÂMANA
(1879–1934)

Extazul Adevărului absolut

Maharshi (Mare Rishi, adică înțelept) Sri Râmana a povestit chiar el cum a avut revelația fără ajutorul nici unui studiu sau vreunei pregătiri. Numit în acea vreme Ventakaraman și născut într-o familie de brahmani, avea șaptesprezece ani, locuia în casa unchiului său și se pregătea să părăsească definitiv Madura. Brusc, a fost cuprins de o violentă frică de moarte.

„Mi-am spus mental, fără să dau cu adevărat o formă cuvintelor: «Acum a venit moartea. Ce înseamnă ea? Ce anume moare? Corpul acesta moare.» Și imediat am interpretat în sinea mea scena morții. M-am întins, cu picioarele alungite, rigid ca și când rigiditatea morții s-ar fi instalat și am imitat un cadavru ca să dau o și mai mare realitate căutării. [...] Sunt oare mort odată cu moartea acestui corp? Corpul este oare acel «Eu»? [...] Din acel moment, «Eul» sau Sinele și-a concentrat atenția pe el însuși cu o puternică fascinație. Frica

de moarte dispăruse pentru totdeauna. Din acel moment, absorbţia în Sine a continuat ..."

Înclinaţiile sale naturale i-au permis tânărului să îndeplinească spontan recunoaşterea identităţii, care necesită cel mai adesea ani lungi de efort, şi eliberarea care a urmat.

În cazul lui Râmana totuşi, această graţie nu s-a răsfrânt asupra vieţii sale familiale şi publice în binefaceri imediate. După aceea, el a dovedit indiferenţă faţă de lumea înconjurătoare, hrană, relaţii, studii, fapt care i-a impresionat neplăcut pe ai săi. Ei i-au reproşat că trăieşte ca un *sadhu*, ascet cerşetor. A fugit de acasă şi s-a dus pe muntele sfânt Arunachala, considerat reşedinţa zeului Shiva, munte pentru care el resimţea o atracţie irezistibilă. A rămas acolo cincizeci de ani, învăţându-i căutarea de Sine pe cei care veneau din lumea întreagă să-l consulte şi i se adresau la persoana a treia, cu Bhagavan, ceea ce înseamnă Dumnezeu. În jurul lui, s-a dezvoltat un ashram, iar el şi-a prescurtat numele din Ventakaraman în Râmana.

Scrierile lui Râmana *maharshi* impresionează de la început prin credinţa pasionată în *vedanta*, adică adevărul absolut, şi prin lirismul lor intens.

Cum este Conştiinţa absolută, adică Sinele rămânând ca Pură Cunoaştere, legată de triade (Cunoscătorul, Cunoaşterea şi Cunoscutul), adică de cunoaşterea relativă?

Şedinţa de cinema o demonstrează foarte bine:

Cinematograful	*Sinele*
1. Lampa aprinsă în aparat.	Inima strălucind din ea însăşi.
2. Lentila în faţa lămpii.	Mentalul în *sattwa* (stare de curăţenie) aproape de Sine.
3. Sulul de impresie (filmul cu imagini)	Sulul de tendinţe latente sub formă de gânduri subtile.
4. Lentila şi lumina din interior care-o străbate şi care constituie împreună lumina concentrată.	Mentalul şi Atmanul sau Sinele (strălucind din el însuşi) care îl luminează şi care constituie împreună *jiva* sau cunoscătorul.
5. Fasciculul de lumină proiectat pe ecran, prin lentilă.	Lumina din Inima strălucind din ea însăşi proiectată pe lume prin mental şi simţuri.
6. Diferitele imagini minunate care apar pe ecran.	Diferitele nume şi forme apărând ca obiecte percepute cu lumină în lume.
7. Mecanismul care pune filmul în mişcare.	Legea divină face să apară tendinţele mentalului.
8. Scenele apar pe ecran cu lumină, atâta vreme cât imaginile din film se interpun în faţa luminii care iese din lentilă.	Lumea vizibilă care apare individului în stările de veghe şi de vis atâta vreme cât rămân impresiile mentale latente.
9. Particulele optice minuscule de pe film sunt mărite enorm datorită proiectării pe ecran. Apoi mai multe fenomene sunt juxtapuse simultan.	Mentalul îşi amplifică gândurile care înfloresc în arborescenţă nemăsurată, el pune în mişcare lumi nenumărate în faţa conştiinţei.
10. Odată filmul proiectat, numai lumina lămpii mai este vizibilă.	În lipsa modificărilor mentale ale latenţelor sale, adică în somnul profund, în leşin sau în *samadhi* (resorbţia perfectă), Triadele dispar. Numai Sinele rămâne strălucitor.
11. Deşi luminează lentila, lampa rămâne neschimbată.	Deşi luminează mentalul şi reflecţiile sale, Sinele rămâne mereu invariabil.

Această paralelă surprinzătoare dintre mecanismele de reproducere a unei imagini şi permanenţa Sinelui în percepţia Eului constituie fără îndoială una din explicaţiile cele mai îndrăzneţe şi mai originale ale metodelor de iniţiere în modul de acces la Sine.

SELECŢIA PRIN RENUNŢARE

Întrebare: *Sannyas* (renunţarea) este oare o condiţie indispensabilă pentru *atma nishta* (fixarea în Sine)?

Răspuns: Este vorba de efortul susţinut pentru a reuşi să te debarasezi de ataşamentul faţă de corpul tău. Detaşarea rezultă din caracterizarea şi din căutarea Sinelui, nu din alte cauze cum ar fi exigenţele vieţii *(ashramas*, dintre care *sannyas).* Ataşamentul este o satisfacţie a mentalului. Elementele care definesc *ashramas* privesc corpul şi deci sunt exterioare. Cum pot condiţiile corporale să combată înclinaţiile mentale? Sigur, caracterizarea şi căutarea Sinelui au o legătură cu mentalul. Şi din cauza neglijenţei în căutare, mentalul rămâne exteriorizat, supus ataşamentului, fapt ce nu poate fi reparat decât printr-o altă activitate a mentalului, adică căutarea Sinelui. Or, renunţarea *(sannyas)* este utilă pentru a cultiva impasibilitatea în căutarea Sinelui. Din această cauză cei care doresc eliberarea o adoptă. [...] Însă numai unui mic număr de oameni îi corespunde caracterizarea. Cei inapţi nu ar trebui să-şi strice viaţa străduindu-se să obţină acest lucru. Trăindu-şi viaţa în lume, ei se pot ameliora în mod considerabil.

Acest text, la început evident dificil pentru profan, vrea să spună că accesul la Sine nu este posibil decât printr-o stăpânire a mentalului care implică o renunţare la satisfacţiile corporale, însă, deoarece nu toate fiinţele sunt în mod egal apte pentru acest efort, cei care nu sunt capabili ar face mai bine să renunţe. Existenţa în lume le oferă alte căi de a se eleva. Cum ai spune, nu încercaţi imposibilul. Dacă nu vă simţiţi în stare să vă asumaţi rigorile, renunţaţi. Accesul la vedanta *este rezervat numai câtorva aleşi.*

GEORG TRAKL
(1887–1914)

Un gnostic pierdut în apocalipsul european

Un singur vers dintre cele ale lui Georg Trakl ar fi suficient pentru a-l defini ca gnostic: „Există un străin pe pământ, sufletul."

Restul operei sale poetice dezvoltă însă această temă până la culmi suficient de numeroase pentru a demonstra cu strălucire că gnoza nu a fost un stadiu depăşit al istoriei spirituale a lumii. Ea rămâne vie, ea este trecerea obligatorie a sufletului suferind, atâta vreme cât el îşi asumă dificila sa esenţă de suflet în realitatea densă.

Nu în împrejurările vieţii sale ar trebui să căutăm evenimentul tragic care „ar explica" neliniştea care caracterizează opera acestui austriac, născut într-unul din oraşele cele mai fermecătoare din lume, Salzburg, apoi cetăţean al unui alt oraş despre care ni se spune că a fost cu siguranţă capitala plăcerilor, Viena. Era natura sufletului său care fusese dotat de către o teribilă favoare cu privilegiul speranţei. Deoarece, sperase, în tinereţea sa, dragostea.

Dragostea terestră, aşa cum o găsea el, pentru a-şi potoli „suavele torturi care îi ardeau carnea", într-o casă de moravuri uşoare, l-a înspăimântat:

„Într-o casă de desfrâu tristă i-a apărut întregul său corp sângerând înfăşurat în murdării."

S-a ataşat de o fată de acolo care a mărturisit mai târziu că între ei nu au fost decât legături de prietenie, cu care însă avea nişte raporturi care se pare că au fost haotice, deoarece s-a dus odată s-o vadă şi a petrecut mai multe ore cu ea fără să scoată un cuvânt. Fără îndoială, el ignora că, în urmă cu douăzeci şi cinci de secole, un alt tânăr care avea să devină celebru, resimţise aceeaşi repulsie faţă de corpul uman: Buddha.

Dragostea s-a transfigurat şi a luat chipul lui Grete, sora sa, fără îndoială singura şi adevărata sa dragoste.

Trakl a resimţit aceeaşi repulsie faţă de bani aşa cum a resimţit repulsie şi pentru corp. Prietenul său, Ludwig von Ficker reuşise să-i obţină o bursă de douăzeci de mii de coroane, sumă fabuloasă la acea vreme, pentru că poemele lui Trakl începuseră să fie apreciate în anumite cercuri literare. Poetul a fost înspăimântat la ideea de a atinge banii şi a renunţat.

Încă din tinereţe, a încercat să uşureze apăsarea existenţei recurgând, în afara alcoolului, şi la droguri: cloroform, veronal, cocaină, opiu; sunt puţine cele pe care nu le-a încercat. Adevăratul său extaz a fost poezia. El ne aduce aminte de preoţii din religiile vechi care beau vinuri toxice ca să evadeze din eu şi să celebreze splendoarea unei Fiinţe care era singura existenţă posibilă.

Angajându-se ca voluntar în 1914 în serviciile sanitare, asistă la bătălia de la Grodek. Scenele de oroare pe care le-a văzut sunt o încercare peste puterile sale. Are o tentativă de sinucidere cu revolverul unei ordonanţe. La o dată pe care nu o

Cluj-Napoca, Romînia, Bd. Muncii, nr. 18
tel.: +40 264 597531, fax: +40 264 593181
secretariat@somesul.ro www.somesul.ro

putem stabili, 15 sau 16 noiembrie 1914, moare la Cracovia din cauza unei supradoze de cocaină.

Poezia sa începe atunci o viață autonomă. După elitele artistice, filozofia recunoaște caracterul exemplar al căutării spirituale a lui Trakl dincolo de disperare. În 1958, Heidegger îi consacră un eseu.

CALM ŞI TĂCERE

Niște păstori în pădurea goală au pus soarele în pământ.
În plasa lui de alge
Un pescar a tras luna din iazul înghețat.

Albastru este cristalul
Unde stă omul palid, cu obrazul în stelele sale
Sau capul i se înclină, adormit în purpură.

Dar întotdeauna clarvăzătorul se emoționează la zborul
negru de păsări,
La albastrul sacru pe care-l arată florile,
Pacea care vine evocă ceea ce a fost, îngeri stinși.

Încă o noapte în care zace fruntea printre pietrele de sub lună;
Efeb strălucitor,
Iată Sora în toamnă și neagra putreziciune.

Soare mort, lume funebră și nocturnă, clarvăzător atent, apariție a dragostei ideale, mai multe din temele centrale ale lui Trakl sunt reunite în acest poem. Singurul punct de speranță este apariția „Surorii", figură a dragostei mistice care contrastează cu o lume în declin.

CÂNT DIN OCCIDENT

O, nocturn zbor al sufletului;
Păstori, plecam odinioară spre păduri crepusculare,
Şi fiara roşie ne urma, floarea verde şi izvorul murmurând
Umil. O, antic cânt al greierului,
Sângele înroşind altarul,
Şi chemarea păsării solitare pe calmul verde al heleşteului.

O, cruciade şi martiri fierbinţi
Ai cărnii, cădere de fructe purpurii
În grădina vesperală unde treceau odinioară pioşii discipoli,
Şi războinicii, astăzi, care se trezesc din răni şi din vise înstelate,
O, dulce buchet de genţiane ale nopţii.

O, timp de liniște și de toamne aurii,
Când, calmi călugări, tescuiam strugurele purpuriu;
În apropiere străluceau podgorii și păduri.
O, vânători și castele; odihnă de seară,
În vreme ce omul, în chilia sa, căuta adevărul,
Și cu o rugăciune mută, lupta pentru viul Chip al lui Dumnezeu.

O, oră amară a declinului,
Când am văzut un chip de piatră în fundul apelor negre,
Dar radioși, iubiții își deschid pleoapele de argint:
Unire a ființelor. Tămâia urcă dintre pernele roz,
Precum cântul suav al reînviaților.[1]

[1] Ambele poezii sunt traduse de autor în franceză (n.t.).

Declinul zilei și sentimentul intens și aproape religios pentru natură trezesc în poet nostalgia timpurilor când spiritualitatea era vie. Titlul poemului subliniază contactul dintre Occidentul modern și cel de altădată. Dar numai dragostea, mistică așa cum o sugerează tămâia, transcende durerea.

Tristețe morbidă? O altă frază a lui Trakl sugerează deopotrivă contrariul, cât și profunda sa adeziune la gnosticism:

> Numai celui care disprețuiește fericirea îi va fi dată cunoașterea.

PSIHANALIZA
(1880 – până în prezent)

Metode de eliberare a eului

Obiect al tuturor formelor de esoterism care au existat de patruzeci de secole, eliberarea Eului pentru a ajunge la armonie, apoi la un stadiu superior al Ființei, psihanaliza deține aici un loc obligatoriu. Cel puțin în ceea ce privește primul din aceste două obiective.

Paradoxul nu este decât aparent. La fel ca psihanaliștii moderni, Iosif a interpretat visul Faraonului. Iar exorcismul practicat de către magii și preoții din toate religiile vechi scotea

demonii dintr-o persoană aşa cum fac şi psihanaliştii care ajută la expulzarea pulsiunilor penibile.

Născută în epoca pozitivismului ştiinţific, când însuşi cuvântul „suflet" (utilizat cu toate acestea de Freud) suscita surâsurile condescendente ale unei elite ştiinţifice pentru care vechiul dualism suflet–corp ţinea de o superstiţie mistică ce trebuia rânduită printre borcanele spiţerilor cu eticheta „opiu al poporului", ea nu a afişat evident un asemenea obiectiv. Un motiv excelent era acela că ea nu ar fi vizat acest obiectiv pentru nimic în lume. Paradox amuzant – pionierii ei nici nu par să fi fost conştienţi de faptul că ei îi continuau pe magii zoroastrieni, pe maeştrii budismului, şamanii din Siberia, învăţătorii esenieni şi alţi nenumăraţi terapeuţi care aveau sarcina de a uşura fiinţa gânditoare de această povară insuportabilă: Eul.

În secolul al XX-lea, un filozof celebru, Albert Camus, îşi începea lucrarea sa principală, *Le Mythe de Sisyphe*, cu aceste cuvinte: „Nu există decât o singură problemă filozofică: sinuciderea." Postulat elocvent al suferinţei la care Eul condamnă fiinţa.

Când în 1880, un medic vienez, Joseph Breuer, a trebuit să trateze o pacientă care suferea de crize de isterie acută, el a deschis o eră a esoterismului care încă nu s-a încheiat. El şi-a dat seama că accesele fetei erau legate de impresiile penibile înregistrate în perioada când îşi îngrijea tatăl bolnav. În timp ce ea se găsea într-o transă somnambulică şi hipnotică, medicul a pus-o să reconstituie şi să povestească momentele patogenice care i se întipăriseră în memorie. El a ajutat-o în acest fel să stabilească raportul de cauză şi efect între aceste amintiri înregistrate în mod inconştient şi accesele ei de isterie, de fapt nişte crize de revoltă reprimate. Cum fata a înţeles astfel cauza acceselor ei de „posesie", el a „vindecat-o" de ele.

În felul acesta, i-a alungat demonii, aşa cum se spunea odinioară.

Occidentul a descoperit astfel existenţa inconştientului, rezervor infernal ghemuit în cutia craniană.

Descoperirea a necesitat un oarecare timp pentru a ajunge în sfera publică. Câţiva ani mai târziu, doi mari neurologi din Paris, Jean-Martin Charcot şi Pierre Janet, au studiat raporturile dintre isterie şi hipnoză şi au aţâţat curiozitatea unui medic vienez, Sigmund Freud. Charcot şi Freud au publicat împreună *Études sur l'hystérie* raportând cu această ocazie observaţiile lui Breuer. Freud a scos din ele teoria potrivit căreia simptomele isterice erau expresia întârziată a unui act ratat, amintire a împrejurării când acest act ar fi trebuit să se petreacă. Eliberarea de această amintire reprimată aducea deci eliberarea inconştientului astfel reprimat. El a creat termenul „psihanaliză", numită o vreme şi „psihologie a adâncurilor".

Dezvoltarea psihanalizei a făcut obiectul a numeroase şi excelente lucrări de istorie şi nu intră în cadrul acestor pagini. Este suficient să amintim aici că s-au format nişte curente dirijate de discipoli mai mult sau mai puţin disidenţi ai lui Freud, Carl G. Jung, Alfred Adler, Sandor Ferenczi, Anna Freud, John Watson, Jacques Lacan... Fiecare a explorat nişte piste particulare ale psihicului, îmbogăţind atât psihologia, cât şi psihanaliza propriu-zisă. Jung, de exemplu, a făcut o diferenţă între personajele introvertite şi cele extrovertite şi a postulat existenţa unui psihic colectiv, întemeind astfel psihologia analitică. Adler a redus rolul atribuit de Freud sexualităţii în nevroze şi a explicat că acestea provin dintr-o compensare excesivă în situaţiile de insecuritate, întemeind psihologia individuală. Ferenczi s-a separat de rolul pasiv al analistului din timpul curei, aşa cum îl practicase Freud, şi a revendicat

o intervenţie mai hotărâtă, creând în acest fel o terapie activă. Anna Freud a dezvoltat metoda asociaţiilor şi a transferurilor pentru a identifica motivaţiile profunde ale Eului. Watson, neîncrezător în interpretările subiective ale analistului, a instituit o metodă empirică bazată numai pe simptomele afecţiunii mentale. Astfel a apărut behaviorismul. Lacan a explorat, între altele, stadiile infantile ale formării Eului...

De la Piaget la Moreno, s-au format apoi alte şcoli – psihologia infantilă, psihodrama, Gestalttherapie, terapia cognitivă, socială şi altele. Şcoli şi tendinţe au proliferat la umbra lui Freud.

Factorii istorici şi sociali au modificat cu toate acestea destinul psihanalizei. Istorici: materialismul marxist a interzis psihanaliza de la Berlin la Vladivostok vreme de trei sferturi din secolul al XX-lea. Asia nu avea nevoie de ea şi un psihanalist hindus ar fi fost tot atât de util ca un reprezentant al unei fabrici de frigidere la poli. În ceea ce priveşte ţările islamice, teoriile freudiene despre sexualitate au suscitat o anatemă dură asupra psihanalizei care este în vigoare şi astăzi. În 2006, o personalitate din Hamas, şeicul Nayef Rajub, a declarat unui jurnalist american că unul din motivele pentru care Israelul ar trebui distrus era acela că „Freud, un evreu, a distrus morala".

Pentru Occident, faptul că cele trei sferturi ale planetei pot să trăiască fără psihanaliză demonstra că puteam să ne dispensăm de această terapie. Oricum, Occidentul, alimentat şi cu discursuri contradictorii, îşi pierduse credinţa în puterea vorbei, fără să mai vorbim de cea a Cuvântului.

Factori sociali: aşa cum urbanizarea nu mai permitea reuniunile nocturne în jurul magilor sau al şamanilor şi nici consumul ritual de licori psihoactive (soma, haoma, peyotl), ritmul

de viaţă a restrâns aria psihanalizei. Cura era scumpă, lungă şi nu avea întotdeauna rezultatele scontate. Datorită dezvoltării industriale a farmacoterapiei, psihiatria a cucerit teren, până şi în practica medicilor generalişti. O pilulă reuşea, în câteva zeci de minute, să şteargă angoasa, o alta să amelioreze depresia, o a treia să juguleze inhibiţia şi aşa mai departe. Aşa s-a născut expresia „pilulă de fericire". O interpretare aberantă a lui Freud făcuse lumea să creadă că exercitarea liberă a sexualităţii reprezenta o cale mai scurtă pentru analiză.

În plus, mai multe lucrări şi teorii ale lui Freud, în special cele privind sexualitatea feminină, au fost combătute.

Aceste elemente şi câteva episoade neplăcute[1] au discreditat psihanaliza în ochii occidentalilor. La sfârşitul secolului al XX-lea, ea era considerată la fel de „depăşită" ca şi marxismul.

Rămâne faptul că Freud a impus unei lumi care subestima spiritualitatea realitatea unei zone obscure a psihicului unde se află rădăcinile Eului[2]. Cum să nu remarci că ea seamănă în mod surprinzător cu Sufletul profund deasupra căruia Mani persanul plasa Spiritul? În orice caz, aici se află o confirmare a esoterismului. Mai multe pagini ale întemeietorului psihanalizei demonstrează de altfel că el era conştient de importanţa căutării spirituale pentru toate civilizaţiile.

Regretând astăzi că nu putem să facem psihanaliza maestrului, să-i adresăm măcar câteva întrebări.

---

[1] E vorba de abuzul de solicitări de amintiri din copilărie sub hipnoză, care au ajuns la „producţia" de amintiri inventate şi violuri, ducând la procese răsunătoare (n.a.).

[2] Numit când „inconştient", când „subconştient", definiţiile sale sunt vagi şi discutarea lor nu intră în cadrul acestor pagini (n.a.).

NELINIŞTE ÎN CIVILIZAŢIE

Nu putem să respingem impresia că, în general, oamenii se înşală în aprecierile lor. În vreme ce se străduiesc să obţină pentru ei plăcerea, succesul sau bogăţia, sau ce admiră la seamănul lor, ei subestimează în schimb adevăratele valori ale vieţii. Dar imediat ce facem o judecată de un ordin atât de general, ne expunem pericolului de a uita marea diversitate pe care o au fiinţele şi sufletele. O epocă nu poate să refuze să cinstească nişte oameni importanţi, deşi celebritatea lor se datorează unor calităţi şi unor acţiuni total străine de obiectivele şi idealurile mulţimii. Vom admite cu toate acestea că numai o minoritate ştie să le recunoască, în vreme ce marea majoritate le ignoră. Dat fiind însă că gândurile oamenilor nu se acordă cu acţiunile lor, din pricina mulţimii excesive a dorinţelor lor instinctive, lucrurile nu pot fi chiar atât de simple.

Unul din aceşti bărbaţi eminenţi se declară, în scrisorile sale, prietenul meu. Îi trimisesem o carte mică în care vorbeam despre religia iluziei. Mi-a răspuns că ar fi cu totul de acord cu mine dacă nu ar regreta că nu am ţinut seama de sursa reală a religiozităţii. După părerea sa, aceasta s-ar afla într-un sentiment special de care şi el era însufleţit constant, a cărui realitate i-a fost confirmată de mulţi alţii şi a cărui existenţă era îndreptăţit s-o presupună la milioane de fiinţe omeneşti. El ar numi acest sentiment senzaţia eternităţii şi ar vedea în el sentimentul a ceva nelimitat, infinit, într-un cuvânt „oceanic". Ar face din el un element pur subiectiv şi nu o dogmă. Nicio promisiune de supravieţuire personală nu s-ar lega de el. Şi, totuşi, acesta ar fi sursa de energie religioasă,

sursă captată de diferitele Biserici sau de multiplele sisteme religioase, canalizată de ele pe diferite căi şi chiar şi secată. În sfârşit, numai existenţa acestui sentiment oceanic ne-ar îndreptăţi să ne declarăm religioşi, chiar atunci când am respinge orice credinţă şi orice iluzie.

[...] Dacă l-am înţeles bine pe prietenul meu, gândirea sa ar avea o oarecare analogie cu gândirea acelui poet original care, drept consolare în faţa unei morţi liber alese, pune în gura eroului său: „Noi nu putem să părăsim această lume."[1] Ar fi, aşadar, vorba de un sentiment de unire indisolubilă cu marele Tot şi de apartenenţă la universal. După părerea mea însă, ar fi vorba mai curând de o părere intelectuală asociată cu un element afectiv sigur care, aşa cum ştim, nu lipseşte niciodată dintr-o gândire cu o anvergură atât de vastă. Dacă mă analizez, nu mă pot convinge singur de natura primară a unui asemenea sentiment, lucru care nu mă îndreptăţeşte însă să-i neg realitatea la o altă persoană. Singura problemă este de a şti dacă interpretarea lui este corectă. [...]

Nu pot să aduc dezbaterii niciun element în stare să influenţeze în mod decisiv soluţia acestei probleme. Ideea că fiinţa umană poate fi informată în privinţa legăturilor care o unesc cu lumea înconjurătoare printr-un sentiment imediat şi care o orientează încă de la origine în acest sens, idee care pare a fi atât de ciudată, se inserează atât de prost în trama psihologiei noastre încât se impune a-i face o încercare de interpretare psihanalitică, adică genetică.

Primul raţionament de care dispunem este următorul: în mod normal, nimic nu este mai stabil în noi decât sentimentul

[1] Dietrich Christian Grabbe, *Hannibal*: „Sigur nu vom cădea niciodată în afara lumii. Dacă suntem în ea, suntem o dată pentru totdeauna" (n.a.).

care ne privește pe noi înșine, adică pe propriul nostru Eu. Acest Eu ne apare independent, unul și bine diferențiat de întreg restul. Cât de înșelătoare este această aparență, că dimpotrivă Eul rupe orice limită precisă și că se prelungește într-o altă entitate inconștientă pe care o numim sinele și căruia el nu-i servește de fapt decât de fațadă, este ceea ce pentru prima dată ne-a învățat investigația psihanalitică. Și, de altfel, așteptăm nenumărate alte lămuriri despre relațiile care leagă Eul de sine.

După ce a postulat existența principiului plăcerii, a cărui căutare ghidează întreaga viață, Freud enumeră cauzele de suferință: cele care provin de la corp, și cele care provin de la lumea exterioară. El descrie cursiv tehnicile de a le evita prin alegere și adaptare. Abordează apoi religiile instituționalizate:

Religia aduce un prejudiciu la acest joc de adaptare și de selecționare impunând tuturor, în mod uniform, căile sale pentru a ajunge la fericire și la imunitate împotriva suferinței. Tehnica ei constă în a coborî valoarea vieții și în a deforma într-un mod delirant imaginea lumii reale, demersuri care au drept postulat intimidarea inteligenței. La acest preț, fixându-și cu forța adepții într-un infantilism psihic și făcându-i să participe la un delir colectiv, religia reușește să scutească o mulțime de ființe umane de o nevroză individuală, dar nu mai mult decât atât. [...] Când credinciosul se vede în cele din urmă constrâns să invoce „căile necunoscute ale Domnului", el mărturisește implicit că, în suferința sa, nu-i mai rămâne drept ultimă și singură consolare și bucurie decât supunerea fără condiții. Și dacă este gata s-o facă, el ar fi putut fără doar și poate să evite acest ocol.

(Malaise dans la civilisation, 1929)

Acest discurs care anunță o sciziune cu religiile instituționalizate – căci lor se adresează critica lui Freud – evocă cu toată evidența revoltele maeștrilor spirituali, de la Zarathustra la Buddha și Mani, împotriva religiilor pe care ei le considerau sclerozate și tiranice.

SUFLETUL OMENESC

Multe alte lucrări ale lui Freud, precum Psychopathologie de la vie quotidienne, *ne edifică în privința conștiinței pe care el o avea despre scopul său: eliberarea individului de suferințele sale psihice. Și, ca să-l parafrazăm potrivit postulatului lui Pierre Janet, putem spune că el nu era ostil religiei ca atare, ci „religiozității automate".*

Prea scurtul extras care urmează este menit să respingă – în măsura posibilului – o anume idee „populară" și aberantă despre opera sa.

Nu atribuim cu adevărat activitatea decât organismelor mobile vii. Sufletul prezintă raportul cel mai intim cu libertatea de mișcare. În organismele fixe, înrădăcinate, nu există, ca să spunem așa, o viață a sufletului, fapt care ar fi pentru ele total superflu. Este suficient să ne reprezentăm cât de monstruoasă ar fi ideea de a atribui unei plante sentimente și gânduri. Cum nu poate să se pună în mișcare în niciun fel, ea ar trebui să aștepte ceva cum e suferința, ar prevedea-o, dar nu ar putea să se păzească de ea. Sau cum să admitem că o

plantă ar lua parte la procesul de gândire, la libera voință? Voința, rațiunea sa ar rămâne veșnic sterile.

[...] Astfel, putem admite, în primul rând, că dezvoltarea vieții sufletului este legată de mișcare și că progresul a tot ce umple sufletul este condiționat de această mobilitate liberă a organismului. Deoarece această mobilitate este provocatoare, ea necesită și stimulează o tot mai mare intensificare a vieții psihice. Să ne închipuim un subiect căruia i-am interzice orice mișcare. Întreaga sa viață psihică ar fi condamnată la stagnare. „Numai libertatea dă naștere la coloși, în vreme ce constrângerea omoară și corupe."

Considerând funcția vieții psihice din acest punct de vedere, se dovedește că ne aflăm în prezența dezvoltării unei capacități înnăscute [...], aceea de a-și forma un *organ de atac, de apărare* sau *de asigurare*, un *organ protector*, în funcție de situația organismului care cere ofensiva sau defensiva. [...] Nu ne putem reprezenta o viață psihică care să fie izolată, ci numai o viață psihică asociată la tot ce o înconjoară.

[...] Ceea ce putem să percepem din mișcările psihice este exact o mișcare care se îndreaptă spre un scop. Trebuie, așadar, să afirmăm că am comite un paralogism dacă ne-am reprezenta sufletul omenesc ca și când el ar constitui o mărime statică, cviescentă[1]. Nu putem s-o concepem decât sub forma unor forțe care se mișcă [...] și tind spre un scop unic.

(Alfred Adler, *Connaissance de l'Homme*, 1919)

Sub acest titlu au fost reunite conferințele ținute de Adler (1870–1937) după Primul Război Mondial la Universitatea populară din Viena, conferințe urmărite de un public foarte numeros.

[1] Termen folosit în științele vieții, de la cviescență, însemnând oprirea dezvoltării insectelor în cazul unor condiții exterioare defavorabile (n.t.).

Obiectul lor era acela de a expune condițiile unei vieți sociale mai armonioase și în special a unor raporturi mai fecunde între adulți și tineri, fiecare trebuind să aibă conștiința presiunilor pe care el le exercită asupra psihicului celorlalți.

Din punctul de vedere al acestor pagini, ideile lui Adler prezintă interesul de a vorbi despre finalitatea psihicului, concept pe care el îl desemnează atât prin acest cuvânt, cât și prin „suflet". Acesta are un dinamism propriu a cărui interacțiune cu mediul natural și social determină personalitatea încă din copilărie. El evocă astfel posibilitatea de formare a sufletului, concept care-l apropie în mod paradoxal, peste secole, de riturile inițiatice antice.

VIRTUȚILE INCONȘTIENTULUI

Niciun psihanalist, fără îndoială, nu a surprins cu atâta claritate legăturile dintre disciplina sa și esoterism precum Carl Gustav Jung (1875–1961). Întreaga sa operă este orientată spre elucidarea aspirației religioase a sufletului. Două elemente o demonstrează fără ambiguitate. Unul este afirmația enunțată în primele pagini din Psihologie și alchimie*: „Sufletul are în mod firesc o funcție religioasă." Celălalt este faptul că studiul său despre* Viața simbolică *este precedat de* Șapte învățături adresate morților *aparținând lui Basilide, celebru gnostic alexandrin din secolul al II-lea.*

Jung este considerat a fi marele continuator modern al esoterismului și nenumăratele sale observații despre alchimie și

gnoză au adâncit înțelegerea lor și au permis ca filozofiile lor să fie permanent actuale.

Unii [...] pleacă de la ideea preconcepută că inconștientul este ceva mai mult sau mai puțin îngrozitor și arhaic de care ar trebui să ne debarasăm. Ideea este însă în contradicție cu experiența. Inconștientul este aidoma naturii: neutru. Dacă el este distructiv pe de o parte, de cealaltă este constructiv. El este izvorul tuturor relelor posibile și în același timp matricea tuturor experiențelor divinului și – oricât de paradoxal ar părea – el este cel care a produs conștiința și care continuă s-o producă. O atare afirmație nu înseamnă că izvorul este cel care creează apa, că apa este produsă în locul precis unde vedem că țâșnește izvorul. Apa urcă din adâncimile muntelui, pe căi ascunse, ca să ajungă la lumina zilei. Când spun „iată izvorul", vreau să spun cu aceasta pur și simplu locul unde apa se ivește în fața privirii. Această metaforă cu apa exprimă într-un mod destul de corect natura și importanța inconștientului. [...] De regulă, o entitate metafizică nu intră în legătură cu noi prin telefon. Ea se transmite ființei umane prin intermediul sufletului, cu alte cuvinte, din inconștientul său. Sau mai degrabă de la baza transcendentală, „psihoidă", a acestuia. Dacă depreciem inconștientul, blocăm canalele prin care curge *acqua gratiae*, dar cu această metodă nu-l prindem pe diavol în mod sigur. Într-adevăr, meseria lui este tocmai aceea de a crea obstacole.

[...] Dat fiind că expresiile inconștientului sunt în general ambivalente sau chiar echivoce („Înfricoșător lucru este să cădem în mâinile Dumnezeului celui viu" [Sfântul Pavel, Epistola către evrei, X, 311]), fermitatea și discernământul au o importanță extremă. Vedem acest lucru într-un mod deosebit de clar în desfășurarea procesului de individuare, când trebuie să-l împiedicăm pe pacient fie să respingă orbește datele inconștientului, fie să i se supună fără niciun spirit critic. (De ce Iacob trebuie să lupte împotriva îngerului Domnului? Pentru că îngerul l-ar omorî dacă el nu și-ar apăra viața.) Nu ar mai exista niciun fel de evoluție, ci numai o moarte mizerabilă într-un pustiu uscat, dacă noi am crede că putem stăpâni inconștientul cu raționalismul nostru arbitrar.

(La Vie symbolique, 1963)[1]

Acest text evocă imediat folosirea drogurilor sacre în multe religii antice, datorită cărora participanții și inițiații își întrerupeau conștiența pentru a ajunge la inconștient.

[1] Traducerea franceză, Albin Michel, 1989 (n.a.).

În loc de concluzie

FORMELE DE ESOTERISM ŞTIINŢIFIC

Toate formele de esoterism tradiţional vorbesc despre spiritualitate. Ar putea, aşadar, să pară exagerat să adăugăm esoterismele ştiinţifice contemporane. Dar ele există şi sunt păzite cu o străşnicie cel puţin egală cu cea cu care erau păzite anumite secrete alchimice, de exemplu. La fel ca celelalte, ele protejează o cunoaştere inestimabilă. Însă, cel puţin în aparenţă, nimic nu este mai departe de obiectul lor decât perfecţiunea sufletului sau ascensiunea Eului la Fiinţă. Ele vizează, dimpotrivă, exaltarea egourilor individuale sau colective ale deţinătorilor lor. Cele mai banale sunt reţetele de fabricaţie ale băuturilor gazoase sau ale produselor farmaceutice sau cosmetice, cele mai rare vorbesc despre modul în care se pot stăpâni fenomenele atomice, electronice sau genetice.

Nicio urmă de misticism, gnoză, gnosticism sau de consideraţii eschatologice în ele. Cititorul care va fi căpătat însă câteva elemente de descifrare a realităţii se va abţine să tragă concluzii premature.

Cele mai râvnite dintre aceste secrete aparţin fizicii atomice. Pentru a fi răspândit câteva formule şi reţete cruciale ale acestei noi alchimii, nişte spioni ca soţii Rosenberg au fost condamnaţi în

Statele Unite la scaunul electric, iar în anul 2006, atomistul pakistanez Ahmed Khan avea domiciliu obligatoriu. În urmă cu mai bine de cincizeci de ani, aceeaşi soartă avea un alt mare atomist, Piotr Kapiţa, pentru un motiv opus: el refuzase să lucreze la bomba atomică sovietică. Nenumăraţi alţi agenţi necunoscuţi au plătit cu viaţa, libertatea şi cu nenumărate nenorociri încălcarea secretului.

Realizarea „aurului atomic", denumire poetică pentru fisiunea şi fuziunea atomilor, a costat sute de mii de vieţi. Nu vom şti probabil niciodată câte fiinţe umane au fost sacrificate de către şeful programului atomic sovietic, Igor Kurciatov, de pildă, pentru fabricarea primei bombe atomice, apoi a primei bombe termonucleare în ţara sa. Evaluările teoretice vorbesc de o sută de mii de victime ale programului militar chinez.

Prejudiciile aduse unor persoane de către alchimia antică se limitaseră la câţiva cercetători îndrăzneţi ale căror alambicuri explodaseră sau a căror minte fusese deranjată de inhalarea vaporilor de mercur, cum a fost cazul lui Newton.

Într-o imagine devenită răsuflată de atâta folosire şi cu toate acestea rezistentă, atomiştii au fost comparaţi cu Prometeu, eroul din mitologia greacă care furase focul din cer şi care a fost condamnat din această cauză să fie înlănţuit de o stâncă unde un vultur avea să-i mănânce ficatul până la sfârşitul veacurilor. Simbolistica hermetiştilor reapărea ca un spectru într-o lume care se crezuse şi se voise materialistă.

Descendentă îndepărtată a observaţiilor lui Democrit, fizica atomică a fost un esoterism de stat. Nu acesta a fost şi cazul geneticii, care a progresat într-un mod capricios, aproape spontan, de la lucrările călugărului ceh Gregor Mendel despre ereditatea boabelor de mazăre, în secolul al XIX-lea, şi până la răsunătoarea descoperire a structurii în dublă elice a ADN-ului, de către Francis Crick şi James Watson, din 1953. Chiar dacă nu este esoterică prin vocaţie – oricine poate să cumpere o lucrare de genetică –, genetica devine totuşi un

esoterism de fapt. Numai biologii au formația necesară ca să poată utiliza echipamentele indispensabile și să descifreze, de pildă, un cariotip[1] fetal sau o hartă genetică sau să grefeze o genă pe un ADN.

Caracterul ei prometeic nu este mai puțin remarcabil. Nu numai că a modificat speciile animale și vegetale, faimoasele OMG[2], dar iată mai bine de un deceniu de când își propune să modifice, în același fel, și rasa umană. În 2006, la vremea când scriam aceste rânduri, se dezbătea detectarea predispozițiilor psihologice indicate de către genetică pentru a izola și trata „copiii dificili", versiune rafinată și atât de ambițioasă a „cămășilor de forță chimice" în care represiunea comunistă își închidea disidenții. Să ne amintim că un individ care dezaproba regimul era, evident, nebun.

Alți copii ai geneticii, bacteriile și virușii modificați care ar putea extermina omenirea în câteva săptămâni, au trecut de la știința fantastică în laborator. Însă aceștia sunt protejați de secretul militar.

Cele două științe au devenit „forme de esoterism activ".

Iar ironia istoriei vrea ca ele să se întoarcă în arena în care spiritualitatea înfruntă permanent materia.

În 1945, bomba atomică care și-a dovedit „calitățile" la Hiroshima, apoi la Nagasaki n-a făcut decât să îmbogățească arsenalul militar. Când URSS și China au realizat-o și ele la rândul lor, ea a devenit o armă ideologică, destinată să apere niște regimuri materialiste marxiste, convinse de superioritatea lor în toate domeniile, așa cum a proclamat Hrușciov cu ocazia vizitei sale în Statele Unite. Capitalismul democratic creștin s-a ridicat împotriva materialismului marxist ateu. Trei decenii mai târziu, invectivele schimbate între Statele Unite și Iran cu privire la „Marele Satan" și „Imperiul Răului" au afirmat și mai limpede natura sa magică și morală. În 2006, amenințările

[1] Ansamblu de cromozomi (n.t.).

[2] Organisme modificate genetic (n.t.).

Iranului, decis să se înzestreze și el cu arma nucleară, au introdus un al treilea element care era apărarea islamului împotriva Occidentului ateu.

Aceeași transformare a cuprins și genetica. Începând cu anii 1930, în diferite țări occidentale, sterilizarea „indivizilor tarați" – care-i includeau atât pe epileptici, cât și pe criminali – reprezenta un punct de vedere apărat de o parte importantă a autorităților și populației. S-a ajuns astfel la noțiunea de „viață prejudiciabilă" și de „naștere prejudiciabilă". În 1980, un judecător din California a declarat: „Ereditatea în materie de sănătate pernicioasă nu mai este un mister, ci o certitudine." În 2006, s-a ajuns la a sugera selecția genetică încă de la naștere. Pentru care motiv? Pentru a veghea la binele societății.

Și aici, o disciplină științifică era recuperată de către morală. Diferența în cazul fizicii nucleare și a geneticii este că spiritualitatea a dispărut din morală. Și că autorităților politice care se învestesc cu putere morală nu le pasă defel de victimele inocente pe care le-ar putea provoca prin războiul împotriva Marelui Satan, și nici de salvarea posibilă a „taraților". Esoterismul cu toate formele lui a fost abătut de la drumul cel bun.

Nu este evident o întâmplare că cea mai mare carte despre origini, Pentateucul, începe cu povestirea celei mai mari nenorociri a omenirii: izgonirea din Paradisul terestru, provocată de mâncarea fructului din Pomul Cunoașterii. Pentru că, fără doar și poate, nu din cauza spiritualității a mâncat prima pereche din fructul nefast.

Putem spune că esoterismul fără suflet este o catastrofă.

Vom evoca în trecere umbra lui Kapița și a unui alt atomist, Philip Oppenheimer, care s-au opus și ei la producerea armei nucleare.

Singurul text care mi se pare potrivit pentru a încheia aceste pagini este un poem necunoscut al lui Albert Einstein. A fost scris în 1952 pentru a servi ca epitaf Institutului Marx și Engels, însă el se aplică tuturor ideologiilor tiranice.

Să cheltui sudoare şi suferinţă fără margini
ca să obţii un bob de Adevăr?
Pe nebunul nenorocit care astfel s-ar lansa
noi îl vom supune pur şi simplu liniei Partidului.

Iar cei care ar îndrăzni să se îndoiască
vor avea pe dată capul spart.
Pentru că astfel sunt supuse
spiritele disidente ca să fie la fel cu ceilalţi.

(Traducerea în franceză a autorului)

Cuprins

Introducere: *Istoria diferitelor forme de esoterism* 5

Astrologia 19
Şamanismul nord-asiatic 31
Vedismul 35
Şintoismul 41
Brahmanismul 49
Misterele elenice 55
Budismul indian 64
De la Tsug la budismul tibetan 76
Zoroastru 89
Pitagora 97
Hermetismul 103
Cabala 111
Diferitele forme de daoism 120
Esenienii 128
Mitologia scandinavă 134
Mithraismul 139
Apollonios din Tyana 144
Popol Vuh 149
Alchimia 153
Gnoza creştină orientală şi gnosticismul 161
Mani Persanul şi maniheismul 172
Isihasmul 179
Hussein Ibn Mansur el Hallâj 183

Farid ud Din el'Attar 189
Albertus Magnus 194
Djelal el Din el Rûmi 198
Cabala creştină 204
Johannes, zis Maestrul Eckhart 211
Ruysbroeck Admirabilul 216
Ciocanul vrăjitoriilor 221
Sfânta Tereza din Avila 226
Jakob Boehme 233
Indienii din America 241
Emanuel Swedenborg 247
Samuel Taylor Coleridge 254
Arthur Schopenhauer 259
Victor Hugo 266
Gérard de Nerval 271
Baha'u'llah 278
Helena Blavatsky 283
Ramakrishna 288
Rabindranath Tagore 295
Gérard Encausse, zis Papus 302
Rudolf Steiner 308
Ananda Kentish Coomaraswamy 314
Fulcanelli 319
René Guénon 325
Georges Ivanovitch Gurdjieff 336
Părintele Pavel Florenski 346
Maharshi Râmana 351
Georg Trakl 356
Psihanaliza 361

În loc de concluzie: *Formele de esoterism ştiinţific* 374

Juan Carlos Castillón

STĂPÂNII LUMII. O ISTORIE A CONSPIRAȚIILOR

traducere din limba spaniolă de Mihai Gruia Novac

„Teoria conspiraționistă nu e atât de ușor de definit. Dicționarele o evită. În mod normal, este o teză care desfide forma în care faptele politice sau științifice – aparținând istoriei ori epocii actuale – sunt acceptate în mod obișnuit. Teoriile conspiraționiste afirmă că un fapt istoric cu rezultate de acum cunoscute se naște nu numai din acțiuni legitime, sau cel puțin evidente, ci din intervenția unor forțe oculte, în mod normal ilegitime. Elementul care stă la baza oricărei teze conspiraționiste îl reprezintă complicitatea a cel puțin două persoane, acționând în secret și cu rea intenție. Cei care cred în teze conspiraționiste au obiceiul de a-și închipui că partea cea mai mare a faptelor istorice – poate chiar toate – este rezultatul unui plan prealabil. «În politică, nimic nu are loc din întâmplare. Dacă are loc, a fost plănuit să aibă loc», spunea Franklin D. Roosevelt."

Juan Carlos Castillón, *Stăpânii lumii. O istorie a conspirațiilor*

Revoluția Franceză: de la reformă la răzvrătire • Ducele de Orléans, nepot de regent, părinte de rege și conspirator: adevărata conjurație. • Un aparteu medieval: templierii nu au fost o societate secretă și nici nu au pretins acest lucru • Francmasoneria, de la iacobiți la iacobini • Maurras și Action Française: partizanii Casei de Orléans denunță conjurația masonică • Secolul al XIX-lea: secol al umbrelor și al societăților secrete • Iezuiții: oamenii în negru și conspirația revoluționară • De la dispreț la ură: antisemitismul se transformă • Excepția nord-americană: suspectul catolic • Secolul XXI: secolul globalizării • Cine și cum denunță conjurațiile? • Mijloace ale literaturii conspiraționiste: de la romanele proaste la eseurile nedocumentate

Antoine Faivre

CĂI DE ACCES LA ESOTERISMUL OCCIDENTAL, 2 vol.

traducere din limba franceză de Ion Doru Brana

Noțiunea de esoterism, deși apărută relativ târziu, a avut parte de o soartă ieșită din comun. Ea reia de fapt bogata și complexa moștenire a ceea ce era numit *philosophia occulta* și *philosophia perennis* în zorii epocii moderne. Lucrările lui Antoine Faivre, șeful catedrei de Istorie a curentelor esoterice și mistice din Europa modernă și contemporană, de la École pratique des hautes études (secția științe religioase), au contribuit la recunoașterea acestui curent de gândire multiform ca fiind una dintre expresiile caracteristice ale imaginarului occidental.

Esoterism și ocultism • Surse antice și medievale ale curentelor esoterice moderne • Aspecte esoterice în gândirea epocii târzii a Imperiului Roman • Aspecte esoterice în gândirea Evului Mediu timpuriu • Neoplatonism și hermetism în secolul al XII-lea • Mize filozofice, alchimie, mistică în secolul al XIV-lea • Filozofie, artă, romanesc în esoterismul secolului al XV-lea • Templul lui Solomon în teozofia masonică în secolul al XVIII-lea • Înalte grade cavalerești în francmasonerie • Aspecte ale literaturii cavalerești în Germania • Iubire și androginie la Franz von Baader • Androginie ontologică • Curentul teozofic și societatea teozofică • Mistică și teozofie în Germania barocă • Teatru, Cabală și alchimie • Societate și utopii • Imaginația magică și fundamentele sale mitice • Gânduri ale lui Dumnezeu, imagini ale omului • Oglinda sofianică • Manifestele rozicruciene și tradiția esoterică occidentală • Cele douăzeci și două de arcane majore ale tarotului de Marsilia • Echilibrul hermetic: mistică, gnoză și magie sacră • Raymond Abellio și tradiția esoterică occidentală • Esoterism și modernitate

LOUP VERLET

CUFĂRUL LUI NEWTON

traducere din limba franceză de Ion Doru Brana

În 1936, o vânzare publică a scos la lumină conținutul unui cufăr în care Newton își închisese manuscrisele. Mare surpriză! Lucrările savantului stăteau alături de speculațiile exegetului și ale alchimistului. Ni se dezvăluia astfel nu doar latura ascunsă a unui geniu științific de excepție, ci și, dincolo de misterul unui om, împărțeala secretă ce guvernează universul nostru, după cum ne arată această interpretare originală a nașterii fizicii moderne.

În ce lume m-am pomenit? De ce sunt așa lucrurile? Cum s-o scot la capăt cu ele? Întrebări chinuitoare ale copilului când mama lipsește, ale cercetătorului în fața naturii care se eschivează. Newton știe unde poate să găsească răspunsul: Dumnezeu Tatăl, pe vecie imperceptibil, este prezent „pururea și pretutindeni", se dezvăluie în cuvintele profeților, se ghicește în tainele alchimiei, se manifestă prin legile admirabile care conduc mersul obișnuit al lucrurilor. După cum adeveresc scrierile sale din umbră, Newton e permanent inspirat de viziunea globală a unei lumi animate de invizibil, dar sacrifică această viziune pentru a-și scrie matematic teoria gravitației universale.

Prin fantasticul ei succes, această teorie a părut multă vreme să rezolve paradoxul fizicianului care caută să descrie din exterior lumea în care e cufundat. Mutații profunde ale cadrului gândirii, revoluțiile științifice din epoca noastră au relansat acest paradox și au întețit misterul încarnării logosului matematic în lumea fizică. De unde visul de neîndeplinit, dar mobilizator, al „teoriei finale", ultim avatar al Unicului într-o lume dezvrăjită.

Antrenând după sine întreaga omenire, știința a contribuit din plin, cu Newton, la descompunerea luminii credinței, care dominase gândirea până atunci. Liberă, ea ne duce până la hotarele universului. Crudă, ne face să simțim finitudinea planetei noastre. Și atunci reapar întrebările din care ea a luat naștere.

Cufărul lui Newton este în fața noastră, larg deschis, gol. Totuși, oare nu aici, la chemarea unui Dumnezeu care nu mai există, trebuie să ne inventăm singuri răspunsurile?